

ISSN 2544-9338

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

RS Global

Scientific Edition

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

1(29), March 2021

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss

Chief editor

Violeta Georgieva-Hristozova

Ph.D. in Education, Trakia University, Bulgaria

Editorial board:

Kolesnikova Galina

Professor,
Taganrog Institute of Management and
Economics, Russia

Utebaliyeva Gulnara

Doctor of Philological Science,
Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan

Rossikhin Vasyi

Dr.Sc. in Law, Vice-Rector,
Kharkiv National University of Radio
Electronics, Ukraine

Krokhmal Nataliia

Professor, PhD in Philosophy,
National Pedagogical Dragomanov
University, Ukraine

Yarychev Nasrudi

Doctor of pedagogical sciences,
Candidate of philosophical sciences
Chechen state university
Grozny, Russia

Vozniakovska Kristina

Doctor of Law, Professor, Department of
Civil Law, Chernivtsi Law Institute National
University "Odessa Law Academy",
Chernivtsi, Ukraine

Cheshmedzhieva Margarita

Ph.D., Associate Professor,
South-West University "Neofit Rilski",
Faculty of Law and History,
Department of Public Law,
Bulgaria

Sas Nataliia

Associate professor, Doctor of
Pedagogical Sciences,
Poltava National V. G. Korolenko
Pedagogical University, Ukraine

Mirza Natalya

Higher Doctorate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Karaganda
State University of E.A. Buketov, Kazakhstan

Mammadov Oruj

Ph.D. in Law,
The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of
Azerbaijan

Paramonova Svetlana

Ph.D. in Criminal Law,
Marie Curie Scholar / Senior Researcher
at Zagreb University, Law Faculty,
Croatia

Ovsyanik Olga

Full Doctor Degree, Ph.D. in Psychology,
Professor, Moscow State Regional University,
Russian Federation

Orehowskyi Wadym

Doctor of historical sciences,
Chernivtsi Trade-Economic Institute
Kyiv National Trade and Economic University,
Ukraine

Victoria Polyakova

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Vladimir Regional Institute for Educational
Development name L. I. Novikova,
Russian Federation

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,

Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:

Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website: <https://rsglobal.pl/>
E-mail: editorial_office@rsglobal.pl
Tel: +4(822) 602 27 03

DOI: 10.31435/rsglobal_ijitss

OCLC Number: 1036501433

Publisher – RS Global Sp. z O.O.

Country – Poland

Format: Print and Electronic version

Frequency: quarterly

Content type: Academic/Scholarly

CONTENTS

Олексів Галина Васиївна ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТЕМБРОВОСТІ ОРКЕСТРУ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДЕННІ ДЛЯ БАЯНА «УКРАЇНСЬКОЇ ФАНТАЗІЇ» ЯРОСЛАВА ОЛЕКСІВА	4
Elena A. Veliyeva CREATION OF FOREIGN LANGUAGE ATMOSPHERE IN TEACHING ENGLISH	11
Яціє І. В. ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ В МУЗИКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МИРОНА ФЕДОРІВА	15
Alisar Hudimova ADOLESCENTS' INVOLVEMENT IN SOCIAL MEDIA: BEFORE AND DURING COVID-19 PANDEMIC	21
Мамадалиев Ахмадали, Каримова Нодирахон Абдурашидовна К ИЗУЧЕНИЮ СЕМАНТИКИ ГЛАГОЛА	31
Мусабекова Нармин Чингиз НА СТЫКЕ ЛІНГВОКУЛЬТУР: К ПРОБЛЕМЕ СОЗДАНИЯ КРАТКОГО КУРСА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СТУДЕНТОВ - ИНОСТРАНЦЕВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ НА НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ЯЗЫКАХ	37
Vovk N. P., Diachkova O. M., Mokhnar L. I. PSYCHOLOGICAL APPROACHES OF IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF COMMUNICATION IN THE CONDITIONS OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT	42
Dmytro Dzvinchuk, Iryna Ozminska, Mariana Orliv, Victor Petrenko INFORMATION POTENTIAL OF THE LEADERSHIP DIAMOND MODEL: CONDITIONS OF ITS DETECTION AND USE IN PUBLIC ADMINISTRATION	47
Svitlana Rubtsova LINGUISTIC COMPETENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF TEACHING ACTIVE METHODS IN READING	58
Nino Kemertelidze, Meri Giorgadze IMPACT OF COLOUR SYMBOLISM ON ENGLISH COLOUR IDIOMS AND THEIR GEORGIAN EQUIVALENTS	63
Edisher Japharidze, Vazha Shubitidze MICHEL MOUSKHEL Y – ON THE ESTABLISHMENT OF THE COUNCIL OF EUROPE AND VISA-FREE TRAVEL TO EUROPE	69
Черняк Сергій Геннадійович ЗМІСТ ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В УКРАЇНІ (1917 – 1920 рр.)....	75
Крупельницька Людмила Францівна, Буровська Ірина Олександрівна РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МОТИВАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ	80
Лі Янь Лун СКРИПКОВА ТВОРЧІСТЬ МА СІЦОНГА В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ТЕЧІЙ ТА МИСТЕЦЬКИХ НАПРЯМКІВ ХХ-ГО СТОЛІТТЯ	89
Петреску Я. В. ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ХОРАЛ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОБРОБКИ	98
Кетеван Кокрашвили, Лаши Горгадзе ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ИСКЛЮЧЕНИЯ ПАРТНЕРА ИЗ КОМПАНИИ НА ПРИМЕРЕ ГРУЗИИ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)	102

Kryzyna N. P., Sukhanova Y. A. LEGISLATIVE AND REGULATORY GOVERNANCE OF DEPARTMENTAL MEDICINE IN UKRAINE	108
Тельчаров Олександр ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ІМПЛІЦИТНОЮ ТЕОРІЄЮ СВІДОМОСТІ ТА ОСОБИСТІСНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ В УМОВАХ НОРМИ ТА ПРИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН	117
Andriy Rybka INTERNATIONAL EXPERIENCE OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AT THE LEVEL OF THE TERRITORIAL COMMUNITY	126
Рапацька Іванна Богданівна ОПТИМІЗАЦІЯ ДОБОВОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 10-11 РОКІВ У КЛУБАХ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ	133
Karine Khojayan TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF THE INTERNATIONAL RELATIONS IN POST COVID-19 PERIOD	138
Yana Raievska THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TRAINING IN INTERPROFESSIONAL INTERACTION	143
Khuandag Bazhay, Akhmet Bergengul IDEAS OF NATIONAL SOVEREIGNTY IN THE CONSTITUTION OF KAZAKHSTAN AND THEIR IMPLEMENTATION	152
Kateryna Kapushchak, Nina Hnes, Yuliya Idak WAYS OF MODERNIZATION AND IMPROVEMENT OF ARCHITECTURAL EDUCATION IN UKRAINE	156
Olha Cherepiekhina PRINCIPLES OF MODEL CONSTRUCTION OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PSYCHOLOGY IN MASTER'S DEGREE	163
M. Avakyan SPEECH CHARACTERISTICS OF JOURNALISTIC TEXTS; JOURNALIST'S SPEECH CULTURE	169
Майкл Д. Мерфі ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ТА ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ВІЗУАЛЬНИЙ ЛІБЕРТИНАЖ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ «УКРАЇНСЬКОГО» ЗОБРАЖАЛЬНОГО ТІЛА	173
Denisüevska Anna PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SLEEP QUALITY.....	179
Смагулов Е. Ж., Мендигалиева Г. Х., Смагулов Б. Е. РОЛЬ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАДАЧ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	184

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТЕМБРОВОСТІ ОРКЕСТРУ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДЕННІ ДЛЯ БАЯНА «УКРАЇНСЬКОЇ ФАНТАЗІЇ» ЯРОСЛАВА ОЛЕКСИВА

Олексів Галина Василівна, старший викладач кафедри народних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка, м. Львів, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0919-4000>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7367

ARTICLE INFO

Received 05 December 2020
Accepted 10 January 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

translations for the accordion,
orchestral works, texture,
timbre specifics, modification,
technique.

ABSTRACT

Over the past decade, the arsenal of original compositions for the accordion has considerably expanded, but a significant place among the performing repertoire is the genre of translation of works from the repertoire of other instruments, ensembles or orchestras for the accordion.

Since the translation of the orchestral repertoire with account of the timbre features of the accordion, has not yet become the subject of musicology research, the task is to elucidation of the main principles of this genre. The combined analysis of translations and executive-methodical recommendations become the basis for a deep understanding of the ideological conception, stylistic features and rethinking of the timbre transformations, and therefore the quality of the performance of the work itself.

Translation works for the accordion from the repertoire of the Ukrainian folk instruments orchestra has favorable conditions for many parameters, as demonstrated by Y. Oleksiv "Ukrainian fantasy". The timbre specificity - the existence of a large number of different instrumental groups and voices in the orchestra is successfully transmitted in the accordion translation due to a number of timbre registers of the instrument, the diversity of which allows the most complete transfer of orchestral coloration. The author takes into account the slight difference in the sound of the right and left keyboards of the accordion and demonstrates it in an advantageous applying for translation, creating the effect of a multi-timbre "dialogue". The techniques of playing on the accordion fully reproduce the dynamic gradations of the orchestral sound, as the characteristic feature of such orchestra is a chamber. The author simulates the techniques of sound formation and the specifics of various orchestral instruments. The bandura pinch, the overtones dulcimer "echo", the reed pipe glissando, the violin detache and the articulation variety of instrumental composition of the orchestra composer transmits using a detail palette.

Perfect constructive features of the accordion allow you to successfully adapt the multi-layer orchestra texture. In the accordion translations of orchestral compositions, the epic and poetics of folk melodies are transmitted as clearly as possible.

This work is aimed at deeper understanding of the content and expressiveness of translated works by the performers. The research can be an impetus for transmissions and their research on the repertoire of the chamber ensemble for the accordion, as well as the translation of pieces for the accordion.

Citation: Oleksiv Halyna. (2021) Displaying the Polytembrality of the Orchestra of Ukrainian Folk Instruments When Arranged for Accordion "Ukrainian Fantasy" Yaroslav Oleksiv. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7367

Copyright: © 2021 Oleksiv Halyna. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Високий рівень сучасного українського баянного мистецтва зумовив необхідність історичного та теоретичного осмислення загальних тенденцій, що формували жанр перекладення для баяна. Завдяки останньому баян спроектував нове його сприйняття в культурному континуумі як минулого століття, так і сьогодення. За останні десятиліття значно розширився

арсенал оригінальних баянних композицій, однак вагоме місце серед виконавського репертуару все ж займає жанр перекладення творів з інших інструментів, ансамблів чи оркестрів.

Актуальність. Перекладення оркестрових творів для баяна складають яскраву ефектно-віртуозну частину баянного репертуару, оскільки за темброво-виражальним потенціалом вирізняються фактурною насиченістю, різноплановою колоритністю та артикуляційною багатогранністю. Виходячи зі своєї актуальності, питання баянних перекладень розглядалося не одноразово. Наукові пошуки баяністів-теоретиків зосереджувалися головним чином на основних принципах перекладення фортепіанних творів і частково органних. Це на самперед ґрунтовне дослідження «Теоретичні основи перекладення для баяна» М. Давидова, що окреслює базові положення цього жанру. До цього ж питання звертається Ф. Ліпс у публікації «Про транскрипції та перекладення» (збірник статей «Баян і баяністи»). Основоположник львівської баянної школи М. Оберюхтін вичерпно обґрунтовує власні перекладення фортепіанних та органних творів у своєму посібнику «Виконання на баяні органних п'єс Й. С. Баха» та анотаціях до перекладених двох збірників ДТК Й. С. Баха. Ряд праць С. Коробецької, А. Веприка, Ю. Крейна висвітлюють специфіку темброво-фактурних, стильових та виражальних особливостей оркестрових творів. Дослідження М. Римського-Корсакова, А. Карса, В. Гуцала спрямовують на розкриття основ інструментування.

Оскільки перекладення оркестрового репертуару з урахуванням тембрових особливостей баяна поки що не стали предметом музикознавчих досліджень, виникає потреба у висвітленні основних засад цього різновиду жанру. Комплексний аналіз перекладень та виконавсько-методичні рекомендації стають підґрунтям для глибокого розуміння ідейно-образного задуму, стильових особливостей та переосмислення тембрових трансформацій, відтак якості виконання самого твору.

Мета статті – висвітлити основні параметри відображення політембровості оркестру українських народних інструментів при перекладенні для баяна.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Показовим зразком перекладення оркестрового твору для баяна є композиція для оркестру українських народних інструментів «Українська фантазія» Ярослава Олексіва. Твір написаний у 2008 році та присвячений пам'яті видатного музиканта, баяніста, диригента, композитора, науковця, професора Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка Анатолія Васильовича Онуфрієнка. У 2017 році здійснений переклад Я. Олексівим для баяна. У даній композиції обрано жанр фантазії, який має давні мистецькі традиції. Як різновид інструментальної музики фантазія виникла на початку XVI ст., одним із її джерел була імпровізація. Свобода жанру фантазії сприяла поєднанню у ній музичних жанрів даної епохи. Так, наприклад, у XVI-XVII ст. фантазія була споріднена з річкарком¹; у XIX ст. фантазія переймає ознаки поеми, поглиблює риси програмності, монотематизму. Для фантазії XIX ст. характерна спорідненість з варіаціями та рапсодіями. Еволюція жанру фантазії у XX-XXI ст. сягає свого апогею у різноманітності жанрових модифікацій та формотворчих ознак (вальс-фантазія, соната-фантазія, експромт-фантазія, фантазія-бурлеска). У практиці сучасних композиторів часто з'являються приклади фантазій, що спираються на використання тем, запозичених із власних творів чи з творів інших композиторів, а також з фольклорного матеріалу.

У перекладеннях оркестрових творів для баяна є необхідним не лише збереження, а й поглиблення образного змісту, зумовлене зміною тембрових умов. Виразальний потенціал інструмента-реципієнта відкриває «приховані» відтінки загального образу, трактуючи його через призму власної тембро-сонорної палітри. Підтвердженням такої думки є висловлювання А. Веприка: «В результаті переміщення в нові темброві умови музичне явище «оновлює» свій характер та значення; ...зміна тембру нерідко стає особливим імпульсом та часто супроводжується фактурно-варіаційним розвитком музичної тканини» [1, с. 21].

Темброві реєстри баяна дають можливість з найменшими втратами передати особливості звучання різних інструментів. Модифікація тембрової специфіки не призводить до зміни характеру музики. Органічний зв'язок тембру із загальним інтонаційно-звуковим комплексом є домінуючим при перекладенні творів оркестрової літератури. Однією з похибок, що інколи трапляються при перекладеннях оркестрових творів є втрата значного відсотку оригінального тембрового колориту та суттєвих рис основного задуму. Важливим моментом є збереження артикуляційного арсеналу оркестру (зокрема скрипковий, бандурний, цимбальний

¹ (річкар - «шукати») багатотемний інструментальний твір, часто поліфонічний, оснований на імітації)

та сопілковий артикуляційний комплекс), що передає загальний характер твору та певні звукообразальні моменти. «Українська фантазія» написана для оркестру українських народних інструментів, до складу якого входять різні групи інструментів: духові – кларнети I, II, флейти I, II, сопілки I, II; струнні – скрипки I, II, альти, віолончелі, контрабаси; баяни – I, II, III, цимбали, ударні інструменти – литаври, дзвіночки.

Відтворення авторського задуму «Української фантазії» при перекладенні потребує глибокого переосмислення оркестрової звуко-виражальної палітри, застосування великого спектру баянних виконавських прийомів та їх комбінацій. Технічні труднощі, що виникають при перекладенні твору, зумовлені його багатим колоритним звучанням, насиченістю партитури динамічними контрастами, деталізованою артикуляцією, багатого штриховою палітрою та перемінністю метро-ритму.

Джерелом тематичного матеріалу «Української фантазії» Я. Олексіва є пісенно-танцювальний гуцульський фольклор: коломийка, лірична пісня, інструментальні награвання-речитативи, з їх імпровізаційним характером музичного розгортання, що пов'язано з народним музикуванням.

Творчим задумом композиції є змалювання українського народного побуту у його різноманітних барвах, контрастах: від образів лірико-епічних чи енергійних, радісних, що належить до танцювальної сфери, до образів, наповнених величчю, мужністю, вольовим характером. Мозаїчність різноманітних настроїв, контрастне зіставлення образних сфер, відповідно музичного матеріалу є основою драматургії твору.

Образний задум «Української фантазії» реалізований у вільно трактованій контрастно-складеній формі з невеликим вступом, наскрізним розвитком та імпровізаційним типом мислення. Тому важливим завданням при перекладенні є трактування твору як цілісної драматургічної композиції, де контрастне зіставлення тем, тембрів, динамічних пластів, є провідним засобом музичного розгортання.

Фольклорні елементи музичного тематизму твору органічно поєдналися зі сучасними засобами музичної виразності. Композитор часто використовує поліфонію пластів, періодично перемінні розміри ($2/8 + 3/8$; $5/8 + 3/8$), гострі акценти, синкопи, несиметричні ритми, часті співставлення тональностей (*g-moll* і *a-moll*, *g-moll* і *c-moll*), ускладнені акордові співзвуччя, хроматика. Тому при перекладенні твору важливо передати органічний симбіоз фольк-джерел і професійних засад мислення як єдиного цілісного творчого сплаву.

Величні епічні інтонації оркестрового вступу (*Andante severamente, molto imperioso*) у розмірі 4/4, що асоціюється з маршем-гімном, передають мужній, вольовий образ, величний характер. Ладо-тональною основою початку твору є гуцульський *g*. Початковий виклад музичного матеріалу (перші вісім тактів) звучить у *tutti* оркестру, динамікою форте, що вимагає відтворення на баяні владного, фактурно наповненого звучання. Автор перекладення передає об'ємність оркестрового діапазону за допомогою октавних дублювань та використання тембрових регістрів. Перша хвиля розвитку (ц.1) характерна двома контрастними пластами – динамічним та тематичним. Перший пласт представлений певними групами інструментів (сопілка, кларнети, баяни, I цимбали, віолончелі та контрабаси). Контрастом до нього з двотактовим горизонтальним запізненням вступають I і II бандури, II цимбали, I і II скрипки та альт у динаміці «*p*». Відтворення тембрового та динамічного контрасту має велике значення, оскільки ця доля такту є завершенням попередньої фрази вступу фантазії. З урахуванням цього нюансу автор перекладення підкреслює закінчення гучного динамічного пласту зміною напрямку міховедення на баяні та раптовим переходом на динаміку «*p*».

З другої хвилі розвитку (тт. 9 - 23) у партії I бандур з'являються стататні квартові вкраплення на третю-четверту долі тактів. Я. Олексів передає звучання бандурного щипка на баяні більш гострими штрихами – *staccatissimo, martelle*, виокремлюючи його із загального музичного потоку.

У першому розділі (ц.1-2) – *parlando* – лірико-епічного характеру, композитор використовує наспівні мотиви. Основу цього розділу складають дві ліричні теми, які взаємодоповнюють одна одну. Перша тема інтонаційно рельєфна (ц.1) – ніби промовляє людським голосом, розкриває глибоку людську душу. Вона споріднена з народними джерелами кантиленного походження, звучить у сопілки і I цимбал. Оскільки для тембру баяна притаманна надзвичайна інструментальна наспівність, що зумовлена природою звукоутворення, виконання ліричних епізодів для нього є природним.

Друга тема (ц.2) – *tranquillo* – лірична, виконується бандурами, цимбалами та дзвіночками (провідне значення у її проведенні належить бандурам). Мелодична лінія інтонаційно зберігає зв'язки з народними джерелами. У ритмічному малюнку з'являються синкопи, багатоголосна фактура твориться введенням підголосків. Виконання насичених поліфонічних пластів на баяні доступне завдяки його конструктивним особливостям, а саме звуковій розгорнутості та одночасній фізіологічній компактності діапазону. Автор доручає акомпануючу лінію партії лівої руки, де підкреслює чіткість ритмічних малюнків за допомогою штрихової палітри. Незначним контрастом двох споріднених тем є зіставлення народних ладів: відповідно – *g* – іонійський, – *a* – дорійський. Мінорне забарвлення двох тем створює єдиний спокійний, ліричний образ.

Контрастне співставлення обох тем доповнює перемінність характеру та часті зміни розміру: $4/4 - 3/4 - 4/4$. Автор об'єднує калейдоскопічне введення різнометричних відтинків використанням єдиного тембрового забарвлення (регістру).

У другій хвилі розвитку (від т.27) – *tranquillo* – , де в оригінальному оркестровому варіанті використовується лише одна перша і одна друга бандури, у 34 – 36 тт. вступають дзвіночки. Завдяки розмаїттю тембрових регістрів баяна (в даному фрагменті регістр «п'ікколо»), композитор передає прозорість фактури у високій теситурі.

Наступний розділ (ц.3) – *Allegro festivo* – має активний, танцювальний рух. У динаміці *f* звучить лаконічний вступ цієї побудови (37 – 41 тт.) у розмірі $5/8$ з ритмічною пульсацією вісімками у цимбал і струнних. У віолончелі і контрабасі витримується квінтовий бурдон, на який накладається основна святково-танцювальна тема розділу – *Allegro*. Весь цей матеріал автор перекладення комбінує у партію лівої руки, поєднуючи виконання витриманого бурдону на басовому ряду готової системи та ритмічного малюнку на вибірній системі. Хоч таке поєднання створює певні фізіологічні виконавські труднощі, для баяна під силу поєднати в одній клавіатурі частину тексту партитури та вигідно відтворити композиторський задум.

За наявності найсучасніших інструментальних моделей відомих закордонних фірм (*BUGARI, PIGGINI, ROLAND*) виконання таких фрагментів як витриманих бурдонів, або педальної партії в органних поліфонічних творах покладається на удосконалені можливості таких баянів, адже їхня конструкція збагачена функцією «залипаючого басу». Також інноваційні інструменти мають регістрову палітру у лівій клавіатурі, за допомогою якої досягається потрібна прозорість чи насиченість звучання.

У характері радісної коломийки тема звучить спочатку у сопілки, потім у кларнета, спираючись на ритмічний акомпанемент цимбал і струнних. Я. Олексів розмежовує акомпануючу та мелодичну лінію між обома клавіатурами баяна. Цей принцип типовий для більшості варіантів при перекладенні фактури подібного типу. Таким чином, підсилюється темброве виділення мелодії з загального звукового потоку інструмента, оскільки в самій конструкції закладена незначна відмінність у тембровому забарвленні обох клавіатур. Фольклорне походження теми підсилює *a* гуцульський лад та перемінний розмір $6/8 - 5/8$. Часта зміна розміру, долання ритмічної інертності пов'язані з імпровізаційним викладом музичного матеріалу, його народно-пісенним походженням.

Танцювальну стихію продовжує нова тема – танок, яку виконують бандури і цимбали у складному розмірі $6/8 + 3/8$ (ц.5). Акомпануюча партія у групі струнних інструментів створена поєднанням двох танцювальних тем. Композитор урізноманітнює тему складними поєднаннями метро-ритмічних комбінацій: $2/8 + 3/8$; $3/4$; $6/8 + 3/8$. Я. Олексів підкреслює ритмічну мінливість акцентами та одночасними змінами напрямку міховедення, що за імпульсивністю звучання дещо наближується до скрипкового *detache*.

Танцювальна тема зазнає варіаційного розвитку (ц.5а) – *faceto, articolato*, збагачується новими тембровими проведеннями – партії кларнетів, баяна опираються на акомпанемент цимбал, струнні інструменти на деякий час «відступають», фактура стає прозорою. Від попереднього викладу тема успадкувала веселий, радісний характер та метро-ритмічну перемінність. Різноманітну оркестрову тембральність автор відтворює на баяні за допомогою широкої палітри тембрових регістрів інструмента. Така конструкційна особливість стає «козирем» при перекладеннях та транскрипціях, особливо таких різнобарвних полотен як оркестрові твори.

Основою для третьої теми розділу – *Allegro* – став модифікований танець. Проведення теми доручено цимбалам і струнним у супроводі ритмічного пульсу у сопілки і кларнета (ц.6). Інструменти, які у попередньому танцювальному розділі виконували функцію супроводу, підхоплюють основне проведення теми, а інструменти-солісти тепер виконують роль ритмічного акомпанементу.

У музичному матеріалі наступного епізоду (ц.3 – ц.6) при перекладенні Я. Олексів приділяє особливу увагу динамічному балансу між солістами і акомпануючими групами інструментів з метою виведення на перший план солістів. Оскільки на баяні неможливе виділення конкретного голосу з загального динамічного пласту, автор переносить теми солістів у вищу теситуру. Баянне звучання у високому регістрі має більш дзвінке та «прорізує» звучання. Важливим виконавським моментом у даному фрагменті є точне витримання восьми тривалостей, не допускаючи жодних скорочень, адже це може проковувати руйнування чіткого пульсування складних ритмічних конструкцій. Автор перекладення наголошує на цих метро ритмічних труднощах, вказуючи штрихову палітру (*marcato, portato*).

У подальшому епізоді (ц.5) бандурам та цимбалам доручені солюючі партії, які скомпановані на основі вольових мотивів, що розвиваються секвенціями, динамічна вершина яких припадає на першу долю останнього такту побудови. Автор перекладення імітує бандурний щипок та цимбальну «ударність» за допомогою поєднання чіткої артикуляції та штрихів *staccato, detache, martelle*.

Наступна хвиля розвитку (з 80 т.) продовжує образність попереднього епізоду та представляє фактурні нашарування різних інструментів, ускладнені синкопованою ритмікою. Оскільки виконавцю перекладення потрібно відтворювати музичну тканину усієї партитури, складним є дотримання метро-ритмічного балансу великої кількості партій. Тому задля «упорядкування» ритмічної основи композитор дещо подовжує тривалості у басовій лінії на першу та третю долю.

Нове варіантне проведення теми Я. Олексів доручає цимбалам у супроводі струнних (ц.7). Акомпанемент цієї теми переймає від попередньої перемінність простих і складних розмірів ($3/8 + 5/8 - 5/8 + 3/8$). При перекладенні для баяна оркестрового матеріалу, автор передає оркестровий колорит за допомогою палітри тембрових регістрів інструмента. В даному випадку композитор звертає особливу увагу на специфіку, сонорні елементи та наповненість цимбального звучання, а саме багатство обертонів. Оскільки низька теситура баяна має більш оксамитове «забарвлення», Я. Олексів переносить тематичний матеріал октавою нижче оригінального тексту.

Третій розділ (ц.8) – пісенно-танцювальний, стримано-рухливий. Фактура пронизана підголосками Розпочинається поступовим викладом двох тем (*faceto, articolato*): дуєт бандур, як двох споріднених «душ». Перша тема інтонаційно нагадує українську народну пісню «Ой, дзвони дзвонять», друга тема – мелодично розвинута, вступає з невеликим запізненням (у півтакт) – має пісенно-танцювальну основу. Оркестрова фактура пронизана підголосками у партії кларнета, баяна, скрипок. Автор ефективно використовує незначну тембральну відмінність баянних клавіатур та розподіляє проведення тем між ними, досягаючи ефекту діалогу.

Подальший епізод продовжує задумливий настрій розділу та побудований (з т.108) на *ostinato* цимбал, в основі якого лежить інтонаційно-ритмічний малюнок теми бандур «Ой дзвони дзвонять». Далі (з т.112) накладається нова третя тема у кларнета пісенно-танцювального характеру (*faceto, articolato*). На її повторне проведення накладається нова, четверта тема, цього розділу у партії сопілки (ц. 8 а). Таким чином, у цьому оркестровому вертикальному зрізі одночасно звучать три різні теми: *ostinato* цимбал, тема кларнета, тема сопілки, а струнна група інструментів в цей час виконує роль супроводу. Згодом до контрастно-тематичної поліфонії додається ще нова тема – тема коломийки у I баяна. Оперуючи штриховою палітрою, автор «індивідуалізує» кожну тему та виділяє її з загального звукового потоку. Так як необхідно звернути увагу на «вступи» інструментів-солістів, теми яких поступово накладаються одна на одну, композитор підкреслює їх м'яким акцентуванням за допомогою техніки міховедення. Отже, шляхом додавання нових тем утворилась контрастно-тематична поліфонічна фактура (поліфонія пластів). Епізод завершується танцювальним характером у тональності *C-dur*. Одночасно у цьому розділі відбулась «жанрова еволюція» музичного матеріалу: від пісні до танцю.

Четвертий розділ (ц.10) – *Quasi andante, molto rubato* – має лірико-епічний характер. На фоні витриманих акордових звуків струнних та цимбал звучить нижній «голос» сопілки. Наспівна тема огорнута злегка танцювальним рухом у вільно трактованому темпі (*rubato*).

Ладовою основою теми є раптові контрастні зіставлення гуцульських ладів *a-moll* і *g-moll* (ц.10 і 10а). Мрійливу мелодію сопілки доповнює кларнет, вступаючи у злагожену «бесіду». Наступне проведення теми належить кларнету – *Andante eroico* (ц.11.) Як і в

попередніх подібних фрагментах, автор передає різнобарвність оркестрового звучання через палітру тембрових регістрів. Речитативні награвання соліста супроводжуються аналогічним до попереднього епізоду акомпанементом струнних і цимбал, які у тт. 147 – 150 у розмірі «С» з тріольним ритмічним малюнком викликають далекі алузії з джазовими ритмами.

Новим етапом розвитку четвертого розділу є епізод – *Tranquillo* – (ц. 11а). Широка наспівна тема скрипок (*lento cantabile*) оздоблена награваннями баяна, цимбал, сопілки, кларнета, бандур. Завдяки конструктивній компактності клавіатур, автор перекладення вдало komponує цей матеріал у партії правої руки баяна. Лірико-епічне забарвлення теми *cantabile* збагачується поступовим залученням інструментів оркестру. Насиченість оркестрової фактури все більше охоплює баянний діапазон двох клавіатур. Тема стає величною, могутньою, створюючи урочистий настрій (ц.12). У епізоді *Tranquillo* зростає перед кульмінаційне напруження, що вдало відтворюється на баяні, не втрачаючи випуклого динамічного розвитку та тембрального наповнення.

П'ятий розділ (ц.14) – *Allegro, molto preciso* – виконує роль умовно визначеної репризи – коди. Це не є реприза в прямому розумінні слова, оскільки не має у ній повторення попереднього матеріалу. Цей розділ передає характер загального народного свята, масового танцю, урочистого настрою, яким здебільшого завершуються великі масштабні композиції.

На початку розділу – *Allegro* – (ц.14 до ц.17) домінантною виражальною складовою виступає чіткий ритм у розмірі 4/4. Пульсація четвертними у групі струнних інструментів (І і ІІ скрипки, альт) надає рис маршовості та створює урочистий характер. У цимбал багаторазово звучить лаконічна гостра інтонація *articulato*. Повторність музичного матеріалу справляє враження колоподібного танцю, що сягає своїм корінням глибинних пластів фольклору.

Згодом у кларнета і цимбал (ц.15) закріплюється інтонація мелодичної квінти (жанрової основи коломийки) як далеке відлуння танцювальної семантики.

Я. Олексів відзначає у цьому епізоді насамперед вагомість чіткої артикуляції та її злагодженості з технікою міховедення. Зважаючи на те, що розмір 4/4 (ц.14) диригент оркестру відтворює за дводольною схемою, щоб кожна доля такту в оркестровому виконанні була дуже виразною, композитор підкреслює основні долі змінами напрямку міховедення та їх м'яким акцентуванням. Наповненість звучання «теми квінти» цимбал і кларнета (ц.15) відтворюється на баяні штрихом *tenuto*, без вкорочення тривалості нот.

У супроводі подальшого танцювального матеріалу наспівно і широко звучить тема сопілки і кларнета (ц.18). Автор перекладення komponує ритмічну пульсацію (на кожен долю) акомпанементу струнних у партії лівої руки та передає загальне динамічне наростання (цифри 18, 18а).

Розділ – *Andante* – (ц.19) – є кодою. У партії баяна велично звучить тема коломийки, решта інструментів оркестру орнаментують її підголосками. Серед тембрової регістрової палітри баяна композитор при перекладенні обирає регістр «тути», що надає звучанню баяна оркестрової багатотембровості.

В останній фазі музичного розвитку (ц.20) композитор вводить активний рух від низьких регістрів, що підноситься до високих звучань інструментів оркестру і раптово зникає у стрімкому сопілковому «злеті». Останній звуко-зображальний елемент вдало передається на баяні за допомогою тонкощів прийомів міховедення (стрімкого крещенованого руху лівого корпусу з раптовою зупинкою міховедення).

Перекладення для баяна творів з репертуару оркестру українських народних інструментів має сприятливі умови по різних параметрах. Аналіз перекладення «Української фантазії» Я. Олексіва для баяна продемонстрував усі найважливіші аспекти відтворення виражального арсеналу оркестру, його політембровості, без яких неможливе повноцінне мистецьке життя нового твору.

У створеному перекладенні можна виокремити його основні положення:

темброва специфіка – наявність великої кількості різних інструментальних груп та тембрів в оркестрі вдало передається у баянному перекладенні завдяки ряду тембрових регістрів інструмента, розмаїтість яких дозволяє якнайповніше передати оркестровий колорит. Автор враховує незначну відмінність у звучанні правої та лівої клавіатур баяна та демонструє її у вигідному для перекладення застосуванні, створюючи ефект різнотембрового «діалогу»; прийоми міховедення на баяні повноцінно реалізують відтворення динамічних градацій оркестрового звучання, оскільки характерною рисою оркестру такого складу є камерність та відносна м'якість звучання, на відміну від симфонічного, естрадного та оркестру духових

інструментів; автор імітує прийоми звукоутворення та специфічні звукові особливості різних оркестрових інструментів. Бандурний щипок, обертонове «відлуння» цимбал, сопілкове *glissando*, скрипкове *detache* та артикуляційну розмаїтість інструментального складу оркестру композитор передає за допомогою штрихової палітри.

Перекладення оркестрових творів для баяна відкривають широку палітру звуково-виражальних можливостей інструмента і відтворюють політембровий колорит оркестру. Досконалі конструктивні можливості баяна дозволяють вдало адаптувати багатопланову оркестрову фактуру. У баянних перекладеннях оркестрових творів максимально виразно передається епічність та поезика народного мелосу. Цей тип баянних перекладень збагачує репертуар та сприяє популяризації маловідомих творів українських композиторів.

REFERENCES

1. Vepryk A. Traktovka instrumentov orkestra. Moskva: Hosudarstvennoe musikalnoe isdatelstvo, 1961. – S. 21
2. Hutsal V. Instrumentovka dlia orkestru ukrainskykh narodnykh instrumentiv. Kyiv: Musychna Ukraina, 1988.
3. Davydov M. Teoretychni osnovy perekladennia instrumentalnykh tvoriv dlia baiana. Kyiv: Musychna Ukraina, 1977.
4. Davydov M. Kyivska akademichna shkola narodno-instrumentalnoho mystetstva / *Naukovyi visnyk*. Kyiv: NMAU im. P. Chaikovskoho 1998. – Vyp. 21 - S.81-82
5. Kars A. Istoriia orkestrvki. Moskva: Musika, 1990.
6. Korobetska S. Znachennia tembroy-fakturnoho kompleksu v utvorenni orkestrvoho stylu (teoriia ta evoliutsiia) / *Teoretychni ta praktychni pytannia kulturolohii*. Melitopol: Sana, 2005. – Vyp. 12 – S. 11 – 20
7. Lips F. O perelozheniiakh i transkriptsiiakh. *Baian i baianisty* / sost. Yu. Akimova. Moskva: Sovetskii kompozitor, 1977. – Vyp. 3. – S. 86 - 108
8. Oberiukhtin M. Vykonannia orhannykh pies Y. S. Bakha na baiani. Kyiv: Musychna Ukraina, 1973.
9. Rymyski-Korsakov M. Osnovy orkestrvki. Ch.1. Moskva: Leninhrad, 1946.

CREATION OF FOREIGN LANGUAGE ATMOSPHERE IN TEACHING ENGLISH

Elena A. Veliyeva, Azerbaijan state university of oil and industry, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7368

ARTICLE INFO

Received 10 December 2020

Accepted 17 January 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

foreign language socialization, innovative development, assessment system, natural environment, universal didactic factor, organizational clarity, to influence.

ABSTRACT

During practical study it was offered a new model of the English language education for students, that was tested in current conditions of traditionally common at Azerbaijan national universities. The need to create this model is due to the dissatisfaction of the professional community with the results of such training. This paper consists of two parts. The first part briefly analyzes a number of interacting extralinguistic factors that differently influence the process of learning English by the students in the classrooms, in small training groups, under the guidance of the teacher according to standard methods. The second part of this paper is a description of the foreign language environment model in the single educational atmosphere of a technical university. The task set by the developers of this model is not only to reduce the negative and strengthen the positive influence of the external factors complex, but also to stimulate students for study of English through foreign-language socialization in academic and professionally oriented discourse. The principles of a model organization of the single foreign language atmosphere, a system of uniform control and assessment of English language proficiency are presented in this paper. Preliminary results obtained during the testing of this model were analyzed. The main advantages of the training organization through this model, which allows to increase motivation for students to learn English have been considered during the research.

Citation: Elena A. Veliyeva. (2021) Creation of Foreign Language Atmosphere in Teaching English. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7368

Copyright: © 2021 Elena A. Veliyeva. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

The task of the education system is to achieve a high standard of quality in the content and technologies of higher education in order to form a training level that meets the interests of innovative development in Azerbaijan society. It is impossible to imagine a modern graduate without free knowledge of English in the field of professional and academic communication, which not only guarantees wide access to the world information and scientific and technical resources, but also allows to find like-minded people in different parts of the world, to implement their ideas and projects. What prevents the achievement of these goals in mass higher education? There is a reasonable doubt about the possibility of quality teaching English to the students of technical specialties in the context of artificial bilingualism, which is common in Azerbaijan educational institutions: foreign language is studied outside the natural language environment under the guidance and supervision of local teachers in specially created educational conditions in small academic groups - small social groups of closed type. Practice shows that the development and application of new methods of teaching foreign languages do not have a tangible effect. It seems that approaches to the language education of technical students should be fundamentally changed.

The purpose of this study is to identify a complex of extralinguistic factors that have a different impact on the process of learning a foreign language in the educational audience, as well as to evaluate the preliminary results of testing the model of a single foreign language environment and an alternative assessment system at a technical university. This model is one way to increase not only the indicators of the English language proficiency, but also the level of foreign-language socialization of students in English-language discourse - academic and professionally oriented.

Let's consider the implementation of the inherently universal didactic factor in higher education. There are three main approaches to the organization of foreign language education common in Azerbaijan universities. The first, so-called traditional, is based on the combination of the lecture method of presentation and a student's independent work with a textbook and is supplemented by the use of technical means of training. In domestic studies, traditional learning is referred to as subject-object technologies, in which the teacher (subject) has an impact and the student (object) is exposed to it. In addition to the advantages (systematic nature, logically structured delivery of educational material, organizational clarity), the traditional classroom form of education has serious disadvantages, namely, template construction of classes, monotony, passivity of students, absence of individual approach. Many foreign and domestic experts recognize that the results of traditional foreign language instruction do not meet the needs of modern students. Therefore, increasing attention is paid to another approach to the organization of the educational process - a person-oriented one, in which the emphasis is transferred from the teacher to the student and to individualized learning. The implementation of this approach is complicated by the fact that the underlying model of communicative competence was developed by speakers of the language for the same speakers of the language. And it is quite difficult for the teacher to explain correctly norms of language and culture which are typical for English-speaking countries. Moreover, the personality-centered emphasis on the practical learning of a foreign language for the purpose of communication does not ensure that all components of the language are equal. In order to overcome the shortcomings of both the traditional and the personal approach to foreign language instruction, didactics is increasingly resorting to combining their elements. Thus, the third approach to foreign language teaching arises, which is considered the most promising not only abroad, but also in Azerbaijan.

In addition to the didactic factor, the effectiveness of foreign language education is influenced by the conditions and national specifics of language learning. Traditionally, students of non-language directions in national universities are taught English by the teachers of universal inter-faculties of foreign languages. In case of a technical higher school, the variation in the duration of foreign language courses in different areas of training ranges from some definite credit units, and students are not expected to achieve a single result in foreign language even within one university. Classes in each study group are generally conducted by the same teacher, students communicate in the language studied only with him/her and members of their group. At the same time there is the teaching on the aspects (for example: vocabulary, grammar, writing, listening, speaking), and the teachers' approach to the content of the course in English does not always seem justified.

A paradoxical situation has arisen: in one faculty and even in the same course, students from different groups are subject to different requirements at the examination or at the competition, as there are no planned results in foreign language for the system of higher education, as well as a single state final examination conducted by external experts. The teacher of the inter-faculty department not only organizes the training process on his/her own, but also checks the results of his/her activities. At inter-faculty departments there work mostly teachers of mature age, who do not have scientific degrees and scientific titles. Without questioning the competence of experienced teachers, it is necessary to recognize that they are often distinguished by an established conservative view not only of the subject, but also of the ways of training. They avoid using innovative technologies, prefer the traditional way of organizing classes. Many teachers of the language are psychologically not ready to fundamentally change approaches to control and assessment of the results of education of their students.

The effect of the sociolinguistic factor reflecting the impact of the social environment on the language and speech behavior of students and teachers manifests itself in a very specific way in the context of auditing bilingualism. The positive impact was revealed in two experimental groups: good teacher pronunciation contributed to a decrease in the degree of foreign emphasis in students. Negative influence was observed in different degrees in all groups: errors caused by incorrect training or incorrect implementations present in the teacher's speech was recorded in the pronunciation of students. In one group, where the impact of the teacher's pronunciation (the most inexperienced of those participating in the experiment) on the emphasis of his/her students was minimal, the neutral influence of the foreign emphasis of the English teacher on the pronunciation of students was noted, i.e. the weak degree of the teacher's emphasis did not affect the foreign emphasis of his/her trainees. It turned out that the degree of emphasis of students from different groups varies depending on the degree of foreign emphasis of the group teacher and on the methodology of teaching. When using the same technique, the main factor affecting the expression of emphasis in students is the foreign accent of the teacher. In a situation where the teacher is not a language authority for students, a certain level of foreign emphasis is formed within a separate educational group, independent of the teacher's pronunciation.

This study concluded that when technical students learn English outside the natural language environment under the guidance of a non-language teacher, it is he/she who is likely to become a language authority for his/hers students, with the degree of foreign emphasis among students varying, but usually depending on the degree of its manifestation among the teachers. Training in groups contributes to the creation of linguistic, cultural and psychological barriers among their members when communicating with language speakers. Together with the previously described shortcomings of the mass foreign language training system of non-linguistic students themselves, these barriers negatively affect the foreign language socialization of non-linguistic students and significantly reduce the performance of foreign language learning in classroom settings.

Next, an alternative model of foreign language learning outside the natural language environment is described, designed to correct the influence of extralinguistic factors on the process of foreign language learning. The education development program envisages the creation of structural and technological innovations in higher education, as well as the development and dissemination of new educational technologies and forms of educational process organization. One such form could be the proposed Model of a Single Foreign Language Space (EIP), whose mission is to encourage students to communicate more harmoniously in simulated situations of academic and professionally oriented communication in English with variable elements of communication when students do not know in advance who will be their communication partner and who will appreciate the outcome. In creating this model, we assumed that changing the sociolinguistic learning situation itself would facilitate the foreign-language socialization in increasing motivation to learn English and the need to speak it in a single foreign-language environment at a technical university. Creation of foreign-language space in the training of non-linguist students is very important. A combination of subjective analysis methods (student interviewing, content analysis of the obtained data) and objective analysis (expert analysis of errors at three levels of speech) are used to assess the effectiveness of the proposed model. The theoretical and methodological base of the developed model of EIP was: sociolinguistic research of Academic English was chosen as the main content of the training, as scientific activity brings together all students, regardless of the direction of training. Evaluation of the effectiveness of the EIP gives students the opportunity to communicate with representatives of other spheres of activity, then the second mandatory component of the content of education became General English and English for special purposes (General English, Business English, Technical English, etc.) In order to implement the EIP model more effectively, teachers of the department have developed a series of teaching manuals on the organization of independent work of students, which in Azerbaijan provide detailed instructions on the execution of tasks and algorithms of student actions, e.g. manuals "How to write an informal letter in English," "How to write a formal letter in English," "How to write a business letter in English," "How to write a good annotation to a scientific article," "Preparation of intermediate and final presentations of scientific research result, "How to make a report in a foreign language." The model of a single foreign language space consists of two structural blocks - professionally oriented:

1. Single Foreign Language Space Professionally Oriented in Academic Goal Discourse,
2. Foreign Language Socialization in Professional Communication of Foreign Language Socialization,
3. Ability to communicate orally and in writing in foreign languages to solve problems of interpersonal and intercultural interactivity,
4. Knowledge of communication skills in a professional environment,
5. Ability to properly express thoughts in oral and written speech,
- 6 Ability for critical analysis,
7. Summarizing and systematizing information, setting professional objectives and choosing the best ways and methods to achieve them.

Creation of foreign-language atmosphere in the training of non-linguistic and academic students, each of which combines individual and group forms of work by increasing complexity. In the professionally oriented unit, pedagogical technology "competition" is widely used, on the basis of which a system of professionally oriented competitions of individual and collective projects is built. Such a system gives the students of different years of training the opportunity to practice speaking in English in front of an unfamiliar audience, allows not only to assess the level of English proficiency in other groups, but also to compare it with their own. During such discussions, students train stress resistance, self-control and self-esteem skills, ability to make decisions quickly and respond to unexpected circumstances - qualities directly related to the success of socialization, including foreign language. The task of creating an effective all-Azerbaijan independent system of assessment of the quality of education

and educational results is also one of the priorities in the Education Development Program. An alternative system of unified control and external assessment of the results of English language mastery is a mandatory element of the proposed EIP model. This system makes fundamental changes to the situation of conditional "communicative comfort," which is usually formed in a training group with a permanent composition of members and one teacher who controls the process of training and its results. Such conditions often deprive many students of the need to learn the language strongly, because "like" one permanent teacher, having clarified his typical requirements, does not make much work. It is a collection of student's works, recording achievements in various aspects of the language. The structure of the portfolio varies between courses and depends on the level of language training. Thus, the portfolio of postgraduate students consists of information about itself (curriculum vitae), English-language application for a grant, annotations to a scientific article, translation of the article into English, presentation of a scientific report. The portfolio in Unibook (e-register) is an admission to the exam. The teacher carries out traditional forms of control at the end of the semester and provides information about the results received to the examiners from among the most qualified specialists of the division. At the Presentation Festival students from different groups present their own educational professionally-oriented work in a foreign language. Work on this presentation is under way throughout the semester. In addition, students design a portfolio with accompanying documentation, which includes a list of participants and a description of their functions, a script, a text of roles, a description of work stages. The subject matter of presentation should correspond to the sphere of professional communication and the requirements of the standard in the direction of training students. The examination in the format of an interdisciplinary conference allows to assess the degree of preparation of the student for English-language scientific communication. In his/her report, the student informs the audience and the examiner about the preliminary or final results of the study. Students are required to demonstrate ownership of the presentation structure. Much attention is paid to the formation of public speaking skills: gestures, eye contact with the audience, pace of speech, absence of unjustified pauses, etc. As admission to the examination, an individual portfolio is used, including, the annotation of the report, the full text of the speech, its transcription (written reproduction of words and texts taking into account their pronunciation) and intonation. An objective error analysis method was used to independently evaluate the effectiveness of the alternative learning model. External experts were invited to assess language and speech errors in the reports of the students participating in the experiment. The informants were a group of 28 students, including some 7 students who speak English at the lower-middle (Pre-Intermediate) level and only a few 7 were Advanced students who have been trained traditionally, as well as Pre-Intermediate students and Advanced students who have been trained under the EIP model. They comprised two control groups (T1 with low proficiency, T2 with high proficiency) and two pilot groups (L1 and L2), respectively. The distribution of the students into control and experimental groups, depending on the level of language proficiency, was based on the results of preliminary standard testing. These groups were taught by the same teacher. Five-minute's audio recordings of a completed academic or professionally oriented message, self-prepared and recorded by a student in Digital Storm format, were used as material for the analysis. Only those phonetic, intonational, lexical, grammatical and structural errors that prevented communication were considered, namely:

- violation of the phonemic composition of the word;
- incorrect use of times, violation of word order, errors in word usage;
- inconsistent with the norms of English-language academic discourse the structure of speech.

Conclusions. The creation of foreign-language atmosphere in the training of technical students is very important and all foreign language teachers must try to urge the suitable space in the classrooms to achieve the better final results.

REFERENCES

1. Abramova, E.P. Shishmolina Modeling of Foreign-Language Space in the Training of Nonlingvist Students English in Modern Conditions. April 2017. <http://vo.hse.ru> 133
2. Gordina M.V., Svetozarova N.D. Scientific Researches. S. Petersburg, 2015
3. EIP and SECIO PRACTICE 144 Educational Studies Moscow. 2017.
4. Jordan R.R. English for Academic Purposes: Guide and Resource Book for Teachers. R.R. Jordan. Cambridge, 1997. 404.
5. John V. Thrill, Courtland L. Bovee. Excellence in Communication. New Jersey. 2017, 654 p.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ В МУЗИКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МИРОНА ФЕДОРІВА

Яців І. В., аспірантка, кафедра музичної україністики та народно-інструментального мистецтва, Навчально-науковий інститут мистецтв, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5775-6448>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7369

ARTICLE INFO

Received 11 December 2020

Accepted 18 January 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

diaspora, tradition, reform,
church singing, Ukrainian
culture, musicologist,
M. Fedoriv.

ABSTRACT

The article is devoted to the evaluation of scientific works of the well-known in the Ukrainian diaspora musicologist and publicist Myron Fedoriv in the context of the preservation of national song traditions outside the ethnic territory. The information on the most important theoretical achievements of the scientist is given, the place and value of activity of the cultural public figure in the history of musical and choral culture of Ukraine and the western diaspora is defined. The author notes that Myron Fedoriv lived most of his life in the United States. He left a large amount of musical material and theoretical works in the history of Ukrainian choral culture, so he stopped the destruction of song traditions and examples of canonical liturgical singing in Ukrainian churches of the diaspora. In his works, Myron Fedoriv wrote that the singing tradition is the basis of the Ukrainian national spiritual culture, and therefore it should be preserved in the Ukrainian Catholic Church in America. As a result, the musicological heritage of Myron Fedoriv is very valuable for the Ukrainian musical culture of the twentieth century. Thus, its activities deserve more detailed study.

Citation: Yatsiv I. V. (2021) Preservation the Traditions of Ukrainian Spiritual Choir Culture in Music Scientific Research by Myron Fedoriv. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7369

Copyright: © 2021 Yatsiv I. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Історично склалося, що розвиток українського культури відбувався на перехресті соціальних ідеологій та мистецьких шляхів різних культур. Втім, процес умисної ліквідації складових національної пам'яті й культурно-мистецьких здобутків, що кореняться у багатовікових традиціях нашого народу вдалося зупинити завдяки старанням світового українства.

Процес еміграції українського народу набув найбільшого масштабу з часу входження українських земель до складу Австрійської та Російської імперій, однак, під час третьої, головним чином політичної хвилі еміграції, з України виїхала найчисленніша кількість представників української творчої інтелігенції. За кордоном, іммігранти почувалися соціально й політично впевненішими, що дозволило їм здійснювати спротив багатолітній денационалізації інтелектуальних й мистецьких здобутків й створити сприятливий для піднесення української культури клімат.

Відтак, сьогодні для науковців різних галузей гуманітаристики *актуальною темою пізнання* залишається аналіз культуротворчих аспектів мистецької діяльності представників діаспори, як приклад яскравого вираження найважливіших ідентитетів нації в умовах інокультурного середовища.

Проблема збереження національної пісенної традиції в богослужбово-музичній культурі української діаспори США знайшла своє відображення в художньо-мистецькій діяльності ще однієї яскравої персоналії ХХ століття, вихідця із Галичини – Мирона Олексійовича Федоріва¹ (1907–1996). Несправедливо забутий вдома, за океаном, в професійних культурно-мистецьких колах відомий як Мирон Федорів, він входив до числа високопрофесійних музикантів й шанованих в науковому товаристві музикознавців. Тривалий час інформацію про життя та творчість митця можна було почерпнути лише з сторінок україномовних часописів та періодики США, зокрема з газет «Свобода» [12; 14; 17; 18; 19], «Philadelphia Daily News» [1], «The Philadelphia Inquirer» [15]; журналу «Визвольний шлях» [9; 13].

Після проголошення в Україні незалежності, із зняттям табу на опрацювання архівних матеріалів й документальних джерел, що детермінують роль і значення діяльності українців зарубіжжя, окремі віхи життя та творчості митця знайшли своє відображення в наукових працях Ганни Карась [10; 11], Тетяни Прокопович [16].

Однак, попри існуючі науково-документальні джерела, що засвідчують широке коло проявів пасіонарності митця в різних іпостасях, аналіз музикознавчих теоретичних здобутків М. Федоріва як віддзеркалення націєтворчих інтенцій і інструмент збереження національних традицій досі не отримав наукового висвітлення, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета дослідження – аналіз музикознавчої спадщини Мирона Федоріва в контексті проблеми збереження національної пісенно-хорової традиції в культурному середовищі української еміграції.

Як і в справі висвітлення правдивих сторінок історії національного державотворення України політичний режим ХХ століття послідовно намагався нівелювати найяскравіші здобутки української культури й перспективи розвитку наукової бази українознавчих студій. Але все ж, синергія зусиль інтелектуальної еліти української діаспори заклала міцні підвалини для розвитку цілої гілки самостійних дисциплін культурологічної та мистецтвознавчої проблематики.

Визначним науковим проривом в рамках досліджень української медієвістики й музичного джерелознавства стали музикознавчі розвідки М. Федоріва: «Напрямні праці літургійної комісії для українського церковного співу й церковних практик» (1968 р.) [2], «Обрядові співи Української Церкви Галицької землі» (1983 р.) [7], «Українські Богослужбові Співи з історичного й теоретичного огляду» Т. 3 (1997 р.) [8].

Варто зазначити, що реалізувати свої плани митцю вдалося за результатами скликаної у 1966 році в Римі конференції єпископату УКЦ, що відбувалася під орудою Верховного Архієпископа Йосипа Сліпого в рамках однієї з найбільш знакових подій в історії Католицької Церкви – Другого Ватиканського Собору. При Єпархіях УКЦ тоді було створено Літургійні комісії, зокрема при Чиказькій кафедрі штату Іллінойс, США, до неї, як фаховий музикознавець увійшов й Мирон Федорів. Комісії мали на меті вирішення цілого ряду проблем у справі реформування церковно-співочої справи й практики літургійного служіння в українських церквах діаспори [11, с. 58–59].

Відтак, «Обираючи шлях реформіста, митець консервативного характеру мислення не може вийти за рамки традиції, а звідси – спрямовує свою роботу на кристалізацію та впорядкування творчого досвіду минулих поколінь. До цієї праці <...> залучає збирацьку діяльність, науково-теоретичну основу та композиторську творчість, які й складають невід’ємний комплекс його творчих намірів» [16, с. 56].

¹ **Мирон Федорів** (с. Криве, Тернопільська область). У 1926–1933 рр. перебуває на навчанні у василіянських монастирях Галичини. Музичну освіту митець здобув у Варшавській консерваторії (1935), Віденській вищій музичній школі та Зальцбурзькій консерваторії (1942–1944). В 1945 році доля занесла М. Федоріва до США, де він залишився на проживання. Там же, в Америці він продовжив свою музичну освіту, навчався в Філадельфійському університеті (1950) Займався викладацькою діяльністю у Василянській Колегії в Стенфорді, в Музичній школі в Чикаго, на курсах в Денвері й Філадельфії. Під орудою талановитого диригента - М. Федоріва виступало чимало хорових колективів, зокрема хор Сестер Василянок Провінції Христа Чоловіколюбця (м. Філадельфія), чоловічий хор «Сурма» та ін. Як культурно-громадський діяч входив до складу Спілки Української Молоді Америки (СУМА), Громадського Комітету Українців (ГКУ), Організації Українського Визвольного Фронту (ОУВФ). Багата палітра різножанрової музики представлена у композиторській творчості М. Федоріва, зокрема це: «Служба Божа. F – DUR» [5], «Божественна Літургія святого Івана Золотоустого» [4], цикл пісень «Сім струн» [3] (на сл. Лесі Українки), збірник «Щедрівки. Веснянки – гаївки» [6], інші [12; 14; 15].

У своїх працях музикознавець формулює перед собою цілу низку завдань, одночасно з суто науковим інтересом у висвітленні напрацювань. Узагальнюючі теоретичні висновки за словами М. Федоріва стануть «...занотованим свідоцтвом для майбутнього, з нашого церковного життя в минулому, з його багатою творчістю, високою музичною культурою та посиленою практикою» [7, с. 7].

Перший крок до покращення ситуації в церковно-співочій практиці української церкви позначився виданням в 1961 році в Римі на прохання Протоконсультора Курії оо. Василіян о. Гліба Кінаха збірки галицьких церковних наспівів. Із власних занотованих матеріалів й записів ще з часів перебування на батьківщині, М. Федорів зважаючи на специфіку канонічного церковного ритуалу створює музичний матеріал відповідно до повного циклу річного кола богослужінь, і як зазначає Г. Карась: «у кожному творі автор намагається пояснити прикметні риси церковної музики українського обряду, доповнюючи їх настановами щодо використання й виконання під час богослужіння. Авторські зауваження мають науково-пізнавальне та виконавсько-практичне значення, а тому корисні не лише для регентів церковних хорів, але й для дослідників українського релігійного мистецтва» [10, с. 727]. Тим самим М. Федорів намагався вирішити проблеми практично повної відсутності друківаних нотних зразків традиційних галицьких наспівів, які до того часу проіснували лише в усному переданні серед дяків й священників.

В рамках виконання основних директив Чиказької Літургійної комісії М. Федорів, як активний учасник був захоплений ідеєю створити «суто українське історично-теоретичне підножжя для нашого церковного співу» [7, с. 7], й відповідно до цього націлював свою теоретичну роботу, зокрема його праця «Напрявні праці літургійної комісії для українського церковного співу й церковних практик» (1968 р.) [2] за великою затребуваністю, без змін перевидавалася під назвою «Віднова, реформа чи злет до справжнього українського обряду за формою і змістом» (1971 р.).

У своїх працях автор визначає першочергові завдання для успішної реалізації реформ церковного співу в середовищі української діаспори, таких як-от:

1) відновлення чистоти зразків культових жанрів й збереження мелодико-стильових особливостей музики в канонах ритуальних відправ Західної та Східної України;

2) здійснити пошук нових форм та універсалізація різновидів української пісенної традиції греко-католицького обряду в хоровій практиці українських церков еміграції;

3) для фахових музикантів, диригентів й композиторів здійснити обробку музичної літератури, з аранжувати або власними композиторськими творами в межах національної музичної традиції збагатити видавництво нотного репертуару для різних типів і видів хорових колективів й менших співочих груп (ансамблів, квартетів тощо);

4) використовувати в музичному репертуарі надбання української церковної музики минулих епох, як першорядного, поданого на базі до теперішніх цінних надбань корифеїв українського музичного мистецтва;

5) об'єднати зусилля церковнослужителів, священнослужителів, висококваліфікованих спеціалістів з метою піднесення української хорової музики через залучення митців з високим рівнем професіоналізму й талановитої молоді, як учасників церковних хорів;

6) провести аналіз й удосконалити підбір методів і форм підвищення мистецько-професійної підготовки й рівня художньо-естетичної освіченості дяків, хормейстерів й артистів хору;

7) виробити практичні схеми (стандарты) для Богослужбових відправ й спростити в структурі традиційно правлені види Богослужінь, таких як: Вечірня, Утренья, Парастас, Постних Відправ, Воскресних, ін.

Втім, жвавий науковий диспут й хвилю усестороннього зацікавлення викликала поява кожної наступної праці музикознавця. Так, з нагоди відзначення 1000-ліття хрещення Руси-України (988–1988 р.) в Європі, Канаді та США за підтримки Сестер Чину св. Василя Великого в 1983 році, у Філадельфії виходить у світ музикознавча робота М. Федоріва, що отримала назву «Обрядові співи Української Церкви Галицької Землі» [7].

І як зазначає сам автор у передмові до видання: «...їх ціль була ширша, бо ще й архівальна, щоб лишилася як матеріал для дослідників нашої церковної культури; а в теперішнім часі, щоб послужили вони як підручний матеріал для дяківських курсів, церковних диригентів <...> для вищого мистецького показу стилізованої церковної пісенності» [7, с. 7].

Основні теоретичні положення та матеріали дослідження оприлюднилися автором на 312-ти сторінках друкованого тексту, в яких музикознавець розкриває етапи розвитку церковного мистецтва, сакральної музики і співу. Структура дослідження включає такі компоненти: вступ (широкий коментар з докладним поясненням церковних напівів в контексті традиції Української Католицької Церкви Галицької землі), три розділи та загальні висновки.

У першому є введення – коментар автора із зазначенням джерельної бази дослідження й подано: загальний огляд історії становлення церковного співу від найдавніших часів й до сучасності; дефініцію спеціально вживаних в церковному співі термінів й назв; інформацію про напрями, школи, представників, дослідників і записувачів церковного хорового співу на Україні від початків й аж до найновіших часів.

Другий розділ – зібраний, упорядкований самим композитором нотний матеріал, зразки літургійних співів, частини Служби Божої св. Василя Великого («Велика Ектенія», «Святий Боже» «Єдинородний Сину», «Вірую», «Отче наш» і т. д.) й навіть окремі музичні приклади заупокійного богослужіння Галицької Церковної Провінції й такі, що збереглися й побутували в українських еміграційних церквах. Третій розділ – теоретична частина наукової праці М. Федорів в перекладі англійською мовою [18].

І навіть на схилі літ, як ревний захисник традицій богослужбової національної культури М. Федорів з ентузіазмом візьметься до написання нової музикознавчої праці, він підготує до видання «Українські Богослужбові Співи з історичного й теоретичного огляду» [8]. В епілозі до цієї роботи автор напише: «...підготував я цю працю як третій том до мого кодексу обрядових наспівів Української Церкви Галицької Землі. Вона вимагала багато більше зразків із наших занотованих наспівних надбань та ширших до них коментарів. Та це значно побільшало б об'єм праці і кошти видання <...> та є надія, що й ця праця побачить світ Божий, бо потрібна вона як інформативний засіб про український церковний спів нашої Церкви, а в ній – навчальним інституціям для духовного доросту та церковних співців» [8, с. 141].

І хоч помертвено, у 1997 році ревно бажання музикознавця здійснилося – за сприяння видавничих органів Української Католицької Церкви, під патронатом Сестри Марії Вернанди Аркатин, ЧСВВ книгу було видано в Україні.

Структура дослідження «Українські Богослужбові Співи з історичного й теоретичного огляду»[8] складається: із двох частин, перша (в ній три розділи) – історичні нариси розвитку Богослужбових співів й церковної музики. У першому розділі автор досліджує спів, як складову первісної обрядової системи на Сході (Сирія, Візантія); древні інокультурні впливи на церковну музику; архаїчні форми й структуру пісенної творчості; обрядову спадщину в Українській церкві і т.д. Другий розділ – це етапи формування церковного співу на українських теренах, від початків (монгольська і по-монгольська доба й до XV–XVI ст.), також у цьому розділі автором подані зразки нотної графіки й розглядається різновиди нотного письма (нотації: знаменна, ірмологічна, квадратна, мензурна та ін.). У третій розділ першої частини своєї наукової розвідки М. Федорів вміщує такі теми: український церковний спів в часах Берестейської унії; реформа церковного співу у православної Церкві; церковний спів у Західній та Східній Україні та ін.

Друга частина (вміщує два розділи) – це музично-теоретичні підвалини до розуміння структури музичних форм існуючих різновидів Богослужбових піснеспівів та їх нотні приклади. У першому розділі другої частини аналізуються види і типи музичних звукорядних систем й ладів (монодичні – маломісткі, пентатоніка, тетра хорди, натуральні семиступеневі: гексахорди, лади української музики і т.д.). Розділ другий розкриває проблеми: форм українського церковного співу; техніки творення церковних наспівів; потреби реформи церковного співу, інше. Також є загальні висновки, список літератури та нотних джерел. Загальний обсяг дослідження 143 сторінки.

У висновках М. Федорів вмотивовано стверджує, що «мусимо <...> прийняти тезу, що сучасний церковний наш спів – це типово український, перетоплений літами стихією українського духа, чи пак спільним генієм на наш, нам питомий <...> бо спів наш серед обрядової сім'ї за візантійським походженням зовсім відмінний від співів Східних Церков» [8, с. 140].

«Українські Богослужбові Співи з історичного й теоретичного огляду»[8] – це ґрунтовне науково-теоретичне узагальнююче дослідження, що ввійшло до серії раніше виданих Літургійною комісією праць автора, а його структурна побудова, назви розділів та підрозділів

висвітлюють основні напрямки роботи музикознавця – історіографію української музичної культури, етномузикологію, фольклористику.

Значення одержаних музикознавцем теоретичних результатів в одній із своїх статей в науково-літературному часописі «Визвольний шлях» надає відомий у середовищі української діаспори співак, хоровий диригент, публіцист і музичний критик Роман Кухар: «Наш видатний музиколог, першорядний знавець української церковної музики, провів у справі запису та збереження богослужбових співів рідної Церкви в Україні гідну подиву роботу, ледве посилю для науковців Музичної академії. <...> Цю працю важко переоцінити, зважаючи на всі оті безповоротні втрати, що їх зазнала наша Церква через брак послідовних записів скарбів нашої церковної музичної культури. <...> Проф. Мирон Федорів посвятив більшу частину свого творчого життя врятуванню перлин нашої церковно-музичної культури, збереженню повноти рідного обрядового співу <...> На нашу думку, праця М. Федоріва належить до тих, що мають переломний характер у суспільно-національній та релігійній культурі народу» [13].

Здійснюючи детальний аналіз процесів функціонування національних традицій в релігійній творчості митців-емігрантів таку оцінку музикознавчій діяльності М. Федоріва в своєму дослідженні дає Т. Прокопович: «опрацювання канонічних жанрів у межах національної традиції та її практичне використання у церквах української діаспори додає до релігійного змісту культових жанрів типово народну маніфестацію. Значення такої праці має не лише суто церковне завдання, але й виражає культурно-національну основу українських емігрантів» [16, с. 67].

Таким чином, зважаючи на історичні та суспільні обставини, що склалися після Другої світової війни, продовжуючи свою професійну діяльність вже за кордонами Батьківщини, М. Федорів, як людина високого рівня самосвідомості й справжній патріот зумів зупинити деструкційний процес нищення культурних цінностей народу, що найповніше виявляються через плекання традицій українського богослужбового співу.

Свої ідеї, принципи й погляди в галузі реформування церковного хорового співу й практики християнських літургійних обрядів в середовищі української діаспори М. Федорів втілював як композитор і музикознавець. На основі власного досвіду й скрупульозного студювання історичних джерел й спеціалізованої літератури він створив «кодекс українських богослужбових співів» [19], відтак, музикознавча спадщина митця репрезентована цілою низкою фундаментальних праць, тематичні напрями яких відображали: музично-естетичні, історико-теоретичні аспекти й системно-концептуальні підходи у вивченні національної музичної культури.

Звертаючи особливу увагу на проблеми поступового зникнення духовно-пісенної традиції в еміграції автор таких праць: «Напрявні праці літургійної комісії для українського церковного співу й церковних практик» [2], «Обрядові співи Української Церкви Галицької землі» [7], «Українські Богослужбові Співи з історичного й теоретичного огляду» [8] прагнув сформувати у молодого покоління українців жагу до вивчення і збереження кращих зразків хорової спадщини української культури. Професійний підхід у збереженні ідентичного був визначений такими основними положеннями у роботах музикознавця: акумулювати сили Української Католицької Церкви, разом із композиторами, диригентами й професійними музикознавцями сформування теоретико-методичний базис (видавництво підручників та книг з історії і теорії богослужбового співу, східнохристиянського і українського церковного мистецтва, основи віровчення і богослов'я, Богослужбовий устав і т.д.) й бібліотеку нотного матеріалу для підготовки фахівців з церковного співу (дяків, хормейстерів й артистів хору); використовувати й опиратися в музичній практиці церкви на здобутків національної музичної культури, видатних українських композиторів; всебічно долучати підрастаюче покоління до служіння церкві задля створення особливого культурного простору й розвію рідної духовної та музичної культури в боротьбі зі штучно насадженим комплексом «меншовартості» українського народу.

Відтак, серед кола науковців і спеціалістів, естетів та поціновувачів українського хорового співу постать Мирона Федоріва на сторінках історії української діаспори вочевидь набуває непересічного значення й мистецької ваги, адже непереборне бажання максимально зберегти мовно-стильові особливості української релігійної музики стало екзистенціальним виміром творчої діяльності митця довжиною в життя.

REFERENCES

1. Deaths. Myron Michael Fedoriv. (1996, Dec. 27), Philadelphia Daily News. p. 28.
2. Fedoriv, M. (1968) Napriamni pratsi liturhichnoi kumises dlya ukrainskoho tserkovnoho spivey tserkovnykh praktyk [Guided works of the liturgical commission for Ukrainian church singing and church practices]. Chikaho. Circulation of the Liturgical Commission at Ukr. Catholic Diocese of St. Nicholas in Chicago [in Ukrainian].
3. Fedoriv, M. (1971) Muzyka do poeziyi Lesi Ukrayinky z cyklu Sim Strun dlya divochykh, abo shkil'nykh khoriv iz suprovodom fortepiano [Music to the poetry of Lesya Ukrainka from the cycle of Seven Strings for girls' or school choirs with piano accompaniment]. Chicago [in Ukrainian].
4. Fedoriv, M. (1982) Bozhestvenna Liturhiya svyatoho Ivana Zolotoustoho [Divine Liturgy of St. John Chrysostom]. Philadelphia [in Ukrainian].
5. Fedoriv, M. (1982) Sluzhba Bozha F - DUR dlya mishanoho khoru [Liturgy F - DUR for mixed choir]. Philadelphia [in Ukrainian].
6. Fedoriv, M. (1985) Shchedrivky. Vesnyanky – hayivky na mishanyy khor [Christmas carols. Vesnyanky is a mixed choir]. Philadelphia [in Ukrainian].
7. Fedoriv, M. (1997) Obriadovi spivy ukrainskoi tserkvy Halytskoi Zemli. Ch. I. Ukrainskyi viddil. Ch. II. Liturhichni [Ritual songs of the Ukrainian Church of the Galician Land. Collected works in 3 volumes]. (Part I-II) Filiadelfiia: Public. of the Sisters of the Order of St. Basil the Gr. Vasyliia Velykoho [in Ukrainian].
8. Fedoriv, M. (1997) Ukrainski Bohoslužbovi Spivy z istorychnoho y teoretychnoho ohliadu [Ukrainian Liturgical Songs from historical and theoretical review. Collected works in 3 volumes]. (Part III) Ivano-Frankivsk: Nova Zoria [in Ukrainian].
9. Hariache bazhannia sv. Pam. Myrona Fedoriva zvershylos [The burning desire of the h. mem. of Myron Fedoriv was fulfilled]. (1999, July) Vyzvolnyi shliakh, Kn. 09 (618). pp. 1141–1142 [in Ukrainian].
10. Karas, H. (2012). Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia: monohrafiia [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world space of the XX century: monograph]. Ivano-Frankivsk: Tipovit [in Ukrainian].
11. Karas, H. (2012-2013) Muzykoznavcha diialnist Myrona Fedoriva na poli reformuvannia tserkovnoho spivu v konteksti Dekretiv Vatykanskooho Soboru [Myron Fedoriv's musicological activity in the field of church singing reform in the context of the Vatican Council Decrees]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Mystetstvoznavstvo, 26–27, 58–62 [in Ukrainian].
12. Kukhar, R. (1994, November 12) Pro avtora novykh vydan tserkovnoi muzyky [About the author of new editions of church music]. Svoboda, № 216. p. 2 [in Ukrainian].
13. Kukhar, R. (1996, April) Na storozhi zberezhenia nashoi bohosluzhbovoi-pisennoi kultury [On guard of preservation of our liturgical and song culture]. Vyzvolnyi shliakh, Kn. 4 (577), pp. 506–507 [in Ukrainian].
14. Kukhar, R. (1997, January 23) Providnyi spodyvzhnyk tserkovnoi muzyky [Leading companion of church music]. Svoboda, № 15. p. 2 [in Ukrainian].
15. Myron Michael Fedoriv. Musician and author, 89 (1996, Dec. 27.), The Philadelphia Inquirer. p. 11.
16. Prokopovych, T. (2001) Funktsionuvannia natsionalnoi tradytsii u relihiinomu mystetstvi ukrainskoi diaspory druhoi polovyny XX stolittia [Functioning of the national tradition in the religious art of the Ukrainian diaspora in the second half of the XX century]. (Extended abstract of candidate's thesis). Rivne State University for the Humanities. Rivne [in Ukrainian].
17. Sembrat, I. (1988, March 25) Pratsia, shcho zasluhovuie na uvahu [Work that deserves attention]. Svoboda, № 57. p. 2 [in Ukrainian].
18. Solovii, M. (1984, September 14) Neotsinenna knyha pro obriadovi spivy nashoi tserkvy [An invaluable book about the ritual singing of our church]. Svoboda, № 176. p. 2 [in Ukrainian].
19. Todoriv, B. (1998, March 4) Sv. p. M. Fedoriv – kompozytor i muzykolog.[H. mem. M. Fedoriv - composer and musicologist] Svoboda, № 42. p. 6 [in Ukrainian].

ADOLESCENTS' INVOLVEMENT IN SOCIAL MEDIA: BEFORE AND DURING COVID-19 PANDEMIC

Alisar Hudimova,

PhD Candidate in Psychology, Odesa I.I. Mechnikov National University, Odesa, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9996-0674>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7370

ARTICLE INFO

Received 12 December 2020

Accepted 19 January 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

psychological well-being, adolescence, virtual communication, pathological involvement, social media, loneliness.

ABSTRACT

Social media are an indispensable modern adolescents' daily ritual. The present study investigates the specifics of social media influence on the adolescents' psychological wellbeing in everyday life and during Covid-19. The research hypothesis stated that excessive social media use could provide loneliness, depression, and lack of sleep. The investigation is based on data received from interviews, questionnaires, and statistical analysis. A group of 516 psychology and medical students (78.8% females, 21.2% males) aged 15-21 took part in the study via Google Form survey conducted in Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine. The participants' overall well-being, loneliness, level of stress were assessed in correlation with personality characteristics and tendency to social media disorder. The obtained results showed that the more time adolescents spend on social media, the more real-life relationships decrease due to online isolation in social terms. The predictors of social media disorder are difficulties in relationships with family, time spent on social media and psycho-emotional background. It is determined that the social media use creates the illusion of participation and importance for a large circle of people. The study provides evidence that the unsatisfactory level of modern adolescents' well-being can be explained by the passive use of social media, which provokes emotional lability, irritability, depression, and sleep deprivation.

Citation: Alisar Hudimova. (2021) Adolescents' Involvement in Social Media: Before and During Covid-19 Pandemic. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7370

Copyright: © 2021 Alisar Hudimova. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The study of computer-mediated communication has been the subject of research in various fields for 32 years. However, the study of social media influence on the psyche in psychological science is only relevant now. Such a disciplinary gap has contributed to the scarcity of resources. Social networking is a daily ritual for everyone. However, social media are the most popular among the younger generation. Therefore, because of the involvement of adolescents in various social media, the question of the relationship between their use and psychological health, including well-being, becomes crucial.

The age range of adolescence is constantly changing and may vary from decade to decade. The World Health Organization (WHO) has established chronological criteria that define adolescence as a life expectancy of 10 to 19 years, 11 months and 29 days (World Health Organization, 2005). However, this age stage can be divided into three periods: early (10-13 years), middle (14-16 years) and late (17-21 years) adolescence (World Health Organization, 2002). The World Health Organization categorizes 'young people' as adolescents and young people from 10 through 24 years of age (World Health Organization, 2014; Society for Adolescent Health and Medicine, 2017). Some researchers associated the social media use with individual characteristics of users. People with high levels of narcissism try to be as active on social networks as the latter is a platform for presenting themselves in a favorable light according to their ideal 'I' (Buffardi & Campbell, 2008; Mehdizadeh, 2010). Wilson and colleagues

(2010) found that such personal characteristics as extraversion, honesty, and self-esteem allow predicting both the amount of time spent on social media and the propensity to form an addiction. Many studies indicated that there is a link between social networking and compulsive behavior. The younger generation is concerned when does not have access to messages on social networks, which in turn leads to the development of phantom vibration syndrome. (Rosen et.al., 2012). Adolescents who are active users and spend more than two hours on social media are more likely to report mental health problems, including psychological disorders (anxiety and depression) (Sampasa-Kanyinga, and Lewis Rosamund, 2015). Some adolescents may be more vulnerable to developing symptoms of Internet addiction, including psychological manifestations and disorders, such as depression, attention deficit disorder and hyperactivity disorder due to their individual characteristics (Yen, Ko, et al., 2007). Kaur, Bashir (2015) examined both the positive and negative effects of social networks on adolescents' mental health. Among the positive influences were socialization, increased communication, learning opportunities and access to medical information. The negative aspects include depression, online harassment, cyberbullying, sexting, fatigue, stress, repression of emotional and intellectual abilities. The popularity of communication on social networks is spreading at a rapid pace among adolescents and, as a paradox, the current younger generation is more lonely, unlike other age groups. In this context, loneliness is seen as the difference between the desired and the real level of social contact. Uncontrolled, unhygienic and persuasive use of social media enhances loneliness. (Yao, et al., 2014).

Despite the active development of the concept and study of the connection of psychological well-being with various personality and social characteristics, the researches of scientists quite fragmented reflect the problem of psychological well-being fluctuation among adolescents involved in virtual communication. Thus, it can be stated that in our time social media have caused significant changes in the way people communicate and interact. However, it is unclear whether some of these changes may affect the norms of human behavior and cause mental disorders. Further investigation is needed to identify and describe potential links between virtual communication and psychological well-being. The subject of this study is the impact of social media on the psychological well-being of adolescents. A review and analysis of the literature have shown that most of the existing studies show a complex link between social networking and psychological well-being. This pattern is due to several factors, which include: the number of 'friends', the support level of online friends, loneliness, depression, and self-esteem. The use of social media has the effect of reducing the two components of psychological well-being: the current state of oneself and overall satisfaction with life.

The purpose of the study is to identify the relationship between the psychological disorders of adolescents and social media, including pathological involvement. The situation with worldwide isolation period has made it possible to study in more detail the social media impact on the adolescents' psychological state.

During the empirical work, the following hypotheses were put forward:

H1. Prolonged stay on social media leads to psychological disorders, in particular sleep disorders, anxiety, depression.

H2. The dominance of virtual communication is associated with the intensification of loneliness.

H3. Indifferent relationships within the family are predictors of adolescents' excessive attachment to social media.

H4. The desire to be aware of events in social media for more than 7 hours per day provokes the emergence of fear of missing out (FOMO), which is the trigger for the development of social media disorder.

H5. During self-isolation, the amount of time of social media's passive use increases.

H6. Changing daily tasks due to self-isolation leads to a long time online, which provokes disorders of sleep and the psychological state of adolescents.

Materials and Methods.

Participants.

Participants were adolescents (N = 516) aged 15-21 years. Adolescents of this age group are the most active users of various social networking applications. The mean age of sample was 17 years (M = 17.92, SD = 3.003). The study involved 406 girls and 110 boys. The study was conducted in form of hand-out questionnaires before quarantine and on platform Google Form during pandemic. A study provided in college and university, because of the need for an age category limited by the period of adolescence. Participation was voluntary, anonymous, no identifying information was collected. The sample size was determined by the number of students who correctly and entirely completed the questionnaires. The participants subsequently divided into two groups depending on the time spent on social media.

Materials.

The research procedure consisted of filling out a questionnaire by respondents. Each questionnaire was accompanied by an instruction. The instruction indicated the study aspects, such as confidentiality, purpose and time. To collect data on the socio-demographic characteristics of adolescents, a specially designed questionnaire was used, the Freiburg Personality Inventory - B (Fahrenberg, Hampel & Selg, 2010), the WHO-5 Well-being Index, The Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale (WEMWBS) (Tennant, et al., 2007) was used to study the psychological and individual sphere (Bech, 2004; Topp, et al., 2015); The severity and type of the loneliness experience questionnaire (Korchagina, 2008); Social Media Disorder Scale (Eijnden, et al., 2016). The questionnaires consisted of multiple-choice, rating scales (e.g. Likert scale) and closed-ended questions. Additionally, to assess the adolescents' condition due to the forced self-isolation during Covid-19 there were introduced some points as follows: 'Increasing of online communication', 'Behavior change', 'Feelings in connection with quarantine', 'The nature of opinions in connection with isolation', 'Frequency of fear associated with coronavirus', 'Frequency of social media use for distraction', 'Sleep changes'.

Measures.

Social Media Loneliness.

I assessed social media usage loneliness of adolescents using 30 items from Korchagina's (2008) The severity and type of the loneliness experience questionnaire. All participants were asked by closed-ended questions with dichotomous answers: 'yes' or 'no'. The questions aimed to determine the level of loneliness experienced by a person at a given moment ($\alpha = 0.77$).

The precondition of Social Media Disorder. The participants were offered reliable and valid test FPI-B (Fahrenberg, Hampel & Selg, 2010) to indicate their individual characteristics which have major influence on social media use ($\alpha = 0.81$). The FPI questionnaire contained 12 scales: neuroticism, spontaneous aggressiveness, depression, irritability, sociability, poise, reactive aggressiveness, shyness, openness, extraversion-introversion, emotional lability, masculinity-femininity. This 114-item questionnaire asked the respondents whether or not statements corresponded to some features of behavior, individual actions, attitude to people in different situations. Also, participants were asked a 5-item Likert – scale, which assessed preference to spend time online rather than meet in reality; to solve problems by immersion in social media; to neglect of sleep due to fear of missing something online. Ranging of scale from 1 (*never*) to 5 (*all of the time*).

The Social Media Disorder Scale has 2 forms: 27 and 9 statements. A dichotomous scale of 27 statements was developed to assess the nine DSM-5 dependence criteria, such as preoccupation, tolerance, withdrawal, displacement, escape, problems, deception, displace and conflict. This scale has a moderate relationship with depression, attention deficit, and the frequency of daily social media use, weak and moderate associations with loneliness, and impulsivity. However, only a weak negative association with self-esteem was found (Eijnden, et al., 2016).

To investigate 203 adolescents a version with 27 statements was used, the reliability of the internal consistency $\alpha = 0.85$, which indicates the high reliability of the scale. It should be mentioned that in the study of the authors of the method, this version of the scale showed a fairly high rate of internal consistency $\alpha = 0.92$.

254 adolescents were tested with 9-item version during the quarantine period. Cronbach's alpha of this variant of diagnostic tool was 0.82, which coincided with the result of the authors of the method.

To obtain data on family relationships, to estimate amount of time spent on social media, to study emotions adolescents experience during social media usage, there was developed and implemented a specially designed questionnaire.

Distinctness of Psychological Well-being due to Social Media Use. The measurement of social media impact on adolescents' psychological well-being was carried out by means of WHO-5 Well-being Index (Bech, 2004; Topp, et al., 2015). Did it have benefits or risks for the psychological state of young minds? The participants rated how they felt emotionally and physically in the past few weeks. Ranging of scale from 0 (*at no time*) to 5 (*all of the time*). WHO-5 was suitable for adolescents and to detect depression ($\alpha = 0.86$). Mean result for a total sample was $M = 13.43$, $SD = 4.79$. The 14-item Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale (WEMWBS) used to more detailed evaluation of adolescents' mental well-being ($\alpha = 0.85$). Participants rated statements which described their experience over the last 2 weeks. In this questionnaire used scale from 1 (*none of the time*) to 5 (*all of the time*). Mean result for sample was $M = 47.81$, $SD = 9.93$. During quarantine adolescents demonstrated advanced level of psychological well-being: $M = 48.66$, $SD = 8.35$.

Procedure.

Participants were invited to participate in the study through personal testing and information on educational sites. Respondents were given information that the study was anonymous and conducted to examine the social media influence on the psychological state of their age group. All participants indicated that they understood the risks and wished to participate in the study. The test time was unlimited, but the average time of completion was 30 minutes. The study was conducted in a form convenient for participants, either a paper or a computer version. Each participant had own individual table. Such a measure was used to avoid group influence on results.

In this study were undertaken four steps: 1) Dividing sample to measure the amount of social media usage; 2) Determination of study boundaries; 3) The completion of the Questionnaire to determine the severity and type of the loneliness experience, Freiburg personality inventory test, Social Media Disorder Scale and socio-demographic questionnaire; 4) Statistical analysis was used.

Results. The survey showed that modern adolescents started using social networks at an early age, with an average of 7 years of use (M = 6.96, SD = 2.39). The analyses demonstrated that social media do contribute to the symptoms of anxiety and depression ($r = 0,348 / p \leq 0,007$).

Correlation relationships of the studied components determined to test the hypothesis that prolonged stay in social media leads to psychological disorders, including sleep disturbance, anxiety, depression (see Table 1).

Table 1. Ranked correlative relationships of time spent on social media with psychological disorders and family relationships

Time spent on social media with psychological disorders	Relationships in the family
Solving problems in social media: $r=0,375$; $p \leq 0,003$	State of loneliness: $r = 0,427$; $p \leq 0,001$
Diffuse loneliness: $r=0,327$; $p \leq 0,015$	Diffuse loneliness: $r = 0,405$; $p \leq 0,001$
Interest: $r = 0,321$; $p \leq 0,015$	Poise: $r = -0,370$; $p \leq 0,04$
Joy: $r = 0,411$; $p \leq 0,001$	Spontaneous aggressiveness: $r = 0,365$; $p \leq 0,005$
Imbalance: $r = 0,261$; $p \leq 0,05$	Emotional lability: $r = 0,311$; $p \leq 0,015$
	Shyness: $r = 0,301$; $p \leq 0,02$
	Subjective health assessment: $r = 0,280$; $p \leq 0,01$
	Sleep Disorders: $r = 0,279$; $p \leq 0,03$
	Dissociated loneliness: $r = 0,278$; $p \leq 0,03$

One of the goals of the study was to find such complex factors that could more fully explain the cause-effect relationships between the survey variables of respondents involved in virtual communication. For this purpose, factor analysis with subsequent orthogonal rotation by the Varimax-Kaiser method was used. The variables inside each block were sorted in descending order of factor loadings greater than 0.4.

According to the data of the scree plot, there are from 2 to 4 factors (see Figure 1). The first factor included the emotional component of social media, in particular, neuroticism and aggression; the WHO-5 Well-being Index. The second factor included somato-vegetative (Neurotic) and Masculinity-femininity scales of FPI questionnaire, the WHO-5 Well-being Index and stress level. The third factor is Masculinity - Femininity and FPI Behavior Scales.

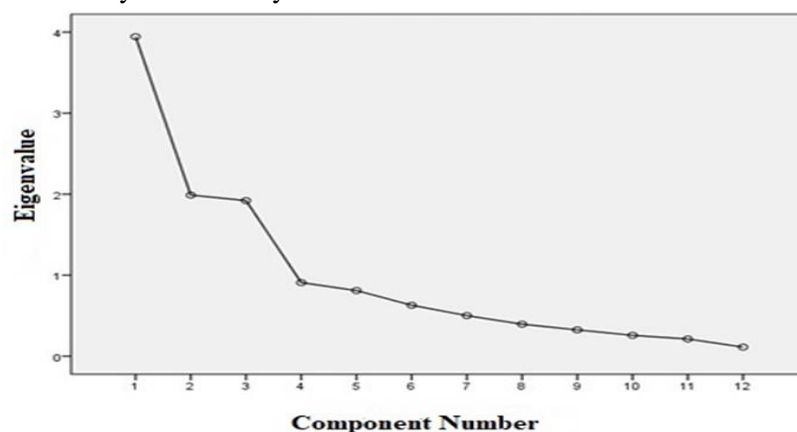

Fig. 1. Social media influence on adolescents' psychological well-being before quarantine

As shown in Table 2, to reflect the deep processes that explained complex phenomena, factor analysis was applied using the principal component method.

Table 2. Factor analysis - Varimax - by Kaiser (cumulative = 70.7%)

Matrix of Orthogonal rotation of components*			
Indications	Components = 49,5%		
	1=26,3%	2=14,4%	3=9,8%
<i>Envy</i>	0,896		
WHO-5 Well-being Index	0,814		
Feeling of authority	0,792		
Inspiration	0,762		
Aggression	0,686		
Indifference	0,661		
Joy	0,634		0,488
Fatigue	0,553		
Leading activity in social networks	0,478		
Comfort in the family	-0,455	-0,376	
Escape from problems on social networks	-0,372		
<i>Loneliness</i>		0,808	
Depression		0,763	
Dissociated loneliness		0,763	
Diffuse loneliness		0,578	0,352
Sleep Disorders		-0,567	
Shyness		0,530	
WHO-5 Well-being Index	-0,397	-0,440	
<i>Time spent on social networks per day</i>			0,664
The level of stress			-0,576
Problem solving in social media			0,554
Age			-0,520
<i>Factor selection method: principal component method.</i>			
<i>Method of inversion: Varimax with Kaiser normalization.</i>			
<i>* The rotation came in 5 iterations.</i>			

Fundamentally important was to compare the social media's impact on the adolescents' psychological state within the period before and during the quarantine.

Comparing the specificity of the psychological consequences of uncontrolled online presence is a new complex phenomenon, the study of which is relevant (Table 3).

Table 3. Comparison of adolescents' profiles involved in the social media in the period before imposing a quarantine (1) N = 262, and in the period of self-isolation (2) N = 254

Indicator	Everyday life/ Self-isolation	Mean		%%	t
		M	±m		ρ
Number of social media's accounts	1	2,45	,104	82,2 %	3,98
	2	2,98	,083		0,05
Displace	1	5,02	,162	210 %	4,05
	2	2,39	,079		0,05
Loneliness	1	29,28	,640	106 %	2,33
	2	27,65	,263		0,05

The connection between psychological disorders and the unhygienic use of social media is a complex and ambiguous phenomenon. To verify the feasibility of the results obtained during the study, the factor analysis was conducted.

Figure 2 shows the 'break' of the graph from the first to the second factor. This states that the optimal number of factors is two.

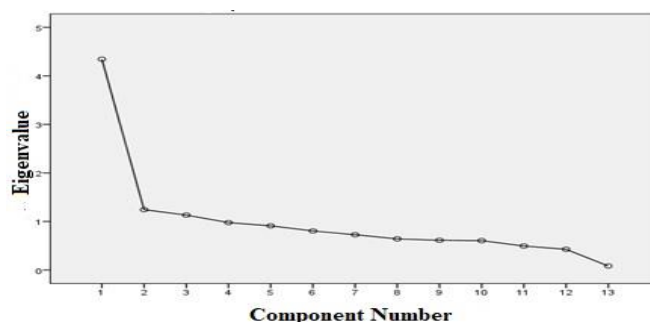

Fig. 2. Social media and adolescents' psychological state interrelation during quarantine

The factor analysis with the rotation of the Kaiser varimax allowed to identify the following factors, which are reflected in Table 3.

Table 3. Inverse matrix of components

Indicator	Component	
	1	2
Social Media Disorder Scale	0,789	0,454
Preoccupation	0,731	
Tolerance	0,722	
Time spent on social media per day	0,631	
Number of social media's accounts	0,553	
Escape from bad thoughts in social media	0,549	
Escape	0,504	
Sense of self during isolation		- 0,668
Loneliness		0,535
Behavior change due to quarantine		- 0,520
Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale		- 0,514
Sleep Changes		0,512
Conflict		0,508
Factors selection method: principal components method.		
Rotation method: varimax with Kaiser normalization.		
The rotation converged in 3 iterations.		

During quarantine, involvement in the virtual world increases excessively, which leads to adolescents' insomnia. According to the survey, was found that 26% of adolescents neglect sleep, spending all night on social media, and go to bed in the morning. This sleep pattern leads to disturbances of health and psychological distress (Figure 3).

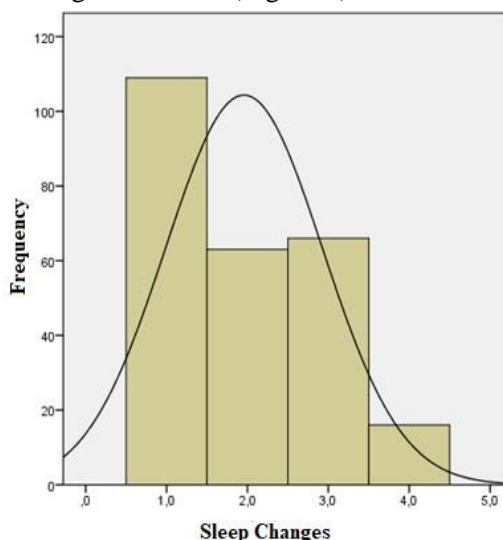

Fig. 3. Histogram of adolescents' sleep changes due to the social media use

Discussion. The study aimed to identify the relationship between the psychological disorders of adolescents and social media. Social media significantly change the nature of interpersonal relationships. Adolescents with pathological involvement often prefer virtual communication, neglecting social activities, personal communication, and family conflicts.

An emotional state can be a mediator between time spent on social media and the quality of family relationships. Emotional support is very important in everyone's life because its low level is associated with mental and physical health problems, which in turn negatively affect psychological well-being. Adolescents often flee the virtual environment to get rid of negative experiences or use their blogs as a means to solve problems and seek support from subscribers. Social media are the most effective platform for getting approval, support, but it can also have negative effects in the form of cyberbullying. The findings revealed that the overuse of social media leads to a decrease in real communication, anxiety and relationship problems. Adolescents start to distinguish themselves from others, creating a basis for social and emotional loneliness. The revealed relationship of time spent on social media and adolescents' joy, interest and the tide of forces can be explained by the presence of a large audience, which is associated with the ability to maintain a positive virtual image through the likes and comments of other users. In addition, adolescents emphasize the importance of receiving information about various events, music updates and changes in the lives of virtual friends. They prefer frequent checking of social networking applications as it is a convenient information platform in which fun and relaxed content are provided. Among the surveyed adolescents, there is a tendency of imbalance, characterized by the removal of their posts, if they do not collect the desired number of 'likes'. Additionally, to attract attention, some adolescents may delete their account to see for whom they are important. Relationships in the family have a significant impact on the degree of activity of adolescents on social media. The frequency of social networking is negatively correlated with time spent with the family and correlates positively with family conflicts, leading to low levels of family cohesion. Due to the imitation of communication and involvement in the life of virtual friends, adolescents have a feeling of loneliness. This pattern can be explained by the fact that being in virtual space adolescents compare their lives with other users. Such comparison creates the basis for the development of depression. As a result of excessive social media use and identification with idols or the lives of 'more successful and happy' users, adolescents provoke the emergence and development of diffuse loneliness.

Therefore, it can be concluded that social media overload and conflicts in the family because of virtual communication can significantly impair mental health, in particular, psychological well-being in adolescents.

Factor analysis showed that adolescents' leading activity in social media is not communication, but passive social media use (scrolling news feeds, watching videos and so-called tracking, and viewing pages of other users). Such activity gradually blurs attention and moves it away from useful activities, such as expressing creativity or doing deep work, to comparison, envy, and concern for one's status. Ongoing chases of 'likes' and subscribers lead to a comparison of adolescents with other more popular bloggers, which has negative effects on self-presentation and psychological well-being. Receiving negative or missing feedback leads to seclusion, indifference and provokes feelings of loneliness and hopelessness. Shyness as a form of social anxiety interferes with real interpersonal communication, that is why adolescents prefer virtual communication. This social networking advantage is bipolar, as it can further deepen shyness. Shyness is inextricably linked to real or perceived interpersonal rejection, loneliness, and depression. Spending a big amount of time on social media exacerbates the feeling of social isolation and provokes sleep deprivation. Sleep disorder in the form of insomnia and hypersomnia may manifest the depressive syndrome. Dissociated loneliness is caused by a change in the mechanisms of identification and alienation concerning the same subject if it sees its negative traits, and diffuse loneliness is characterized by dissatisfaction with one's life and copying of the identity and behavior of the subject of identification. In the case of social media, this is due to the need to feel and fit into the social community, without trying to overcome their protective mechanisms and social anxiety. The factor of time spent on social media per day indicates that prolonged stay in the virtual space is a source of stress.

Adolescents overuse social media as a means of avoiding problems. It is established that the number of social media in which the respondents have accounts does not affect the development of social media disorder and the psychological well-being of adolescents. Increasing time spent online can be associated with finding new online friends or keeping in touch with real acquaintances and friends. The last can predict the development and reinforcement of addictive behavior. Social media addiction depends not on one single factor, but the complex: time spent online, relationships in the family and

close circle. Social media have some influence on overall health: from providing access to medical and interesting information related to the course and treatment of illnesses, to reducing adolescents' physical activity due to frequent virtual space indirectly via smartphones or other gadgets. There is a great deal of research by scientists to report sleep disorders related to social networks (Exelmans, Van den Bulck, 2016; Cain, Gradisar., 2010; Gringras, et al., 2015). However, our study found that adolescents have sleep disorders in rare cases, manifested as superficial sleep, insomnia, and late waking. The link between pathological involvement in social media with diffuse loneliness was established.

The situation during pandemic demonstrated that during quarantine, the number of social media accounts increased among adolescents, due to registration in different platforms (e.g., TikTok, Snapchat, Pinterest). This trend can be explained by fatigue from the monotony of the proposed content on platforms such as Facebook, Instagram, Telegram; desire to try something new; creating original content or participating in various challenges and expanding the social community for interaction. Isolation exacerbates adolescents' sense of belonging. A sense of belonging is a psychological state that reflects a desire to be part of a community in an online social environment (Cheung, et. al., 2011). Multitasking at the time of using various social networking applications leads to meeting the need for affiliation and conditional socialization. Active interaction with other users and the inclusion of attention in watching a variety of videos and reading articles helps to distract from problems, as well as to some extent reduces the feeling of social isolation. Sense of belonging is the psychological state of being part of the community in an online social network (Cheung, et. al., 2011).

During the quarantine, some social networking applications, in particular: Zoom, Viber, Google Classroom, became quite relevant, because thanks to them, study process continued. However, this research focuses on more popular platforms that provide an entertaining effect on adolescents. The latter is inextricably linked to the hedonistic part of well-being, as being on social media produces a sense of interest, satisfaction, and a constant desire to reinforce a sense of euphoria that has a significant impact on the formation of compulsive online behavior. Conditionally a lot of free time leads to an uncontrolled stay on social media. Adolescents spend a lot of time on gadgets to do homework, having free access to distraction through social networking applications. Being able to take a break from tasks often leads to switching between different social platforms. Such online behavior leads to compulsive use of social media. When it is impossible to check social media, adolescents experience the so-called 'withdrawal syndrome', which is accompanied by mood swings and obsession to return to virtual friends as soon as possible.

Adolescents, regardless of environmental conditions, occasionally feel lonely. This can be due to a sense of uniqueness, shyness, misunderstanding with others, and immersion in social media. Social media in the context of mine study have an ambivalent effect on the experience of loneliness. On one hand, adolescents communicate with virtual friends and meet the need for social affiliation. On the other hand, by watching news feeds and photos of other users, adolescents feel isolated and uninteresting because no one spends time with them in this way. Therefore, when interpreting the data obtained, it is important to remember that loneliness is a subjective feeling by which a person sees his or her reality. Masi's study states that a person may feel lonely, even when surrounded by people or may feel socially satisfied, even if they are part of a small number of social connections (Masi, 2011).

The results of the study showed that due to forced self-isolation, adolescents experience significant psychological stress due to fear of the unknown and a change in the usual rhythm of life. As a coping strategy, adolescents choose the easiest possible way to displace bad thoughts — focusing on the virtual world and creating their virtual image, through which they can support the basic mechanisms of socialization. After all, social media mimic ordinary life, the only difference is the distance between users. Actively communicating with acquaintances, adolescents do not lose the skills of maintaining contact with others, take part in the discussion of topics of interest to them. With passive social media use, which includes watching the feed, posting, photos, commenting on other users' posts, and waiting for reactions to their posts, adolescents experience the illusion of community involvement. The last pattern of social media usage often leads over time to depression, anxiety, and feelings of isolation from the outside world. The first factor indicates that there is a link between the manifestations of social media disorders and the desire of adolescents to displace bad thoughts through spending time online. The ability to freely switch between different social media accounts allows you to keep abreast of the latest developments, to communicate with other users indirectly with likes, comments, and reposts. This type of interaction produces a sense of belonging to the community, as well as reduces feelings and helps to distract from a stressful situation. It can be stated that adolescents use social networks as a shelter, where it is possible to use the settings to filter the information that

will appear in the feed. By creating a safe news feed, adolescents feel safe and focus on the positive. Thus, I found that modern adolescents are prone to escapism during isolation. In 2017, scientist Young defined the term 'escapism'. Escapism is a behavior used to distract oneself from real-life problems (Young, 2017). Thus, in mine study, this statement was mathematically validated.

Conclusions. It can be stated that the level of adolescents' pathological involvement in social media can be associated with subclinical depression, anxiety, loneliness, feeling of constant tension and subjective stress. Manifestations of depression are associated with frequent use of social media during the day. It caused by disappointment in lack of self-control, fluctuations in self-esteem due to comparison with more popular users, a sense of worthlessness through cyberbullying, or lack of feedback, which is significant. All of these factors reduce psychological well-being. The illusion of involvement does not diminish the feeling of loneliness, but only reinforces it through rewards in the form of likes and subscribers, captivating design and content of almost every social platform, forcing you to check updates frequently. However, such features of social media mimic rather than satisfy the need for attention.

Both in everyday life and during quarantine due to social media use, adolescents have sleep disorders. With the increase in the amount of time spent on virtual communication, there are significant changes in the level of psychological well-being of adolescents. I found that active users have low self-esteem, and sleep disturbances. The negative consequences of social media usage for the adolescents' psychological well-being are associated with the chosen type of social networking behavior that does not meet the need for acceptance and belonging to the community. The study complements and confirms the results of other researchers that the use of social media can affect sleep by increasing cognitive arousal (Cain, 2010; Van den Bulck, 2004; Exelmans, 2017). Cognitive arousal is largely related to the ability to create content and interact with a large number of users simultaneously. The focus of social media affects not only sleep but also the emotional state and sense of socialization. Receiving reactions or in their absence, adolescents may experience a surge of energy, satisfaction, and involvement in the community, as well as anxiety, tension, feelings of worthlessness, and isolation from others.

Of course, not all adolescents have sleep problems during isolation due to activity on social media (42.9%). Only 6.3% of adolescents suffer from insomnia due to an obsessive desire to check for updates in applications and watch a variety of videos from which it is difficult to break away. According to the interviews, adolescents noted that quite often before going to bed they start looking at recipes, dance tutorials, make-up tutorials, and top 40 reasons to overcome insomnia, which eventually leads to sleep-wake cycle disorders.

According to the results, adolescents with a level of psychological well-being from 47 to 69 points do not have problems with sleep. The survey revealed that with the right daily routine and the efforts of the will, adolescents are able to stop being in the virtual world and prepare for sleep.

The results of the survey 'How do you feel about quarantine?' found that adolescents prefer to be distracted by watching TV series, spending time on social media and reading various blogs and that a large number of homework assignments help shift the focus from isolation. Often adolescents spend a lot of time on social media to take a break from homework, and as a result, spend the whole day online. Due to such an unhygienic distribution of time, adolescents disrupt the normal regime of rest and work.

The study has several limitations. One major limitation lies in the way of the data collection. The research only included Ukrainian adolescents as participants. Therefore, to further test the psychometric properties of the diagnostic materials, cross-cultural studies should also be conducted in the future using different adolescent groups in different countries.

The causal linkages of well-being dependence on social media use are complex and ambiguous, resulting in a growing role for longitudinal observations of adolescents.

Acknowledgments.

I would like to say a special thank you to my supervisor, prof. Psiadlo E. His support, guidance and overall insights in psychology and psychometrics have made this an inspiring experience for me.

I would like to thank my family for supporting and encouraging me during the compilation of this research, especially, big gratitude to my grandmother Olha Holovko.

Finally, I would also like to thank all of the participants in the study's interviews and surveys.

Declaration of Interest Statement.

I have no conflicts of interest to disclose.

REFERENCES

1. Adolescence: A period needing special attention. (2014). *Health for the World's adolescents report*. Geneva: World Health Organization; Available at: <http://apps.who.int/adolescent/second-decade/section2/page1/recognizing-adolescence.html>.
2. Bech P. (2004). Measuring the dimensions of psychological general well-being by the WHO-5. *QoL Newsletter*, 32, 15-16.
3. Buffardi, E. L., & Campbell, W. K. (2008). Narcissism and social networking web sites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 1303-1314. <https://doi.org/10.1177/0146167208320061>
4. Cain N., Gradisar M. (2010). Electronic media use and sleep in school-aged children and adolescents: A review. *Sleep Med*. Sep, 11 (8), 735-42. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2010.02.006>. Epub 2010 Jul 29. et al
5. Cheung, Christy & Chiu, Pui-Yee & Lee, Matthew. (2011). Online Social Networks: Why do Students use Facebook? *Computers in Human Behavior*. 27. 1337-1343. 10.1016/j.chb.2010.07.028.
6. Eijnden, Regina & Lemmens, Jeroen & Valkenburg, Patti. (2016). The Social Media Disorder Scale: Validity and psychometric properties. *Computers in Human Behavior*. 61. 478-487. 10.1016/j.chb.2016.03.038.
7. Exelmans L, Van den Bulck J. (2016). The use of media as a sleep aid in adults. *Behav Sleep Med*, 14 (2), 121-133. <https://doi.org/10.1080/15402002.2014.963582>.
8. Fahrenberg, J., Hampel, R. & Selg, H. (2010). *Freiburger Persönlichkeitsinventar (8., erweiterte Aufl.)*. Göttingen: Hogrefe.
9. Gringras P, Middleton B, Skene DJ, Revell VL. (2015). Bigger, brighter, bluer-better? current light-emitting devices - adverse sleep properties and preventive strategies. *Front Public Health*, 3, 233. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2015.00233>.
10. IBM Corp. (2015). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0*. Armonk, NY: IBM Corp
11. Kaur, R. & Bashir, H. (2015). Impact of Social Media on Mental Health of Adolescents. *International Journal of Education*, 5, 22-29. <https://doi.org/10.25215/0403.134>
12. Korchagina S.G. (2008). *The psychology of loneliness: a textbook*. - Moscow: Moscow Psychological and Social Institute.
13. Masi, C. M., Chen, H. Y., Hawkey, L. C., & Cacioppo, J. T. (2011). A meta-analysis of interventions to reduce <http://hes.ccsenet.org> Higher Education Studies Vol. 9, no. 2; 2019 20 loneliness. *Personality and Social Psychology Review*, 15 (3), 219-266. <https://doi.org/10.1177/1088868310377394>
14. Rosen, L. D., Cheever, N. A., & Carrier, L. M. (2012). iDisorder: Understanding our obsession with technology and overcoming its hold on us. *New York, NY: Palgrave Macmillan*
15. Sampasa-Kanyinga Hugues and Lewis Rosamund F. (2015). Frequent Use of Social Networking Sites Is Associated with Poor Psychological Functioning Among Children and Adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(7), 380-385. <http://doi.org/10.1089/cyber.2015.0055>
16. Society for Adolescent Health and Medicine (2017). Young Adult Health and Well-Being: A Position Statement of the Society for Adolescent Health and Medicine. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 60(6), 758-759. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.03.021>
17. Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., Parkinson, J., Secker, J., & Stewart-Brown, S. (2007). The Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS): Development and UK validation. *Health and Quality of Life Outcomes*, 5, Article 63. <https://doi.org/10.1186/1477-7525-5-63>
18. Topp, Christian & Østergaard, Søren & Søndergaard, Susan & Bech, Per. (2015). The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and psychosomatics*, 84, 167-176. <https://doi.org/10.1159/000376585>
19. Van den Bulck J. (2004) Television viewing, computer game playing, and Internet use and self-reported time to bed and time out of bed in secondary-school children. *Sleep.*; 27 (1): 101-4.
20. Wilson, K., Fornasier, S., & White, K. M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13, 173-177. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0094>
21. World Health Organization. (2002). Breastfeeding and maternal medication: recommendations for drugs in the Eleventh WHO Model List of Essential Drugs. *World Health Organization*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/62435>
22. World Health Organization. (2005). Nutrition in adolescence: issues and challenges for the health sector: issues in adolescent health and development. *World Health Organization*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43342>
23. Yao, M. Z., & Zhong, Z. J. (2014). Loneliness, social contacts and Internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior*, 30, 164-170. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.08.007>
24. Yen, Ju-Yu & Ko, Chih-Hung & Wu, Hsiu-Yueh & Yang, Ming-Jen. (2007). The Comorbid Psychiatric Symptoms of Internet Addiction: Attention Deficit and Hyperactivity Disorder (ADHD), Depression, Social Phobia, and Hostility. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41, 93-8. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.02.002>. PubMed: 17577539
25. Young, N. L., Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Howard, C. J. (2017). Passive Facebook use, Facebook addiction, and associations with escapism: An experimental vignette study. *Computers in Human Behavior*, 71, 24-31.

К ИЗУЧЕНИЮ СЕМАНТИКИ ГЛАГОЛА

Мамадалиев Ахмадали, кандидат филологических наук французского языка и литературы, факультет иностранных языков, Андижанский Государственный Университет, г. Андижан, Узбекистан

Каримова Нодирахон Абдурашидовна, старший преподаватель кафедры немецкого языка и литературы, факультет иностранных языков, Андижанский Государственный Университет, г. Андижан, Узбекистан

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7410

ARTICLE INFO

Received 16 December 2020

Accepted 30 January 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

lexeme, seme, general seme, actual seme, seme at the level of a single lexeme, thematic groups, thematic series, anthroponymy, faunonymy, verbs of narrow and wide nomination.

ABSTRACT

In this article, verbal lexemes are classified according to the nomination of the activity of nouns. Consequently, they are called upon to denote what is the "characteristic activity" of nouns of specific semantic classes, semantic thematic series and individual lexemes, as well as to the principle of generalization of different semantic classes, a group of thematic series, which is proved on specific verb examples and it is necessary to conclude that verbs can be divided into verbs of narrow and wide nominations, Depending on the semantic structure of verbs, their direct and figurative meanings differ, Often the potential seme of a verb is a concretizer and indicates the semantic class, groups and thematic series of nouns, and thus the verb actualizes its meaning in speech.

The starting point of this work is the fact that "there are no objects without properties and relations and properties and relations without objects", therefore, verbs as well as nouns can be subjected to such classifications as nouns, where nouns of being, abstractness, concreteness, animate, inanimate are distinguished, anthroponymy, faunonymy, as well as certain semantic groups, thematic series and at the level of individual lexemes, as indicated by specific examples.

Thus, we have to conclude that the verb is designed in the language to designate the characteristic activity of certain nouns, combining with it in speech its actual meaning is revealed and thereby determines its relevance to a particular semantic class, semantic groups or thematic series, and thus the verbs of a narrow and a wide nomination from a wide nomination. Depending on the semantic structure of the verbs, their direct and figurative meanings differ. Often a potential seme of a verb is a concretizer and indicates the semantic class, groups and thematic series of nouns, and thus the verb actualizes its meaning in speech.

Citation: Mamadaliev Ahmadali, Karimova Nodirakhon Abdurashidovna. (2021) To the Study of the Semantics of the Verb. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7410

Copyright: © 2021 Mamadaliev Ahmadali, Karimova Nodirakhon Abdurashidovna. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. Глаголы как языковые единицы подвергались различным классификациям (1,179; 2,113-120; 3,216-219; 4,87-105; 5,424; 6,8-11 и др.). В данной статье мы хотим рассмотреть глагольную лексему по её номинативной функции, так как глагольная лексема обозначает деятельность предметов (в широком смысле), отождествляющихся или противопоставляющихся друг другу не только по многочисленным свойствам, признакам, но и по свойственной каждому предмету деятельности. Под деятельностью понимается отношение предмета к другим предметам и самому себе, так как «никакая вещь не существует вне связи с вещами (в частности, с собой)» (7, 71). Если учесть, что нет предметов без свойств и отношений и свойств, и отношений без предметов (7, 71), то становится очевидным отнесенность глагольных лексем к тем или иным классам, что и существительные, обозначающие эти предметы. Другими словами, глагольная лексема призвана обозначать одну

из сем семантической группы существительных «характерная деятельность». Только в этом смысле можно согласиться с Х. Конрад, которая утверждает, что глагол и прилагательное являются более простыми по своей природе, так как обозначают одну из сем в семантической структуре существительных. Однако вызывает возражение Х. Конрад, что существительное воплощает в себе комплекс элементов, поэтому оно сложное, а действие и признак не могут быть расчленены и поэтому их обозначающие, глагол и прилагательное, просты (8,70). Но семантическая группа может не быть последней точкой в семантической структуре лексем. Она может иметь в своём подчинении такую иерархию сем, как тематический ряд, сема на уровне отдельной лексемы и потенциальные семы (о семантической классификации см. в частности, 9,182-184). Поэтому семантическая структура глагольной лексемы не заканчивается на уровне семы «характерная деятельность», она может иметь указанную иерархию сем семантической группы «характерная деятельность». Следовательно, глагольная лексема имеет всю верхнюю иерархию сем существительного, сему «характерная деятельность» которого она обозначает, а также нижнюю иерархию сем семантической группы «характерная деятельность».

Таким образом, глагольная лексема обладает как бы двойной семантической структурой: семантической структурой существительного, сему «характерная деятельность» которого она обозначает, и свою собственную семантическую структуру, которая начинается от семантической группы «характерная деятельность». Итак, семантическая структура глагола состоит из иерархии сем существительного до уровня семантической группы «характерная деятельность» и иерархии сем «деятельность», обычно называемой «процессуальность», тематического ряда, семы на уровне отдельной лексемы и потенциальных сем. Если учесть еще, что глагольная лексема может включать в свою семантическую структуру в виде потенциальных сем сему «инструмент» и т.п., то становится очевидным справедливость утверждения, что «смысловая структура глагола шире, чем смысловая структура имени существительного, и круг его значений подвижнее» (10,7). Например, *balayer* включает в свою семантическую структуру сему «инструмент» (*un balai*); *regarder- les yeux*; *scier- une scie*; *guillotiner-une guillotine* и т.п.; сему «локация» *trôner- sur une trône*; *camper-dans un camp* и т.п. Интересно отметить, что Ф. Брюно классифицировал глаголы именно на основе их потенциальных сем (3,216-219).

Таким образом, например, глагол *parler* будет иметь семантическую структуру: «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «сообщать», «говорить», «производить членораздельный звук при помощи органов речи» и т.п. Глагол *laper* имеет семантическую структуру: «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «пить», «при помощи языка» и т.п. Глагол *grincer* – «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «производить звук», «скрипеть» и т.п.

Глаголы же типа *voir* одинаково могут обозначать сему «характерная деятельность» существительных семантических классов антропонимичности и фаунонимичности. Следовательно, они могут иметь две семантические структуры: 1) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «созерцать», «видеть», «при помощи зрительных органов» и т.п.; 2) «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «созерцать», «видеть», «при помощи органов зрения» и т.п. Когда глагольные лексемы подобного типа берутся вне связи с существительным, сему которого они обозначают, или их отнесенность к тому или иному семантическому классу (антропонимичность, фаунонимичность) не конкретизируется контекстом, о них можно говорить как о глаголах одушевленности, тогда как о глаголах типа *parler*, *laper*, *grincer* можно говорить как о глаголах соответственно антропонимичности, фаунонимичности, неодушевленности. Глаголы, обозначающие сему «характерная деятельность» только абстрактных понятий нами не обнаружены.

Когда глагольные лексемы обозначают сему «характерная деятельность» существительных трех семантических классов, они могут иметь три разные семантические структуры. К глаголам подобного типа можно отнести глагол *cache*.

1) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «делать невидным», «спрятать в определенном месте» и т. п.;

2) «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «делать невидным», «спрятать в определенном месте» и т.п.;

3) «предметность», «неодушевленность», процессуальность», «делать невидным», «спрятать в определенном месте», «своим телом» и т.п. Когда глагольные лексемы подобного типа берутся отвлеченно от конкретного существительного, сему деятельности которого они обозначают, или когда их отнесенность к тому или иному семантическому классу (антропонимичность, фаунонимичность, неодушевленность) не уточняется контекстом, они могут быть названы глаголами конкретности.

Глагольные лексемы, одинаково обозначающие сему «характерная деятельность» существительных всех четырех семантических классов, могут иметь четыре семантические структуры. К подобным глаголам можно отнести глагол типа *faire*:

- 1) «непредметность», «процессуальность», «делать» и т.п.;
- 2) «предметность», «одушевленность», антропонимичность», «процессуальность», «делать» и т.п.;
- 3) «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «делать» и т.п.;
- 4) «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «делать» и т.п.

Когда глагольные лексемы подобного типа рассматриваются отвлеченно от существительных, сему которых они обозначают, только тогда можно говорить о них как о нейтральных (11, 262-263), или десемантизированных (12, 283) глаголах, только тогда они могут иметь семантическую структуру – «предмет», «процессуальность» (например, *faire*). Обычно глаголы данного типа (за ними целесообразнее оставить термин «нейтральные») обозначают определенные понятия о деятельности, присущей предметам всех сфер. Например, глагол *avoir* обозначает понятие «обладать», свойственное разнородным предметам, глагол *être* – «быть», что также свойственно всем предметам объективного мира. Эти и подобные глаголы имеют семантическую структуру (соответственно): «предмет», «процессуальность», «обладать»; «предмет», «процессуальность», «быть». Глаголы данной подгруппы выявляют свои наиболее полные семантические структуры в речи, в зависимости от семантической категории окружающих их языковых единиц. Большинство нейтральных глаголов могут выполнять роль служебных или вспомогательных глаголов (13, 194-195).

Глагольная лексема, обозначающая сему «характерная деятельность» существительного определенной семантической группы, имеют иерархию вышестоящих сем существительных данной семантической группы. Например, глагольная лексема *enfanter* имеет семантическую структуру: «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «женский пол», «процессуальность», «рожать», «производить на свет» и т.п. Здесь иерархия сем семантической группы проходит по линии семантической категории антропонимичности. Эта иерархия может проходить по линии семантической категории фаунонимичности и неодушевленности. Например, иерархия семантической структуры глагола *becqueter* проходит по линии семантической категории фаунонимичности и имеет семантическую структуру: «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «птица», «процессуальность», «есть», «клевать клювом» и т.п. Семантическая структура глагола *ruisseler* проходит по линии семантической категории неодушевленности: «предметность», «неодушевленность», «жидкость», процессуальность», «двигаться», «течь», «вниз» и т.п.

Глагольные лексемы могут иметь иерархию сем существительных, начиная от определенных тематических рядов. В этом случае также линия иерархии сем может проходить или по линии семантической категории антропонимичности, или по линии фаунонимичности, или по линии неодушевленности. Например, иерархия семантической структуры глагола *échafauder* («предметность, одушевленность», «антропонимичность», «профессия», «строитель», «процессуальность», «строить», «ставить леса», «подмости», «помост» и т.п.) проходит по линии семантической категории антропонимичности, получая при этом иерархию сем существительного, начиная от его тематического ряда «строитель». Иерархия семантической структуры глагола *fructifier* проходит по линии семантической категории неодушевленности, получая при этом иерархию семантической структуры существительного от его тематического ряда «фруктовые деревья» - «предметность», неодушевленность», «деревья», «фруктовые», «процессуальность», «приносить плоды» и т.п.

Глагольные лексемы могут иметь иерархию сем существительных, начиная от семы на уровне отдельной лексемы, которая также может проходить по линии семантических категорий антропонимичности, фаунонимичности, или неодушевленности. Например, глагольная лексема

charpenter имеет иерархию сем существительного, начиная от семы на уровне отдельной лексемы – плотник, которая находится на линии семантической категории антропонимичности: «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «профессия», «строитель», «плотник», «процессуальность», «строить», «плотничать» и т.п.

Глагольная лексема ruminer имеет иерархию сем существительного, начиная от семы на уровне отдельной лексемы верблюд, которая находится на линии семантической категории фаунонимичности: «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «домашний», «верблюд», «процессуальность», «жевать» и т.п. Глагольная лексема crêmer имеет иерархию сем существительного, начиная от семы на уровне отдельной лексемы молоко, которая находится на линии иерархии сем неодушевленности: «предметность», «неодушевленность», «жидкость», «молоко», «процессуальность», «устояться» и т.п.

В то же время надо отметить и такие виды глагольных лексем, номинативная функция которых не ограничивается обозначением семы «деятельность» существительных определенных семантических классов, семантических групп, тематических рядов или сем на уровне отдельной лексемы (единичных именных лексем). Глагольные лексемы могут одновременно без каких-либо оценочных характеристик обозначать сему деятельности существительных, категориальные семы которых находятся в градуальной оппозиции. При этом глагольные лексемы имеют разные семантические структуры, которые выявляются в речи, в зависимости от семантической категории окружающих их языковых единиц. К глаголам подобного типа можно отнести *comporter*, одинаково обозначающий сему деятельности существительных семантических классов абстрактности и неодушевленности, категориальные семы которых находятся в градуальной оппозиции. В зависимости от семантической категории существительного, сему деятельности которого он обозначает, данный глагол может иметь семантическую структуру: 1) «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «содержать», «состоять на» и т. п.; 2) «непредметность», «процессуальность», «содержать», «допускать» и т. п. Роль общей семы в этом случае выполняет сема «содержать». Если бы она отсутствовала или была стертой, то надо было бы рассматривать данные семантические структуры как исходящие из двух омонимичных глагольных лексем. Наличие же общей семы и расходящихся сем в семантической структуре данного глагола свидетельствует о многозначности данной глагольной лексемы, что, в свою очередь, подтверждается отсутствием образности при номинации.

По своей семантической структуре: 1) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «продолжать что-то делать», «упорствовать» и т.п.; 2) «непредметность», «процессуальность», «продолжаться» и т. п. глагол *persister* относится к группе глаголов, обозначающих сему деятельности существительных антропонимичности и непредметности. Глагол *sonner* по своей семантической структуре: 1) «предметность», «одушевленность», антропонимичность», «процессуальность», «производит звук», «звонить», «звонок» и т. п. и 2) «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «производить звук», «звенеть» и т.п. – относится к группе глаголов, обозначающих «деятельность» существительных антропонимичности и неодушевленности (Обычно большинство глаголов этого типа являются «симметричными» 14; 93,143). Глагол *hâler* по своей семантической структуре: 1) «предметность», «неодушевленность», «небесное светило», «солнце». «процессуальность», «делать сухим», «покрывать загаром», «человек» и т.п. и 2) «предметность», «неодушевленность», «воздух», «процессуальность», «делать сухим», «высушить», «растения» и т.п. – относится к группе глаголов, обозначающих «деятельность» существительных на уровне отдельной именной лексемы (солнце, воздух). Возможно, также выделить глаголы, которые одинаково обозначают сему деятельности существительных семантических классов абстрактности и фаунонимичности. Возможно наличие группы глаголов, одинаково обозначающих сему деятельности существительных семантических классов фаунонимичности и неодушевленности. Однако в нашем материале глаголов последних двух типов не обнаружено.

Глагольная лексема *appeler* может одинаково обозначать сему деятельности существительных семантических классов антропонимичности, фаунонимичности и непредметности и иметь, соответственно, семантические структуры: 1) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «называть», «вызывать», «аппелировать» и т. п.; 2) «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «вызывать», «голосом» и т. п. и 3) «непредметность», «процессуальность», «вызывать» и т.п.

Глагольная лексема *réserver* может одинаково обозначать сему деятельности существительных семантических классов антропонимичности, неодушевленности и непредметности. Следовательно, она имеет семантические структуры: 1) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «сохранять», «приберегать», «выделять», «таить» и т.п.; 2) «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «таить в себе» и т.п.; 3) «непредметность», «процессуальность», «предназначать» и т.п.

Глагольная лексема *tomber* может обозначать сему деятельности существительных семантических классов непредметности, неодушевленности, антропонимичности и фаунонимичности и, соответственно, может иметь семантические структуры: 1) «непредметность», «процессуальность», «падать» и т.п.; 2) «предметность», «неодушевленность», «процессуальность», «падать», «сверху вниз» и т.п.; 3) «предметность», «одушевленность», «антропонимичность», «процессуальность», «падать», «сверху вниз» и т.п.; 4) «предметность», «одушевленность», «фаунонимичность», «процессуальность», «падать», «сверху вниз» и т.п.

Выводы. Надо отметить, что глагольные лексемы, одинаково обозначающие сему деятельности существительных разных семантических классов, в зависимости от наличия или отсутствия семы деятельности могут охватить существительные всего семантического класса или его определенную часть, так как подобной семой деятельности могут обладать все или часть существительных данного семантического класса. Если учесть, что сема обозначает определенную черту предмета объективного мира, то становится ясным, что эта черта может быть свойственна всему роду или виду предметов, или она может быть свойственна только кругу предметов или даже единичным предметам. Примером может служить сема «падать», обозначаемая глагольной лексемой *tomber*. Данной семой обладают все существительные семантических классов антропонимичности, и фаунонимичности, однако она свойственна только тем существительным класса неодушевленности, которые обозначают предметы, могущие упасть. Обычно это те неодушевленные предметы, которые могут непосредственно или опосредованно двигаться сверху вниз или изменять вертикальное положение на горизонтальное. Данную сему имеют те существительные семантического класса абстрактности, которые в своих семантических структурах обладают какой-либо общей семой с семантической структурой глагольной лексемы *tomber*. Однако надо учитывать тот факт, что обозначение какой-либо семы и через нее черты предмета определенной лексемой тесно связано со специфическим восприятием объективного мира носителями каждого конкретного языка.

Когда сема, свойственная определенному кругу лексем, передается, на основе общей семы, лексемой, не входящей в данный круг, возникает ее образное употребление, при этом семантическая структура первой лексемы накладывается на семантическую структуру второй. Этим и объясняется возможность использования в образной системе даже нейтральных глаголов. С другой стороны, хотя одинаковые семы деятельности существительных разных семантических классов обозначаются одной глагольной лексемой, ее семантическая структура, в зависимости от семантической категории существительного, сему деятельности которого она обозначает, обычно различается в потенциальных семах. Примером может служить тот же глагол *tomber*. Когда он обозначает сему деятельности существительного класса антропонимичности, потенциальной семой может быть сема «больно» и т.п. Но когда он обозначает сему деятельности существительного класса неодушевленности, в его семантической структуре подобная сема отсутствует. Если обратить внимание на то, что эти потенциальные семы глагольных лексем часто обозначаются особыми лексическими единицами, то становится очевидным, что семантическая структура глагольной лексемы может своими потенциальными семами указывать на семантическую категорию существительного. Например, семантическая структура глагола *tomber*, в семантическую группу которой входит «процессуальность», «падать», «сверху вниз», «больно» и т.п., скорее указывает на то, что речь идет о деятельности антропона, чем о деятельности неодушевленного предмета или абстрактного понятия.

Таким образом, глаголы по характеру обозначения семы деятельности существительных можно разделить на две группы: 1) глагольные лексемы, обозначающие сему деятельности существительных только одного семантического класса, группы, тематического ряда или отдельных существительных (узкая сфера номинации) и 2) глагольные лексемы, обозначающие сему деятельности существительных разных категорий (широкая сфера номинации).

ЛИТЕРАТУРА

1. Мещанинов И.И. Глагол. – М.-Л.: АН СССР, 1949.
2. Арутюнова А.Р. Лексические и семантические классы глаголов в немецком языке: Автореф. Дис. ... канд. филол. наук. М. 1966.
3. Brunot F. *La pensée et la langue*. 3-me éd. –Paris: Masson, 1953.
4. Бородина М.А. Семантико-грамматические группы в глаголе современного французского языка. - Дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1946.
5. Кацнельсон С.Д. Послесловие к кн.: У.Л. Чейф. Значение и структура языка. – М.: Прогресс, 1975.
6. Абрамов Б.А. О понятии семантической избирательности слов. – В кн. Инвариантные семантические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1969.
7. Уемов А.И. Вещи, свойства и отношения. М.: АН СССР, 1963.
8. Konrad H. *Etude sur la métaphore*, 2 éd. – Paris: Vrin, 1958.
9. Мамадалиев А. «Семантическая классификация лексических единиц на основе оппозитивного метода» в Роман ва герман тилшунослигининг долзарб масалалари. Илмий-амалий конференция материаллари. ЎДЖТУ, Тошкент 2009.
10. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слов. – ВЯ, 1953, №5.
11. Еременко Т.Ю. К проблеме категории одушевленности – неодушевленности в системе французского глагола: Сб. науч. трудов /МГПИИЯ им. М. Тореца, вып.94. – М.,1976.
12. Гак В.Г. Беседы о французском слове. М.: Международные отношения, 1966.
13. Илия Л.Н. Грамматика французского языка. 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1964.
14. Уринов А. Группа симметричных глаголов: Автореф. Дис. ... канд. филол. наук. – М., 1971.

НА СТЫКЕ ЛИНГВОКУЛЬТУР: К ПРОБЛЕМЕ СОЗДАНИЯ КРАТКОГО КУРСА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СТУДЕНТОВ - ИНОСТРАНЦЕВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ НА НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ЯЗЫКАХ

Мусабекова Нармин Чингиз, доцент кафедры "Иностранные языки-2", канд. филол. наук, Азербайджанский Государственный университет нефти и промышленности, Баку, Азербайджан, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1744-6175>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7411

ARTICLE INFO

Received 18 December 2020
Accepted 30 January 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

the Azerbaijani language as foreign, education of foreigners in Azerbaijan.

ABSTRACT

The article raises the question of the need of the Azerbaijani language for the foreign students studying in Azerbaijan in the non-state languages. The author connects the efficiency of the educational process with confronting the challenges of socio-cultural, learning and psychosocial adaptation of foreigners to the current realities. The author stresses the importance of a nationally-owned Brief Course of the Azerbaijani language for foreign students studying in the non-state languages in the Preparatory Departments of the Azerbaijani universities. As an example, the author refers to her own Program of the Brief Course of the Azerbaijani language for the Chinese students studying in Russian. In the proposed Program, the author indicates a specific lexical and grammatical material, examples of dialogues for conversations that should be assimilated by students. In the last part of the study, educational recommendations to the teachers are suggested and it is also noted the contribution of the ASUOI's teachers of the Russian language as a foreign language in the drawing up the first Program and textbooks on teaching the Azerbaijani language as a foreign language.

Citation: Musabayova N. Ch. (2021) At the Crossroads of Linguistic Cultures: The Problem of Creation of the Azerbaijani Language Brief Course for the Foreign Students Studying in the Non-State Languages in Azerbaijan. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7411

Copyright: © 2021 Musabayova N. Ch. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. С каждым годом все большее количество иностранных учащихся приезжает в Азербайджанскую Республику с целью получения образования на уровне бакалавриата и магистратуры. Некоторая часть студентов избирает в качестве языка обучения азербайджанский, другие же предпочитают учиться на английском или русском языках. Студенты, обучающиеся на негосударственном языке, в процессе обучения испытывают определенные трудности, связанные с попаданием в иную социокультурную и языковую среду. Причиной возникающих проблем зачастую становятся низкий уровень знаний о стране, куда учащиеся приезжают на учебу, разница в менталитете, культурных традициях, правилах поведения. Обучающиеся на неазербайджанском языке не всегда в полной мере могут реализовать в повседневной жизни свои языковые знания, умения и навыки, полученные на уроке, т.к. пребывают в условиях ограниченной языковой среды. Тем важнее становится разработка национально ориентированных учебников и методик преподавания русского и английского языков как иностранных в рамках страны, где эти языки являются иностранными, а также составление

программы, учебных планов и пособий по краткому курсу изучения языка страны обучения для указанных выше категорий студентов на уровне подготовительного отделения.

Материалы исследований и полученные результаты. Исходя из многолетнего опыта преподавания РКИ студентам из Китая, автор пришел к заключению о необходимости составления программы и учебных материалов по Краткому курсу азербайджанского языка (начальный этап) для китайских студентов, обучающихся в Азербайджане на русском языке. Подобной практики занятий в Азербайджане еще не было. Сегодня иностранцам предлагаются многочисленные курсы изучения азербайджанского языка, ориентирующиеся в своей методике на русскоязычный и англоязычный контингент, причем знания, полученные на этих курсах, предполагают использование азербайджанского языка исключительно в бытовых целях, а не в целях получения образования. Конечно же, подобного рода занятия не могут удовлетворить запросы китайских студентов, слабо владеющих иностранными языками и плохо ориентирующихся в незнакомой стране. Процесс адаптации китайских студентов проходит очень сложно. Можно предположить, что многие адаптационные проблемы связаны с ощущением потерянности в новом культурном пространстве, с непониманием особенностей азербайджанской культуры, традиций, модели поведения в обществе. Мы согласны с преподавателем Чан Динь Ламом [3,170] различающим 5 видов социальной адаптации, через которые необходимо пройти китайским студентам для успешной учебы и адаптации в новом сообществе: 1) *учебную* (приспособление иностранных студентов к особенностям организации учебного процесса, к формам и методам обучения); 2) *ролевою* (овладение иностранными студентами социальными требованиями, предъявляемыми к ним); 3) *социокультурную* (включение иностранных студентов в культурную среду общества); 4) *социально-психологическую* (включение иностранных студентов в среду межличностного общения); 5) *социально-бытовую* (деятельность в быту, сфере досуга).

Участь на русском языке на подготовительном отделении, китайские студенты в рамках таких предметов, как: "Русский язык", "Научный стиль речи", "Развитие речи" - не только постигают азы и тонкости русского литературного языка, знакомятся с культурой и традициями русского народа, изучают русский язык своей будущей специальности, но и знакомятся с культурой и традициями азербайджанского народа (студенты также посещают уроки по дисциплине "История Азербайджана"). Лингвострановедческая, культурологическая работа проводится не только в рамках аудиторных занятий, но и во внеурочное время (обзорные и специализированные экскурсии, конференции, вечера и т.д.). Тем более необходимым для адаптации студентов-иностранцев становится изучение и использование азербайджанского языка в целях общения.

Автор уже имеет некоторый успешный опыт проведения подобных занятий. Ниже мы предлагаем вариант программы Краткого курса азербайджанского языка для китайских студентов, получающих образование на русском языке на подготовительном отделении. Данная программа и курс построены на основе следующих базовых требований:

- 1) языковой курс должен носить краткий характер и охватывать основные, наиболее востребованные в речи лексико-грамматические конструкции азербайджанского языка (начальный этап);
- 2) программа и курс направлены в большей степени на развитие навыков устной речи (чтение, аудирование и говорение), в меньшей степени - письменной речи;
- 3) все грамматические темы презентуются с помощью соответствующих примеров, моделей на уровне слова, словосочетания, предложения;
- 4) характер подачи всего языкового материала проводится с учетом особенностей азербайджанского и китайского языков (указываются общие и различные черты);
- 5) содержание и объем лексических единиц соответствуют реальным потребностям студентов на уровне соответствующей ступени обучения;
- 6) во время занятий необходимо привлечение большого и разнообразного иллюстративного материала (картинки, таблицы, схемы) и использование аудиовизуальных средств;
- 7) в рамках урока все новые языковые модели должны "проигрываться" с привлечением уже изученных конструкций в форме диалогов, ролевых игр и т.п. (при необходимости - индивидуальных монологов);
- 8) все виды занятий должны отражать национальную тематику, знакомить студентов с культурой и традициями, особенностями поведения азербайджанцев в тех или иных условиях и ситуациях;
- 9) по окончании занятия студенты должны получить аудиозапись, содержащую аудиоматериал по пройденным на уроке темам (конструкциям), который должен помочь в закреплении изученного материала в домашних условиях.

Учитывая большую загруженность студентов в рамках плановых учебных занятий уроки азербайджанского языка можно проводить факультативно раз в неделю в объёме 2 академических часов (45+ 45 мин) или 2 раза по 45 мин. Занятия по азербайджанскому языку можно начинать с третьей недели с начала плановых учебных занятий студентов-иностранцев. Предлагаемый вниманию начальный Курс азербайджанского языка состоит из 23 уроков и рассчитан на 35 часов занятий. Предполагается, что 1/3 урока будет посвящаться презентации нового лексико-грамматического материала, а 2/3 времени отводится на закрепление новых и повторение уже пройденных конструкций и моделей (Такое распределение учебного времени не относится к Повторительным урокам.) Повторение пройденного материала может проходить в форме устного выполнения лексико-грамматических тестов, работы с аудиоматериалами (например, аудио-текст с заданиями), в форме проигрывания сводных диалогов, ролевых игр и т.д.

Примерная программа краткого курса азербайджанского языка (для китайских студентов, обучающихся в Азербайджане на русском языке).

1. Азербайджанский алфавит и правила произношения азербайджанских букв/звуков (на примере отдельных букв, слогов, слов). Классификация гласных и согласных (примеры). Введение новой лексики.

2. Личные и притяжательные местоимения (*mən*→*mənim*; *sən*→*sənin*; *o*→*onun*...). Суффиксы личной принадлежности, добавляемые к существительным: *-im*^o; *-in*^o; *-i*^o; *-imiz*^o; *-unuz*^o; *-i*^o (*mənim kitabım*, *sənin kitabın*, *onun kita-bı...*). "Закон гармонии" ("Ahəng qanunu") и вариативность аффиксов (*-lar/-lər*; *-dir/-dir/-dür/-dür*). Работа над новой лексикой и конструкциями.

3. Имя существительное (**Adlıq hal: Kim? Nə? Hara?**) (примеры). Образование форм множественного числа (аффикс *-lar/-lər*) (*kitab-kitablar*; *dəftər-dəftərlər*) Указательные местоимения **Bu/O**. Глагольный аффикс *-dir*^o. Модели: **a)** *Bu kitabdır. O dəftərdir.* **b)** *Bu(O) nədir? - Bu(O) kitabdır. /Bu(O) dəftərdir? - Bəli, bu(o) dəftərdir./ Bu(O) karandaşdır? - Xeyr, bu(o) karandaş deyil, bu(o) gələndir.* (по аналогии можно задать серию вопросов: *Bu (O) kimdir? -... Bura (O) haradır? -...*) **c)** *Bu nədir? - Bu çantadır. Bu mənim çantamdır./Bu nədir? - Bu çantalardır. Bu mənim çantalarımdır.* Диалоги: "Что это?", "Кто это?" Работа над новой лексикой и конструкциями.

4. Формы приветствия и знакомства (*Gəlin tanış olaq./ Tanış olun .. Sizinlə tanış olmağa şadam./ Sabahın(iz) xeyir./ Gün aydın./ Axsamın(iz) xeyir./ Nə var,nə yox?-Yaxşıyam, sağ ol. / İşlər necədir? - Əla, sağ ol./ Necəsən?- Baba-tam (Belə də)/ Sağ ol(un)/ Hələlik/ Görüşük... Слова, обозначающие профессии (*tələbə*, *müəllim*, *mühəndis*...) Монолог: "Представление себя собеседнику". Диалоги: "Знакомство", "На уроке". Работа над новой лексикой и конструкциями.*

5. Лексика по теме: "Моя семья" (монолог, диалог) Работа над новой лексикой и конструкциями. Речевой этикет (извинение)

6. Имя числительное. Сочетание количественных числительных с существительными (**a)** *bir, iki, üç...+ kitab*; **b)** *Bu iki alma və dörd armuddur.*) Глагол **Var**. Разграничение конструкций: **a)** "Наличие - отсутствие предмета" (но владение им) (*Məndə, Səndə, Onda ... kitab(lar)+var // Məndə, Səndə, Onda ... kitab(lar)+ yoxdur*); **b)** "Наличие - отсутствие предмета собственности или одушевленных лиц" (*Mənim ərim var. Mənim mənzilim var.- Mənim ərim yoxdur. Mənim mənzilim yoxdur.*) Диалог "Наличие - отсутствие чего-либо или кого-либо" (*Səndə qaşiq var? - Bəli, məndə qaşiq var (Xeyr, məndə qaşiq yoxdur. Məndə çəngəl var).* *Запомнить* (*Mən ərdəyəm. - Mən ərdə deyiləm.// Mən evliyəm.// Mən subayam.*). Диалог "Прощание" (*Bağışlayın, mən getməliyəm. -Yaxşı, sağ olun. Məndən qardaşınıza salam deyin.// Çox sağ olun. Sağlıqla qalın. - Xudahafiz, yaxşı yol.// Yaxşı, mən getməliyəm. - Mən də. Məndən evdəkilərə salam de.// Oldu, çox sağ ol. Hələlik. - Hələlik.*) Работа над новой лексикой и конструкциями.

7. Имя числительное. Знакомство с календарем. Диалоги: "Погода", "Времена года". Работа над новой лексикой и конструкциями.

8. Имя прилагательное. Лексика, обозначающая цвет, размер, форму, качество ... предметов. Диалог: "Это какого цвета?" (**a)** *Bu hansı rəngdir?- Bu, qara rəngdir. - Bəs bu? - Bu sarıdır.* **b)** *Bu hansı karandaşdır? - Bu, qırmızı karandaşdır.* **c)** *Bu yaşıl fındıqdır? - Bəli. (Xeyr, ağdır.)* Вопросы **Necə?** (к наречиям, глаголам), **Nə cür?** (к прилагательным) Диалоги: "Какой...? Какая...?" (*Bu necə kitabdır? - Bu, maraqlı (böyük, pis, təzə...) kitabdır.*); "На уроке", "В магазине". Работа над новой лексикой и конструкциями.

9. Послелог и наречия места, направления (*burada, harada, düz, yanında, yaxın, sağa, sola, altında*...) Речевой этикет (*Buyur(un), zəhmət olmasa, sağ ol*...) Диалог: "Где находится...?" (*Zəhmət olmasa, deyin, məktəb haradadır? - Orada.- O uzaqdadır? - Xeyr. Yaxındadır. - Sağ ol(un).*) Работа над новой лексикой и конструкциями.

10. Конструкции с **Yiyəlik hal (Kimin? Nəyin? афф. -in°: Kitabın rəngi qaradır.)** и **Yerlik hal (Kimdə? Nədə? Harada? афф. -da°: Kitab stolun üstündə-dir. Stol divanın yanında-dir. Xalça stolun altındadır.)** Диалоги: "В комнате", "Где и что находится?", "Встреча на дороге (в университете, в библиотеке...)" Монолог "Описание комнаты, машины..." Работа над новой лексикой и конструкциями.

11. Употребление слова **Çox** (çox iş, çox dərs/çoxlu kitab (количество) // çox qoca, çox hündür (степень сравнения - "очень") Наречия времени (**Nə vaxt?/ Наçан?** - gündüz, sabah, indi, axşam, səhər...- Səhər mən məktəbdəyəm. Aynur indi siniftədir.) Работа над новой лексикой и конструкциями.

12. Глагол. Неопределенная форма (афф.-**maq/-mək**). Личные аффиксы глагола (**-am°/-yam°/-m; -san°/-n; -dır°; iq°/-yiq°/-q/-k;-sınız°/-niz°;-lar°**). Настоящее время глагола (İndiki zaman - афф.-**ır°/-yır°**) Образование форм настоящего времени и их использование в составе предложений (Mən universitetdə təhsil alıram.) Порядок слов в предложении. Монологи: "О себе", "Мой день". Диалоги: "Что вы делаете сейчас?", "Какой у вас распорядок дня?" Работа над новой лексикой и конструкциями.

13. **Повторительный урок.** Сводные диалоги с использованием конструкций с существительными, прилагательными, числительными и глаголами в форме настоящего времени. Темы таких диалогов могут быть: "О себе и моем друге", "Моя семья", "Мой день", "На уроке", "Мое свободное время", "В общении" и т.д. Работа над новой лексикой и конструкциями.

14. Глагол. Прошедшее время (**Şühudi keçmiş** (Прошедшее категорическое время) афф.-**di°: Mən saat aldım, sən kitab aldın.../// Nəqli keçmiş** (Прошедшее результирующее время) афф.-**mış°/-ib°: Mən saat almışam, sən kitab almısan, o album alıb...**) [5, 92] Различия в употреблении (примеры) Модель: "Mən orada **idim**, O orada **idi**... - Mən orada **olmuşam**. O orada **olub**..." (Различия в употреблении (примеры)) Порядок слов в предложении. Диалоги: "Что вы делаете сейчас и что вы делали вчера?", "Что вы делали вчера утром, днем и вечером?" Работа над новой лексикой и конструкциями.

15. Отрицательная форма глагола (афф.-**ma°**) Образование и использование отрицательных форм настоящего и прошедших времен (примеры) (alıram-**almıram**, aldım-**almadım**, almışam-**almamışam**) Диалоги на утвердительные/отрицательные формы глаголов в настоящем и прошедшем временах. Работа над новой лексикой. Речевой этикет (формы возражения и согласия).

16. **Повторительный урок.** Сводные диалоги с использованием изученных конструкций с глаголами в форме настоящего и прошедших времен. Темы таких диалогов и диалогов могут быть: "Любимые занятия членов моей семьи (что делаем вместе и порознь; увлечения)", "Мой друг и его увлечения (что любит/не любит делать)", "Мой рабочий день", "Как я (мой друг...) провожу выходные", "На уроке", "Мое свободное время", "В общении", "На вечеринке" и др. Работа над новой лексикой и конструкциями.

17. Конструкции с **Yönlük hal (Kimə? Nəyə? Haraya? афф.-a°/-ya°: Əli qonağa yer göstərir.)** Глаголы, используемые с этим падежом. Диалоги: "Куда вы идете?", "Какой автобус идет в больницу №5?", "В магазине", "В дороге". Работа над новой лексикой и конструкциями. Речевой этикет (вежливые формы обращения, формы просьбы, благодарности).

18. Порядковые числительные (образование (афф.-**ci°**), употребление в предложениях) Диалоги, монологи: "Биография", "О себе", "Моя семья". Определение времени по часам (**a**) Saat neçədir? - Saat on ikidir./**Üç tamamdır./ Doqquzun yarısıdır./On ikiyə on beş dəqiqə qalır; b**) Qatar beş saat iyirmi dəqiqə yol getdi. Avtobus on dəqiqə bundan əvvəl Şəkiyə yola düşdü) Диалог: "Мой день". Работа над новой лексикой и конструкциями. Формы написания автобиографии (примеры, задания).

19. Конструкции с **Təsirlük hal (Kimi? Nə?/Nəyi? Haranı? афф.-i°: Dadaş taxta kəsir./ Dadaş taxtanı kəsir** (разница в значении) / Babam ağac əkir.) Глаголы, используемые с этим падежом. Повторение предыдущего материала. Работа над новой лексикой и конструкциями. Речевой этикет (поздравление, пожелание, приглашение).

20. Конструкции с **Çıxışlıq hal (Kimdən? Nədən? Haradan? афф.- dan°: Mən yoldaşımdan məktub aldım.)** Глаголы, используемые с этим падежом. Диалоги: "Знакомство (Откуда вы приехали?)", "В деканате". Работа над новой лексикой и конструкциями. Формы написания заявления.

21. **Повторительный урок.** Сводные диалоги с использованием изученных конструкций с существительными в разных падежах и глаголами в форме настоящего и прошедших времен. Темы таких диалогов и диалогов могут быть: "Знакомство", "Прощание", "Распорядок дня", "Экскурсия в музей (на выставку...)", "Отдых на каникулах" и др. Работа над новой лексикой и конструкциями.

22. Конструкция, передающая *совместность действия*. Послелог **ilə** и его сокращенная форма **-la/-lə**. Образование и использование форм (mənim ilə - mənimlə: Mən ofisə maşınla gəlirəm.) Диалог: "Как вы добираетесь до работы и обратно?" Повелительное наклонение глагола (образование, употребление) Модель: -Salam. Zəhmət olmasa, deyin, vağzal haradadır? Mən vağzala necə çatım? - Vağzal buradan uzaq deyil. Əvvəlcə bu küçə ilə gedin. Bir küçəni keçirsiniz, sonra sağa. - Sağ olun. Диалог: "Как добраться до...?". Работа над новой лексикой и конструкциями.

22. Глагол. Будущее время (**Gəti gələcək zaman** (Будущее категорическое время) афф.-**acaq**°/**-yacaq**°: Dostum indi gələcək.../// **Qeyri-gəti gələcək zaman** (Будущее некатегорическое, предположительное время) афф.-**ar**°/**-yar**°: O indi gələr...) [4,96] Различия в употреблении (примеры) Диалог: "Что вы будете делать завтра?" Порядок слов в предложении. Работа над новой лексикой и конструкциями.

23. **Повторительный урок**. Сводные диалоги с использованием изученных конструкций с существительными в разных падежах и глаголами в форме настоящего, прошедших и будущих времен. Темы монологов, диалогов, ролевых игр могут быть расширенные версии упомянутых монологов, диалогов.

Выводы и рекомендации. Итак, нами была представлена Примерная программа Краткого курса азербайджанского языка для китайских студентов, обучающихся в Азербайджане на русском языке. Она может быть, разумеется, несколько изменена в плане содержания и сетки часов, адаптирована для другого контингента иностранных учащихся. Но учитывая тот факт, что наибольший интерес к изучению азербайджанского языка на данном этапе проявляют именно студенты-китайцы, то целесообразней было бы начать преподавание именно в таких группах иностранных учащихся. А в качестве преподавателей могут выступить преподаватели РКИ, так как в Азербайджане именно они (и в первую очередь, преподаватели Азербайджанского государственного университета нефти и промышленности (АГУНП)) имеют наибольший опыт преподавания русского и азербайджанского языков как иностранных. Преподаватели АГУНП (и в частности, автор статьи) первыми в Республике подготовили первые учебники и пособия по азербайджанскому языку как иностранному, в которых были учтены коммуникативные потребности учащихся и диалог культур, установили методически обоснованное соотношение презентации учебного материала и подготовительных упражнений, представили целый набор коммуникативно значимых тем и ситуаций общения и т.д.

Все сказанное в статье позволяет автору сделать вывод об актуальности проблемы разработки минимума по азербайджанскому языку для иностранных студентов, обучающихся в Азербайджанской Республике на негосударственном языке, о целесообразности реализации данного учебного проекта с целью повышения эффективности учебного процесса и лингво-социальной адаптации иностранных студентов в новой стране. Формирование некоторого количества компетенций на базе азербайджанского языка будет способствовать развитию диалогу азербайджанской и китайской (и иной) культур, подготовке иностранных специалистов к полноценной межкультурной коммуникации с носителями языка страны пребывания студентов. Условиями успеха же в этой работе являются, с одной стороны, несомненно, мастерство преподавателя, знание им особенностей языковой культуры, а с другой стороны позиция студента - открытая, им самим направленная на преодоление затруднений выражения собственных мыслей и понимание собеседника в ситуации взаимодействия его родной и азербайджанской культур.

ЛИТЕРАТУРА

1. Джабраилова, Р.Г. (2015), "Об актуальности исследования социально-психологических особенностей усвоения азербайджанского языка иностранными студентами", *Азимут научных исследований: педагогика и психология*, 4 (13), 116 -119. <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-aktualnosti-issledovaniya-sotsialno-psihologicheskikh-osobennostey-usvoeniya-azerbaydzhanskogo-yazyka-inostrannymi-studentami>
2. Федотова, Н. Л. (2016), "Основные проблемы преподавания русского языка как иностранного в неязыковой среде", *IJORS International Journal of Russian Studies*. (2016/1), ISSUE No. 5 http://www.ijors.net/issue5_1_2016/articles/fedotova.html
3. Чан Дань Лам. (2014), "Обучение китайских студентов за пределами Китая: проблемы и решение," *Успехи современного естествознания*, 5 (часть 1), 170-173
4. Qasimov, İ.Z., Əliyeva, S.F.(2003), "Müstəqil öyrənənlər üçün Azərbaycan dili", Bakı: İqtisad Universiteti. - 245p.

PSYCHOLOGICAL APPROACHES OF IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF COMMUNICATION IN THE CONDITIONS OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT

Vovk N. P., PhD in Pedagogy, Associate Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of the National University of Civil Defence of Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6601-7030>

Diachkova O. M., PhD in Pedagogy, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of the National University of Civil Defence of Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5164-3522>

Mokhnar L. I., PhD in Pedagogy, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of the National University of Civil Defence of Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7753-2345>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7414

ARTICLE INFO

Received 15 December 2020

Accepted 30 January 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

communication, social communication, information flows, anti-crisis management, crisis, emergency.

ABSTRACT

The psychological approaches for improvement of efficiency of organization and communication in anti-crisis management, based on the explication of the concepts “crisis situation”, “anti-crisis management”, “social communication”, “communication in a crisis”, as well as based on the analysis of the application of theories and models of communication in management in emergencies are defined in the article.

Citation: Vovk N. P., Diachkova O. M., Mokhnar L. I. (2021) Psychological Approaches of Improvement of the Efficiency of Communication in the Conditions of Anti-Crisis Management. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7414

Copyright: © 2021 Vovk N. P., Diachkova O. M., Mokhnar L. I. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Information security of Ukraine in emergency situations is a system of decision-making of operational actions (reactions) related to the development of such situations and relief of their consequences, as well as a system of collecting and processing information about possible emergencies. Ensuring of the security of the country's information infrastructure in the case of accidents, emergencies and natural disasters is very important.

The management system in the emergencies consists of direct and coordinating bodies; control units and control centers in the emergencies; communication and information systems. In the Statute of emergency response of management bodies and units of the Operational and Rescue Service of Civil Defense we found out that the first principle of management during emergencies is continuity, which is achieved by making a decision in time and reporting main tasks to subordinate units of the Operational and Rescue Service of Civil Defense, contact with them and interacting management bodies, timely deployment of mobile control units [10].

The organization of the process of effective communication in the management process in the emergencies can be extremely difficult, and may have serious consequences. Hiding, late arrival, twist

and destruction of the operational information, unauthorized access to it may lead to difficulties in emergencies recovery, connected with the peculiarities of information impact in extreme conditions.

A review of the literature. A number of researches studied the question of the role of communication in management in the conditions of emergency, its specificity and features. Lytvyn V.V. presented the key rules of the communication of the beat cop and its main ideas [8]; Potapchuk N.D. suggested the structural-functional model of prevention and leveling of rumors in emergency; Kotenko A. classified the threats to information security with aim to identify the boundaries of responsibility and legal competence of services and institutions whose task is to act against information and psychological influences [6]; researcher Onishchenko N.V. specified the features of communication with victims in emergencies during the psychological assistance [11]; Mokhnar L.I. offered the conditions of organization of effective dialogic interaction of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine [9].

Some researches learned the role of communication in anti-crisis management. Barylo O.G. concerned the accuracy of the received information about the emergency influenced on the decision-making concerning the use of civil defence resources by the government; the researcher specified some issues related to the improvement of information support in the emergency; besides Barylo O.G. identified the possible ways to obtain timely reliable information in the emergency to make an adequate decision about the use of available means and explored efficiency as an indicator of evaluating the effectiveness of public administration in emergencies, as well as fullness and usefulness of received information [1, p. 77]; in the works of Vovk N.P. anti-crisis management is considered as a concept, the researcher presented the advantages of applying a strategic approach in management communication, the features are detailed and the factors that determine the effectiveness of the communicative process in crisis management are pointed out [2, p. 336; 3].

The aim of the article is to define the psychological approaches for improvement of efficiency of organization and communication in anti-crisis management, based on the explication of the concepts “crisis situation”, “anti-crisis management”, “social communication”, “communication in a crisis”, as well as based on the analysis of the application of theories and models of communication in management in emergencies.

Presentation of the main material. To study the process of communication in an emergency and in a crisis, there is a need to determine its structure and define in this process a number of features.

The terms “crisis situation” and “emergency situation” are very often used as synonyms, but from the point of view of public administration they should be distinguished. The crisis is a situation that is a challenge to the public imagination about the proper state of affairs, traditions, values, security, safety or the state integrity [12].

The correlation between “crisis” and “emergency” is defined as an emergency that causes or may lead to the property damage, usually on a large scale, and death, while a crisis is a critical state that extends to the entire organization (system) [7, p. 21].

In the works of researchers in the area of public administration (S.O. Huriev, A.V. Terentieva, P.B. Volianskyi) we found out that an emergency situation can be a crisis if there is a feeling that the state is not able to manage the situation. The researches noticed that this feeling may be exacerbated by the low level and quality of interaction between the executive and legislative bodies of public administration, as well as attempts by some political forces through their representatives in the legislative authority to use the situation for their own purposes [7, p. 46]. Information in the field of protection of the population and territories from man-made and natural disasters is any data about emergencies that are predicted or occurred, with their classification, limits of spread and consequences, as well as ways and methods of responding to them.

In the crisis situation there is a rapid increase of information flows, which leads in part to their uncontrollability, as it is possible to spread not only unbiased information but also targeted or false information, which leads to distortion of facts, destruction of the subject's reputation and negatively affects their perception in the mass consciousness of society.

In the crisis the well-established communication becomes especially important.

In the paper, crisis management is considered by us as a concept that provides for the solution of the following tasks:

1) determination of a set of subprocesses of observation, detection of certain features, localization of crisis phenomena, prevention of crisis situations, determination of their features, forms of implementation;

2) determination of methods of observation, detection of certain signs, location of crisis phenomena, prevention of crisis situations;

3) formation of a set of standard situations in which observations can be made, detection of certain signs, location of crisis phenomena, crisis prevention;

4) determination of resources and their reserves to be used for observation, detection of certain signs, localization of crisis phenomena, prevention of crisis situations, and in case of their occurrence – overcoming;

5) determination of signs of stability of the system, which should be distinguished from stagnation [3].

The concept of communication in social management is defined by us as a conscious, purposeful influence on the social system as a whole or on its separate elements, which is based on the use of objective laws and trends, appropriate to this system.

In the paper we use the concept of social communication, proposed by J. Habermas; we define it as a process of communication and directed transmission of information, based on mutual understanding of the subjects of communication, which are united by a common case, needs, interests, purpose, as well as the process of interpersonal interaction, which involves active feedback, act of emotional contact [13, p. 62].

The main purpose of social communication is to establish a relationship between the subjects of society. Interruptions in communication channels both within the system (between government agencies) and externally (with non-government actors) can cause confusion and disorder, reducing the ability of situation control.

M.A. Zubarieva in the work “Applied Anti-Crisis PR-Technologies” based on the analysis of Western experience, summarized by S. Black, defines the following factors of communication use in the crisis situation:

1. An immediate response to press inquiries is needed.

2. Only known facts can be made public, guesses about the causes and victims should be avoided.

3. As soon as a sufficient amount of unpleasant news is collected, a press conference should be gathered immediately. The fullest possible information should be published on it, and all questions should be answered by the press.

4. The first persons must be present at the press conferences. Their absence makes a very bad impression. The role of the speaker requires a special attention, because his/her appearance, voice, manner of speaking will affect the audience.

5. The important part of work should be the help to the relatives of the victims, if it is a disaster where there are human losses [4, p. 15-16].

Given the significant role of communication in the anti-crisis management, recognizing the complexity of this process, its multi-vector nature and multidimensionality, we believe that communication in a crisis should be considered from the standpoint of a systematic approach, taking into account its tasks and features. According to the system approach, communication is a system in which there are: source, transmitter, channel, receiver, destination, noise. Communication means that the information source selects the desired message, the transmitter codes the message into signals, and the receiver identifies the message signals. The success of information transfer depends on the ability to truly receive messages at the place of destination.

This approach allows finding out the problems in the information transmission:

- redundancy (repetitions, copying of information),

- noise (any distortion that occurs while transmitting a signal from the source to the destination),

- feedback (corrective information from the recipient).

We also consider it necessary to study the circular model of communication proposed by W. Schramm and Ch. Osgood. Such model includes almost all fundamentally important components for crisis management: sender, recipient, coded message; decoded message; message transmission channel and communication result [14].

This model represents the communication in the form of an interactive and interpretive process, in which communicators almost simultaneously send and receive signals in the form of messages.

In this model two especially important points for crisis management are identified:

- responsibility for the success of communication depends not only on the sender but also on the recipient;

- understanding of communication as a boundless process in space and time.

The advantages of this model use in anti-crisis management include such features:

- the circular model of communication is dynamic, with its help the process of unfolding the situation is presented;

- this model does not separate the sender and recipient, in some moment one person may be in both roles, which turns both into active participants in the interaction;

- in this model the emphasis is on feedback;

- the model shows how the correctness and accuracy of the message are necessary for its correct perception;

- circular nature allows both participants to express their points of view.

Conclusions. Consideration of the fundamental difference of management communication, which is in its purposeful and strategic nature, the approach to communication in crisis management as a system in the form of an interactive process, the use of features of the communication circular model, taking into account the factors of communication during a crisis allowed to identify a number of psychological approaches, that contain the ability of increasing the efficiency of organization and communication in the management process in a crisis situation.

The peculiarities of communication in the conditions of anti-crisis management consist in carrying out the drastic action that create a sense of competence and confirm a high level of training; providing direct answers to mass media (honest, clear, sensitive approach); absence of demagogy; establishing the partnerships without confrontation; carrying out measures to reduce social tension [3].

The main task of communication in crisis management is to ensure the continuous flow of information to groups and institutions involved in this situation in order to reduce risks and minimize fears or unwanted emotional reactions. It is important to establish contact and work with the representatives of mass media. In the process of interaction with mass media in the crisis management conditions, it is necessary to respond quickly to inquiries, publish clear, reliable information, to hold the regular press conferences with the government officials and law-enforcement authorities; careful selection and preparation for the role of speaker; organization and help provision to victims and their relatives.

The effectiveness of the communicative process in management depends on the interaction and harmonious combination of radial and communicative networks, taking into account the fundamental differences of management communication, which is in its purposeful and strategic nature; from the organic integration of communicative potential as a social practice and managerial communication as a specific context of social space.

Improvement of the effectiveness of the communication process in crisis management depends on such factors as: support the continuity and reliability of information flows, objectivity, messages validity, organization and ensuring their timely and regular transmission. The effectiveness of communication in the emergency depends on the clarity and accessibility of the information, transmitted from its clarity and specificity, providing its content with a certain algorithm in motivating action; from the use of feedback, if it is possible under the conditions of the emergency; from the construction of a communication strategy, which involves the construction and development of a communicative plan, a specific expected result; from the choice of the main strategy of informing recipients, careful and thoughtful preparation of the message text, which is aimed to a particular recipient, including gender, age, mental and emotional state, the willingness to listen, hear, understand and act in a crisis.

Thus, the explication of a number of concepts “crisis situation”, “anti-crisis management”, “social communication”, “communication in a crisis” and the analysis of theories and models of communication in the management process in the emergency made it possible to identify a number of psychological approaches to improvement of efficiency of communication in anti-crisis management.

The review of the peculiarities of the organization and implementation of communication in anti-crisis management provides the area for further researches to improve this process, based on the considered scientific approaches.

REFERENCES

1. Barylo O. G. Information as a component of the system of public administration in emergencies / O. G. Barylo // Investments: practice and experience. – 2011. – No 2. – P. 76–78.
2. Vovk N. P. The problem of communication efficiency in anti-crisis management / Support of civil security in Ukraine: current status and prospects: monograph / [editorial staff: O. M. Tyshchenko, T. M. Kryshstal]. – Cherkasy: Publisher Chabanenko Yu. A., 2018. – 420 p., P. 332-338.
3. Vovk N. P., Pasynchuk K. M. The concept of anti-crisis management: the communicative aspect. Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi. Series: Public Administration. Khmelnytskyi, 2019. № 1.
4. Zubarieva M. A. Applied anti-crisis PR-technologies: manual / M. A. Zubarieva. – Ostrog: The National University “Ostroh Academy” Publisher, 2014. – 162 p.
5. Code of Civil Defence of Ukraine dated to 02.10.2012 № 5403-VI – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
6. Kotenko A. Classification of threats to information security to identify the boundaries of responsibility and legal competence of services / institutions. Ukrainian academic journal “Education of the region: political science, psychology of communication”. – <http://social-science.com.ua/article/1399>.
7. Crisis management and principles of risk management in the process of emergencies liquidation: monograph / S. O. Huriev, A. V. Terentieva, P. B. Volianskyi. – K.: 2008. – 148 p.
8. Lytvyn V. V. Professional communication of patrol police officers with different population category: Legal psychology, № 1 (18), 2016 <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1103>.
9. Mokhnar L. I. Culture education of person-to-person interaction of cadets in the educational process in the establishments of higher education of State Emergency Service of Ukraine: [monograph] / L.I. Mokhnar. – Cherkasy: publisher of Cherkasy Institute of Fire Safety named after the Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, 2018. – 188 p.
10. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated to 26.04.2018 № 340 “On approval of the Statute of Actions in Emergencies of Management Bodies and Units of the Operational Rescue Service of Civil Defense and the Statute of Actions of Management Bodies and Units of the Operational Rescue Service of Civil Protection during Firefighting”. – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18>.
11. Onishchenko N. V. The main problems of the organization of emergency psychological assistance to victims in an emergency / N. V. Onishchenko, O. V. Tymchenko // Problems of extreme and crisis psychology. Collection of scientific works. Issue.10. – Kharkiv: National University of Civil Defence of Ukraine, 2011.– P. 63-70.
12. Terentieva A. V. Emergency management with elements of crisis management. – Public administration: theory and practice. – 2014. – Issue of Journal 4. – P. 172-178. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_4_28.
13. Habermas Jürgen. Moral consciousness and communicative action / Translated from German – St. Petersburg: Science, 2001. – 380 c.
14. Schramm W. The Nature of Communication between Humans // The Process and Effects of Mass Communication: [Electronic resource] // http://www.fca.pucminas.br/saogabriel/raop/pdf/nature_communication.pdf.

INFORMATION POTENTIAL OF THE LEADERSHIP DIAMOND MODEL: CONDITIONS OF ITS DETECTION AND USE IN PUBLIC ADMINISTRATION

Dmytro Dzvinchuk, Doctor of Science in Philosophy, Professor, Director of the Institute of Humanities and Public Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6391-3822>

Iryna Ozminska, PhD in Philosophy of Education, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2521-8626>

Mariana Orliv, Doctor of Science in Public Administration, Professor at the Department of Public Administration and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9022-2130>

Victor Petrenko, Doctor of Science in Economics, Professor, Head of the Department of Public Administration and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9354-8371>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7451

ARTICLE INFO

Received 18 December 2020

Accepted 07 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Leadership Diamond model, leadership characteristics, assessment, development, public servants, design thinking.

ABSTRACT

The article explores the information potential of the Leadership Diamond model and substantiates the conditions of its detection and use in public administration. The expediency of supplementing traditional assessment of leadership interpretation of the vision, ethics, reality, and courage scores under the Leadership Diamond model with additional (secondary) scores through deepening their common interpretation is justified. A new interpretation allows assessing the overall level of leadership of an individual (the level of approximation to the norm of Great Leader) and four derivative additional characteristics (levels of fairness and reliability, moderation and selflessness, courage and piety, wisdom and ability). The proposed method of interpretation provides with an opportunity and information for analytical research and comparison of individual and group scores, identification of personal and group minimum (weaknesses) and maximum (strengths), allows making decisions on substantiated selection, the formation of individual and group development trajectories, improvement and correction of leadership skills of public servants. Therefore, the perspective of further research is the use of this method to develop the level of wisdom and ability of public servants through design thinking methodology.

Citation: Dmytro Dzvinchuk, Iryna Ozminska, Mariana Orliv, Victor Petrenko. (2021) Information Potential of the Leadership Diamond Model: Conditions of Its Detection and Use in Public Administration. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7451

Copyright: © 2021 **Dmytro Dzvinchuk, Iryna Ozminska, Mariana Orliv, Victor Petrenko**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Since the emergence of theoretical foundations, the development of models and technologies, instruments, and practical recommendations concerning mastering and effective use of personal potential by leaders of human communities, a number of scientists and practitioners have

generated a lot of material. Hundreds of monographs, thousands of articles and tens of thousands of recommendations produced by scientists, mentors, coaches, and consultants have filled the scientific and para-scientific space. A Google search generates 22,800,000 results for the word “leadership” in the Ukrainian language alone and 1,130,000,000 results in English. At the same time, the network search of the important terms for the national realm in Ukrainian gives out fewer positions, with only 3 150,000 results for the notion “moral leadership”, 1,980,000 results for the term “digital leadership”, 952,000 – for “collective leadership”, and 585,000, 178,000 and 3,930 for the terms “service leadership”, “cognitive leadership” and “human-centered leadership” respectively.

Thus, from the scientific-theoretical standpoint and the standpoint of practical use, the topic of leadership is thoroughly studied today by both global and domestic schools of management. Nonetheless, the need to improve and expand the well-known approaches, models, tools, and technologies and to generate innovative ones motivates the search for new solutions in public administration. A good example of this statement is a collection of more than 100 leadership models, the author of which drew attention to the fact that “most leadership models are visually interpreted as a circle” (Haak, 2020).

However, it should be noted that there is an entire group of leadership models by other authors visualized as a diamond whose facets present criteria of characteristics essential for a leader, basic principles, components, or areas of its effectiveness in public administration. We consider it necessary to include into the group of “diamond” models the following: the famous Diamond Model of Leadership by Clawson (2009); the Leadership Diamond® by Koestenbaum (2000) which was popularized by Coskey Fracchia (2015), Elliott (2008), and Lafferty (2011) and improved by Dzvinchuk & Petrenko (2017b), Dzvinchuk et al. (2018b); the Diamond Model of Shared Leadership by Gunter (2007) which was interpreted by Felton (2016); the Diamond of Ethical Leadership by Kaptein (2015); the Leadership at the Scale Diamond (LeadershipNow™, 2019) and others.

The above examples give a clear idea that leadership models based on the use of geometric features of diamonds are a common and quite popular interpretation of a set of 4 requirements for potential leaders of human communities.

Unresolved issues. It is worth pointing out that most of the mentioned models remain at the level of model-recommendations, which present a list of desired personal leadership characteristics and traits. Only a small part of them provides the opportunity to assess the necessary components of leader’s success and outline recommendations for their improvement and development. At the same time, the information potential of even these models remains incompletely used both in the practical activities of managers of public authorities and in the processes of assessing their state, needs to develop, dynamics of change, and so on.

Meanwhile, there is an excellent example of the use of such geometric structures for calculation and interpretation of assessment results by the level of providing criteria located on the facets of the diamond to form quantitative and qualitative assessments of the participation of the women leaders in such branches of government as the executive, legislative, security, and judicial (Hughes et al., 2014, p. 2).

It is important to note that among all the above models of leadership diamonds, the model proposed by Koestenbaum (2002) is the closest to solving the problem of personality assessment regarding satisfaction with the components of the leadership vocation and formulation of recommendations for their further development, as it allows assessing the level of provision of each of the established by the “Leadership Diamond” model list of criteria such as vision (V), ethics (E), reality (R), and courage (C) in the range of possible estimates $0 \div 5$. At the same time, on the grounds of the scores obtained as a result of testing, recommendations are designed for the improvement and development of the leadership potential of the individual.

However, in our opinion, the information potential of this model is much more powerful, as the information obtained in the process of testing as a list of V, E, R, and C scores can and should be used more efficiently and effectively through deepening their common interpretation.

Research objective. The purpose of the article is to explore the information potential of the Leadership Diamond model, to substantiate the conditions of its detection and use for formulating recommendations on enhancing the leadership potential both of practicing leaders and in the educational process of future leaders for public administration.

Theoretical framework. The scientific work by Dzvinchuk et al. (2018b) presents the results of using the famous leadership model by P. Koestenbaum (2000) for improving the training process of undergraduate, graduate and postgraduate students of the Department of Public Administration and

Management of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (IFNTUOG) through setting individual trajectories of professional development of attendees as well as monitoring and evaluating the dynamics of changes that occur during the educational process.

Analyzing and evaluating the testing results of the experiment participants, which were obtained during 2016/2017 and 2017/2018 academic years, we concluded that V, E, R, and C scores are undeniably valuable as sources of information about the need for changes in curricula, lecture texts, practical assignments, and topics of graduation papers, etc. However, in the process of continuous elaboration of cumulative results of the last two academic years (2018/2019, 2019/2020) and consultations with the practicing heads of local governments of the Carpathian region, we came to the conclusion that it is expedient to supplement traditional assessment of leadership interpretation of V, E, R, and C scores under the Leadership Diamond model (Fig. 1) with additional (secondary) scores to obtain more rounded information about the knowledge and training process of students of different categories and modes of study, their professional and practical needs, which can help improve the educational process and, if necessary, the personnel selection process for the system of public administration and management.

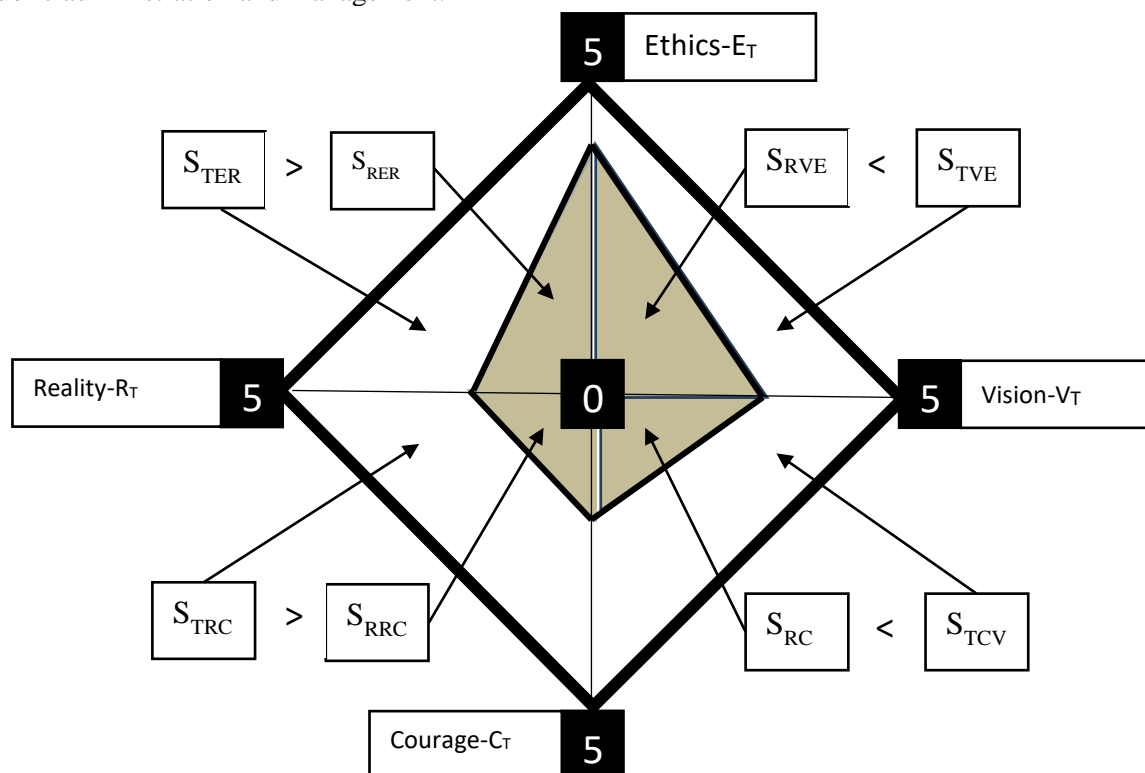

Fig. 1. A new interpretation of the information potential of P. Koestenbaum's Leadership Diamond model

The possibility of obtaining such additional or secondary scores and the feasibility of their definition and usage is grounded on the following considerations:

1. The total area of the Leadership Diamond model is determined by the theoretically maximum possible values of indicators $V_T = 5$, $E_T = 5$, $R_T = 5$, $C_T = 5$, in connection with which the theoretical maximum possible estimate of the area S_{TLD} is calculated with the formula:

$$S_{TLD} = (V_T * E_T / 2) + (E_T * R_T / 2) + (R_T * C_T / 2) + (C_T * V_T / 2) = S_{TVE} + S_{TER} + S_{TRC} + S_{TCV} = 50 \quad (1)$$

where S_{TVE} , S_{TER} , S_{TRC} , and S_{TCV} , respectively, are the area of sectors constructed in quadrants in the coordinates V – E (vision – ethics), E – R (ethics – reality), R – C (reality – courage) and C – V (courage – vision). In this case, $S_{TLD} = 50$ is the maximum possible score, described by its author as “Greatness leadership” with “the potential for extraordinary results” (Koestenbaum, 2000).

2. Therefore, having obtained real values of indicators V_R , R_R , C_R , E_R for a certain individual as the results of testing, it is necessary to use the same formula for calculating a real estimation of the area of S_{RLD} by the formula:

$$S_{RLD} = S_{RVE} + S_{RER} + S_{RRC} + S_{RCV}, \quad (2)$$

where

$$\begin{aligned} S_{RVE} &= (V_R * E_R) / 2 \\ S_{RER} &= (E_R * R_R) / 2 \\ S_{RRC} &= (R_R * C_R) / 2 \\ S_{RCV} &= (C_R * V_R) / 2 \end{aligned} \quad (3)$$

3. Thus, in addition to the traditional for Koestenbaum's test assessments of the level of leadership with V, E, R, and C components, it is possible to obtain the following five calculated estimates of S_{RLD} and S_{RVE} , S_{RER} , S_{RRC} , S_{RCV} , the information content of which can be used as additional information about the characteristics of leadership potential of an individual.

4. At the same time, the S_{RLD} area is none other than the assessment of the real profile of satisfied criteria of the leadership model completed by the person who responded to the statements of P. Koestenbaum's test. Since the theoretically maximum possible score to achieve is $S_{TLD} = 50$, the S_{RLD} can be estimated in the range from 0 to 100% of S_{TVE} , which is S_{RLD} .

5. If the S_{RLD} area gives an overall assessment of the level of satisfaction of the model in percents from S_{TLD} , then the calculation of the test results of V, E, R, and C in the areas of the components of S_{RVE} , S_{RER} , S_{RRC} , and S_{RCV} will also carry useful information about the paired characteristics of a person in the coordinates "vision – ethics" (V – E), "ethics – reality" (E – R), "realism – courage" (R – C) and "courage – vision" (C – V).

6. Interpretation of the additional personality characteristics in the first approximation can be determined as a joint influence of two characteristics on their behavior that are simultaneously inherent in the person at each of the two components. If we use the well-known lists of indispensable virtues of man, formulated in the time of Plato, the biblical precepts about the "leaders of the people" and Thomas Aquinas, we can come to the following conclusions:

S_{RVE} , the area formed by a pair of coordinates V – E, serves as an assessment of a person who exhibits novelty, creativity, inspiration, innovation, high morality etc., who is helpful, cares for people and shows sensitivity to their problems. In our opinion, such a geometric sum of bearer's ethics and reason in the list of moral virtues of man corresponds most to the definition of "justice" (Latin *stitia*), and in the model of biblical requirements for leaders it relates with reliability;

S_{RER} , the area formed by a pair of coordinates E – R, shows an assessment of a person who is helpful, cares about people and understands their needs and thoughts, who is moral and sensitive, task-oriented, sober and unemotional. This combination of qualities is closest to the definition of moral virtue as "moderation" or "restraint" (Latin *temperantia*), and in the list of biblical requirements, it is defined as selflessness;

S_{RRC} , the area formed by a pair of R – C coordinates, presents a person with a combination of such characteristics as a good understanding of other people; sobriety; focused on tasks-performance and result-achievement; unemotional; capable of using power wisely; proactive, courageous and responsible. In terms of its compliance with the mentioned list it is closest to such virtues as "fortitude", "strength of mind" or "courage" (Latin *fortitudo*), and in the list of biblical requirements it corresponds to piety as the observance of all God-given laws;

S_{RCV} , the area formed by the pair of coordinates C – V, evaluates the combination of an individual's ability to use power wisely, their initiative, courage, and responsibility while striving for novelty, creativity, inspiration, generating ideas and innovations. This combination best corresponds to the definition of such moral virtues as "prudence" or "wisdom" (Latin *sapientia*) and is defined as ability in the list of biblical requirements.

Thus, both the results of the traditional assessment of the V, E, R and C values, obtained as a result of testing by P. Kostenbaum's Leadership Diamond model and formulated recommendations on the possibility and objectives of their improvement can be used to determine the following derivative additional assessments of a person:

S_{RLD} – the level of their approximation to the norm of Great Leader;

S_{RVE} – the level of their fairness and reliability;

S_{RER} – the level of their moderation and selflessness;

S_{RRC} – the level of their courage and piety;

S_{RCV} – the level of their wisdom and ability.

Our hypothesis is that the assessment of strengths and weaknesses of a leader, or any person who aspires for this status, under this expanded list of indicators, is a necessary component both in the educational process of future administrators for determining priorities in curricula and in the processes of making more informed decisions on the personnel selection for vacant executive positions. To test this

hypothesis, we turn to real cases of obtaining scores by 100 students (20 undergraduate students and 80 master students) of the Department of Public Administration and Management who passed an online test on leadership self-assessment on the site of Dr. Koestenbaum at <http://www.pib.net./model.htm>.

Findings and discussions.

A master student N as a result of the actual online testing on the site of Dr. Koestenbaum scored $V = 3.9$; $E = 3.3$; $R = 4.3$ and $C = 4.2$. On the grounds of these scores, the following recommendation was made for him: “the greatest opportunity for leadership growth is hidden in the least developed orientation” (which is E, authors’ remark), and therefore “...to strengthen your ethics, value, and teamwork, you should strive for important work and mature devotion, prioritize the improvement of communicative skills, act honestly and follow personal principles.”

However, doing calculations of derivative additional scores of V, E, R and C by formulas (2), we obtain

$$\begin{aligned} S_{RVE} &= (3.9 * 3.3) / 2 = 6.435 \\ S_{RER} &= (3.3 * 4.3) / 2 = 7.095 \\ S_{RRC} &= (4.3 * 4.2) / 2 = 9.03 \\ S_{RCV} &= (4.2 * 3.9) / 2 = 8.19 \\ S_{RLD} &= 30.75 = 61.5\% S_{TLD} \end{aligned} \quad (4)$$

Thus, the master student N scored 61.5% of the maximum possible of the Great Leader, having, at the same time, the highest indicators of personal realism (4.3) and courage (9.03), and the lowest indicators of ethics (3.3) and justice (6,435). It is obvious that such personality characteristics of a future or current leader provide much more information for decision-making about the development and improvement of personal ethical principles and justice in dealing with other people and strengthening their leadership potential through these components.

To confirm this possibility, we turn to the interpretation (under our proposed rules) of the scores obtained as a result of testing by extramural master students at the Department of Public Administration and Management of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (IFNTUOG) during the 2019/2020 academic year (Table 1).

Table 1. The results of testing under the “Leadership Diamond” model of the extramural master students during 2019/2020 academic year and processing of results

N	V	E	R	C	$S_{RVE} = (V_R * E_R) / 2$	$S_{RER} = (E_R * R_R) / 2$	$S_{RRC} = (R_R * C_R) / 2$	$S_{RCV} = (C_R * V_R) / 2$	$\% S_{TLD} = \sum S_R * 2$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	3.9	3.3	4.3	4.2	6,435	7,095	9,03	8,19	61,50
2	4.4	4.6	3.8	3.7	10,12	8,74	7,03	8,14	68,06
3	4.5	4.0	3.8	3.7	9,00	7,60	7,03	8,325	63,91
4	3.8	4.1	4.4	4.2	7,79	9,02	9,24	7,98	68,06
5	2.7	3.8	3.7	2.9	5,13	7,03	5,365	3,915	42,88
6	3.6	3.6	3.6	3.4	6,48	6,48	6,12	6,12	50,40
7	3.9	4.2	3.9	4.0	8,19	8,19	7,80	7,80	63,96
8	4.5	4.1	4.3	4.6	9,225	8,815	9,89	10,35	76,56
9	4.2	4.7	4.2	4.2	9,87	9,87	8,82	8,82	74,76
10	4.8	3.9	4.0	4.7	9,36	7,80	9,40	11,28	75,68
11	3.6	3.1	3.9	4.1	5,58	6,045	7,995	7,38	54,00
12	2.8	3.1	3.1	3.0	4,34	4,805	4,65	4,20	35,99
13	4.1	3.1	3.6	3.6	6,355	5,58	6,48	7,38	51,59
14	3.4	4.4	3.3	3.6	7,48	7,26	5,94	6,12	53,60
15	4.1	3.9	3.1	3.3	7,995	6,045	5,115	6,765	51,84
16	4.6	4.6	4.4	4.4	10,58	10,12	9,68	10,12	81,00
17	3.9	4.4	3.6	3.6	8,58	7,92	6,48	7,02	60,00
18	4.8	4.7	4.0	3.2	11,28	9,40	6,40	7,68	69,52
19	3.4	3.4	4.0	3.4	5,78	6,80	6,80	5,78	50,32
20	4.2	4.2	4.4	4.0	8,82	9,24	8,80	8,40	70,52
21	5.0	4.8	4.1	4.7	12,0	9,84	9,64	11,75	86,46
22	4.5	4.7	4.7	4.6	10,57	11,05	10,81	10,35	85,56
23	2.7	3.6	3.0	2.0	4,86	5,40	3,00	2,70	31,92
24	4.1	4.0	4.4	3.8	8,20	8,80	8,36	7,79	66,30
25	4.5	3.8	4.5	4.2	8,55	8,55	9,45	9,45	72,00

Continuation of table 1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
26	3.5	3.7	4.2	3.8	6.475	7.77	7.98	6.65	57.75
27	3.8	3.6	3.8	3.2	6.84	6.84	6.08	6.08	51.68
28	3.9	3.9	4.2	3.9	7.605	8.19	8.19	7.605	63.18
29	4.5	5.0	4.7	4.3	11.25	11.75	10.105	9.675	85.56
30	3.4	3.6	3.4	3.8	6.12	6.12	6.46	6.46	50.32
31	4.2	4.3	4.3	3.5	9.03	9.245	9.675	7.35	70.60
32	4.8	4.9	4.8	3.9	10.776	10.776	9.36	9.36	80.54
33	3.7	3.8	3.9	3.5	7.03	7.41	6.825	6.475	55.48
34	4.6	4.0	3.8	3.1	9.20	7.60	5.89	7.13	59.64
35	3.9	4.7	4.2	4.1	9.165	9.87	8.61	7.995	71.28
36	4.7	4.6	4.6	4.3	10.81	10.58	9.89	10.105	82.77
37	3.0	3.1	3.5	3.6	4.65	5.425	6.30	5.40	43.55
38	4.9	4.2	4.4	4.4	10.29	9.24	9.68	10.78	79.98
39	4.8	4.3	4.7	4.6	10.32	10.105	10.81	11.04	84.55
40	5.0	4.1	4.2	4.4	10.25	8.61	9.24	11.00	78.20
41	3.8	4.2	4.1	4.2	7.98	8.61	8.61	7.98	66.36
42	3.5	3.6	3.6	3.2	6.30	6.48	5.76	5.60	48.28
43	3.8	4.1	4.0	3.7	7.79	8.20	7.40	7.03	60.84
44	4.4	4.4	4.3	3.7	9.68	9.46	7.965	8.14	70.49
45	4.9	5.0	5.0	5.0	12.25	12.50	12.50	12.25	98.00
46	4.0	4.5	4.3	4.1	9.00	9.675	8.815	8.20	71.38
47	4.4	4.5	4.2	4.2	9.90	9.45	8.82	9.24	74.82
48	4.3	4.3	4.4	3.7	9.245	9.46	8.14	7.955	69.60
49	3.9	3.7	3.8	3.1	7.215	7.03	5.89	6.045	52.36
50	4.5	3.8	4.0	3.4	8.55	7.60	6.80	7.65	61.20
51	3.3	4.0	3.6	3.4	6.60	7.20	6.12	5.61	51.06
52	4.0	4.2	4.7	4.4	8.40	9.87	10.34	8.80	74.94
53	3.7	3.4	3.9	3.8	6.29	6.63	7.41	7.03	54.72
54	3.7	3.2	3.9	3.9	5.92	6.24	7.605	7.215	53.96
55	5.0	4.7	4.1	4.0	11.75	9.635	8.20	10.00	79.20
56	4.1	4.5	4.0	3.5	9.225	9.00	7.00	7.175	64.80
57	4.7	4.6	4.8	4.0	10.81	11.04	9.60	9.40	81.70
58	3.9	4.0	3.6	3.6	7.80	7.20	6.48	7.02	57.00
59	5.0	4.7	4.7	4.5	11.75	11.045	10.575	11.25	89.24
60	4.5	4.4	4.2	4.2	9.90	9.24	8.82	9.45	74.82
61	4.4	4.2	4.0	4.2	9.24	8.40	8.40	9.24	70.56
62	4.7	4.3	4.4	4.2	10.105	9.46	9.24	9.87	77.35
63	3.6	4.3	3.5	3.5	7.74	7.525	6.125	6.30	55.38
64	3.8	4.1	4.1	3.8	7.79	8.405	7.79	7.22	62.41
65	3.9	3.1	4.0	3.4	6.045	6.20	6.80	6.63	51.35
66	4.3	4.5	4.5	4.4	9.675	10.125	9.90	9.46	78.32
67	4.7	4.2	4.4	4.1	9.87	9.24	9.02	9.635	75.53
68	3.8	4.3	3.7	4.5	8.17	7.955	8.325	8.55	66.00
69	4.3	4.5	4.0	4.3	9.675	9.00	8.60	9.245	73.04
70	4.4	4.7	4.8	4.6	10.34	11.28	11.04	10.12	85.56
71	4.5	4.5	4.2	4.2	10.125	9.45	8.82	9.45	75.69
72	4.2	4.5	4.4	4.3	9.45	9.90	9.46	9.03	75.68
73	3.4	3.8	4.2	4.3	6.46	7.98	9.03	7.31	61.56
74	4.0	3.7	4.0	3.2	7.40	7.40	6.40	6.40	55.20
SRLD									66.22%

The resulting array of primary and secondary assessments of leadership qualities of respondents should be analyzed for the possibility of obtaining and using basic and additional information for two target purposes:

- assessment of each individual according to the criteria of the model with the possibility to identify the feasibility and directions of their further improvement and development and/or job recruitment;

- generalization and assessment of the dominant orientations of the set of respondents (group) by the criteria of the model, as a certain social snapshot for assessing the general characteristics of the management of organized human communities.

The analysis of the master students' answers and the resulting array of primary (V, E, R, C) and calculated secondary (S_{RVE} , S_{RER} , S_{RRC} , S_{RCV} , S_{RLD}) scores demonstrate that using the set of the scores provides with an opportunity to propose more substantiated recommendations for training and developing attendees of the master's program as well as to make more balanced conclusions and decisions whether their personal characteristics comply with the requirements for filling certain job positions in the sphere of public administration and management.

For instance, if we return to formula (4), which found that the master student $N = 1$ received just $S_{RLD} = 61.5\%$ (below the average value of 66.22% in the group) of the desired score for Great Leadership, we realize that additional information about the minimum scores in the areas examining the level of the student's ethics and justice allows setting more accurate tasks for personal development both for enhancing the overall level of V, E, R and C, scores and particularly, those components where the student scored the less (ethics and justice).

It is quite possible to more precisely substantiate the expediency of the choice of or to formulate certain recommendations for the improvement and development of respondents with the same scores at the S_{RLD} level of Great Leadership. Thus, for example, respondents $N = 71$ and $N = 72$ with scores of 75.69% and 75.68%, respectively, should pay attention to the development of completely different components of their characteristics. $N = 71$ should develop realism, courage and bravery (minimum scores), while $N = 72$ should concentrate on the improvement of such characteristics as vision and wisdom.

A similar situation arises when assessing the level of S_{RLD} for participants $N = 22$ and $N = 29$ with a sufficiently high value of $S_{RLD} = 85.56\%$. However, $N = 22$ should pay attention to the development of his own vision (4.5) and courage (10.35), whereas $N = 29$ should prioritize the development of courage (4.3) and wisdom (9.675). Such personal clarifications can be important both in the learning process and for the assessment of self-development priorities, as well as in the selection of the best candidates.

Both maximum and minimum test results can be analyzed in more detail. For instance, the level of the maximum score in the entire sample of $S_{RLD} = 98.00\%$ ($N = 45$) shows, that despite minimal shortcomings, there still are some in vision (4.9), justice (12.25) and wisdom (12.25), while the formation of the level of the minimum score $S_{RLD} = 31.92\%$ ($N = 23$) occurred mainly because of the respondent's poor demonstration of the scores of courage (2.0) and bravery (2.7).

Therefore, the evaluation of information obtained by an individual using the Leadership Diamond model, and the decision on their ability to be a powerful and effective leader should be grounded on their scores of $S_{RLD} = \% S_{TLD}$ with additional clarification and consideration of the maximum values from the list of primary and secondary scores (as their strengths) and minimum scores from the same list (as their weaknesses).

In this context, it seems appropriate to compare the test results of existing employees of the system of public administration and local self-government (external degree program) and novice applicants (internal bachelor's and master's degree programs, Table 2).

Therefore, the comparison of the average group values of multiplied S_{RLD} scores of actively functioning attendees of extramural master's program (Table 1) with similar characteristics of first-year undergraduate students (Table 2) resulted in an expected conclusion that the functional leadership of educated people with some work experience is slightly higher ($S_{RLD} = 66.22\%$) than of those who are just pursuing the profession of a public official ($S_{RLD} = 61.37\%$).

The other important advantage of the proposed methodology of interpreting the results under the famous model is the ability to use the data obtained in the testing process for summarizing and comparative analysis of information arrays from estimates of different multiplied sets of respondents to determine and compare the coefficients of their focus on priority criteria.

The dominant benchmarks are determined in accordance with the proposed by Dzvinchuk and Petrenko (2017b) method of fixing the ratio of the maximum number of options chosen by respondents under a certain criterion (*max*) to the minimum number of options chosen by them under the same criterion (*min*). For example, $K_V = V/v$ is the coefficient of the orientation of the members of the evaluated set concerning their vision of prospects and innovations, and the ratio of $K_R = R/r$, $K_E = E/e$ and $K_C = C/c$ are respectively the coefficients of the orientation of group members regarding realistic pragmatic, ethical and moral, energetic and decisive behaviors in the process of leadership.

Table 2. The results of testing under the Leadership Diamond model of the 1st-year undergraduate students during 2018/ 2019 and 2019/2020 academic years and processing of the results

N	V	E	R	C	$S_{RVE} = (V_R * E_R) / 2$	$S_{RER} = (E_R * R_R) / 2$	$S_{RRC} = (R_R * C_R) / 2$	$S_{RCV} = (C_R * V_R) / 2$	$\% S_{TLD} = \sum S_R * 2$
2018/2019 (1 st year undergraduate students)									
1	3.2	2.5	2.5	2.8	4.00	3.125	3,50	4.48	30,21
2	3.9	3.8	4.0	3.8	7.41	7.60	7.60	7.41	60,04
3	4.4	4.5	4.6	4.4	9.90	10.35	10.12	9.68	80.10
4	4.3	4.2	4.4	4.4	9.03	9.24	9,68	9.46	74,82
5	4.6	4.5	4.5	4.5	10.35	10.125	10.125	10.35	81,90
2019/2020 (1 st year undergraduate students)									
6	3.7	4.1	4.1	3.4	7.585	8.405	6.97	6.29	58.50
7	4.4	4.2	4.1	3.8	9.24	8.61	7.79	8.36	68.00
8	3.6	3.9	3.6	4.1	7.02	7.02	7.38	7.38	57.60
9	2.6	3.7	4.1	3.5	4.81	7.585	7.175	4.55	48.24
10	4.5	4.9	4.8	4.7	11.025	11.76	11.28	10.575	89.28
11	4.1	4.0	4.0	4.0	8.20	8.00	8.00	8.20	64.80
12	3.6	4.0	4.5	3.9	7.20	9.00	8.775	7.02	63.99
13	4.0	4.1	3.9	3.9	8.20	7.995	7.605	7.80	63.20
14	4.7	4.9	4.4	4.2	11.515	10.78	9.24	9.87	82.81
15	3.3	2.5	3.0	3.1	4.125	3.75	4.65	5.115	35.28
16	4.1	4.1	3.7	3.4	8.405	7.585	6.29	6.97	58.50
17	3.9	3.8	4.3	4.1	7.41	8.17	8.815	7.995	64.78
18	3.7	4.1	4.1	3.4	7.585	8.405	6.97	6.29	58.50
19	3.1	4.0	4.2	3.1	6.20	8.40	6.51	4.65	51.52
20	3.7	3.0	3.3	3.2	5.55	4.95	5.28	5.92	43.40
2019/2020 (master students)									
21	3.5	4,5	3.8	3.7	7.875	8.55	7.03	6.475	59,80
22	4.1	3.7	3.5	4.1	7.585	6.475	7.175	8.405	59,28
23	4.0	3.6	3.7	3.7	7.20	6.66	6.845	7.40	55,84
24	4.2	3.8	3.5	4.3	7.98	6.65	7.525	9.03	62,37
25	4.1	4.1	3.6	4.1	8.405	7.38	7.38	8.405	63.14
26	3.5	4.5	3.8	3.7	7,875	8.55	7.03	6.475	59,86
S_{RLD}									61.37%

Similar calculations can be performed for secondary assessments, where $K_{RVE} = RVE/rve$, $K_{RER} = RER/ter$, $K_{RRC} = RRC/trc$, $K_{RCV} = RCV/tcv$.

The results of the calculations of these coefficients performed under the data of the initial assessments from Table 1 are as follows:

$$\begin{aligned}
 K_V &= V/v = 26/22 = 1.18 \\
 K_E &= E/e = 31/13 = 2.38 \\
 K_R &= R/r = 26/15 = 1.73 \\
 K_C &= C/c = 8/36 = 0.22
 \end{aligned}
 \tag{5}$$

The calculation of similar coefficients under additional assessments (Table 1) gives the following result:

$$\begin{aligned}
 K_{RVE} &= RVE/rve = 30/16 = 1.875 \\
 K_{RER} &= RER/ter = 29/10 = 2.90 \\
 K_{RRC} &= RRC/trc = 18/30 = 0.60 \\
 K_{RCV} &= RCV/tcv = 9/29 = 0.31
 \end{aligned}
 \tag{6}$$

which shows that the coefficients of the orientation of respondents by pairwise scores, determined on the ground of primary ones, also provide additional information that helps clarify the main characteristics, as they clarify the characteristics of respondents in areas where they scored maximum and minimum values.

It is worth noting that the proposed interpretation of information about testing results under the Leadership Diamond Model makes it possible to trace the dynamics of changes in the general characteristics of leadership capacity of current public servants. We assume that these changes have

become possible thanks to improving educational programs on the grounds of the testing results, and implementation in these programs a range of conclusions and recommendations of theoretical research on leadership done by the scientists, postgraduate and master students of the department, which have been practically tested in the educational process, as well as a constant concentration of learners' attention on the development of characteristics significant for a functional leader.

The results of such research by members of the department as "Knowledge economy and the necessary changes in leadership models" (Dzvinchuk et al., 2016a), "On the need to develop and spread the foundations of moral leadership in the practice of domestic public administration" (Dzvinchuk, et al., 2019a), "On the manifestations of the Dunning-Krueger effect in the system of governance of the Ukrainian state" (Dzvinchuk & Petrenko, 2017a), "Planning professional and personal development of senior executives in public administration" (Orliv, 2016), "The development of federal agencies' senior executives in the USA: experience for Ukraine" (Orliv, 2017), and others, a number of speeches at conferences of various levels with educational and methodological recommendations regarding the differentiation and training of people to assess their ability and desire to take leading positions (Dzvinchuk et al., 2016b; Liutyi et al., 2018; Petrenko et al., 2018; Dzvinchuk et al., 2018a; Dzvinchuk & Liutyi, 2019b; Petrenko & Orliv, 2019), as well as educational manuals for practicing managers (Dzvinchuk & Kushniriuk, 2012; Petrenko et al., 2016; Verbovska et al., 2018) became the basis for teaching the discipline "Leadership and leadership in the public service", and are used as mandatory for consideration and examples analysis in such lectures as "Economics of Management", "Ensuring the Economic Systems Development", "Management of Change and Innovation in Public Administration", "Strategic Management", "Professional Development and Staff Assessment", "Career of a Public Servant", etc.

The positive results of these measures can be indirectly confirmed by the data in Table 3, which shows the values of the coefficients K_V , K_R , K_E , and K_C , obtained and published in 2017 (Dzvinchuk & Petrenko, 2017b; Dzvinchuk et al., 2018b), and data obtained by testing in 2019, which, in our opinion, indicate some positive changes in the respondents' orientation to the criteria of the Leadership Diamond model.

Table 3. Differentiation of respondents' orientation under the primary criteria of P. Koestenbaum's Leadership Diamond model

Category	Year	Number of respondents	Ratio of max choices to min choices			
			$K_V = V/v$	$K_E = E/e$	$K_R = R/r$	$K_C = C/c$
PA master students	2018	180	51/46=1,10	33/30=1,10	85/17=5,00	15/87=0,20
	2019	74	26/22=1,18↑	31/13=2,38↑	26/15=1,73↓	8/36=0,22≈
PA undergraduates	2019	26	10/7=1,43↑	7/7=1,00↓	9/6=1,50↓	4/9=0,44↑

A certain increase in the coefficients of orientation to the criteria of the Leadership Diamond model is observed in the maximum number of highest scores in the positions of "vision" and "ethics". At the same time the criterion "realism" experienced a decrease while the criterion "courage" was almost unchanged.

Attention is drawn to the fact that the most conscious and developed criteria, which are the focus of students in all tested groups, are the criteria of "ethics" and "justice", and the least developed ones are "courage" and "bravery".

The growth of the first two components positively characterizes practicing and future employees of the system and their improvement can be viewed as a result of the teachers' influence, learning process as well as recommendations on changing behavioral patterns, and a certain drop in the frequency of choosing the maximum values of "realism" may indicate that practicing civil servants doubt if they can assess correctly the situation in the society in the context of the growing uncertainty of transformational changes, which is explained and completely correlates with their stable choosing of minimum values of the criterion "courage" as a source of resistance to challenges and pressure of external factors in times of reforms, policies changes, etc.

The surfacing of this situation among already practicing civil servants is alarming, as it signals about the loss of their leadership creativity in vision and courage to act openly as well as about giving preference to the behavior of subordination and execution. Eventually, inexperienced young people who are just studying, are ahead of the experienced, "taught by the realities of life" attendees of a master program (see Table 3) by these indicators, which, in turn, requires consideration and certain

changes in curricula and teachers' work, as well as the continuation of research to identify and assess the impact of these changes on the characteristics of students. Using design thinking methodology for their leadership development can deliver the following benefits: formation of a human-orientation; creativity and teamwork in problem solving; experimental and holistic approaches in the formation of readiness for leadership behavior; orientation to the development and implementation of targeted solutions that are "good enough for now" as a starting points for continuing innovation instead of dubious attempts to solve a global problem.

Conclusions. Thus, from the above examples it becomes obvious that the proposed method of interpreting the scores under the famous model significantly expands its informativeness, as instead of four traditional (primary) assessments, we get one more general $S_{RLD}\%$ assessment of the maximum possible value of Great Leadership and four additional (secondary) assessments with an extended interpretation of personality traits and characteristics, which allow making more informed decisions both on the organization of training and development, and on the recruiting process in public authorities.

Consequently, the use of this method provides with an opportunity and information for analytical research and comparison of individual and group scores, identification of personal and group minimum (weaknesses) and their maximum (strengths), allows making decisions on substantiated selection, the formation of individual and group development trajectories, improvement and correction of leadership skills of public servants. Therefore, the perspective of further research is the use of this method to develop the level of wisdom and ability of public servants through design thinking methodology in the frame of realization of the joint Ukrainian-Lithuanian R&D project in 2020-2021.

The proposed approach can also be recommended for the use with other leadership diamond models and similar ones when a comprehensive interpretation of initial scores provides an opportunity to explore and assess a person's leadership potential more thoroughly and make appropriate decisions about their training, development and career.

REFERENCES

1. Clawson, J. G. (2009). General model of leadership in organizations: a diamond in the rough. *Darden Case* No UVA-OB-0380. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=1421078>
2. Coskey Fracchia, E. (2015). The Leadership Diamond®. *El Camino Group, LLC*. Retrieved from <https://elcaminogroup.com/wp-content/uploads/2015/10/Leadership-Diamond-Participant-Guide-Website.pdf>
3. Dzvinchuk, D. & Kushniriuk, V. (2012). *Leadership in management*. Ivano-Frankivsk: IFOTsPPK.
4. Dzvinchuk, D., Liutyj, M., & Petrenko, V. (2016a). Knowledge economy and the necessary changes in leadership models. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 64, 44–60.
5. Dzvinchuk, D., Liutyj, M., & Petrenko, V. (2016b). On the manifestations of the Dunning-Krueger effect in the management system of the Ukrainian state as a justification for the feasibility of improving the leadership model. In A. Polianska (Ed.), *Ekonomika ta upravlinnia v naftohazovomu kompleksi Ukrainy: aktualni problemy, realii ta perspektyvy* (pp. 139–140). Ivano-Frankivsk: IFNTUNG.
6. Dzvinchuk, D., & Petrenko, V. (2017a). On the manifestations of the Dunning-Krueger effect in the system of governance of the Ukrainian state. *Theory and Practice of Public Administration*, 1, 6–11.
7. Dzvinchuk, D., & Petrenko, V. (2017b). On modification of the Diamond of Leadership model and expediency of its use in professional training of civil servants. In S. Marova (Ed.), *Stratehichnyi potentsial derzhavnogo ta terytorialnoho rozvytku* (pp. 29–31). Mariupol: Roman Kozlov.
8. Dzvinchuk, D., Liutyi, O., & Petrenko, V. (2018a). Leadership and consistency: two sides of the same coin or one side of the Moebius loop. In L. Horal (Ed.), *Suchasni upravlinski tekhnolohii v umovakh transformatsii sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn* (pp. 43–46). Ivano-Frankivsk: IFNTUOG.
9. Dzvinchuk, D., Panasiuk, R., & Petrenko, V. (2018b). Regarding the expediency of using the modified model of the Leadership Diamond in selection, training and development of personnel for united territorial communities of Ukraine. *Manager*, 1, 5–14.
10. Dzvinchuk, D., Liutyj, M., Liutyj, O., & Petrenko, V. (2019a). On the need to develop and spread the foundations of moral leadership in the practice of domestic public administration. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5 (17), 31–38. Retrieved from https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6621
11. Dzvinchuk, D., & Liutyi, O. (2019b). On filling domestic system of public administration and management by professional functionaries-leaders. In V. Zahorskyi & A. Lipentsev (Eds.), *Problemy rozvytku publichnogo upravlinnia v Ukraini* (pp. 303–306). Lviv: LRIDU NADU.
12. Elliott, J. F. (2008). The basic leadership diamond. *The leadership mind*. Retrieved from <http://leadershipdiamond.blogspot.com/2008/02/basic-leadership-diamond.html>
13. Felton, J. (2016). The Diamond Model of Leadership. *Business Horsepower*. Retrieved from <https://www.businesshorsepower.com/diamond-model-of-leadership/>
14. Gunter, J. (2007). What do horses have to teach people about leadership? *TeachingHorse™*. Retrieved from <https://teachinghorse.com/about/#OurModel>

15. Haak, T. (2020). Nearly 100 Leadership Models. *HR Trend Institute*. Retrieved from <https://hrtrendinstitute.com/2020/02/24/nearly-100-leadership-models/>
16. Hughes, M. M., Duncan, B., & Pournik, M. (2014). Women's leadership as a route to greater empowerment. Report on the Diamond Leadership Model. *USAID website*. Retrieved from <https://2012-2017.usaid.gov/sites/default/files/documents/1866/Diamond%20Model%20Report.pdf>
17. Kaptein, M. (2015). The Six Principles for Managing with Integrity. *SSRN*. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2653889
18. Koestenbaum, P. (2000). Our leadership model. *Philosophy-in-Business™*. Retrieved from <https://www.pib.net/model.htm>
19. Koestenbaum, P. (2002). *Leadership: the inner side of greatness: a philosophy for leaders*. San Francisco: Jossey-Bass.
20. Lafferty, J. (2011). In summary a short conversation with Peter Koestenbaum. Retrieved from <https://www.joelafferty.com/tag/leadership-diamond/>
21. LeadershipNow™ (2019). Scaling Leadership the McKinsey Way. Retrieved from https://www.leadershipnow.com/leadingblog/2019/06/leadership_at_scale_the_mckins.html
22. Liutyi, O., Panasiuk, R., & Petrenko, V. (2018). Differentiation of human resources of socio-economic systems according to the criteria of the leadership matrix. In A. Shevtsov (Ed.), *Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law* (pp. 241–243). Chernihiv: CNUT.
23. Orliv, M. (2016). Planning professional and personal development of senior executives in public administration. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 2, 30–34.
24. Orliv, M. (2017). The development of federal agencies' senior executives in the USA: experience for Ukraine. *Bulletin of the NAPA under the President of Ukraine*, 2, 87–94.
25. Petrenko, V., Struk, N., & Kushniriuk, V. (2016). *Aware residents is a strong community*. Ivano-Frankivsk: TzOV "Tsyfrovii tehnolohii druku".
26. Petrenko, V., Kushniriuk, V., & Panasiuk, R. (2018). Analysis and evaluation of master students in the specialty "Public Administration" according to the criteria of the leadership matrix. In V. Kuibida, A. Savkov & I. Dehtiarova (Eds.), *Aktualni pytannia pidhotovky fakhivtsiv u sferi publichnoho upravlinnia ta administruvannia* (pp. 319–322). Kyiv: NADU.
27. Petrenko, V. and Orliv, M. (2019). On the methodology and tools for identifying and assessing the impact of the Dunning-Krueger effect on the functioning of the staffing of the domestic system of public administration and management. In S. Serohin (Ed). *Teoriia ta praktyka publichnoi sluzhby* (95–96). Dnipro: DRIDU NADU.
28. Verbovska, L., Dzvinchuk, D., Petrenko, V., & Yasinska, Y. (2018). *Nine essays on change management*. Ivano-Frankivsk: Misto-NV.

LINGUISTIC COMPETENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF TEACHING ACTIVE METHODS IN READING

Svitlana Rubtsova, Docent, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4114-5874>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7452

ARTICLE INFO

Received 16 December 2020

Accepted 10 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

linguistic competence, active methods of education, English for specific purposes (ESP), methods of active reading, KWL and SQ3R methods of reading, authentic visualization of educational information (AVEI).

ABSTRACT

The article deals with the applying of active methods in reading and the formation of linguistic competence for teaching English for specific purposes (ESP) to future bachelors in the field of Civil Engineering.

Purpose of the research is to describe linguistic competence as an important component of the process of teaching active methods in reading to future engineers, to define some active methods in reading that can be implemented in the teaching of ESP in the process of training future civil engineers.

Methods. Reviewing the studies on linguistic competence in reading in the process of teaching ESP and methods of active reading.

Results. Prospects for teaching methods of active reading (KWL and SQ3R) to future engineers in the ESP teaching process are described. The definition of lexical competence and its components in the process of teaching methods of active reading is given. The difficulties of teaching active reading in ESP for students of technical specialties are determined.

Conclusion. Taking into account that creativity and active participation are important factors in motivating students to learn ESP, we consider it appropriate to use methods of active reading (KWL and SQ3R) in combination with other intensive methods and technologies to train future engineers. We believe that exercises and tasks with different forms and models of authentic visualization of educational information (AVEI) for learning English vocabulary in professionally oriented reading are effective. AVEI, taken from professional articles and other authentic materials in the field of civil engineering, can contribute to the formation of lexical competence of students.

Citation: Svitlana Rubtsova. (2021) Linguistic Competence as An Important Component of Teaching Active Methods in Reading. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7452

Copyright: © 2021 Svitlana Rubtsova. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The topic of lexical competence, general problems of its formation, methodological potential of its components and issues related to this area were researched by a great number of scholars. Research efforts were aimed at effective foreign language acquisition through active teaching methods. Problems of active teaching methods, in particular those or other components that enhance the educational and cognitive activities of the student in the study of foreign languages were the subject of research by many scholars: R. B. Dilts, T. A. Epstein and K. Vopel (dynamic learning technologies), A. D. Vyselko (immersion method), G. O. Kitaygorodskaya and G. Lozanov (intensive learning technologies), O. O. Parshikova and V. V. Chernysh (communicative game-based learning method), N. F. Borisko and V. V. Safonova (linguosociocultural method), I. Yu. Shekhter (emotional-semantic method) and others.

Research results. The results of the literature review show that scholars consider active teaching methods as those that encourage students to learn and increase students' personal motivation in the learning process [1-5].

For our research, we chose the Know-Want-Learn (KWL) method by D. Ogle, (1986) and SQ3R (Survey, Questions, Read, Recall, Review) method by Francis P. Robinson (1978) of reading because these methods are referred to as active learning technologies [6,7]. KWL and SQ3R methods are characterized by encouraging students to cognitive activity in the learning process, focusing on students' needs, involving all participants in the cognitive process of education.

Active reading methods are aimed at the development of abstract and critical thinking and contribute to the analysis and synthesis of new ideas of students in actions in non-standard situations, which is one of the general competencies of future engineers, which is named in the list of general abilities in the Standard of Higher Education of Ukraine for a graduate of the bachelor's level in the field of knowledge Architecture and Construction [8].

Active reading methods are multifunctional, creative for the formation of different learning options and its organization.

KWL method enables:

activate students' knowledge and help focus on the expected material;

learn to predict the content by the title of the text or article,

train guessing the expected information;

consciously perceive the text;

learn to analyze and optimally structure the received new information;

develop your own personal learning strategy by activating a comprehensive experience;

stimulate the search for additional information on the topic;

develop your own personal learning strategy;

organize work for projects or research, collect and organize information (graphic organizer):

rationaly consider the topic, focus on the main questions, helps to find answers and outline new directions for finding and solving the problem being studied by the student or researcher [6, 9-11].

The SQ3R method of active reading promotes:

rapid understanding and memorization of information;

students' skills to choose and memorize useful information, outline important questions and look for answers;

rational and effective learning, mastering the method as a strategy for learning;

self-training of students, which is indicated in the list of general abilities in the Standard of Higher Education of Ukraine for a graduate of the bachelor's level in the field of knowledge Architecture and Construction as the ability to acquire knowledge independently [7, 8, 12-15].

Thus, it is taken into account the fact that the model of active learning is based on creativity and active participation in the learning process of both students and teachers, encouraging the search for new ideas and answers to important questions in the field of Civil Engineering.

We agree with the statement of scholars that knowledge of professional vocabulary is both an important component of the professional growth of students of technical specialties and a complex aspect of learning a foreign language. ESP for the engineers is constantly evolving and changing along with technologies, enriched with new areas with technical terms, abbreviations, neologisms, etc.

The results of the literature review show that scholars define a term "lexical competence" as a person's ability to form statements correctly and understand the speech of others. It involves the complex dynamic interaction of certain skills, knowledge and lexical awareness [16].

We will consider in detail the components of lexical competence and determine which of them can be successfully formed in the process of teaching of active reading. Scholars distinguish two types of lexical skills: receptive and reproductive. Receptive lexical skill is an automated perception and understanding of lexical units in oral and written communication. While, reproductive lexical skill is the automated use of lexical units in oral and written communication.

Receptive lexical skills include:

recognition, differentiation and identification of written forms of lexical units in the teaching of active reading are possible during the performance of pre-text exercises and tasks for acquaintance and mastering of lexical units and during further reading of selected texts;

correlation of lexical units with the corresponding object or phenomenon in a drawing, sketch or graphic is possible when performing pre-text exercises and practical tasks after the text to perform elementary drawing.

It should be noted that the recognition, differentiation and correlation of oral forms of lexical items are possible in the presence of audio materials or selected video on the topic.

Reproductive lexical skill in written speech in the teaching of active reading is formed during the performance of pre-text exercises, in the process of reading and performing post-text tasks. The process of forming a reproductive lexical skill includes:

- recall a lexical item from long-term memory;
- reproduction of a lexical unit in internal speech;
- combination of lexical units with other words that form a syntagma and a phrase according to the rules of lexical compatibility.

Taken into account the step-by-step process of teaching active reading, which includes stages of reflection and discussion, it is possible to say about the formation of both receptive and reproductive skills during learning.

According to scientists, lexical knowledge is a component of lexical competence that reflects the results of student's knowledge of the lexical system of a foreign language.

We believe that teaching methods of active reading (KWL and SQ3R) in combination with other intensive methods and technologies to train future engineers allow to gain students the following lexical knowledge during the process of learning (pre-reading activities, while-reading stage, after reading activities):

- recognition of the written form of terminological lexical units;
- understanding the semantics of terminological lexical units;
- usage of terminological lexical units at the level of phrase, sentence, text;
- connecting value of terminological lexical units;
- understanding the rules of word formation;
- getting the basic concepts of word structure;
- understanding the similarities and differences in the lexical systems of the native language and ESP.

Scholars define "lexical awareness" as one of the components of lexical competence and give the following definition of this concept:

lexical awareness is a component of general language awareness or a conscious approach to the phenomena of language and speech, as well as to one's own mastery of foreign language communicative competence.

Lexical awareness implies the student's ability to:

- create a system of their own lexical knowledge knowingly and deliberately;
- consciously mark, recognize and use lexical units of different levels;
- understand the patterns of formation and functioning of lexical units;
- be aware of the advantages and disadvantages of their type of "speaker" and "student" in terms of lexical competence;
- analyze the lexical side of their speech and draw appropriate conclusions [16].

A review of research on the psychological problems of active learning suggests that the psychological nature of the individual is a very important part of the active learning process. Knowledge of the psychological characteristics of students allows to provide the best approaches for dynamic learning. The formation of lexical competence of English in reading for future engineers who study ESP using active methods can be effective due to the peculiarities of psychological mechanisms and the functioning of the leading representative systems of students.

Leading representative systems that allow the most efficient memorization of new vocabulary units were identified during the testing of civil engineering students. Future engineers had the opportunity to analyze the use of different representative systems and their combinations in memorization, to identify their strengths and weaknesses in the perception and memorization of new vocabulary. This study showed that knowledge of the psychological characteristics and mechanisms of active learning and understanding the importance of involvement leading representative systems of students in the teaching process have a positive effect on understanding and mastering new information in English.

General psychological mechanisms of active learning promote the activation of thinking, development of different types of memory and critical thinking, stimulate the connection of previous experience of students, help future engineers to learn technical terms, enrich vocabulary and understand professional texts. It was found that the understanding of the concept that dynamic learning

activities should be considered as a previous experience of students, the scope of their professional interests and the functioning of their leading representative systems. All this knowledge provides an effective incentive in the study of ESP in various fields of engineering [4].

The cognitive process in language acquisition in teaching the methods of active reading allow students to understand and analyze the peculiarities of perception and memorization lexical terms and find own strategy in creating personal lexical knowledge by engaging and developing abstract thinking. Support and development of students' creativity and motivation in mastering new lexical material is the main task in teaching of active methods.

When trying to implement active reading methods in the teaching of ESP, certain difficulties at some stages of step-by-step tasks were observed. The main difficulties were related to the lack of knowledge of terminology in the specialty, such as terms, complex terms and their combinations with other words. Difficulties were identified in performing the following tasks were identified.

1. Pre-reading activities:

a) when responding to the questions or writing some questions about the topic (What do you know about the topic? What do you want to know?);

b) while sharing some ideas with other students.

2. While-reading stage:

a) scanning the text,

b) writing some questions about the text.

We know from our own experience that the lack of knowledge of terms makes it impossible to think about a professional topic freely, creatively and productively; at the same time, it is obvious that using a dictionary or learning terms in advance does not promote the creative process, which is a necessary condition for teaching the methods of active reading. In our opinion, pre-text exercises that are organized on the basis of AVEI allow to promote the formation of lexical skills of reading text materials in the field of civil engineering and the creation of a certain system of lexical knowledge of a student.

Under the concept of AVEI we mean conditionally technical visualization of educational information (VEI), which was not artificially created for educational purposes of studying foreign languages, but was developed for additional visual information on the specialty as an accompaniment to textual material for better perception and understanding. It should be noted that we call VEI conditionally technical because such visualization is possible in the form of visual material of different nature, which contributes to better understanding of textual material in field of Civil engineering and complements this material (drawings, photographs, diagrams, charts, graphs, video, etc.) [17,18].

Pre-reading activities encourage students to overcome the difficulties in mastering terminological lexical units, change the direction of learning from routine to creative one. After Pre-text exercises students know:

meaning of terminological lexical units,

graphic and sound form of terminological lexical units,

compatibility of different terminological lexical units. This is especially important when combining terms or complex terms in phrases that do not have an exact structural and semantic equivalent in the native language.

It should be noted that students can successfully perform exercises based on AVEI both classroom and extracurricular.

Conclusions. It should be noted that knowledge of terms on a particular topic in the consideration and reflection of students is an important component in the process of teaching the methods of active reading. In our opinion, the usual studying of professional terms before the process of creative thinking or using a dictionary during the process can solve the problem of knowing professional vocabulary but at the same time can reduce the process of students' creativity when thinking about the title of the article and the questions that interest students on the topic.

Taking into account the fact that creativity and active participation are the important factors of motivation students in ESP learning, it is better to change routine exercises into the easy and entertaining ones that can help students both to remember new terms in the field of Civil Engineering and support students' creativity. Thus, we see prospects for further research in the construction of various forms and models of AVEI for the learning of English vocabulary in professionally oriented reading that contribute to the formation of lexical competence of students and enrich their technical knowledge.

REFERENCES

1. Chernysh, V. V. (2010). Aktyvni metody u pidgotovtsi maibutnikh uchiteliv angliiskoi movy [*Active methods of training future English teachers*]. Rozvytok mizhnarodnogo spivrobotnytsva v galuzi osvity u konteksti Bolonskogo protsesu, Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Yalta, 4-6 berezyia 2010 roku). Yalta: RVYZ Kryms'kii Gumanitarnyi Universitet, P. I., 122-125.
2. Dychkivska, I. M. (2004). *Innovatsiini pedagogichni tekhnologii* [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv: Akademglav. <https://eltutor.at.ua/Podskazki/Dychkivska.pdf>
3. Knodel, L. B. (2008). *Pedagogika vyshchoi shkoly: posibnyk dla magistriv* [Pedagogy for a higher education institution: a guide for masters]. Kyiv: Vyd. PALIVODA A.V.
4. Rubtsova, S. V. (2018). Potentsial formuvannia u studentiv galuzi tsyvilnoi inzhenerii aktyvnykh metodiv navchannia dlia anglomovnoi leksychnoi kompetentnosti u chytanni [Potential of formation of English lexical competence in reading during active foreign language learning for students of civil engineering]. *Naukovyi Chasopys of National Pedagogical Dragomanov University*. Series 16, 30 (40), 69-75.
5. Smolkin, A. M. (1991). *Metody aktivnogo obuchenia* [Methods of active learning]. Moskva: Vysshiaia shkola.
6. Ogle, D. (1986). K-W-L: A teaching model that develops active reading in expository text. *The reading Instructor*, 39, 564-570.
7. Robinson, Francis Pleasant (1978). *Effective study* (6th ed.). New York: Harper & Row. ISBN 978-0-06-045521-7
8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Riven' vyshchoi osvity pershyi (bakalavr's'kyi) riven'. Stupin' vyshchoi osvity Bakalavr. Haluz' znan' 19 – Arkhitektura ta budivnytstvo. Spetsialnist' 192 – Budivnytstvo ta tsyvilna inzheneria [Standard of Higher Education of Ukraine for a graduate of the bachelor's level in the field of knowledge 19 – Architecture and Construction. Speciality 192 – Construction and civil engineering]. Kyiv: Vydannia ofitsiine. Retrieved from: http://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/proekty_standartiv_vo/192-budivnicztvo-bakalavr-22.09.2017
9. Pearson, P. D. (2007). Developing expertise in reading comprehension: What should be taught? How should it be taught? Technical Report No. 512. University of Illinois at Urbana-Champaign. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/Developing-Expertise-in-Reading-Comprehension%3A-What-Pearson/cb6c9a93d5ad89632a916d6f1e9f96872baa29a5>
10. Zhang Fengjuan. (2010). The integration of the Know-Want-Learn (KWL) Strategy into English Language Teaching for Non-English Majors. *Chinese Journal of Applied Linguistics (Bimonthly)* Vol. 33 № 4 Aug. 2010.
11. Facing History and Ourselves. Retrieved from: <https://www.facinghistory.org/resource-library/teaching-strategies/k-w-l-charts>
12. Massey University of New Zeland. Retrieved from: <http://owll.massey.ac.nz/study-skills/in-depth-reading.php>
13. Toolshero platform. Retrieved from: <https://www.toolshero.com/personal-development/sq3r-method/>
14. Kwantlen Polytechnic University. Retrieved from: https://www.kpu.ca/sites/default/files/Learning%20Centres/Study_SQ3R_LA.pdf
15. Rohana (2018). Method improving reading comprehension in primary education program students. *Journal of Physics: Conference Series* 954 012027 doi:10.1088/1742-6596/954/1/012027.
16. Bigich, O. B. et al. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoria i pkaktyka*. [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]. Kyiv: Lenvit.
17. Rubtsova, S. V. (2021). *English for Specific Purposes: English for Civil Engineering. Navchalnyi posibnyk* [Textbook for bachelors]. Kyiv: KNUBA.
18. Rubtsova, S. V. (2021). *Metodychni rekomendatsii do navchalnoho posibnyka «English for Specific Purposes: English for Civil Engineering»* [Methodical recommendations for the textbook]. Kyiv: KNUBA.

IMPACT OF COLOUR SYMBOLISM ON ENGLISH COLOUR IDIOMS AND THEIR GEORGIAN EQUIVALENTS

Nino Kemertelidze, Professor, Lecturer of English Language at Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

Meri Giorgadze, PhD, Lecturer of English Language at Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7453

ARTICLE INFO

Received 20 December 2020

Accepted 12 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Colour idioms, idiomatic expressions, symbolic meaning, loading, Georgian equivalent, collocation, connotation.

ABSTRACT

The presented article aims to study colour idioms; to be more precise, idioms one element of which is a colour designating word. During the research, we were interested in identifying whether the symbolic loading of certain colours has an impact on the meaning of an idiom. The conducted research revealed that colour symbolism greatly influences the meaning of colour idioms in the English language. More specifically, it conditions the implication of the whole idiomatic phrase. While conducting the research, we studied about 200 colour idioms in the English language and tried to find out their Georgian equivalents. It appeared that 94 idioms did not have the corresponding Georgian versions on the etic level. Consequently, 106 ones had the corresponding Georgian translations, out of which 30 phrases were transferred into the Georgian language as idiomatic expressions and colour was maintained only in 17 of them. Besides, it is noteworthy that one and the same colour can have different symbolic loadings what is vividly seen in the presented work.

Citation: Nino Kemertelidze, Meri Giorgadze. (2021) Impact of Colour Symbolism on English Colour Idioms and their Georgian Equivalents. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7453

Copyright: © 2021 Nino Kemertelidze, Meri Giorgadze. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. An idiom is a phrase that reveals in its syntactic and semantic structure the specific and unique properties of a given word. They are characterized as a kind of reflection of the peculiarities of culture, natural living conditions, uniqueness of the national character and also as an integral part of a language.

Idioms are unmotivated and non-derivative combinations of words, in the meaning of which there is no relation with the meanings of its components. Unpredictability of meanings is the main characteristic feature of an idiom. Thus, it is a fixed collocation, the meaning of which has been fully or partially reconsidered, i.e. it does not correspond to the sum of the literal meanings of its constituent elements.

Idioms give a text shade of meanings and enhance the verbal impact of senders on recipients of the information. They can significantly enrich the communication process and eliminate unnecessary formality.

Idioms can be called an integral part of a language since they are met in any area of everyday life. They are closely related to the culture of the country and the world image of a particular nation.

A lot of things can be said about idioms, but the presented article aims at discussing colour idioms; to be more precise, idioms one element of which is a colour designating word. While conducting the research, we were interested to find out whether the symbolic loading of this or that colour has an impact on the meaning of an idiom. For this reason, we studied about 200 idiomatic phrases out of which 23 examples are discussed in the presented article.

Symbolic impact on colour idioms. Different linguists discuss the notion *symbol* in different ways. Some believe that symbolism exists only in poetry where it fully realizes its mechanisms. Notwithstanding this, symbols function also beyond poetics, namely in language. There are various types of symbols, like historical symbols, language symbols that express certain social phenomena, facts. They can also be found in gestures and colours. It is notable that one and the same colour can have different symbolic loadings. Moreover, different languages, different nations perceive colour symbolism in different ways.

White. Differentiation of various colours is the result of the emotional meaning of coloured things in the language. Once, *white*, *bright*, *light* and *shining* were inseparable concepts; they even overlapped each other [7]. The meaning of the word *white* mainly depended on the emotional meaning of colour reflective items. As light opens the visual world, it became a symbol of life and mental capabilities of a human. From the very beginning, the symbolic meaning of the words *white* and *bright* referred to skin, hair and eyes. Earlier, the word *bright* did not indicate a human's high intellect as it does today (e.g. *a bright man*). It indicated health, happiness, vitality, and even holiness. Consequently, it is considered that *healthy*, *holly* and *wholesome* are interrelated concepts. While *bright* and *radiant* express vitality of a person, *pale-white* is a symptomatic reaction of skin to illness, oldness, and even death. That is why W. Shakespeare writes in his comedy "All Is Well That Ends Well" – *Let the white death sit on thy cheek forever*.

Thus, the colour *white* has contradictory symbolic meanings. On the one hand, it symbolizes purity having a positive connotation, and on the other hand – death, severity with a negative connotation. But, the research showed that as a component of an idiomatic expression, this colour acquires other symbolic loadings as well.

The idiom *white elephant* in the Georgian language is translated as *თეთრი სპილო* [Tetri sp'ilo]. It is a literal translation. In both languages, they have the same meaning – something of little or no value; something that has cost a lot of money but has no useful purpose. We do not have to forget that white elephants do not exist in reality. Actually, elephants that are lighter in colour than normal are called white elephants. Thus, the given English idiom in the Georgian language is rendered also with an idiom and the colour is maintained. It is noteworthy that in the described case, the *colour* white has a negative connotation. The latter can probably be explained by the etymology of the phrase. According to the etymology, "in Siam, elephants were working animals. However, white elephants were considered sacred and therefore were not to be put to work. The owner was then left to feed the elephant but could get no work from it. It is said that the King of Siam used to make a present of a white elephant to courtiers he wanted to ruin" [11].

The above mentioned is well revealed in Ernest Hemingway's short story "Hills Like White Elephants". If not the idiomatic meaning of the phrase (*white elephant*) the whole text would be vague and difficult to comprehend.

The idiomatic expression *white trash* is a very informal phrase. It is definitely a derogatory expression that originally comes from South America. According to the etymology, it first appeared in 1850. Black slaves in the Southern United States called white people *white trash* and thus openly demonstrated their contempt [6]. This explains the negative connotation of the word *white* in the given idiom. Alongside the change of history, the discussed expression acquired a bit different meaning. It is still offensive but certainly is not used by slaves. Its present meaning is as follows: an offensive way of describing poor white people who are not educated. In the Georgian language, the phrase does not have idiomatic loading (*ღარიბი თეთრკანიანები* [Gharibi tetr'anianebi] word-for-word translation – poor white men), though the colour *white* is still found in its Georgian version.

The idiom *whiter than white* (one who is completely good and honest and never does anything bad) is probably based on the symbolic meaning of the colour *white* which is associated with purity, everything good and right. The phrase first appeared in W. Shakespeare's poet *Venus and Adonis*.

Who sees his true-love in her naked bed,
Teaching the sheets a whiter hue than white;
But when his glutton eye so full hath fed,
His other agents aim at like delight?

In the Georgian language, we do not come across the corresponding idiomatic equivalent. It is noteworthy that the idiom *whiter than white* given in Shakespeare's poem in Georgian is translated with a simile *თოვლივით სპეტაკი* [Tovlivit sp'et'ak'i] (word-for-word translation – as pure as snow).

The idiomatic phrase *white-livered* describes a cowardly person who is afraid of almost everything. It can be supposed that the so-called symbolic loading of the word *liver* was taken into consideration while coining the idiom. To be more precise, liver is the source of life, passion, or emotion. According to Greek mythology, the ancient Greeks used to sacrifice an animal before the battle. The liver was the main defining sign – if it was red, then all was fine, but if it was pale it lost its functions. Namely this fact caused the formation of the idiom *white-livered*. That is the reason why the colour *white* attains a negative connotation. As far as our research shows, the corresponding idiomatic expression does not exist in the Georgian language.

The idiomatic expression *to bleed somebody white* means leaving somebody without money. As it is known, the term dates back from the seventeenth century and is associated with gamblers. According to the saying, once a victim was made to pay through the nose (lost all one's blood through the nose, otherwise saying **bled white**). As losing blood causes paleness, the word *white* was used while coining the idiom. The discussed phrase has the corresponding Georgian equivalent (უგროშოდ / უკაპიკოდ დატოვება [Ugroshod / uk'ap'ik'od dat'oveba] – leave penniless, ფულის დაცინცვლა [Pulis datsintsvla] – swindle out of money), but in Georgian it is not an idiomatic expression.

The idiomatic phrase *white man* (an honest, honourable man) with its etymology and symbolic meaning of the colour white is similar to the idiom *whiter than white*, but the latter is more poetic and causes more emotions. During the investigation, we were not able to find its corresponding Georgian equivalent.

Black. Another colour to be discussed is *black*. It is scientifically confirmed that *white* and *black* are achromatic colours. The black colour is inseparable with the concepts *dark* and *deep*. Absence of light is perceived as depth or something that covers the source of light. W. Shakespeare meant an abyss without light when he wrote in his tragedy “Macbeth” *My black and deep desires*.

Thus, black colour is associated with death, dirt, and villainy.

The idiomatic phrase *black sheep* means an odd or bad member of a group or a family, unlike the others. It is very easy to understand the etymology of this expression. It is a well-known fact that sheep mostly are of white colour and one can hardly ever find a black sheep in its nominative meaning. Consequently, the mentioned collocation acquires the meaning of something that is different from others. Thus, the negative loading of the colour *black* conditions the meaning of the whole idiomatic expression. In the Georgian language, the phrase is translated as *ოჯახის შემარცხვენელი, უღირსი წევრი* [Ojakhis shemartskhveneli, ughirsi ts'evri] (a disgraceful, unworthy member of a family) which is not an idiom at all and the Georgian phrase includes no colour.

The idiom *to be in a black mood* means to be irritable, angry, or even depressed. As in the above case, it is exactly symbolism that should be minded while understanding this phrase. It is noteworthy that on the etic level we were not able to find a Georgian equivalent of this idiom but based on the context, we can say that its Georgian version as an idiom can be *მარცხენა ფეხზე ადგომა* [Martskhena pekhze adgoma] (word-for-word translation – to get out of bed on the left foot). Though, in the dictionary, this Georgian phrase is translated as “to get out of bed on the wrong side”.

It seems that this colour should always have a negative connotation. But the conducted research showed that this is not always the case. The example discussed below proves the mentioned though it concerns only the financial sphere.

The idiomatic phrase *to be in the black* can be understood as to be successful or profitable and definitely has a positive connotation. It should be mentioned that the meaning of this idiom is conditioned by the activity conducted in business, namely bookkeeping. It is a matter of common knowledge that when a company has a net profit after considering all expenses, it is marked in black ink, unlike the loss that is marked in red ink. In the Georgian language, it is translated with an ordinary phrase *საქმის მომგებიანად წარმართვა* [Sakmis momgebianad ts'armartva] (word-for-word translation – conduct the business profitably) which has nothing to do with an idiom, and colour is not included.

Gray. The intermediary colour between white and black is gray. It occupies a central place not only between solid colours, but also in psychological reality. There is no absolute white and absolute black. In reality, we perceive a thing somewhere between black and white depending on the background. The main symbolic meaning of *gray* is dullness; it is also associated with old age (*gray hair*). It can be supposed that due to the decolouration of skin, this colour acquires another symbolic meaning. It should be mentioned that we do not say *gray skin*; instead of it, we use the word *pale*. As an emotional reaction, paleness can be caused by fear or illness. Exactly this fact conditions the meaning of the idiomatic phrase discussed below.

The idiom *to get/have gray hair from* indicates that someone is very worried or upset. Similarly, the idiom *to give gray hair to* means to worry, bother someone. Unfortunately, in the Georgian language, we were not able to find their equivalents.

Yellow. Symbolism is vividly observed in yellow and green colours. They even may be called overflowing. Sometimes a green colour is perceived as yellowish and vice versa. There are also such colours as greenish-yellow and yellowish-green. In the English language as in many other languages *yellow* and *yolk* are cognate words. It should be noted that different things seldom achieve the tint of the colour of the ripe lemon. On the other hand, bile secretion sometimes can be perceived as yellow and bitter at the same time. Such words make us think that the yellow colour is associated with bitterness, envy, jealousy, and fear. It should be mentioned that bile can be not only yellow but also green. That is why the symbolic loading of these two colours in some contexts coincide, as they are close to each other. In such cases, green indicates oldness, anemia which is called *green sickness*. Jealousy is also symbolized by both colours and the colour *yellow* also symbolizes cowardice [7].

The idiomatic phrase *yellow dog* refers to a despicable person or a worthless thing. Probably this meaning was taken into consideration when the British writer Martin Amis named his novel “Yellow Dog” underlying the main character’s personality who was a gangster. Thus, the mentioned colour is used in a derogatory sense. Though according to the origin, dogs are called yellow because of their yellow coats and Merriam-Webster Dictionary says that “this usage probably came about from the traditional association of the colour yellow with cowardice” [12], we think that the mentioned idiomatic phrase is associated with one of the symbolic meanings of this colour – bitterness and not cowardice. As the meaning of this expression is a despicable person, we believe that cowardice and despicableness cannot be identified. A person can be cowardly but not despicable and vice versa. Unfortunately, during the research, we were not able to find the Georgian equivalent of this expression.

It is noteworthy that adding one more word to a certain idiomatic phrase changes its meaning. A vivid example of this is the idiomatic expression *yellow dog contract* which means an employment contract in which a worker disavows membership in and agrees not to join a labour union in order to get a job. Thus, the sense of the aforementioned phrase *yellow dog* is changed and its meaning is associated with another symbolic loading of the colour *yellow*, namely cowardice. The Georgian equivalent of this idiom is ყვითელი ვალდებულება [Q’viteli valdebuleba] (literally yellow obligation) whose meaning is the same as in English. So, the mentioned idiomatic phrase in the Georgian language is rendered with an idiom and the colour yellow is maintained though, the modified word is different. It should also be noted that the number of constituent elements of this phrase differs in the English and Georgian languages (English – adj + n + n; Georgian – adj + n). As we see, the word *dog* is lost in the Georgian equivalent.

Thus, if we compare the discussed idioms *yellow dog* and *yellow dog contract*, it becomes apparent that one and the same idiom can change its meaning and consequently, symbolic loading by adding another word.

The meaning of the idiomatic expression *yellow dirt* is gold. It is a very interesting case to discuss. We suppose that this collocation acquired its meaning not because of colour, but owing to the second component of the phrase, namely *dirt*. If we go deep into our consideration, we will come to the conclusion that the mentioned phrase got its meaning because of the word *dirt*. We think that in this case *gold* (the meaning of the idiom) is associated with a coin, i.e. money, and money is considered to be filthy. In this case, namely the second component of the expression conditions its idiomatic meaning, and the colour yellow is used in its nominative meaning as gold is yellow itself. In the Georgian language, the phrase is rendered with only one word ოქრო [okro](gold) which is not an idiom at all.

Green. While studying the material under investigation, we came across a very interesting case of idioms with the colour green. In this case, one of the symbolic meanings of this colour – jealousy/envy – has an impact on the process of coining idioms.

The idiomatic expression *to look through green glasses* means to be jealous or envious of somebody. It is noteworthy that the word-combination *green glass* included in the mentioned phrase is not an idiom at all. It simply means the colour of glass. Only the whole phrase is considered to be an idiom. We were not able to find its Georgian equivalent. But its synonymous idiomatic expression *green with envy/jealousy* has a corresponding Georgian translation (შურისაგან/ექვიანობისაგან გაფითრებული [Shurisagan/ech’vianobisagan gapitrebuli] – pale with envy/jealousy), though not an idiom. Thus, green is associated with jealousy [10].

Based on the mentioned idioms, W. Shakespeare coined very interesting idiomatic expressions – *green-eyed monster* and *green-eyed jealousy*.

Beware, my lord, of **jealousy**; it is the **green**-eyed monster
which doth mock the meat it feeds on.

(Othello)

How all the other passions fleet to air,
As doubtful thoughts, and rash-embraced despair,
And shuddering fear, and green-eyed jealousy!

(Merchant of Venice)

In the Georgian language both phrases sound as follows:

გთხოვთ, ბატონო, გაუფრთხილდეთ ეჭვიანობას,
ეგ მწვანეთვალა საზარელი ქმნილება არის
და იმავ საზრდოს ჰგესლავს, რითაც თვით იკვებება.
(ოტელო)

[Gtkhovt, bat'ono, gauprtkhildet ech'vianobas,
eg mts'vanetvala sazareli kmnileba aris
da imav sazrdos hgeslavs, ritats tvit ik'vebeba
(ot'elo)]

ყველა სხვა გრძნობა რა უეცრად გაქრა, გამშორდა -
განწირულება და ფიქრები უიმედობი,
შიშისა ჟრჟოლა, ანუ ეჭვი მწვანეთვალეობა.
(ვენეციელი ვაჭარი)

[Q'vela skhva grdznoba ra uetsrad gakra, gamshorda -
gants'iruleba da pikrebi uimedobi,
shishisa zhrzhola, anu ech'vi mts'vanetvaleba
(venetsieli vach'ari)]

In both examples, jealousy is characterized as green-eyed. While making these idiomatic expressions the symbolic meaning of the colour *green* – jealousy – plays not the last role. It should be interesting to note that “*green* and *pale* were alternate meanings of the same Greek word. In the seventh century B.C., the poetess Sappho used the word *green* to describe the complexion of a stricken lover. The Greeks believed that jealousy was accompanied by an overproduction of bile, lending a pallid green cast to the victim. Ovid, Chaucer, and Shakespeare followed suit, freely using *green* to denote jealousy or envy” [9].

The idiomatic expression *put more green into something* means to spend more or to increase investment in it. To understand the mentioned idiom, we have to take into consideration the fact that green is the most transparent colour due to its phonemic relation with the word *to grow*. Thus, besides the aforementioned symbolic loadings, green also symbolizes *growth, development, youth, optimism*. The Georgian equivalent of this idiom was not found.

Blue. The next colour to discuss is blue. It is a very interesting colour from the point of view of its symbolic loading and idiomatic expressions. Things with blue colour, blue tint were known earlier than the general term for the colour blue appeared. At first, the English word *blue* meant livid. Blue, first of all, is the colour of eyes, the sea, and the sky. The symbolic function of this colour raises psychological issues. Blue is considered to be cold colour, decoloration of skin in cold weather and especially after death. Shakespeare uses this colour as the colour of truth when he writes “Lie all manner of colours but blue” [13].

It is also considered that the colour blue has unreal characteristics that describe depression without any reason. That is why, this colour is the symbol of melancholy, sadness (*I am blue, I feel blue*, etc.) [7].

The idiomatic expression *blue funk* means a state of extreme nervousness or despair. This phrase leads us to a very interesting case. The word *funk* itself means a state of paralyzing fear; a depressed state of mind. At the first glance, if we say simply *he is in funk*, it will be clear that a person is afraid of something or is in depression, but the word *blue* with its symbolic loading (melancholy, depression) intensifies the meaning of the whole phrase. The Georgian equivalent of this idiom was not found while conduction the research.

The idiomatic phrase *bolt from the blue* is very impressive. It means something that you do not expect to happen and that surprises you very much. It can have both positive and negative connotations depending on the context. The word *bolt* means a lightning stroke and the whole idiomatic meaning is based on one of the symbolic meanings of the colour *blue* – association with the

sky. Due to the fact that lightning is not anticipated to appear in good weather, i.e. when the sky is cloudless and happening so surprises us, the phrase is connected with unexpectedness.

The same can be said about the idiom *out of the blue* which is a synonym of the above-described phrase.

It is worth paying special attention to the Georgian equivalents of these idioms. As it has been mentioned, *bolt from the blue/out of the blue* can be used both in positive and in negative senses. In the Georgian language, they are translated with three phrases: მოულოდნელი უსამოვნება [Moulodneli usiamovneba] (unexpected unpleasantness); უსამოვნო სიურპრიზი [Usiamovno siurp'riz], (unpleasant surprise); მეხვიით დაეცა თავს [Mekhivit daetsa tavs] (it struck him/her like a thunder). Unlike the English idioms, all three Georgian phrases have negative connotations. Moreover, only the third Georgian equivalent appears to be a simile though, the colour *blue* does not dominate in the Georgian translation.

The idiom *by all that is blue* (to swear by everything in the world) serves as one more example of the symbolic association of blue with the sky. In addition to the previous examples, this case also emphasizes the symbolic loading of the sky – infinity. To understand the mentioned idiom, we have to mind that blue is associated with the sky and the sky with infinity. In the Georgian language, this expression is presented with an ordinary collocation ყველაფერს გევიცები [Q'velapers gepitsebi] (literally – I swear by everything) and not as an idiom, where *blue* is not mentioned.

Red. The colour red occupies a vivid place among other colours. It is the most widespread, ancient term. It comes from the colour scarlet and is spread up to bright crimson, orange and brown. Red has a wide range of symbolic loading such as *life, hope, courage, health, love, anger, vigour, heat, heated emotions, optimism*. For instance, the symbolic meaning of the phrase *red rose* is associated with the red colour of blood. There is even a saying “Black Rose Is an Emblem of Sorrow, Red Rose Is an Emblem of Love”.

The idiomatic phrase *to see the red mist* means to lose temper and self-control completely. It seems that the meaning of the idiom is based on one of the symbolic meanings of *red* – anger. The phrase definitely has a negative connotation. While conducting the research, we were not able to find its Georgian equivalent.

In the example discussed below the same colour reveals a positive connotation. The idiom *to paint the town red* is defined as to have a great time, party. It might be associated with the colour of fireworks that are shot and bonfires that are lit to celebrate something. In the Georgian language, the phrase is translated as მხიარული დროსტარება [Mkhiaruli drost'areba] (word-for-word translation – fun pastime) which has nothing to do with idioms.

Conclusions. Thus, the conducted research revealed that colour symbolism has a great impact on the meaning of English colour idioms. To be more precise, it conditions the implication of the whole idiomatic phrase. As it has already been mentioned, we studied about 200 idiomatic expressions in which one component was a colour designating word and tried to find out their Georgian equivalents. It appeared that 94 idioms did not have the corresponding Georgian versions on the etic level. Consequently, 106 ones had the corresponding Georgian translations, out of which 30 phrases were transferred into the Georgian language as idiomatic expressions and colour was maintained only in 17 of them. It should also be emphasized that one and the same colour can have different symbolic loadings. Moreover, different languages, different nations perceive colour symbolism in different ways.

REFERENCES

1. Alousque I. N. (2011). “A Semantic and Pragmatic Analysis of English Colour Idioms”. *Babel-Afial*, N 20. Spain, pp. 149-162.
2. Ayto, J. (2010). *Oxford Dictionary of Idioms*. Oxford University Press. Third edition.
3. Bu, J. (2018). *Class-Book of Comparative Idioms: English – French*. Sagwan Press, 162 p.
4. *Collins English Dictionary*. (2011). Collins; 11th Revised edition.
5. Dąbrowska, A. (2019). *A Syntactic Study of Idioms*. Cambridge Scholars Publishing. UK, 372 p.
6. Isenberg, N. (2016). *White Trash: The 400-year Untold History of Class in America*. New York: Penguin, 496 p.
7. Kemertelidze, N. (1994). *Adverbial Attributes as Epithet*. Tbilisi, Publishing-house “Metsniereba”, 162 p.
8. Kemertelidze N., Giorgadze M. (2020). “One Approach to Idioms and Their Peculiarities in the English Language”. *European Scientific Journal*, Vol.16, No.11, pp. 13-28.
9. Neman, J., Silver, C. (1999). *The Wordsworth Book of Euphemism*, Wordsworth Editions Ltd. UK, 371 p.
10. Ogarkova, A. (2007). “Green-Eyed Monsters: A Corpus-Based Study of Metaphoric Conceptualizations of JEALOUSY and ENVY in Modern English”. *Metaphorik.de 13*. Kyiv, pp. 87-149.
11. Retrieved from https://en.wiktionary.org/wiki/white_elephant
12. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-histories-related-to-dogs/bulldog-edition>
13. Retrieved from https://archive.org/stream/b24854268/b24854268_djvu.txt

MICHEL MOUSKHELY – ON THE ESTABLISHMENT OF THE COUNCIL OF EUROPE AND VISA-FREE TRAVEL TO EUROPE

Edisher Japharidze,

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

Vazha Shubitidze,

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7455

ARTICLE INFO

Received 24 December 2020

Accepted 15 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

European Integration, Council of Europe, Visa-liberalization in Georgia, Georgian Emigrants Micheil Muskhelishvili and Aleksander Nikuradse.

ABSTRACT

The European integration processes is not losing its topicality to this day. It still remains as the important political challenge of the 21st century in the geopolitical area of the modern world. In these processes Georgia is actively participating today too, as it is known an agreement of the association between Georgia and the European Union was signed in summer 2014. This fact was a landmark of the greatest historical importance for Georgian people. It means returning of the Georgian people to its initial homeland-Europe, which always struggled and strived for it. It must be noted that we are not entering the Europe with empty hands but are widely credited with the propaganda of European qualities and bringing them to Georgia. It is still not widely known to the general public that at the starting point of uniting the European Union (European Confederation) were standing famous Georgian scientists and public figures. M. Muskhelishvili and A. Nikuradze. While Robert Schuman and Jean Monnet talked about the idea of uniting Europe, M. Muskhelishvili and A. Nikuradze were publishing articles on the same subject in the leading newspapers and magazines and actively participated in the processes of creating the European Union.

Citation: Edisher Japharidze, Vazha Shubitidze. (2021) Michel Mouskhely – on the Establishment of the Council of Europe and Visa-Free Travel to Europe. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7455

Copyright: © 2021 **Edisher Japharidze, Vazha Shubitidze.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

*Federalism gives us great hope. thanks to him
Europe will become the land of men,
Western civilization - is a hearth of new humanism.
Michel Mouskhely*

Michel Mouskhely about European integration process.

Integration with the European structures and practical implementation of western orientation became the main starting point and obtained a special actuality in modern Georgia. It's natural that achieving the set goal is not a simple matter and it's important to make the measurable steps, considering the political or social-economical processes, as well complete knowledge of historical experience and using them on the way of future development of Georgia. On this background we

think it's important to evaluate the activity of such persons and introduce to the wide audience, such as Mikheil Muskhelishvili¹ and Aleksandre Nikuradze².

Goal of evaluating and analyzing of the material, provided in this work, is not only discussion of life and activity of the above-mentioned persons, but to expose the historical experience of Georgian-European relation and what is the main, to maintain the existing offset during the process of strengthening the future relations and to outline the new ways. In a word, thorough processing of archive and documentary materials and detailed analysis gave me the possibility to make the following conclusions:

The structure of this paper reflects the appropriates of Georgian emigrants history of Micheil Muskhelishvili and Aleksandre Nikuradze's initiatives in European integration process, which they played a major part of European values and attitudes establishing process in Europe.

What does Europe really mean, what does Europe represent, what nations and nations do Europe mean? Paul Valerie, the great French poet and thinker, a true European, expressed a very interesting opinion on this matter: "All races, all lands which were sequentially romanticized, Christianized, are subject to the discipline of the Greek discipline and are absolutely European" (Mikhail Muskhelishvili, "Georgia and Europe"). According to this formula by Paul Valerie, Georgia is as European as Poland, Hungary or any of the others. If we do not take into account the remains of the oldest human in Europe (1.8 million years ago) found in the territory of Dmanisi, twice the age of the ancient analogues found in Spain and Italy (Atapuerca and Ceprano, 800,000 years old), then Georgians' relations with European civilization, Medea, the "Golden Fleece" and the Greek expedition to Jason Ebony in Colchis) counts for more than 30 centuries. Yes, Georgia is a European country. According to prominent archaeologists, this is where Europe begins. According to the well-known scientist Varaniak, the first great wave of Iberian-Caucasian tribal emigration to Europe was actually initiated from Georgia, which created the first great civilization. This civilization is shared by Indo-Europeans who came to Europe several thousand years ago. Later, close relations were established between Georgia and Greece (the establishment of trade emporions by the Greeks on the Georgian Black Sea coasts and trade-cultural relations).

Pompeius brought Rome to Georgia (65 BC) and already Christianity invaded Georgia in the first century of the census, which covered the whole country at the turn of the third and fourth centuries. Thus, at the dawn of Western civilization, Georgia participated in it, and its gaze was always directed towards the West (Peter Iber, George Mtatsminda, Kings: David IV the Builder, Tamar, George IV Lasha, George V the Magnificent, Simon King, Teimuraz I, Vakhtang VI, Sul Khan), Erekle II, etc. Until Georgia was joined by Russia in deception and deceit.

According to prominent Georgian immigrant scientist Professor Mikheil Muskhelishvili, "There was a time when Georgians learned that they belonged to Europe. Europe is now (meaning the beginning of the 1950s) making this conclusion.

It is also necessary for Georgians to prove their existence in Europe and for Georgia to be accepted in the family of Western nations³.

Thus, Europe and Europe are determined not by geography, race, language, or morality, but by the undeniable qualities of his soul, the soul which is the successor of the three influences defined by Paul Valerie.

According to him, Russia has twice turned its back on Europe (after Peter the First and since 1917), and Georgia has always been on its way to Europe ... Georgia, with its historical and social core, is a piece of Europe, Western culture, and to stop it on the mid-way through foreign power strikes and for him to come up with a non-European relationship would be the death of the people, the

¹ Micheil Muskhelishvili (Michel Mouskhely) was born in Tbilisi (1903-1964). He studied at Gottingen, Munich, Lyons and Paris University. In 1948, he became a professor of international Law and Economic Sciences at university of Strasbourg. He wrote the first European federal constitution with Gaston Stefan which was submitted to the international coordinating committee of the Movements for European Unity, but had direct effect on the latter's work. Today European Law provided for Michels's work federalism Constitution.

² Aleksander Nikuradse (By his pseudonym Al. Sanders) was born in Samtredia (1900-1981). He studied in Germany and became Munich, Berlin, Gottingen University Professor and he founded Center in Munich (Institute für Kontinental Europaeische Forschung). He conceived an ambitious project of the German protectorate over the project Caucasian Confederation in which the Georgian were to play the leading role. He worked on European integration and Europology issues. He was well knew physicist too which investigated dielectric materials and the theories of electrons and ions too.

³ Mikheil Muskhelishvili, *Europa and Georgia, Georgia's Relations with European and American Countries*, TB; 1995, Volume II

extinction of the nation. Russia does not expect such extinction as it stands on its historical basis; Asianity, after all, should be turned into Europeanism. It is a natural procession, but it is a complete mess of the natural procession of the European nation - Georgia - by force turned into Asian State.

It is a deadly leap ... Tying our future with Russia's future means our complete destruction not only politically and nationally but also physically ... Democracy cannot fall from the tree of Bolshevism. This is a distant stage. That is why we want Georgia to break away from these Russian asperities in a timely manner, restore its sovereignty and move forward in its own way... the Georgian nation must eventually join the European family"¹.

The government of independent Georgia occupied by Soviet Russia under the leadership of Noah Jordania in 1921 emigrated not to Iran-Turkey, where our authorities used to go, but to Europe. While still in government, they laid the practical groundwork for Georgia's European orientation and modern European socio-democratic ideas and direction in Europe since 1918. Two prominent Georgian immigrant researchers, professors Mikheil Muskhelishvili [1903-1964] and Alexander Nikuradze (1901-1981) are among the prominent European scholars and politicians known for developing and implementing the idea of modern European integration. Georgia started returning to Europe when we received Christianity and became part of the Hellenistic world, a participant of Roman and Greek civilization. Georgia has never stopped moving towards Europe. It was following the course of the civilization of European countries and was ahead of them in many respects. One of these exceptions is United Europe's Apologist, President of the Congress of European Peoples, Member of the Central Committee of the "Federal European Movement", Vice-President of the Bureau of the International Center for the Formation of Europe, Founder and Secretary General of the European University Association, well-known European politician Mikheil Muskhelishvili (known in Europe as Michelle Mouskhely) and Professor of the University of Berlin, Alexander Nikuradze, founder of the first Continental European Research Institute in Europe. The first worked in France and the second in Germany. They actively participated in the implementation of the idea of united Europe and creation of Federation. According to Muskhelishvili, European federalism - this is not only a vital necessity for the European nations, but also a guarantee of peace and the guarantee of common prosperity, freedom and dignity in Europe, he wrote in the paper "The Structure of European Federalism".

The first Idealist of the European Community and the European Union concept was M. Muskhelishvili, a leading professor of the Department of International Public Law, Political and Economic Sciences at the University of Strasbourg, who at a time when Jean Monnet and Robert Schumann were talking about the idea of European unification, already put forward significant initiatives both for the idea of institutionalizing Europe and creating the legal basis for Europeanization. However, before moving on to legal initiatives, it is very important to focus on the three most important aspects of his work. They relate to the establishment of important institutions in Europe, which later have begun to further the European institutional development and Europeanization process. The first - it was the creation of a research center that covered all of Europe. M. Muskhelishvili in 1948-1949 founded the Scientific Research Center of the USSR and Eastern Europe (the so-called Socialist). He has been in charge of this center for 18 years. It was later called the Mouskhely Center (It's still called today). The center was one of the most important hearth of political science and international law in the field of sociology in France, where the idea of European integration and the removal of borders was being worked out. He was one of the first political figures in the world to propose and defend the idea of taking over the European Union and European borders².

Secondly, he was involved in the creation and establishment of the Council of Europe (1949) from the beginning. This Council laid the groundwork for the guarantee of human rights in Europe. Since 1952, M. Muskhelishvili has been in possession of „the mandate of the Council of Europe's Advisory Assembly”, and has been actively involved in the work of the Council of Europe.

The third direction of the politician's work is as follows: he formed „the Georgian-European Movement” - the first apolitical union focused on democratic values and liberal values. On August 10, 1953, the first "Georgian-European Movement" was officially founded in Strasbourg, inspired and initiated by Mikheil Muskhelishvili. The "Georgian-European Movement" was based charter, which was drawn up and approved by the Constituent Assembly of Munich, gathered on April 7, 1953 in

¹ ნოე ჟორდანიას ბრძოლის საკითხები, პარიზი, 1923

² The Newspaper Figaro, 2. III. 1965

St. Petersburg: 1) Spreading the idea among the Georgians of the European Union and the need for Georgia to join this Union as a sovereign and democratic State. 2) To inform foreigners that Georgia has always been a part of Europe spiritually and culturally and wants to become a member of it. To achieve these goals, he contacts with the Caucasian Neighbors and other European nations. The Charter of the Movement states that „the Georgian-European Movement” was not belonging of any party or group. Any Georgian, regardless of religious and political beliefs, who recognized Georgia's sovereignty and shared the idea of European integrity could participate in it¹.

When it goes to the legal side of Europeanization process, the following initiatives are particularly important from M. Muskhelishvili's works:

In 1948, M. Muskhelishvili, together with French constitutionalist Gaston Stefan, create a draft project of the European Federal Constitution, “M. Muskhelishvili, Gaston Stefani, Draft of a European Federal Constitution 1948”, detailing the principles of political and social democracy. It is based on peace and social justice in the context of the unity of the federation and the diversity of the federal states. It is noteworthy that modern European law is richly nourished by the principles of law initiated by Muskhelishvili (most notably his fundamental papers on fundamental human rights and freedoms).

On August 6, 1950, the day before the opening of the European Conference in Strasbourg, more than 300 students from 8 European states, led by passionate European Union initiator M. Muskhelishvili and three other professors, dismantled the French-German border infrastructure and raised the united Europe's flag, "We just light a small fire, big bonfires now need to be lit up in Strasbourg so that European hearts can be lighten," said M. Muskhelishvili².

In September, 1955, At the World Congress which took place in city of Trieste, attended by 120 participants from 18 countries, the keynote speaker M. Muskhelishvili. addressed the representatives of Civilized World's countries: Now the time has come for the intellectual and cultural unification of Europeans, which, in the first place, meant the modernization of the unified European education system, the project approaching the present-day Bologna process, the prospects for European intellectual mass mobility and convergence, Europe Harmonization of educational programs. M. Muskhelishvili was at the time initiating the development of unified teaching methods in the higher education institutions of European countries, the mobility of professors and students of European higher education institutions and the development of good relations³

M. Muskhelishvili was initiating the creation of a common European market in Brussels and in the international tribunes of Europe. On April 23-27, 1958, at the Pavilion of the World Exhibition C.E.C.A in Brussels, the next meeting of the European Professors' Association was held. There were two issues on the agenda: Europe's common market and Europe's common institutions. The reports concerned the legal nature of European economic integrity and its general aspect, its psychological side. M. Muskhelishvili gave an extensive report here on the creation of the European common market, its integration and its legal aspects. He believed that the European market should be united after the European Union, which would facilitate trade between the countries and create a single market system on the European continent. The creation of a common market system would promote the consolidation of European countries and strengthening of this process.⁴

In addition to Mikheil Muskhelishvili's initiatives, the contribution of Alexander Nikuradze, a professor at the University of Berlin, to the development and development of interdisciplinary Europe as an interdisciplinary field is also interesting. On the initiative of Alexander Nikuradze in September 1952 in France, a congress of European scientists was held near the city Compienne in the Labrévier Palace. The subject was discussed, in particular, among other proposals, the Congress adopted in order to introduce the notion of the term "European Studies", which originally meant to bring together European scientific disciplines and to form one field of study. Also, the initiative was to create and develop a separate branch of the “Volkswirtschaft” economy, which would deal only with economical study issues. Since then, the use of such terms as “European Studies” and “the Volkswirtschaft” economics in science and their placement in European higher education institutions is connected with the name of Professor Alexander Nikuradze⁵.

¹ The Journal “Bedi Kartlisa” # 15, September 1953.

² Spiegel der Sudpfalz, Thema am Samstag, revolution fur Europain St. Germanshof, Samstag, 5 August, 2006

³ The Journal “Bedi Kartlisa” # 21-22, April 1956

⁴ The Journal “Bedi Kartlisa” # 28-29, Congress of the European Professors' Association, June 1958.

⁵ The Journal “Bedi Kartlisa” No. 10, by Professor Al. Nikuradze in Paris, 1951

Al. Nikuradze also worked on a project of the Caucasian Confederation, which envisaged Georgia becoming a leader in the Caucasus region. All of this had to happen with the German protectorate and on the basis of the economy of the Transcaucasus. He believed that the way to maintain Georgia's independence and sovereignty was to run its economy. Even then A. Nikuradze and prominent German economists, including director of the Eastern Economic Institute, M. Akhmeteli, were convinced that Georgia would become the most economically important bridge in the future to transit Europe and Asia. The geographical and geostrategic location of Georgia was considered as the main factor for this. He has been extensively discussing these issues and has published important German-language papers on Georgian-European relations and parallels, in particular: "The Caucasus", "On the Issue of Georgian Architecture in the Medieval European East", "Patri Mikhail Tarkhnishvili (due to death)", "Scandinavians and Georgians on the Pont-Baltic Coast", "Dr. Otto Gunter von Wesendok as Kartvelologist", "Historiographical Views on Albania", "Trying to explain the parallels between Western Europe's Roman architecture and Georgian architecture", "Western Europe and the Caucasus as parallels", "Sumerian primates" and others¹.

In addition, A. Nikuradze has published more than 35 high-level scientific papers in the field of physics and mathematics. Notable among these are "Liquid Dielectrics" (Al. Nikurade, Das Flüssige Dielektrikum, Berlin, 1934), which Russian translation was published in Moscow-Leningrad. It states that such work did not exist in Russian. It was a rare precedent when the fundamental work of a Georgian physicist emigrating to the Soviet Union was published. This work was used throughout the whole Soviet Union. It is still used as a textbook in various higher education institutions today.

Realization of Mikheil Muskhelishvili's idea in Georgia, 25 years after its independence was implemented in the form of "visa liberalization". On February 2, 2017 Georgia received the right to visa-free travel (visa liberalization) in the Schengen Member States. This is a result of the successful reforms implemented by the democratic government of Georgia in the country; and we hope this will be another step forward for Georgia's EU integration.

Therefore, the political and legal initiatives presented here testify that one of the first apologists for the idea of a European Union was M. Muskhelishvili.

Thus, adopting today's visa liberalization is one way in which M. Muskhelishvili's four key concepts are implemented. This concept originally meant: the unification of European countries (European Union, Confederation), the creation of a common European market, the demarcation of borders between European countries, the creation and harmonization of the European single education system. Georgia has been actively involved in the last two concepts, and the rest remains the country's main challenge. We hope that by taking successful measures, Georgia will soon join the European common market and at the same time eventually return to the European family where it will take its own place.

Based on the above, we can conclude: Georgia's European orientation has no alternative, that the Georgian people will inevitably eventually return to their original homeland - Europe, with its blood and flesh, and to which Georgia always has been strived by its culture, religion and political system ... At the same time, it must be said that there is a significant Georgian contribution to the development of European integration and "Europeanology", which we can be justly proud of.

Conclusions. Georgia has always been the centuries long to aspire to Europe. Today Georgia is pursuing thoroughly the path of western orientation. From the beginning of European History, Georgia participated in the development of Humanity of spiritual, cultural, political and economic formations in forming, which it constituted the essence of European life. We became Europeans then, when we got Christianity and to became part of Hellenistic world and share of Roman and Greek Civilization. Georgia is giver of share in the European creative works. It is very important to designate Georgian emigrant professor merits in the development and forming of European Union. M. Muskhelishvili was the first Georgian European who preached about the idea of Creating European Union in his way and erasing frontiers among European countries. He formed the European Center of scientific research and study in Strasburg named "Mouskhel" center (where it is operating with the name) which researched European integration issues. After the War he raised the idea of uniting Europe and its federation and protected it. To his opinion, European federalism is not only surviving necessity for European people but also a guarantee of peace and for general flourishing in Europe, freedom and integrity of human race..., he wrote in his work "The structure of Europe's federalism"².

¹ გურამ შარაძე, უცხოეთის ციხეებში, წიგნის 1, 1991

² Spiegel der Sudpfalz, Thema am Samstag, revolution für Europain St. Germanshof, Samstag, 5 August, 2006

Till Jean Monnet became founder of EU, for this time M. Muskhelishvili had publish many publications about European confederation and they found many scientific Center of EU for EU. While Robert Schuman and Jean Monnet talked about the idea of uniting Europe, M. Muskhelishvili were publishing articles on the same subject in the leading newspapers and magazines and actively participated in the processes of creating the European Union.

In Strasburg in August of 1950, Michel Mouskheli with him students and supporter of European Union was demolished France-German frontier infrastructure and he hoisted common European flag. He said that we had light a fire, the big one fire should be kindling in Strasburg now that European Heart will be relight.

M. Muskhelishvili talked also about European common market creating and European common educational system creating and harmonization which it meant bologna process today. We hardly can say that bologna process ideology is on the base of M. Muskhelishvili's law conceptions. The aim is getting close to European countries educational system and harmonization, and creating of European common educational system for high education

Georgia got EU visa liberalization in 2 February of 2017 (VLAP-Visa Liberalisation Action Plan). It was result of success reforms which it was realized by Georgian Democratic Government and we hope that it will be the beginning of integration process of Georgia to European Union.

At the present time Visa liberalization represents Michel Mouskheli's four main conception for the creating of European Union, which he fought for it. The conception meant at that time, European Countries Union (EU, Confederation), Creating of European common market, Demolish border between European countries and creating of European common educational system and harmonization. Georgia already participated in last two conception and another conceptions are also main provoke for Georgia too. We hope that Georgia will connect with success follow up reforms to European common market and finally Georgia will return own in European family.

Also, thus, it can be said that at the initial point of European Integration were standing the First in the world famous Georgian emigrant scientists M. Muskhelishvili, who are widely credited with forming and developing the European Union.

ЗМІСТ ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В УКРАЇНІ (1917 – 1920 рр.)

Черняк Сергій Геннадійович,

Канд. пед. наук, доцент, завідувач відділу наукової роботи та редакційно-видавничої діяльності, Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва, м. Київ, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7454

ARTICLE INFO

Received 21 December 2020

Accepted 23 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

educational and pedagogical forecasting, national liberation struggles, educational reforms.

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the problem of the content of educational and pedagogical forecasting in Ukraine in the period 1917 – 1920. The author concludes that the content of educational and pedagogical forecasting in Ukraine in the period 1917-1920 is manifested in the development of its national paradigm, the search for variable systems and models, technologies and methods of training teachers. The problem of educational and pedagogical forecasting within certain limits is a component and objectively existing, independent, defining direction, which allows to study the holistic process of development of preschool, secondary and higher education in Ukraine, its features, color; identify the leading trends, ideas, creative experience of training, which determines the positive transformation of the values of Ukrainian society; to outline ways to update educational and pedagogical forecasting in modern socio-political and economic conditions and to update the accumulated material from the past in the realities of pedagogical theory and practice of today.

Citation: Cherniak S. G. (2021) The content of educational and pedagogical forecasting in Ukraine (1917 – 1920). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7454

Copyright: © 2021 Cherniak S. G. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими проблемами. Передбачення майбутнього стану педагогічного явища на основі аналізу його минулого і сучасного цікавить сучасних дослідників. Особливий інтерес представляє проблема змісту освітньо-педагогічного прогнозування. Результатом змісту прогнозувальної діяльності є прогноз – знання про майбутнє, про ймовірний розвиток сучасних тенденцій конкретного об'єкта сприйняття. Вивчення змісту освітньо-педагогічного прогнозування в історичній ретроспективі сприятиме розв'язанню актуальних завдань педагогічної теорії та освітньої практики на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо, що проблемі прогнозування присвятили свої розробки низка вчених. Так, В.І.Шинкарук розглядає філософський аспект заявленого питання, Ю.С.Шемшученко – юридичний, М.П.Бажан – філологічний. Зміст освітньо-педагогічного прогнозування з позиції ретроспективного аналізу досліджується в нашій статті.

Мета статті – визначити зміст освітньо-педагогічного прогнозування в Україні періоду 1917 – 1920 рр.

Вклад основного матеріалу. З розпадом Російської імперії на українських землях перестав функціонувати керівний освітній орган – Міністерство народної освіти. Одним із невідкладних урядових завдань стало формування відповідного керуючого освітнього органу. Реформа розпочалася без спеціальної науково-педагогічної, правової, фінансової підготовки в умовах політичної та економічної нестабільності [2, с. 86].

З перших днів революції 1917 р. український народ взявся за створення національної школи, дотримуючись тієї системи шкіл, яка дісталася в спадщину з дореволюційних часів. Однак українська влада, що повстала в Україні з днем 10-го червня 1917 р. – на підставі 1-го універсалу Української Центральної Ради, – одразу приступила до виготовлення проекту єдиної школи, яким намічалася нова система шкільної освіти [8, с. 651].

Основними принципами, на яких формувалася система освіти України, стали для початкової школи її світський характер, загальність, обов'язковість та безплатність; для семирічної школи – загальнодоступність; для системи освіти національних меншин – рівноправність; для приватних навчальних закладів – право на організацію навчання та рівноправне існування з державними школами. Центральна Рада розробила структуру управління освітою, відновила роботу Всеукраїнської вчительської спілки, яка визначила певні напрями своєї діяльності. У сфері підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів – організація короткотермінових курсів та наступне відкриття спеціальних навчальних закладів. У сфері розбудови середньої освіти – розгортання широкої мережі українських шкіл (початкових, середніх і гімназій). У сфері науково-педагогічній – розробка та видання науково-педагогічної та методичної літератури, створення української наукової термінології, українського правопису тощо. У сфері матеріального забезпечення освіти – залучення приватного капіталу, коштів релігійних конфесій та громадських організацій до фінансування навчальних закладів [4, с. 143 – 144].

З метою ефективнішого проведення освітньо-педагогічного прогнозування з ініціативи голови Центральної Ради М.С. Грушевського в квітні 1917 р. в Києві було проведено перший, а в серпні 1917 р. – другий Всеукраїнські вчительські з'їзди, які виробили програму перебудови системи освіти в Україні. Новій школі надавалася ключова роль у вихованні в молоді схильності до творчості, мистецтва, розумової і фізичної праці, формуванні національної свідомості шляхом набуття знань з вітчизняної історії, природознавства, краєзнавства, етнографії. Складовою побудови нової школи делегати з'їздів вважали створення мережі навчальних закладів для підготовки та перепідготовки вчителів і ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Для цього пропонувалося відкрити кафедри, курси української мови у педінститутах, нові гуманітарні ВНЗ і педучилища, заснувати педагогічний журнал, реорганізувати наявні й відкрити нові публічні гуманітарні бібліотеки. Крім того, на з'їздах було порушене питання про повернення з-за кордону та різних регіонів Росії архівних документів і матеріальних цінностей, пов'язаних з історією українського народу, та створення Національного архівного фонду України. Таким чином, перші вчительські форуми виробили програму культурно-освітніх перетворень. Складність полягала в тому, що для реалізації програми, по-перше, необхідні були кошти, яких Центральній Раді бракувало; по-друге, на виконання її основних пунктів відводилося мало часу, а саме: весна-літо 1917 р. До того ж, уже з весни 1917 р. процесу культурно-національного відродження українського народу чинили опір різні політичні партії, течії та громадські організації як на території України, так і у Тимчасовому уряді [1, с. 267 – 268].

Завдяки домаганням українського уряду й громадськості створюється орган управління освітою – Генеральний секретаріат освіти. Його діяльність розпочалася з призначенням генеральним секретарем громадського діяча і педагога І.М. Стешенка. Перед управлінським органом ставилися такі завдання: створити населенню України рівні умови в здобутті освіти незалежно від суспільного і майнового становища; забезпечити єдність нижчої, середньої і вищої школи та позашкільної освіти. Невдовзі після свого призначення І.М. Стешенко виступив зі зверненнями до батьків "Українці! Ідіть до рідної школи" і до вчителів "Від Генерального секретаря Центральної Української Ради по народній освіті до українського вчителства" (опубліковані у вигляді листівок 02 липня 1917 р.). У зверненні до батьків генеральний секретар закликав їх привести дітей в українські гімназії, у другому – пропонував учительству об'єднатися й долучитися до важливої справи – створення української школи й відповідних підручників [2, с. 88].

Для успішного реформування школи не вистачало вчителів, а у багатьох регіонах їх не було зовсім. Для вирішення цього питання ще навесні 1917 р. у губернських і повітових центрах, інших містах України почали відкриватися спеціальні курси. Пізніше до цієї справи були залучені українські гімназії, кафедри педагогічних інститутів і університетів, товариство "Просвіта" тощо. Значну роботу проводили Центральна Рада та Генеральний секретаріат освіти щодо організації національної вищої освіти та зміцнення її матеріальної бази. Так, улітку 1917 р. у Києві було

засновано перший український народний університет. У ньому функціонували історико-філологічний, природознавчо-математичний, юридичний факультети та підготовчі курси. Необхідність відкриття цього університету була зумовлена тим, що в існуючому Київському університеті практично не було українських філологів або спеціалістів, які б вільно володіли українською мовою. Викладання тут велось переважно російською, єврейською, польською, німецькою мовами, й університетські викладачі чинили опір українізації та відродженню національної культури. До речі, в новому університеті навчалася молодь з усієї України, у тому числі з районів, які тоді входили до складу Австро-Угорської імперії (Галичина, Буковина, Закарпаття). Крім Київського українського народного університету, подібні навчальні заклади було відкрито в Миколаєві, Харкові, Одесі, а також розроблено проекти і виділено асигнування на створення національних університетів в Умані та Кам'янці-Подільському [1, с. 269 – 270].

Для управління освітою на місцях створювалися губернські, міські повітові, сільські ради освіти, а національні меншості мали право створювати відповідні національні структурні підрозділи, до яких уходили б представники місцевих національних громад, місцевого самоврядування, місцевої національної спілки учителів, батьківських комітетів [2, с. 97].

З листопада 1917 р. у Києві розпочинає діяльність Педагогічна академія. Зберігся Проєкт Української Педагогічної академії, який визначав подвійну мету її функціонування: 1) наукову (теоретична розробка питань дитячої душі та методів виховання); 2) практичну (виклад педагогічних знань і вмінь, поглиблення знань майбутніх учителів з обраного ними фаху). Курс навчання визначався як дворічний, третій рік був необов'язковим. Теоретичні заняття із загальних предметів проходили протягом першого року. Другий відводився на практичні заняття за спеціальними предметами. В окремих групах заняття відбувались у школах при Академії або спеціально визначених для такого виду роботи школах міста. Для осіб, що бажали вчитися протягом третього року, за проєктом організувались заняття науково-експериментального характеру, які мали умовну назву "остаточного студіювання" з певної спеціальності. Представлений у Проєкті Педагогічної Академії перелік теоретичних дисциплін загальнопедагогічної підготовки був досить ґрунтовним. Це "Історія педагогіки", "Основи теорії виховання", "Основи дидактики", "Організація і управління системою виховання", "Педагогічна патологія", "Фізіологія у зв'язку з анатомією", "Організм дитини і його розвиток", "Загальна психологія", "Експериментальна психологія з технікою психологічних дослідів", "Логіка", "Етика", "Естетика", "Шкільна гігієна", "Техніка ручної праці і малювання", "Декламація", "Основи дошкільного виховання", "Позашкільне виховання". Отже, у розробленні теоретичної загальнопедагогічної підготовки відбилася прагнення засновників академії охопити якомога ширше коло питань за рахунок збільшення кількості навчальних курсів, що, з одного боку, свідчило про спроби надати їй енциклопедичності, а з іншого – констатувало необхідність подальшої праці над конкретизацією змісту загальнопедагогічної підготовки [3, с. 174 – 175].

Значну увагу Генеральний секретаріат освіти приділяв становленню технічної науки. Зокрема, влітку і восени 1917 р. ним вживаються заходи, спрямовані на зміцнення матеріальної бази ВНЗ цього профілю. Центральна Рада заснувала Вищу економічну раду, на яку було покладено функції підготовки для республіки економістів, фінансистів, організаторів торгівлі тощо [1, с. 270].

Реформи освіти, започатковані Центральною Радою, тільки почали набирати обертів, як уряд був розпущений і до влади прийшов гетьманат "Українська держава", який очолив отаман вільного козацтва П.П. Скоропадський. Складні суспільно-політичні обставини (загроза більшовицької експансії, або перетворення України на генерал-губернаторство, воєнна руїна) соціально-економічна криза сприяли виникненню потреби у проведенні політичних і соціальних реформ з метою консолідації і стабілізації суспільства [2, с. 103].

В уряді гетьмана П.П. Скоропадського питаннями освіти покликане було займатися Міністерство народної освіти на чолі з проф. М.П. Василенком. Першочерговими кроками новоствореного міністерства у справі реформування освітньої галузі стали [5, с. 290 – 291]:

1. З питань організації системи освіти: централізація освіти; скасування відділів освіти для національних меншин; скасування шкільних рад у регіонах України.

2. З питань структурування освіти: поширення мережі приватних навчальних закладів; організація навчальних закладів гімназійного типу з українською мовою викладання; відновлення діяльності Київського університету.

3. З питань науково-педагогічного забезпечення: організація Української Академії Наук на чолі з А. Кримським та В. Вернадським.

За Гетьманату також засновано Державний український архів, у якому мали бути зосереджені документи історії України, перевезені з архівів Москви і Петрограда, Національну галерею мистецтва, Український історичний музей, Українську національну бібліотеку. В цей період було засновано Українську Академію наук. Її урочисте відкриття відбулося 24 листопада 1918 р. Вона мала три відділи: історико-філологічний, фізико-математичний та соціально-економічний. До досягнень у галузі культури за гетьманської доби треба ще додати відкриття Українського театру драми та опери, Української державної капели під проводом О.А. Кошиця та Державного симфонічного оркестру під проводом О.Л. Горілого [1, с. 279 – 280].

Револьюційні події 1917 – 1919 рр. не могли не позначитись на життєдіяльності вищих закладів освіти. В "Огляді навчального життя вищих жіночих курсів за 1918 – 1919 навчальний рік" відзначені кардинальні зміни в організації та змісті їх роботи:

- наказом комісара народної освіти від 29 березня 1918 р. посаду директора курсів було замінено посадою комісара;
- ліквідовувалась Рада Вищих жіночих курсів, натомість призначалися дві ради: науково-навчальна і наукова;
- замість зборів відділень започатковувались факультетські ради;
- правління Вищих жіночих курсів замінювалось господарським комітетом;
- відбулося злиття ряду факультетів, курсів з університетом;
- відмінялася плата за навчання;
- вводився III літній семестр;
- до факультетських рад увійшли слухачки курсів [3, с. 180].

Також маємо відзначити факт поступової українізації населення. Нами віднайдено лист Міністерства народної освіти від 05 серпня 1918 р. щодо того, що в цілому ряді шкіл проводилась широка творча робота по вихованню і навчанню дітей рідною українською мовою [7]. Так, рішенням указанного Міністерства при учительських інститутах започатковувалась семінарія українознавства. Було розроблено офіційну інструкцію його проведення, яка передбачала:

- теоретичне і практичне засвоєння української мови взагалі й у пристосуванні до певного предмета;
- студіювання географії і етнографії України;
- вивчення історії України та ознайомлення з її історичними пам'ятниками;
- відпрацювання термінології граматики, фізики, історії, географії, математики тощо;
- критичний огляд шкільної літератури українською мовою й ознайомлення з українознавчою літературою;
- студіювання українського мистецтва: живопису, архітектури, музики [3, с. 192 – 193].

Авторитарні форми правління гетьмана П.П. Скоропадського, проросійські орієнтації в політиці ("Грамота" про проголошення федеративної злуки з Росією, 14 листопада 1918 р.) сприяли формуванню організованої опозиції з представників просоціалістичних партій, які, спираючись на народну підтримку, відновили Українську Народну Республіку і встановили владу Директорії – тимчасового верховного органу на чолі з В.К. Винниченком [2, с. 122].

Поновлення Української Народної Республіки зберегло Міністерство народної освіти як основну управлінську одиницю. Діяльність нового міністра освіти І.І. Огієнка характеризують наступні шляхи реформування освітньої галузі: повернення децентралізаційних процесів; розробка програми єдиної української школи, за якою система освіти складалася з трьох основних етапів: молодша школа (4 роки); старша основна школа (4 роки); колегія (4 роки); затвердження нового правопису української мови; прийняття у січні 1919 р. закону "Про державну українську мову"; співробітництво з Всеукраїнською вчительською спілкою у справі підготовки кадрів та матеріального забезпечення вчителства [6, с. 144].

У червні 1919 р. Департамент середньої школи починає функціонувати як окремий відділ. Ним проводяться заходи з українізації існуючої мережі шкіл та реформування середньої школи на принципах єдиної національної школи. Так, у Кам'янці-Подільському був розроблений проєкт системи загальної освіти в Україні під назвою "Єдина Школа". У проєкті подано навчальний план загальноосвітньої школи першого й другого ступеня з визначенням кількості годин для кожної дисципліни. Відроджуються концепції української національної

школи, розроблені відомими українськими педагогами [3, с. 197]. Також створювались національні дитячі садки, дошкільне виховання увійшло в державну освітню систему, були розроблені теоретичні засади організації національного дитячого садка [1, с. 281].

Міністерство народної освіти через підструктури (Раду міністра, предметні комісії) продовжило реалізацію наміченої стратегічної мети – створення національної системи освіти за такими напрямками: у змісті освіти – його спрямованість на здобуття учнями загальної освіти, що включала гуманітарні та природничі знання; на національному, науковому, діяльнісному принципах (практичні заняття – ручна праця в 1 – 6 класах, активні методи навчання); концентричний підхід до побудови навчального матеріалу; поєднання формального та матеріального підходів до освіти; введення обов'язкових навчальних предметів – Закону Божого, української мови, літератури, історії та географії України, вилучення з навчального плану російської мови і літератури; у національній системі виховання (розумове, громадянське, трудове, фізичне, моральне); покращення фахової підготовки вчителя через курси різного рівня, проголошення його основною фігурою реформи [2, с. 151].

Висновки. Таким чином, зміст освітньо-педагогічного прогнозування в Україні періоду 1917 – 1920 рр. виявляється в розробленні її національної парадигми, пошуках варіативних систем і моделей, технологій та методик підготовки педагогічних кадрів. Проблема освітньо-педагогічного прогнозування у визначених межах виступає складовою та об'єктивно існуючим, самостійним, визначальним напрямом, який дозволяє вивчити цілісний процес розвитку дошкільної, середньої та вищої школи України, її особливостей, колориту; виявити провідні тенденції, ідеї, творчий досвід підготовки, що визначає позитивну трансформацію ціннісних основ українського суспільства; окреслити шляхи оновлення освітньо-педагогічного прогнозування в сучасних суспільно-політичних та економічних умовах й актуалізувати накопичений матеріал з минулого в реаліях педагогічної теорії та практики сьогодення. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у здійсненні персоніфікованого аналізу порушеної проблеми обраного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: [Підручник] / Л.В. Артемова. Київ: Либідь. 2006. 419 с.
2. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: монографія / Л.Д. Березівська. Київ: Богданова А. М. 2008. 406 с.
3. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.): Монографія / Н.М. Дем'яненко. Київ: ІЗМН. 1998. 328 с.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки: Навч.-метод. посібник / М.В. Левківський. Київ: Центр учбової літератури. 2011. 190 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки [текст] підручник / М.В. Левківський, Д.І. Пашенко. Київ: Центр учбової літератури. 2019. 380 с.
6. Левківський М. В. Історія педагогіки: Навч.-метод. посібник / М.В. Левківський. Київ: Центр учбової літератури. 2020. 190 с.
7. Лист Міністерства народної освіти від 05 серпня 1918 р. № 1709/16103 до губернських і повітових народних (земських) і міських управ, до губернських і повітових комісарів справ освітніх та педагогічних рад вищих початкових шкіл. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 707, оп. 311, спр. 1, арк. 60 – 60 зв.
8. Сірополко С. О. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. Київ: Наукова думка. 2001. 912 с.

РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МОТИВАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ

Крупельницька Людмила Францівна, доктор психологічних наук, професор кафедри психодіагностики та клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0594-2369>

Буровська Ірина Олександрівна, аспірантка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4156-7658>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7456

ARTICLE INFO

Received 04 January 2021

Accepted 25 February 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

patients with diabetes, psycho-correctional program, motivational-semantic sphere, motives, goals in life, life process, result of life, locus of control-I, locus of control-life, meaningfulness of life, emotions.

ABSTRACT

The article shows the approbation results of the program optimization of the motivational-semantic sphere for patients with diabetes mellitus. The main content of the program and the results of the research are presented using the test "Meaning and life orientations" by D. Leontiev, the method "Diagnosis of the motivational structure of personality" by V. Milman and "The color test of attitudes" by A. Etkind. The study involved 79 people, mean age - 55.86, σ - 16.72. There is an increase in indicators of motives for communication and community usefulness that provide compensation for socio-psychological problems caused by the disease; goals in life, process and locus of control-I. These changes can be considered as markers of optimization of the motivational and semantic sphere of these persons. In the comparison group, the changes differ significantly from the changes in the main group: the indicators of the motive for communication, goals in life and the locus of control-I have increased. But there is a paradoxical combination of the locus of control-I growth with a simultaneous significant decrease in the locus of control-life. It can be explained, on the one hand, by improving physical condition and, accordingly, expanding the perspective of Future of these people, on the other hand, strengthening the belief that their somatic well-being depends on other people and circumstances, not on themselves. Disease's emotional assessment intensity, under the psychocorrection program influence, decreased in the main group, while, on the contrary, there was simultaneous increase in the comparison group. Emotional evaluation of the Present for respondents from the main group increased after the program; on the contrary, for those in the comparison group, this indicator decreased. The value of the Future in both groups increased for the first week of stay in the treatment center, but growth was more intense for the main group.

Citation: Krupelnytska L. F., Burovska I. O. (2021) The Results of the Program Optimization of the Motivational-Semantic Sphere for Patients with Diabetes. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7456

Copyright: © 2021 Krupelnytska L. F., Burovska I. O. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кожна десята людина в світі нині страждає від цукрового діабету. При цьому відзначається виражена тенденція до зростання як показників захворюваності, так і кількості летальних випадків у зв'язку з цією хворобою. Якщо у 2000 році від цукрового діабету померло близько 1 млн. осіб, то в 2016 році – 1,6 млн. осіб. Серед факторів, які впливають на перебіг захворювання на цукровий діабет, не останнє місце належить психологічним факторам. Основні терапевтичні

цілі щодо цієї категорії осіб орієнтовані на досягнення компенсації вуглеводного обміну та контролювання факторів ризику коморбідних, насамперед, серцево-судинних захворювань [3].

Однак досягнення чи недосягнення цих цілей найбільшою мірою залежить від характеру участі пацієнтів у програмі лікування: адже лікувальні заходи, у яких хворі мають брати участь, відбуваються на всьому способі життя і потребують відповідної мотиваційно-сміслової перебудови. Так чи інакше, факт виникнення захворювання, яке потребує значних змін у способі життя, пов'язаний зі значними мотиваційно-смісловими змінами. Відтак є актуальними як наукові дослідження специфіки мотиваційно-сміслової сфери хворих на цукровий діабет, так і встановлення можливостей позитивної динаміки цієї сфери у результаті певних психолого-реабілітаційних втручань. Дослідження у даному проблемному полі стосувались більшою мірою обґрунтування ролі духовних аспектів для психічного здоров'я [1-4, 7], особливостей мотивації як основи прихильності до лікування соматично хворих осіб [6], використання певних психотерапевтичних методів у комплексній психологічній реабілітації підлітків з цукровим діабетом [5] тощо. Слід зазначити, що даних про застосування програм оптимізації мотиваційно-сміслової сфери хворих на цукровий діабет украй мало, хоча потреба у таких програмах та результатах їх апробації існує.

Метою даної публікації є виявлення та аналіз динаміки мотиваційно-сміслової сфери хворих на цукровий діабет під впливом психокорекційної програми.

Матеріали і методи. У дослідженні взяли участь 79 осіб (чоловіків – 31, жінок – 48, середній вік – 55,86, σ – 16,72). У 25 осіб було діагностовано цукровий діабет 1 типу, у 54 – цукровий діабет 2 типу. Вибірку було утворено двома групами: 1) 40 осіб, які взяли участь у дослідженні наприкінці 2019 р. та 39 осіб, які взяли участь восени 2020 р. Першу групу називатимемо основною, оскільки саме з нею проводилася психокорекційна робота. Другу ж можна вважати групою порівняння.

Всі особи, що увійшли до дослідницької вибірки, проходили лікування у Київському міському ендокринологічному центрі. З особами, що увійшли до основної групи, крім комплексу медико-терапевтичних заходів, проводилася психокорекційна програма, спрямована на оптимізацію мотиваційно-сміслової сфери цих осіб. Особи, що увійшли до групи порівняння, отримували лише медичне лікування. У зв'язку з поступовим надходженням хворих до медичного центру та з карантинними обмеженнями з початку 2020 року можливості провести психологічне дослідження з основною групою та групою порівняння одночасно не було, тому при оцінці результатів слід зважати на різницю у часі проведення дослідження та у обставинах, у яких проводилося дослідження у групі порівняння і відповідні суб'єктивні реакції досліджуваних на карантинні обмеження та інформацію щодо пандемії COVID-19.

Ще однією обставиною, яка може впливати на результати кожної з груп, є диспропорційне співвідношення у них кількості хворих на цукровий діабет 1 та 2 типу. Якщо у основній групі така пропорція становила 1 : 1,2 (18 осіб – 1 тип цукрового діабету, 22 особи – 2 тип), то у групі порівняння – 1 : 4,6 (7 осіб – 1 тип, 32 – 2 тип).

Програма оптимізації мотиваційно-сміслової сфери проводилася протягом 5 днів і відповідно складалася з 5 занять (одне – індивідуальне, яке включало оцінку можливості участі у програмі; 4 – групові). Вона містила такі блоки: 1) інформаційно-мотивувальний (індивідуальне та перше групове заняття); 2) формувальний, орієнтований на мотиваційно-сміслову роль минулого, теперішнього та майбутнього (друге-четверте групові заняття).

На **першому груповому занятті** учасники знайомилися, отримували інформацію щодо можливостей керування своїми станами при цукровому діабеті і отримували завдання намалювати малюнок «Я і діабет: хто ким керує?». Після малювання відбувалося обговорення, яке давало можливість краще усвідомити такі аспекти: досвід життя з цукровим діабетом і розуміння суті цього захворювання; ускладнення, що виникли внаслідок цукрового діабету, та їх контроль; причини розвитку ускладнень; управління факторами ризику та своїми станами; варіанти медикаментозного лікування цукрового діабету тощо. На завершення пропонувалась вправа «Сила бажань», яка мала на меті актуалізувати мотиваційно-потребу сферу учасників та усвідомити існуючі обмеження.

На **другому груповому занятті** учасники ділилися своїми думками після минулого заняття, після чого виконували вправу «Квадрат», яка мала на меті допомогти переосмислити пріоритети життя, провести «інвентаризацію» цінностей; навчити спокійніше реагувати на неприємності, що виникають; зменшити рівень негативних переживань з приводу повсякденних проблем; актуалізувати цінність наявних благ та можливостей. Досліджувані

писали про свої проблеми та розкладали їх на чотири категорії (квадрат), залежно від ступеня неприємності проблеми. Після групового обговорення процедура розкладки повторювалася.

На **третьому груповому занятті** виконувалась вправа «Біографічна розминка». Учасникам пропонувалося уявити весь свій життєвий шлях від народження до смерті і зобразити за допомогою трьох кіл свої уявлення про власні минуле, теперішнє і майбутнє. Кола необхідно було зобразити у такому розмірі та розмістити їх так, щоб вони виражали переживання учасників з приводу взаємозв'язку їхнього особистого минулого, теперішнього і майбутнього. Після цього вони розказували, чому саме так зобразили свої кола та розмірковували щодо питання, що найбільше впливає на їхнє теперішнє життя та що дає їм можливість дивитись у майбутнє. Ще одна вправа, яка виконувалась на цьому занятті, стосувалась рефлексії з приводу уявних ситуацій бідності, багатства та всемогутності, а також можливостей, смислів та цілей, які вони могли б актуалізувати в учасників. Завершувала заняття вправа «Свобода!!!», яка також спрямована на актуалізацію потреб та цінностей. Учасникам пропонували уявити, що вони випили чарівну пігулку, що на тиждень зняла всі їх обмеження, звільнила від боязкості, тривожності, від внутрішньої цензури і будь-якого зовнішнього тиску, і поміркувати, що б вони робили у цей час, як би виглядало їх життя та як би вони себе почували. Після цього їм пропонувалося подумати, чи могли б вони зробити щось із того, що записали, і без чарівної пігулки, та до якої мети вони можуть прагнути і без неї.

На останньому, **четвертому занятті** виконувались три вправи: «Послухайте своє тіло», «Лист із майбутнього», «Лист, в якому я кажу собі дякую», перша з яких мала на меті покращити усвідомлення свого тіла, а друга і третя – встановити смислові відношення між теперішнім та майбутнім періодами свого життя і зацентрувати увагу на своїх сильних сторонах, перевагах та досягненнях.

Заняття завершувалися узагальненням отриманого під час проходження програми досвіду та обговоренням можливостей його використання в подальшому.

До усіх досліджуваних застосовувався комплекс психодіагностичних методик при їх вступі до лікувального центру. Через тиждень перебування у центрі цей самий комплекс методик було застосовано вдруге. Використано такі методики: «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Мільмана; «Смисложиттєві орієнтації» Д. Леонтьєва; «Колірний тест ставлень» А. Еткінда.

Результати дослідження та їх обговорення. У табл. 1 наведено медіани вимірюваних мотиваційно-смислових параметрів в обох групах та показники U критерію Манна-Уїтні на початку лікування та через тиждень від початку.

Таблиця 1. Показники основної групи та групи порівняння

Показник	Me осн. 1	Me пор. 1	U1	Me осн. 2	Me пор. 2	U2
Шкали мотиваційного профілю						
Підтримка життєзабезпечення	19.00	21.00	-3.890**	19.00	20.00	-3.058**
Комфорт	18.00	18.00	-.212	18.00	19.00	-.343
Соціальний статус	18.50	18.00	-.099	17.00	18.00	-2.145*
Спілкування	13.00	13.00	-.181	16.00	17.00	-1.640
Загальна активність	12.50	14.00	-1.832	10.00	12.00	-2.449*
Творча активність	13.00	13.00	-.509	12.00	12.00	-0.169
Суспільна корисність	12.00	14.00	-1.638	16.00	14.00	-0.858
Смисложиттєві орієнтації						
Цілі в житті	15.50	15.00	-1.310	19.00	19.00	-0.643
Процес життя	25.00	25.00	-.227	27.00	26.00	-2.385*
Результативність життя	28.00	28.00	-.615	27.00	27.00	-0.272
Локус контролю-Я	14.00	16.00	-1.428	17.00	19.00	-3.107**
Локус контролю-життя	28.00	29.00	-1.811	29.00	28.00	-0.526
Осмисленість життя	90.00	92.00	-0.686	90.00	89.00	-1.576

Примітка 1. Скорочення для позначення медіани показника: Me осн.1 – в основній групі на початку лікування; Me осн.2 – в основній групі через тиждень від початку лікування; Me пор.1 – в групі порівняння на початку лікування; Me пор.2 – в групі порівняння через тиждень від початку лікування.

Отже, за мотиваційними параметрами основна група та група порівняння на початку лікування (і відповідно – першого етапу дослідження) є більш-менш однорідними: лише за однією шкалою мотиваційного профілю, а саме – за шкалою мотиву підтримки життєзабезпечення виявлено значимі відмінності. Як бачимо за показниками медіан в обох групах, вищий рівень мотиву підтримки життєзабезпечення виявляють досліджувані, які увійшли до групи порівняння. При тому, що показники медіан помітно розрізняються за певними шкалами, значимих відмінностей за іншими мотиваційними та смисложиттєвими шкалами не виявлено.

При порівнянні основної групи та групи порівняння через тиждень перебування у лікувальному центрі бачимо, що різниця між їх мотиваційно-смисловими параметрами змінилась: зберіглась на рівні закономірності різниця у вираженості мотиву підтримки життєзабезпечення з вищими показниками у групі порівняння та з'явилась різниця у показниках локусу-контролю-Я. Зважаючи на медіани, можемо зазначити, що значення останнього показника зросло в обох групах, але вищі з них належать групі порівняння. На рівні тенденції змінилась різниця у наступних показниках: мотиви соціального статусу та загальної активності (більші значення у групі порівняння), та показник процесу життя (більше значення у основній групі).

Тобто, порівнюючи групи на початку лікування та через тиждень перебування учасників у лікувальному центрі, можемо говорити про те, що відбулися певні зміни у мотиваційно-смисловій сфері в учасників обох груп. Однак для більш докладного розуміння мотиваційно-смислової динаміки необхідно прослідкувати зміни, які відбулися в кожній групі. Спочатку порівняємо досліджувані мотиваційно-смислові параметри в основній групі до та після застосування психокорекційної програми (табл. 2).

Таблиця 2. Порівняння мотиваційно-смислових показників в основній групі

Показник	Медіана до	Медіана після	W критерій Уїлкоксона
Шкали мотиваційного профілю			
Підтримка життєзабезпечення	19.00	19.00	-1.097
Комфорт	18.00	18.00	-0.832
Соціальний статус	18.50	17.00	-2.071*
Спілкування	13.00	16.00	-4.352**
Загальна активність	12.50	10.00	-1.712
Творча активність	13.00	12.00	-2.040*
Суспільна корисність	12.00	16.00	-3.878**
Смисложиттєві орієнтації			
Цілі в житті	15.50	19.00	-3.071**
Процес життя	25.00	27.00	-2.820**
Результат життя	28.00	27.00	-0.830
Локус контролю-Я	14.00	17.00	-3.558**
Локус контролю-життя	28.00	29.00	-0.959
Осмисленість життя	90.00	90.00	-1.038

Як бачимо з табл. 2, протягом застосування психокорекційної програми відбулись такі зміни за шкалами мотиваційного профілю: зниження на рівні тенденції мотивів соціального статусу та творчої активності та підвищення на рівні закономірності мотивів спілкування та суспільної корисності. Ситуація перебування у лікувальному центрі та вплив психокорекційної програми актуалізували зростання мотивів спілкування та суспільної корисності, які у даному разі можуть розглядатися як мотиви, що забезпечують компенсацію соціально-психологічних проблем, що виникли внаслідок захворювання.

У той же час відмічається значне підвищення показників орієнтації на цілі та процес життя, а також локусу контролю-Я. Загальний показник осмисленості життя залишився без змін. Враховуючи, що основну групу майже наполовину склали хворі на цукровий діабет 1 типу, тобто особи, які мають набагато важчі симптоми, у порівнянні з хворими на цукровий діабет 2 типу, виражені зміни у показниках цієї групи, які зафіксовано в процесі проходження нею психокорекційної програми, мають розглядатись як маркери значної оптимізації мотиваційно-смислової сфери цих осіб.

Розглянемо тепер зміни показників мотиваційно-смислових параметрів у групі порівняння, у якій їх вимірювання також відбулося при вступі на лікування та через 1 тиждень, як і в основній групі (табл. 3).

Таблиця 3. Порівняння мотиваційно-сміслових показників у контрольній групі

Показник	Медіана до	Медіана після	W критерій Уїлкоксона
Шкали мотиваційного профілю			
Підтримка життєзабезпечення	21.00	20.00	-.198
Комфорт	18.00	19.00	-.089
Соціальний статус	18.00	18.00	-.288
Спілкування	13.00	17.00	-5.018**
Загальна активність	14.00	12.00	-1.287
Творча активність	13.00	12.00	-1.112
Суспільна корисність	14.00	14.00	-1.024
Смисложиттєві орієнтації			
Цілі в житті	15.00	19.00	-4.911**
Процес життя	25.00	26.00	-0.962
Результат життя	28.00	27.00	-1.526
Локус контролю-Я	16.00	19.00	-4.444**
Локус контролю-життя	29.00	28.00	-2.851**
Осмисленість життя	92.00	89.00	-.824

З табл. 3 бачимо, що у контрольній групі також відбулись зміни, хоча вони відрізняються від змін в основній групі: на рівні закономірності збільшилися показники мотиву спілкування, цілей в житті, локусу контролю-Я. У той же час, отримано парадоксальний результат стосовно показника локусу контролю-життя, який, навпаки, знизився. Тобто досліджувані групи порівняння через тиждень перебування у лікувальному центрі почали більше відчувати себе господарями власного життя, здатними будувати життя у відповідності до власних цілей. Однак ці ж досліджувані у цей момент значно втрачають віру у керованість життя. Очевидно, такий результат можна пояснити, з одного боку, покращенням фізичного стану та, відповідно, розширенням перспективи бачення досліджуваними свого майбутнього, з іншого – посиленням переконання у тому, що їх соматичне благополуччя залежить від інших людей та обставин, а не від них самих. Цікаво, що у основній групі медіана показника локусу контролю-життя, навпаки, зросла, хоча й не виявлено статистично значимого зростання.

Для уточнення змін у мотиваційно-смісловій сфері ми проаналізували результати, отримані за допомогою колірної тесту ставлень. Досліджуваних обох груп при вступі на лікування та після проходження психокорекційної програми спочатку просили обрати кольори, як це відбувається при застосуванні оригінального тесту Люшера, а після цього – сформулювати колірний ряд у порядку відповідності поняттю, від «найбільш схожого, такого, що підходить» до «найменш схожого, такого, що не підходить». Для вивчення реакцій досліджуваних їм пропонувалися такі поняття: «Я», «хвороба», «минуле», «теперішнє», «майбутнє».

При обробці вибори кольорів аналізувалися відповідно до схеми:

+ + X X = - - , де перші два вибори – основні. Ці пари можуть інтерпретуватися як відповідні одному з трьох можливих станів: негативний, стан неспокою, позитивний. У якості ще однієї характеристики стану ми обрали активність – пасивність.

В результаті було отримано частотні розподіли досліджуваних вимірів до-після за типом емоційного стану. У табл. 4 наведено дані щодо негативного, позитивного станів та стану неспокою учасників основної групи.

Таблиця 4. Частотний розподіл негативного, позитивного стану та стану неспокою в основній групі

Поняття	Негативний		Неспокійний		Позитивний		Активний		Пасивний	
	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
Я (1)	6	9	22	17	11	14	33	34	4	3
Я (2)	6	6	18	20	15	13	34	33	5	6
Хвороба (1)	16	26	14	8	9	6	24	29	11	6
Хвороба (2)	15	19	15	13	10	8	23	27	15	11
Минуле (1)	18	17	16	12	6	11	28	28	7	10
Минуле (2)	16	19	12	10	10	10	29	25	6	11
Теперішнє (1)	14	9	10	12	16	19	30	31	5	9
Теперішнє (2)	11	8	16	12	13	18	27	27	10	9
Майбутнє (1)	21	17	13	10	5	13	31	26	7	8
Майбутнє (2)	24	14	9	13	7	12	18	20	4	7

Примітка. (1), (2) – перший та другий вибори під час того ж дослідження

Особливу увагу звертають на себе дані щодо хвороби, з одного боку, й теперішнього і майбутнього – з іншого (рис. 1).

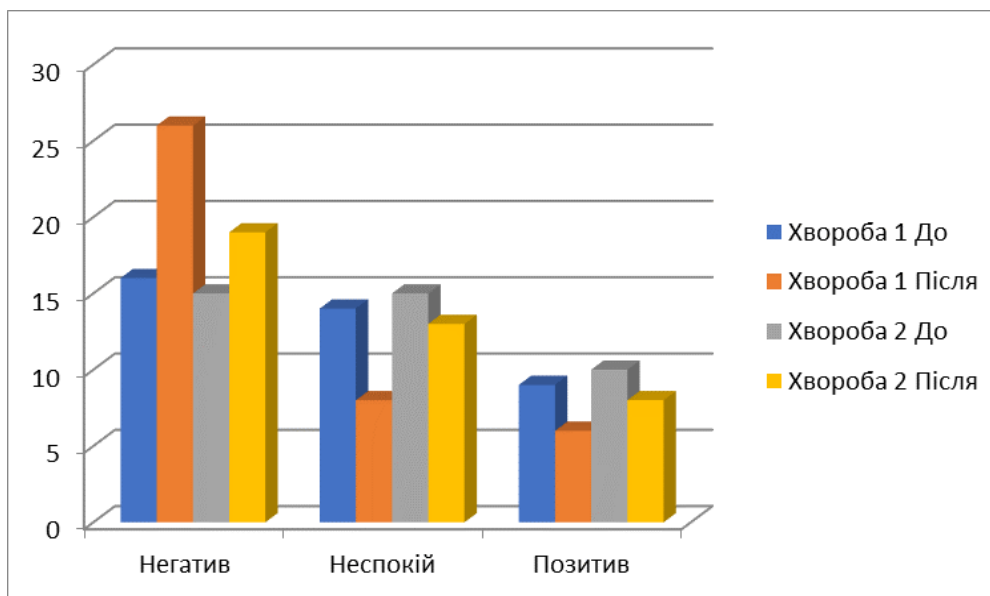

Рис. 1. Частотний розподіл емоційних станів: ставлення до хвороби.

Як бачимо на рис.1, після проходження програми у досліджуваних істотно зростає кількість негативних ставлень до хвороби: з 15 до 25 осіб в першому вимірюванні та з 14 до 18 осіб – у другому (що у відсотковому відношенні відповідає: з 37,5% до 62,5% й з 35% до 45%).

З іншого боку, відзначається зниження негативного ставлення й, відповідно, підвищення позитивного, у сприйнятті власного теперішнього і майбутнього (рис. 2, 3). На рис. 2. відтворено частоту емоційних станів, що характеризують ставлення до теперішнього.

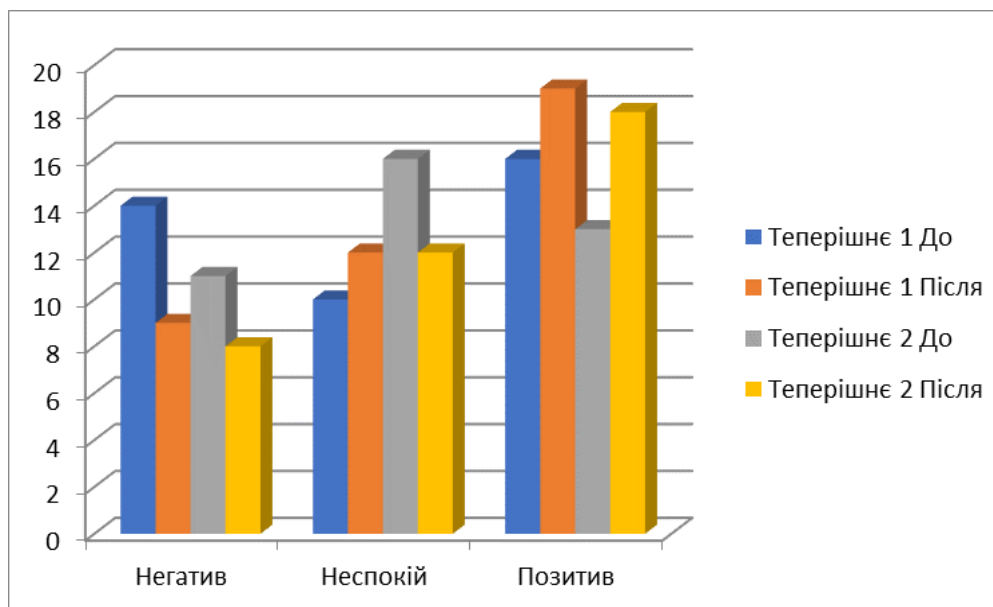

Рис. 2. Частотний розподіл емоційних станів: ставлення до теперішнього

Позитивне ставлення до теперішнього в першому вимірюванні зросло після застосування програми з 16 до 19 осіб (з 40% до 48%), а у другому – ще істотніше – з 13 до 18 (з 33% до 45%). При цьому позитивне ставлення переважало негативне.

Ще більш інформативними виявилися зміни у сприйманні власного майбутнього (рис. 3).

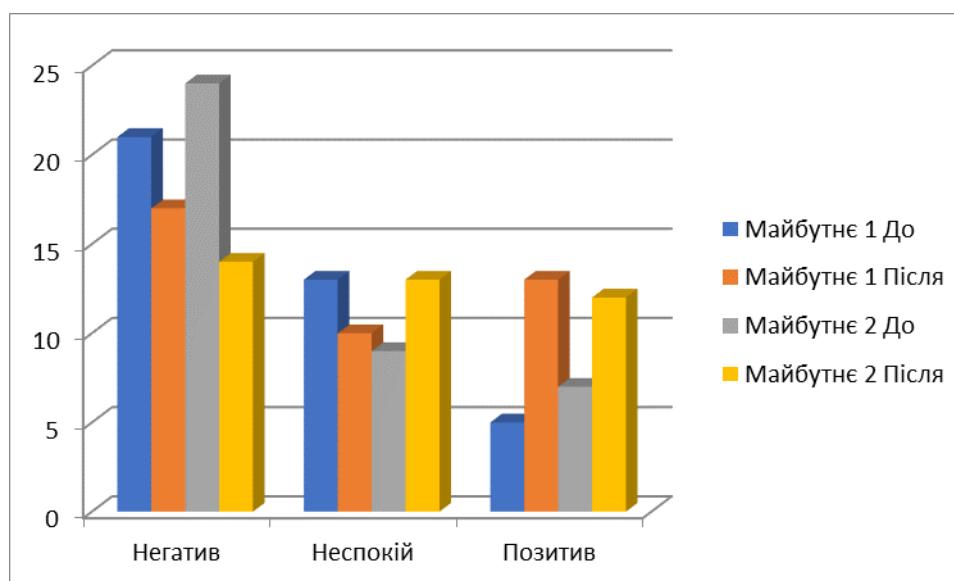

Рис. 3. Частотний розподіл емоційних станів: ставлення до майбутнього

Якщо в констатувальній частині дослідження домінування негативного ставлення було виявлено у більш ніж 50% досліджуваних при першому вимірюванні й у 60% - при другому, то після проведення програми даний відсоток знизився до 42% й 35% відповідно.

Так само, більшість з них не бачила жодного позитиву у власному майбутньому – лише трохи менше 13% (а при другому вимірюванні – менше 18%) досліджуваних сприймали власне майбутнє позитивно. В результаті застосування програми їх кількість зросла до майже 33% (30% при першому вимірюванні).

Щодо другої складової, вимірюваної за допомогою колірному тесту ставлень (див. табл. 4), заслуговують на увагу зміни у ставленні досліджуваних до хвороби. Інтерпретації деяких комбінацій кольорів не містять визначену активність або пасивність (наприклад, фіолетовий і синій на першому і другому місяцях), тому сума частот не є однаковою відносно різних об'єктів.

Після проведення психокорекційної програми відзначається зниження кількості пасивних ставлень до хвороби з 11 до 6 у першому вимірюванні та з 15 до 11 у другому (у відсотках: з 28% до 15% й з 38% до 28%), і, відповідно, підвищення активності у відношенні до неї на 5 і 4 особи, тобто на 12,5% і 10% відповідно (рис. 4).

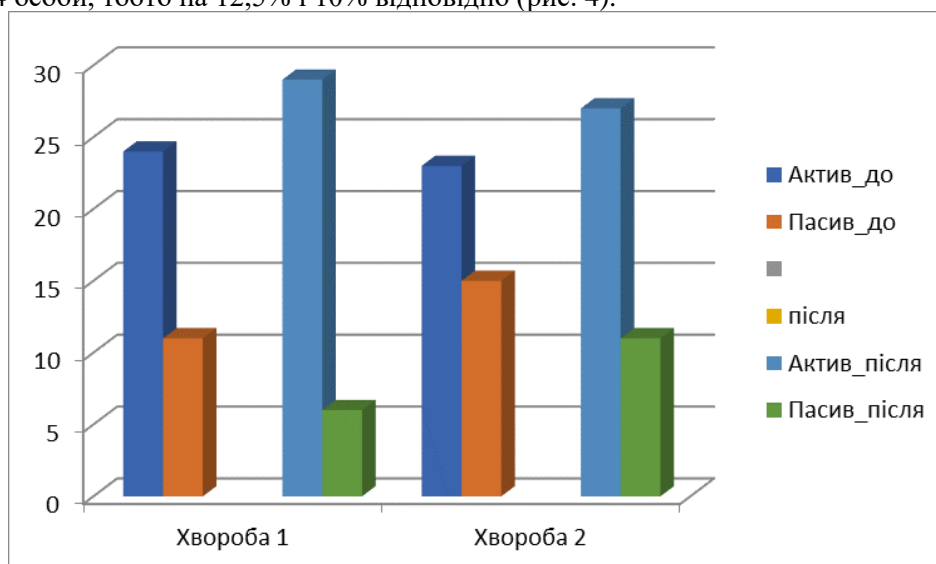

Рис. 4. Частотний розподіл активних і пасивних станів: ставлення до хвороби

Для порівняння даних стосовно емоційних станів досліджуваних основної групи та групи порівняння нами враховувалися лише ті показники, які мали подібний характер у двох виборах (при першому та другому колірних виборах). На рис. 5 відображено співвідношення показників емоційного ставлення до обраних для дослідження понять у двох групах.

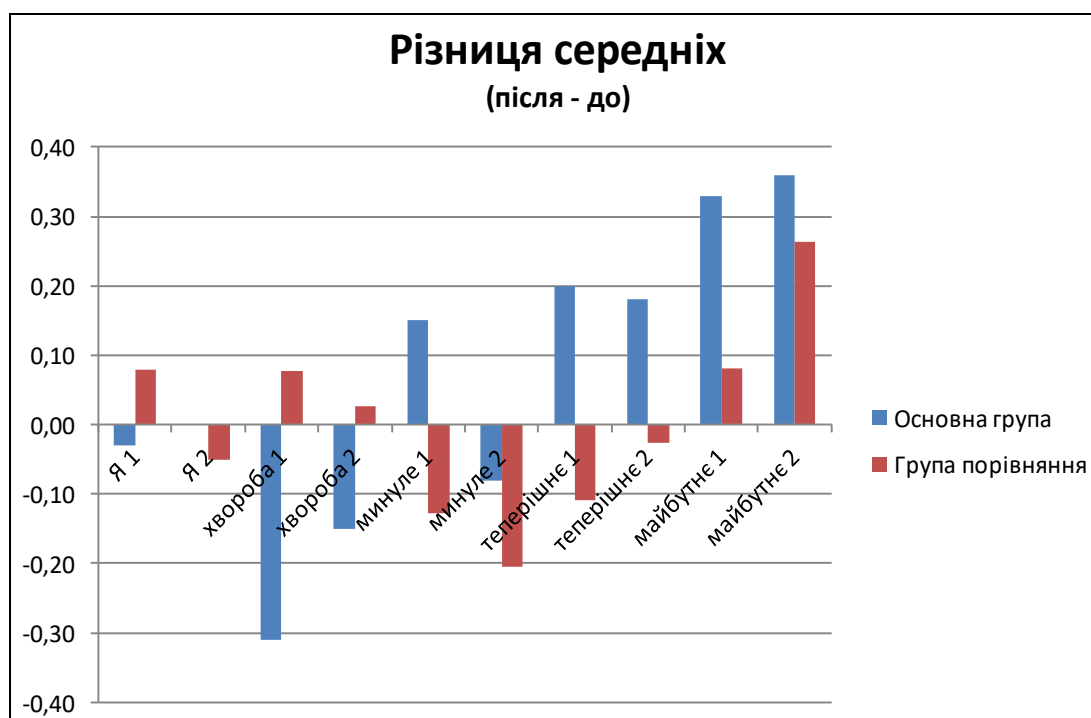

Рис. 5. Співвідношення показників емоційного ставлення до обраних для дослідження понять у основній групі та групі порівняння

Як бачимо на рис. 5, показник емоційного ставлення та відповідної значимості хвороби протягом тижня перебування у лікувальному центрі істотно знижується в основній групі і зростає в групі порівняння; показник значимості теперішнього, який істотно зростає в основній групі, в групі порівняння знижується. Значення майбутнього зростає в обох групах, проте в основній групі воно зростає потужніше.

Висновки. Апробація розробленої нами програми оптимізації мотиваційно-сміслової сфери хворих на цукровий діабет дозволила зафіксувати зміни у досліджуваних параметрах, які засвідчують ефективність застосованих психокорекційних втручань.

Протягом застосування програми відбулось певне зниження мотивів соціального статусу та творчої активності, однак значне підвищення мотивів спілкування та суспільної корисності, які забезпечують компенсацію соціально-психологічних проблем, що виникли внаслідок захворювання.

Також відбулось значне зростання показників орієнтації на цілі та процес життя, а також локусу контролю-Я. Враховуючи, що основну групу майже наполовину склали хворі на цукровий діабет 1 типу, тобто особи, які мають набагато важчі симптоми, у порівнянні з хворими на цукровий діабет 2 типу, виражені зміни у показниках цієї групи, які зафіксовано в процесі проходження нею психокорекційної програми, можуть розглядатись як маркери значної оптимізації мотиваційно-сміслової сфери цих осіб.

У групі порівняння зміни, що відбулись, істотно відрізняються від змін в основній групі: збільшилися показники мотиву спілкування, цілей в житті та локусу контролю-Я. Встановлено парадоксальне поєднання зростання показника локусу контролю-Я з одночасним істотним зниженням показника локусу контролю-життя, що можна пояснити, з одного боку, покращенням фізичного стану та, відповідно, розширенням перспективи бачення досліджуваними свого майбутнього, з іншого – посиленням переконання у тому, що їх соматичне благополуччя залежить від інших людей (лікарів, родичів тощо) та обставин (покращення чи погіршення здоров'я), а не від них самих.

Інтенсивність емоційної оцінки хвороби під впливом психокорекційної програми у основній групі знижується, у той час як в групі порівняння за відповідний період часу, навпаки, зростає. Разом з тим, емоційна оцінка теперішнього та, відповідно, його значущість для досліджуваних основної групи після програми зростає; в групі порівняння цей показник, навпаки, знижується. Значення майбутнього в обох групах за відповідний період часу (перший тиждень перебування у лікувальному центрі) зростає, але в основній групі це зростання є інтенсивнішим.

REFERENCES

1. García-Alandete J., Marco J. H. & Pérez S. (2017). Purpose-in-Life Test: Comparison of the Main Models in Patients with Mental Disorders. *The Spanish Journal of Psychology*, 20, 1–9. doi:10.1017/sjp.2017.28.
2. Hajjhasani M. & Naderi N. (2020). Death Anxiety in the Elderly: The Role of Spiritual Health and Perceived Social Support. *Aging Psychology*, 6 (4), 309-319. doi:10.22126/jap.2020.5778.1473.
3. Jaacks, L. M., Siegel, K. R., Gujral, U.P., & Narayan, K. M. V (2016). Type 2 diabetes: A 21st century epidemic. *Best Practice & Research Clinical Endocrinology & Metabolism*, 30(3), 331–343. doi: 10.1016/j.beem.2016.05.0032
4. Panahi R., Ahmadi A., Amjadian M., Khasi B., Noori E., Ghajari H., Yosefi F., Javanmardi E., Ghaderi N. (2019). A study on the relationship between spiritual health and quality of life in patients with type 2 diabetes mellitus. *Chronic Diseases Journal*, 7(2), 73-79. doi: 10.22122/cdj.v7i2.386
5. Sarycheva Ju. V. (2005). Programma kompleksnoj psihologicheskoj rehabilitacii na osnove kliniko-psihologicheskikh osobenostej podrostkov s saharnym diabetom I tipa [Program of complex psychological rehabilitation based on clinical and psychological peculiarities of adolescents with type 1 diabetes mellitus]. *Doctor's thesis*. Novosibirsk.
6. Shtrahova, A.V., Arslanbekova, Je.V. (2011). Motivacionnyj komponent vnutrennej kartiny bolezni kak faktor priverzhennosti k terapii u bol'nyh somaticheskimi zabolevanijami s vital'noj ugrozoy [Motivational component of inward disease picture as a factor of treatment compliance of patients with somatic diseases and a vital threat]. *Vestnik JuUrGU* [Bulletin of SUGU], 29, 82–89.
7. Taghvaeenia A. & Delavarizadeh S. (2017). The Effectiveness of Group Logotherapy on the increase of Psychological Well-Being of The Elderly Retired Women. *Aging Psychology*, 2 (2), 115-124.

СКРИПКОВА ТВОРЧИСТЬ МА СІЦОНГА В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ТЕЧІЙ ТА МИСТЕЦЬКИХ НАПРЯМКІВ ХХ-ГО СТОЛІТТЯ

Лі Янь Лун, пошукувач кафедри історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7457

ARTICLE INFO

Received 06 January 2021
Accepted 28 February 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

Chinese violin music, Ma Sizong, neo-romanticism, impressionism, symbolism, neo-folklore, neoclassicism, fauvism, urbanism, primitive naive, expressionism, minimalism.

ABSTRACT

The problem of synthesis of artistic and aesthetic directions of the XX century is considered in the violin music of the Chinese composer Ma Sitsong, whose creative path is outlined in the European, Chinese and American periods. Ma Sitsong was the first Chinese musician to study at the Paris Conservatory and adapt the modernist tendencies of Europe (Impressionism by C. Debussy; I. Stravinsky's search for the "Holy Spring", B. Bartok's neo-folklore). The principles of the latter resonated with Ma's intense reliance on the national Chinese firstborn. After returning to China, he admired the work of S. Prokofiev. Violin music (the first Chinese Concerto, Xinyan Rhapsody for Violin and Orchestra, Suiyuan Suite, Rondo №№1-2) showed a bright national beginning combined with neo-romantic tone and impressionistic sound recording. The mystical-religious figurative conceptosphere of the Tibet Suite is full of symbolic features. After emigrating to the United States, the composer turned to the native music of Taiwanese aborigines (Amei and Gaoshan Suites). Reproducing archaic images, Ma tends to Fauvism, primitive naivety and minimalism, continuing the line of I. Stravinsky, corresponding with the search for his contemporaries: O. Messian, J. Cram, J. Cage, T. Takemitsu, M. Skoryk. In works of the American period (Concerto for 2 violins, Rondo №№3-4, Sonata №3, Sonata for 2 violins solo) neoclassical, expressionist, urban features, elements of Westernization, jazz are felt. Ma Sitsong, as one of the founders of the national violin school, organically combines the diversity of world trends with a lasting reliance on Chinese folk music.

Citation: Li Yan Lun. (2021) Ma Sizong's violin work in context artistic and aesthetic trends and artistic directions of the twentieth century. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7457

Copyright: © 2021 Li Yan Lun. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. У дослідженнях міжкультурного діалогу в сучасному глобалізованому світі існує чимало проблемних зон, пов'язаних дихотомією Схід-Захід. З виходом на арену багатьох азійських культур, що заявили про свої права, демонструючи своєрідність власних автентичних етно-традицій, відбувається процес адаптації досягнень європейської класичної академічної музики, що виявляє напруження орієнталізму окцидентальні тенденції щодо засвоєння і перетворення великого світового досвіду у різних царинах культури. Одним з яскравих прикладів співвідношення національного (східноазійського) та європейського (західного) є творчість видатного китайського композитора і скрипаля Ма Сіцонга.

В контексті взаємодії європейських та національних традицій у скрипковій музиці Китаю, творчість Ма Сіцонга, пронизана впливами К. Дебюссі, М. Равеля, Ф. Крейслера, С. Прокоф'єва, Б. Бартока, І. Стравінського, американських мінімалістів та ін. з міцною опорою на китайську народну музику з огляду на музичну мову, стилістику (в тім виконавську) та життєвий шлях (європейський-китайський-американський періоди), становить незаперечний науковий інтерес як

яскравий зразок синтезу національного і світового, заслуговуючи на ґрунтовне та всебічне вивчення в її інтегративних та націоцентристських виявах. Саме дані ракурси дослідження покликані усвідомити та локалізувати також динаміку становлення китайської скрипкової музики та перспектив її розвитку в еволютивних процесах співмірності національного та світового.

Будучи реабілітованою лише на початку ХХ ст., творчість композитора, який зазнав гонінь у період культурної революції та чудом емігрував до США, хоч попередньо був іменований Мао “Королем китайської скрипки” [3], лише в останні десятиліття починає нове життя, симптоматично — наукове осмислення [2, 4, 7]. Дослідження, присвячені скрипковій творчості Ма Сіцонга відрізняються специфічними підходами — з одного боку це китайські розвідки середини ХХ ст. (в час слави і апогею діяльності митця в Китаї), де особливо підкреслюються патріотичні мотиви та національна природа, при цьому оминаються неприйнятні західні впливи [6, 7, 14]; натомість діаспорна література зважає в більшій мірі на твори останнього американського періоду, розглядаючи їх переважно під знаменником лірико-ностальгічних образів [1, 9]. Лише в останні роки (з огляду і на щораз більше поширення скрипкових творів митця у виконавському середовищі) увагу дослідників почали привертати окремі, наразі не вивчені твори, Ма Сіцонга [6, 10, 11, 12, 13]. Це пов’язано і з тим, що деякі композиції щойно входять у музичний обіг, частина з них втрачена, частина наразі знаходиться в рукописах.

Мета дослідження полягає у комплексному розгляді творів для скрипки різних періодів творчості Ма Сіцонга (європейського, китайського, американського) у контексті кореспонденції у стилістиці митця з художньо-естетичними напрямками, мистецькими течіями та композиторськими техніками ХХ століття.

Результати дослідження. Сформувавшись в національних традиціях у прогресивній та освіченій родині високих посадовців Китаю, Ма Сіцонг з дитинства був ознайомлений і зі зразками західної культури (вдома грали на фісгармонії, на патефоні слухали платівки з європейською музикою). Коли Ма виповнилося 11 років, старший брат, який навчався в Паризькому університеті привіз у подарунок скрипку, в яку Ма буквально закохався і того ж року вирушає з братом в Париж на навчання в консерваторію. Після короткої підготовки Ма Сіцонг, виявляючи ознаки вундеркінда (всього за два роки опанування інструментом він виступає з Першим концертом Н. Паганіні на конкурсі молодих скрипалів у Парижі, стаючи його лауреатом). У Франції Ма поринає в бурхливе мистецьке життя першої третини ХХ-го століття. Навчається у професора скрипки Пауля Обберсдорфера (учень школи Марсіка, перша скрипка Grand Opera, близький друг М. Равеля), а також займається в класі єврейсько-турецького композитора Янко Бінненбаума, який дав молодому китайцеві ґрунтовну базу композиторської техніки, особливо прививаючи любов до давньої поліфонії, зокрема, Й. С. Баха. Разом з тим багатообіцяючий музикант захоплюється творчістю К. Дебюссі, яку детально вивчає. Свого роду потрясінням стала для Ма і “Весна священна” І. Стравинського, яку він почув в Парижі. Після повернення до Китаю Ма Сіцонг розгортає велетенську виконавську (дає перші сольні скрипкові концерти та започатковує гастрольні тури в Китаї, знайомлячи публіку з європейською скрипковою музикою), композиторську (є автором 2 симфоній, першого китайського скрипкового концерту, сонат, сюїт, численних фортепіанних, віолончельних, камерно-інструментальних та вокальних і хорових творів) та педагогічну діяльність.

Будучи докладно ознайомленим з західноєвропейською музикою та виконуючи як скрипаль твори А. Вівальді, Й. С. Баха, В.-А. Моцарта, Н. Паганіні, Г. Венявського, П. Чайковського, П. Сарасате, К. Сен-Санса, а також своїх сучасників — М. Равеля, Ф. Крейслера, Б. Бартока, С. Прокоф’єва, Ма Сіцонг виробляє власний композиторський стиль, в якому поєднує європейські елементи з рідною китайською музикою. Цікаво, що на початку своєї композиторської діяльності в Китаї Ма зазнає критики стосовно захоплення європейською музикою та відносно вишуканості і складності його музичної мови. Проте, високого художнього смаку, вимогливості та професіоналізму, прогресивності Ма не позбудеться, сповідуючи високоетичні мистецькі ідеали. Твори Ма Сіцонга відзначаються яскравою художньою образністю та новими рисами, співвідносними з музикою ХХ ст. Про свої захоплення К. Дебюссі, І. Стравинським, Б. Бартоком, С. Прокоф’євим та іншими митцями композитор підкреслював у своїй “Автобіографії”, праці “Мій композиторський досвід”, виступах, тощо. Під час навчання в Європі Ма як скрипаль освоював класично-романтичний репертуар, однак цікавився і сучасними течіями та напрямками. Майже всі дослідники підкреслюють наближення до французької школи імпресіоністів, представником якої і був композитор. Можна відзначити характерне прагнення до ясної, відточеної форми, прозорої звукописної фактури і витонченості образного змісту. Все це в

поєднанні з традиційною для китайської музики пентатонікою, що породжує за рахунок фактично п'яти тонікальних центрів багатство тональних інваріантів, які викликають своєрідне колористичне ладове блимання, нагадує про стиль французьких імпресіоністів кінця XIX – початку XX ст. Паралелі з творчістю Дебюссі і Равеля виникають у “Колісковій” – визнана першим професійним китайським твором для скрипки, де гра світлотінями спостерігається в гронах делікатних акордових комплексів, наприклад $f\text{-moll} / A\text{-dur} / f^3 / \text{зм.}d_2 /$, які завершуються кластерними поліакордами: [b-f-c-f-as-es] чи [f-c-b-es-as]. Ця п'єса незвичайної краси і вишуканості написана на тему маминої коліскової, оправлена у м'ягкі та барвисті гармонії виказує шляхетну композиторську манеру митця, яку й почерпнув у французьких імпресіоністів.

Ясні трелі, форшлагги, паралелізми у “Пасторалі”— всі ці агогічні нюанси в поєднанні з моделюванням інтонаційними первістками підкреслюють і створюють картинно-колоритну динаміку цілого. “Пастораль” Ма Сіцонга єднає і характерні європейські риси пасторальності, а специфічний колорит досягається ладо-інтонаційними та мелодико-ритмічними особливостями китайського народно-пісенного контенту. Загалом ясний і погідний характер цієї мікро-сюїти, зітканої з невеличких колоритних фрагментів, дозволяє зарахувати її до взірців імпресіоністичного звукопису, однак, викликаного власне китайською пейзажистикою. Зазначимо, що паралельно композитор працював над дивовижно вишуканим у плані виразових засобів вокальним циклом на слова китайського символіста Го Моруо — “Після дощу”: шість пісень на слова Го Моруо” (雨后集 After The Rain (Six Songs, words by Guo Moruo).

Незвичайно цікавою і колоритною зі специфічною концептообразною сферою є “Танець Драконових ліхтарів”, який передає перебіг одного з найважливіших релігійних обрядів китайців. Ця віртуозна концертна п'єса чи не найяскравіша серед творів Ма Сіцонга. Звукообразальні ефекти, пластика руху Дракона з яким танцюють дужі мужі, що імітують занурення і виринання, піднімають важке багатометрове тіло божества на високу гору, символізуючи запоруку щастя в Новому році. Всередині цього Дракона, зробленого з кольорових паперів чи квітів світяться тисячі ліхтарів, осяваючи зсередини божество, решта ж — освітлюють його шлях. Великий середній розділ рапсодичного плану Меню mosso (40-102 тт) “Танцю Драконових ліхтарів” — це перебіг жанрово-імпресіоністичних вражень від власне самих драконових вогняних ліхтариків. Розкішна звукописна картина розгортається перед слухачем, майже візуалізуючи фантастичні враження від танцю з сяючим різними кольорами драконом та від тисяч повітряних світел, які плавно ширяють, здіймаючись в небо.

Не менш яскраву пейзажистуку зустрічаємо у скрипкових сюїтах, фрагментах рондо. Поєднання наспівності та звукописної акварельності за рахунок ладо-гармонічних барв характеризує одну з найвідоміших композицій митця — “Ностальгію” — II частину Суйюанської сюїти (“Внутрішня Монголія”), яку полюбили мільйони китайців, адже, вона, подібно до “Мелодії” М. Скорика стала однією зі звукових емблем Китаю. Згодом — гімном китайських емігрантів. Цей твір приніс справжню народну славу Ма Сіцонгу, адже у ньому поєднана розповідь про тугу за далекою вітчизною у чудовому звукописному, майже візуально зримому пейзажі рідної землі, любов і пієтет до якої композитор проніс крізь все життя. Тему природи можна назвати одним з мегатекстів картини світу митця. Навіть на еміграції у далекій Америці, Ма Сіцонг вилиє свої почуття у неймовірної краси та досконалості повільній частині Adagietto величного Концерту для 2-х скрипок з оркестром, в якій превалюватиме уже рефлексивно-споглядальний тип подачі музичного матеріалу, що тяжіє до медитативного типу висловлювання, огорненого димкою згадок, візій, мрій про недосяжну батьківщину.

Часто ладо-тональні акварельні “розмитості” реалізуються за рахунок лінійних поєднань фактурних площин, які немов існують кожна сама по собі. Таку імпресіоністичну манеру спостерігаємо у п'єсі “Очерет” з тайванської “Амей-сюїти”. Рух рівномірними половинками паралельним двоголоссям в басу та коливання-відлуння у правій руці створюють фактурно-просторову звукову картину очеретяної музики, яку виповнює ніжними флажолетами партія скрипки. Так, композитор у сфері імпресіоністично-символічного звукопису апелює до одного з природних музичних інструментів — очерету. Ймовірно, що це для Ма Сіцонга був перегук з дебюссівським “Сірінксом”, проте, вирішує композитор даний образ надзвичайно дискретними мінімалістичними засобами, гравітуючи більше до символізму.

Переважно музику Ма Сіцонга асоціюють в плані адаптації мистецько-естетичних напрямків насамперед з імпресіонізмом. Проте, спостерігаються і символістичні риси, які проявилися особливо в пізньому періоді творчості. Найбільш яскравим зразком можна вважати

соло-сонату для 2-х скрипок, яка перегукується з подібним твором Ежена Ізаї. Глибоко символістичними ідеями пронизана п'єса з Амей-сюїти “Сонце і Місяць”, написана під впливом сакраментального озера у високогір'ї Тайваню, яке славиться своїми чудодійними властивостями та огорнене містичними легендами. Відштовхуючись від всесвітньовідомого “Місячного с'ява” К. Дебюссі з “Бергамаської сюїти”, яке стало по-суті революційним кроком у музичній пейзажистичній та загалом новим імпресіоністично-символістичним розумінням природи, перед Ма Сіцонгом постало ще складніше завдання: з'єднати воедино Сонце і Місяць, так як вони поєдналися у світобудовній системі Тайваню, уособленням чого і стала назва унікальної краси озера. І якщо люди приходять до цієї священної води за умиротворенням, то після пережитих потрясінь, ймовірно і для Ма Сіцонга воно стало рятівним у реабілітації та відновленні психічно-душевної рівноваги після пережитого в концтаборі. Символістичні елементи знаходимо і в раніших композиціях, зокрема, в Тібет-сюїті при зображенні величю ламаїстського храму, де композитор задіює імітації буддійських релігійних інструментів (труб, ударних і дзвонів), імітує молитовний спів тощо, створюючи глибоку зміслово-філософську картину вражень від монастиря. Оперування темами-символами спостерігається у останньому американському Рондо №4, де поспівка “Щедрика” М. Леонтовича постає як символ інонаціональної чужинецької культури, в якій змушений був перебувати Ма Сіцонг, (ця тема проходить і в Сонаті №3). Не менш символістичними (на межі мінімалізму) виступають такі п'єси з тайванських сюїт як “Самотність”, “Жертвопринесення”, “Очерет”, “Викликання духів”.

Особливо відчутними у Ма Сіцонга є неофольклористичні тенденції [10], що ґрунтується на базисних опорах, переосмисленні і способах опрацювання національних первістків. Захоплення творчістю Бели Бартока, яке виказував сам композитор, співзвучність ідей щодо трактування фольклору у академічній сучасній музиці дуже яскраво виступають у скрипковій музиці Ма Сіцонга (подібний підхід до народних джерел є і в українських композиторів: В. Барвінського, М. Колесси, М. Скорика). Наприклад, бартоківська “бомбастика” (за В. Барвінським) і чіткий ритмічний пульс на 6/8 у партії фортепіано співвідносяться з такими ж, неначе вигостреними, лапідарно-точними фразами скрипки, в партії якої переважають чіткі, рубані інтонації, октави, різкі динамічні контрасти, покликані відтворити картину бою у “Танці з мечами” (фінал Тибет-поєми). Віртуозна галерея бойових поз і вмінь розкривається у темпі presto, змінюючи, немов кадри з кінофільму один етап бою за іншим (тут однозначно відчутний вплив кіномузики, створеної Ма Сіцонгом напередодні скрипкової сюїти). Цікаво, що у партії скрипки перемежовується і звукозображальні (імітації бойових кличів, помахів мечів, що передаються узагальненими інтонаціями — насамперед різноманітними варіантами гармонічних та мелодичних октав), з яких скрипка починає своє соло (7-10 тт.) і суто танцювальні — на мелодію вокально-інструментальної традиції (10-19 тт.). Подібні ефекти зустрічаються в багатьох скрипкових творах композитора, особливо у фінальних частинах концертів. До подібного типу неофольклористичних композицій можна віднести п'єси “Гірська пісня”, “Весняний танець”, безперечно — скрипкові сюїти, вирішені в ключі локально-фольклористичної програмності. І якщо в “Ностальгії” з “Монгольської сюїти” переважає дух імпресіоністично-медитативної лірики, то у її фіналі — “Танець на межі” (“Степовий танець”) інтенсивно відчутне бартоківське начало. До цієї яскравої неофольклорної сфери відноситься і “Танець людей з гір” (Амей-сюїта), “Бойовий танець” (Гаошан-сюїта). Зауважимо, що при цьому спостерігається і оновлення скрипкових виконавсько-виразових прийомів, адже, Ма Сіцонг, подібно до Бартока надзвичайно інтенсивно імітує та впроваджує елементи гри на народних інструментах чи навіть наслідує звучання цілих народних капел, збагачуючи свої твори і сонорними ефектами (ударні в танцювальних композиціях, дзвони, флейти тощо).

Дані твори кореспондують і з фовізмом. Дикі первісні танці, заклинання, зображення світу духів в примітивних тайванських сюїтах апелюють до тенденцій наївно-примітивного мистецтва, що стало характерним для музики останньої третини ХХ ст., виступаючи в авангарді пошуків не лише нових виразових засобів та технічних можливостей інструменту, але й долучаються до нових естетично-мистецьких світових течій. Агресивно впроваджений вектор до архаїки Ігорем Стравінським у “Весні священній” відкрив небувалі можливості для оновлення академічної музики, яка крізь призму фольклоризму (речником якого став у ХХ ст. Б. Барток), моделювалася у зверненні до різних культур, в тім — Ма Сіцонгу належить один з перших поглядів китайського композитора засобами скрипкової музики на звуковий світ Суйюаню, Тибету, Тайваню, Ксіньяну та інших етнічних груп далекосхідного регіону. Такі тенденції виявляли

провідні митці кінця ХХ ст. — Дж. Крамб, Е. Картер, О. Мессіан, Т. Такеміцу та багато інших представників поставангардного періоду. Найбільш яскравою у плані неоархаїчних та фовістичних пошуків є остання, танцювальна (як і належить жанру сюїти) частина циклу “Амей-сюїти”, що кореспондує зі стилем примітивного наїву. Спроба охопити філософсько-релігійний концепт аборигенів Тайваню, концентруючи його вихідні позиції у невеликій скрипковій мініатюрі — завдання дуже нелегке. Варто згадати, що ритуально-містичні образи зустрічалися на сторінках творчості Ма Сіцонга, зокрема, у скрипковій музиці — це окремі п'єси обрядово-релігійного характеру “Танець Доброго Врожаю”, “Танець Драконових ліхтарів”, особливо яскравою в цьому плані постає “Тібетська сюїта” з її середньою частиною — “Lamasery” (“Буддійський храм”). Звичайно, що композитора приваблювала неординарна і унікальна колористика звукової аури цих обрядів. У орієнтальному ракурсі апробацією даних тем особливо переймалися представники французької школи, а зображення ритуального Сходу стало однією з імалогом (образних векторів) в багатьох творах західних композиторів, тобто, ці ідеї Ма Сіцонг міг почерпнути ще з Європи, зокрема, і від К. Дебюссі чи таїтянських малярських образів В. Гогена. Звернення ж до архаїчної обрядовості чи праджерел наївно-первісного мистецтва задекларував І. Стравинський — один з кумирів китайського композитора, рівно ж Б. Барток намагається підняти первісні пласти своєї культури, співдіючи з фольклористично-етнологічними науковими пошуками у цій сфері. Однак, це образно-тематичне коло значно розширилося і набрало нових значень у музиці другої половини ХХ ст., коли все більший інтерес почали викликати локальні та маловідомі культури аборигенних племен, віддалених від західно-цивілізаційних уніфікованих нормативів. Так, в поле зору композиторів потрапляють країни Південної Америки (речницею самобутності яких стала словнозвісна Іма Сумак), Африки, Австралії, Океанії, звукові світи яких стають новою, свіжою і неповторною у своїй первинній красі та світоглядному універсалізмі барвою на магістралях світової музичної культури (наприклад, “Турангалілла” О. Мессіана). Так, Ма Сіцонг опиняється в авангарді цих пошуків, демонструючи при тім низку своєрідних композиторських рішень.

Отже, “Викликання духів” — доволі втаємничений обряд тайванських аборигенів є однією з суттєвих сторін їх світогляду, а культ предків та духів (за О. Фрезером та А. Тойнбі) був поширений фактично по всій землі впродовж існування людства. І якщо у “Жертвопринесенні” можна припустити певну об'єктивізацію, то “Викликання духів” безпосередньо пов'язані з такими суб'єктивно-індивідуальними явищами як шаманістичний містичний транс тощо. Ця п'єса є унікальною в своєму роді насамперед через звернення композитора до аборигенної культури у скрипковій музиці. Аборигенні мотиви зустрічалися ще у творчості пост-імпресіоністів, найбільш виразним в цьому плані був Гоген, натурою для робіт якого слугувала острівна культура Океанії, зокрема, Таїті. Згодом, збереженими первісними племінними культурами зацікавиться чимале число не лише вчених, але і митців, які намагатимуться пізнати ці культури, зрозуміти їх, досягнути нові духовно-ментальні світи, вбачаючи в них уже не стільки матеріал для екзотичності, скільки гуманістичні тенденції до показу самоцінності, їх непересічності та унікальності. Так, Ма Сіцонг постає в авангарді світових пошуків, а його звернення до музики аборигенів Тайваню є чи не першим зразком освоєння цієї культури академічною музичним мистецтвом, зокрема, скрипковим. Ось як про це пише Мінг-Джінг Чіу: “Хоча Ма Сіцонг не вказує на специфічні штрихи і не дає окремої локальної характеристики чи оцінок стосовно виконавських прийомів, я пропоную скрипалю грати граціозні нотки як флажолети на струні “А”. Адже увага до цього звуку може відображати шанування аборигенів до своїх предків та духів землі. Стрій п'єси та її фактурне вирішення підказують, що це може бути відтворення розмови аборигенів і духів їх шанованих предків”, - пише дослідник, продовжуючи: “Варто додати, що обрані композитором типи інтервалів допомагають зобразити розмову між земним та царством духів, і щоб викликати серйозне, благочестиве ставлення, відповідне жертві, виконавці повинні грати не надто еспресивно” [7, р. 53]. Отож, в даній п'єсі скрипка набирає сонорних якостей не лише пов'язаних з імітацією тих чи інших тембральних значень інструментального виміру, але й покликана відтворити емоційно-образну шкалу архаїчного магічно-ритуального шаманського співу, а за Мінг-Джінг Чіу — передавати діалог між людьми та містичними духами.

Не оминув Ма Сіцонг інших провідних тенденцій ХХ ст., зокрема, урбанізму, представниками якого були його сучасники під час навчання в Парижі — французькі композитори групи “Шести”. Безперечний вплив у цьому ракурсі мав на композитора і С. Прокоф'єв, твори для скрипки якого Ма Сіцонг виконував з Гаррі Рудим (на жаль дві перші “прокоф'євські” Скрипкові сонати Ма Сіцонга не збереглися). Часто композитор оперує в

даному аспекті примітивними мелодичними зворотами або й застосовує повтори на одному звуці. Гравітація до тенденцій “нової простоти” (Пауль Хіндеміт) виявляється, зокрема, у використанні побутових елементів популярних масових патріотичних чи новорічних святкових, дитячих пісень тощо. Загалом, композитор активно використовує даний елемент, будучи одним з авторів численних популярних маршів, патріотичних масових хорів і пісень, інтонаційний та ритмічний стрій яких відчувається в дуже багатьох інструментальних творах: симфоніях, тріо і квартетах, фортепіанних циклах тощо. Тут доречними видаватимуться порівняння з творчістю Д. Кабалевського, І. Дунаєвського, М. Блантера. Ознаки “нової простоти” спостерігаються і у скрипкових композиціях. Так, у фіналі Концерту для скрипки з оркестром Фа-мажор однією з образних ліній стає сподвижницька маршова молодіжного характеру тема, яка виконує роль рефрену у рондальному типі форми, надаючи цілому оптимістичного характеру, юнацького запалу. “Молодіжними” можна назвати і два перші Рондо для скрипки і фортепіано, сповнені таким же вітаїстичним духом. Проте, у творах американського періоду, зокрема, у Рондо №2 і №3, II-й частині Сонати для скрипки і фортепіано №3, сонаті-соло для 2-х скрипок зустрічаються механістичні однотипні рухи, ритмічна остінатність та репетитивність. Однак, у цих творах примітивно-побутове межує вже з експресіоністичним началом. Більш показовими в цьому плані постають невибагливі Дуети для 2-х скрипок, написані в американський період, які можуть трактуватися за призначенням для шкільного ансамблевого репертуару.

Очевидно, що Ма Сіцонг не оминув і тенденцій неокласицизму. Широкий спектр виконавського репертуару, з особливою увагою до творів Й. С. Баха, А. Вівальді, В.-А. Моцарта, безперечно, залишив яскравий слід і у авторських концепціях композитора. Зазначимо, що у другий парижський період Ма Сіцонг з Янко Бінненбаумом ґрунтовно вивчав творчість Баха і давніх поліфонічних майстрів. Так, бахівська поліфонія особливо відчутна в каденціях концертів (хоч тематичні зерна матимуть яскраво китайське забарвлення), проте, прийоми скритого багатоголосся, імітаційні зони, що наближаються до фугатних, засвідчують і увагу автора до збереження традицій минулого. У пізніх сонатах, рондо, подвійному концерті перемишуються і поліфонічне мислення європейського типу, і контрастний тип поліфонічної фактури, більш властивий для народного ансамблевого чи оркестрового виконавства. Подібно до європейської школи — поліфонічні “згустки” з’являтимуться у Ма Сіцонга у вирішальних драматично загострених фазах форми або ж відповідатимуть рефлексивно-метитативним станам роздумів, моментам філософського осмислення, характерного для пізнього періоду творчості.

Трагічні життєві події та історичні катаклізми знайшли відбиток не лише у симфонічній чи вокально-інструментальній творчості митця. Так, інтенсивними експресіоністичними рисами позначено чимало скрипкових композицій Ма Сіцонга. Атональні та дисонансні нагромадження у I частині Сонати №3, гострий драматизм Рондо №3, підкреслений такими ж складними гармонічними перебігами, які виходять на межу дисонансно загостреної гармонічної мови у Рондо №4, головною концепційною ідеєю якого стає символ “замкненого” (ймовірно тюремного) кола. Не менш вражаючими є експресіоністичні елементи у подвійному концерті, де атональні елементи стають свого роду “підсвіткою”, однією з вагомих ліній поліплощинної образно-тематичної вертикалі. Тяжіння до мінімалістичних тенденцій також “працює” на користь експресіоністичного начала, яке Ма Сіцонг часто фокусує у концентрованій, доведений до енергетичних згустків форми (тайванські сюїти), що викликає часткові аналогії з А. Веберном. Мислення новими категоріями було особливо показовим для еміграційного періоду. Під впливом американської школи (критики часто порівнювали Ма Сіцонга з Робертом Беннетом) у скрипкову музику потрапляють і елементи вестернізації. Так, у якості такого емоційно-відвертого збудника виступає загрозливо-нав’язливий мотив “Щедрика”, який виступає у драстичному Рондо №4. Не позбавлена подібних “викличних” елементів II частина Сонати №3 для скрипки і фортепіано.

Та в цілому скрипкову творчість Ма Сіцонга у всій її різноманітності все ж варто розглядати під знаменником неоромантизму. Світлий, оптимістичний погляд на життя, композитор, не дивлячись на важкі виклики долі проніс до останніх днів¹. Захоплення романтичними скрипковими шедеврами Н. Паганіні, Ф. Мендельсона, П. Чайковського, ліричний дар композитора, життєствердна позиція гравітують до неоромантичних тенденцій в музиці ХХ ст. Не дивлячись на розмаїття стилевих інтенцій, що свідчать на користь автономії стилевого

¹Виникають аналогії з В. Барвінським, який також переніс страшні удари долі (10 років заслання і спалення всіх нот), залишаючись сповідником вітаїстичної непереборної віри в життя, зберігаючи глибоку сердечність та лірико-романтичне світовідчуття.

мислення, у творчості Ма Сіцонга превалує лірично-емоційна піднесеність, пієтет перед рідною природою (гімн природі у I ч. Концерту F-dur, II частина подвійного Концерту), величезне захоплення багатством його традицій, а оптативний тонус увінчує чи не всі твори композитора. Так, концепційно життєствердними є всі чотири скрипкові сюїти композитора, юначим запалом і молодечею силою відзначаються його Рондо №1 і №2; захоплено романтизованим у ліричному ключі постає і перший концерт для скрипки з оркестром. Вершиною ж світоглядно-філософського світосприйняття Ма Сіцонга стає монументальний концерт для 2-х скрипок з оркестром, у якому сфокусувалися провідні стилеві орієнтири композитора, демонструючи ідейно-образне багатство та канони естетичної краси, які сповідував композитор і у виконавській, і у композиторській творчості. Неоромантичний тонус, який Ма зберігає впродовж всього складного творчого шляху, виявляється у збереженні оптативного світосприйняття крізь призму витонченої лірики, що дозволяє навести аналогії з представниками різних національних шкіл — В. Барвінським, Б. Мартіну, Е. Вілла-Лобосом, С. Барбером, Р. Воан-Вільямсом, Д. Кабалевським, А. Ешпаєм.

При загально традиційному музичному мовленні (Ма Сіцонг спирається на широкий спектр велетенських традицій європейської та світової культури), вражає використання автором і сучасних композиторських технік. Сонористичні ефекти пов'язані передусім з пошуками нових якостей звучання скрипки, які композитор намагається співвіднести з тембрально-виконавськими принципами гри на китайському народному струнно-смічковому інструменті ерху (причому, апелюючи до різних видів цього багаточисленного сімейства). Адже націєтворче начало становить фундаментальну основу скрипкової музики Ма Сіцонга як представника китайської культури. Китайська музика впродовж кількох тисячоліть була самостійним явищем, зокрема, у аспектах естетики, строю, мелодичної інтонації, ладів, ритму, нотації вона мала свою систему, і поєднання її з європейською системою проходило складно. Разом з тим, знайомство з західною теорією музики як іншою системою знань про музичну мову проклало шляхи до зародження в китайській музиці композиторського мислення нової формації. Так, на основі пентатоніки (про-суті п'яти тонів) та розвиненої модальної сітки її видозмін, а також гептатонних варіантів та їх поєднань спостерігаємо нові та неординарні вирішення. За рахунок нової системи опорних тонікальних ступенів і ладових тяжінь при введенні в багатоголосу фактуру створюються цікаві прецеденти тональних та ладо-гармонічних співвідношень у європейській системі, яка таким чином розширює свої можливості: це акорди нетерцевої будови – секундо-квінтові (піпа-акорди), секундові терц- і кварт-акорди, пентатонні кластери; бі- та політональність (полімонодійне багатоголосся на основі поліладовості), розширена тональність, додекафонія, навіть атональність. Гармонічна мова композитора єднає ангеітоніку, безпівтонову пентатоніку, діатоніку і хроматику, що надає їй надзвичайної колористики і барвистості. Елементи ж “чужої” автентики у Тибет-поемі “заіскріли” хроматизмами через півтонові ковзання, що є типовим для індійської музики, а розосереджений макам прозирає в Уйгурській рапсодії. Неординарною є робота з архаїчними ладо-інтонаційними та ритмічними первістками у тайванських сюїтах. Не менш вражаючими є поліфонічні засоби, що часто виступають в органічному поєднанні лінійної, імітаційної, контрастної поліплощинної поліфонії. Дивовижні властивості метро-ритмічної комбінаторики, виходячи з природи автентичної моторно-танцювальної традиції приводять до варіабельності та інших оригінальних вирішень. Переважаючими прийомами стають органні пункти, репетитивна техніка, оперування мікроритмічними структурами, що наближається до модальних технік. Ритмічна квазі-свобода, пов'язана з імпровізаційністю та особливо віртуозними пасажами справляє спонтанне враження каскадів чи потоків і має вигляд “контрольованої алеаторики”, а принципи чіткого ритмічного моделювання імітують прогресуючі швидкості заради прискорення, сповільнення, досягнення аритмії, дисбалансу чи урівноваження руху. Щодо принципів формотворення, то композитор тяжіє до мікроструктуралізму, оперуючи переважно мікротематичними елементами. Форма зовні приймає риси сонатності, рондальності, часто поєднаних з поемністю та рапсодичністю, які виходять з народно-імпровізаційної манери автентичного інструменталізму. Переважно у Ма Сіцонга превалують багатоскладові форми, а також форми другого, третього порядків (за В. Задерацьким). Синтетичні форми, які поєднують риси сонатності, варіантно-варіаційних принципів, рондальності чи контрастно-складових (етимологічно - сюїтних нанизвань) — найбільш характерні для композитора.

Між китайською струнно-смірковою ерху і європейською скрипкою композитор вибудовує цікавий і конструктивний діалог, використовуючи специфічні глісандо (ковзання одним пальцем по струні на великі або малі відстані, існує подвійне ерху-глісандо). Прийом, взятий з народного музикування є характеристичним для китайського струнного виконавства. У повільних темпах він

надає плавності, у швидких — створює враження ковзності. Часто автор пропонує виконання мелодій на одній струні одним пальцем, використовуючи інші в якості бурдону, яке застосовується у скрипковому багатоголосі (специфічний тип двоголосся зустрічається у партії скрипки, коли почергово нижня або верхня утримана нота стає бурдонним звуком, імітуючи гру на ерху). Тобто, є нижні і верхні бурдони, які можуть чергуватися, збагачуватися орнаментикою. При розмаїтті штрихової техніки в поєднанні з паралелізмами і подвійними нотами композитор досягає яскравих сонорних звучань (для відтворення перебігу китайських бойових танців чи ефектів кунг-фу).

Яскравим прийомом скрипкової виконавської техніки у Ма Сіцонга стають аподжіатури. Це елементи орнаменталістики, що складається з доданої нонакордної ноти в мелодії, яка береться перед основною нотою акорду чи мелодії. Знаходячись на сильній долі, нота аподжіатури акцентується, затримуючи появу головної, очікуваної ноти. Додана нонакордна нота, як правило, на ступінь вища або нижча за основну (Ма застосовує відстань аподжіатур навіть до 2-х октав), може бути хроматичною. Довга аподжіатура виражає стан туги; коротка (акціатура) надає рвучкості. Висхідна аподжіатура трактується як передвістя, низхідна — як спад. Ними досягається неспівпадіння акцентуації (автор іноді вписує їх у основний мелодичний рух наслідуючи принципи народного музикування).

Не менш важливими для виразності у скрипкових творах Ма є найрізноманітніші флажолети: чергування штучних та натуральних флажолетів або їх одночасне поєднання, використання флажолетів у поєднанні з “чіпними” струнами створює особливу “повітряну” атмосферність у пейзажистіці, ця техніка стає одним з яскравих колористичних та драматургічних прийомів композитора. Також вони допомагають у імітації звучання духових — флейт, сопілочок, свистулок тощо. Техніка найрізноманітніших арпеджіо-переливів також стає одним з яскравих видових засобів виконавського плану, які найчастіше імітують струнно-щипкові народні інструменти (наприклад, чжен або звучання “настільних арф” цисяньцинь тощо). Характерними є різні типи піццікато (з вібрацією і без, в поєднанні з бурдонами чи флажолетами тощо).

Сонорні імітації стають чи не найоригінальнішою ознакою у скрипковому технічному арсеналі, адже імітації маловідомих звучань різних інструментів азійського регіону покликане до збагачення виразових можливостей скрипки (не випадково Студі Менугін освоїв індійський сітар з Раві Шанкараром). Найбільш вражаючим стає так званий “піпа-ефект”, який досягається швидким чергуванням пальців на одній ноті (7,9,15 64-х у Фіналі подвійного концерту). Така репетиційність дозволяє відтворити бриніння, дзижчання, гудіння струн. Також важливим є застосування ударної “бомбастики”, коли скрипка набирає значення ударного інструменту. Імітації храмових буддійських барабанів, гонгів (малих і великих), дзвонів та труб створюють надзвичайно цікаве тембрально-колористичне поле для звукопису високогірного храму (Тибет-сюїта). Колосальною штриховою технікою відзначається і Ксіньян-рапсодія, яка ставить цей твір у ранг гіпер-віртуозних композицій, вирішених воістину з симфонічним розмахом. Ма використовує безліч варіантів октавної, акордової, поліфонічної техніки, подвійних нот (паралельне ведення голосів часто змінюється наслідуванням ерху - з утриманим остінатним бурдоном, рух паралельними однотипними чи змінними інтервалами тощо). Спостерігається і наслідування людського голосу, зокрема, шаманського горлового співу (“Жертвопринесення” з Гаошан-сюїти), хорового співу, імітація промовляння мантр тибетськими монахами (Тибет-сюїта), скрипкові монолози гудіння на одному звуці з призвуками-аподжіатурами (примовляння заклинань) чи імітація щebetання і співу птахів за допомогою віртуозної орнаментики тощо.

Проблема вирішення перцептивного простору — відтворення звукового ландшафту — одна з найважливіших у інструментальній музиці, якій Ма Сіцонг приділяє особливу увагу. Іноді спостерігається кількаярусна вимірність нелінійного перцептивно-просторового ландшафту (Пісня аборигенів “Міфотінг” з Амей-сюїти). Розмаїті ефекти відлуння у багатьох композиціях виказують надзвичайну винахідливість автора. Однак, всі виконавські засоби нерозривно пов’язані з усією цілісністю музичної матерії та її образним світом, реалізація якої вимагає чималих інтепретаційних зусиль виконавця. Передусім Ма Сіцонг виходить з народнописаних та інструментальних інтонацій, які стають основою для численних творів. Глибоко проникаючи в ментально-національні особливості автохтонних народів, композитор вибудовує надзвичайної сили та краси художні звукові полотна.

Висновки. Спираючись на великий досвід європейської скрипки та загалом на західноєвропейські музично-культурні традиції, Ма Сіцонг активно кореспондує у своїй скрипковій творчості з сучасними йому тенденціями світових мистецько-художніх явищ. Так, для стилістики композитора визначальними стають неоромантичні та імпресіоністичні риси,

пов'язані насамперед зі звукописною пейзажистикою, релігійно-міфологічна ж концептосфера викликає тяжіння до символізму. Неофольклоризм бартоківського типу є однією з визначальних магістральних ліній творчості Ма Сіцонга, підкреслений також пошуками у плані фовізму та наївних примітивних стилів. Не оминає митець і неокласичних проєкцій широкої часової перспективи (від бароко до романтизму). У творах молодіжного спрямування відчутна хіндемівська “нова простота”, яка перегукується з елементами прокоф'євського урбанізму та блюзово-джазовими інтонаціями від французької шестірки, згодом — вибудовуючи еміграційний звукообраз з елементами афроамериканської культури. Останні стають найбільш видимими у останньому періоді творчості, де поєднуються з експресіоністичним світовідчуттям, що доповнюється елементами вестернізації. Фактично, стилістика Ма Сіцонга демонструє вільне володіння гравітуючими стилями, що полягає у використанні розмаїття художньо-естетичних напрямків ХХ століття, засвідчує синтетичний тип мислення митця полістилістичного типу.

Однак, в кожному з опусів Ма Сіцонга вирішальною є китайська музична традиція, що підкреслює унікальний синтез національного і світового в творчості композитора. Введення локальних тембрально-сонорних елементів інструментальної традиції китайської музики різних регіонів, значно збагачує звукообраз європейської скрипки, демонструючи шлях від базового Орієнту до традицій Окциденту, що дозволяє трактувати спрямування його творчості у дихотомії Схід-Захід як окцидентальне. На основу національного прививається багатство європейської академічної традиції, яка стає відправною точкою для пошуку шляхів розбудови і розвитку такого звукового феномену як китайська скрипка. При цьому значно розширюється не лише виразовий спектр музичного мовлення в цілому, але й відбувається розширення та збагачення скрипкового технічно-виразового арсеналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. An Lu (2015) The Development of the Violin in China. Xi Jiang Wen Yi, June 3, 2015. Accessed October 11, 2020. <http://qikan.com/brand/F5C938BB-7349-4975-B9B1-12E9B9EE8856>.
2. Cheng Shen (2009). The Characteristics of Violin Arts Developed in China. Asian Social Science, Vol. 5 № 12 (January 2009), P. 113–116.
3. Crisci M., Cheng Ken Chi (2020) The King of Violins: The Extraordinary Life of Ma Sciong, China's Greatest Violin Virtuoso. Orca Publishing Company USA, 2020, 312 p.
4. Liang Maochun (2001) Violinist of the First Generation as Well as Composer: Ma Sicong. Music of the XX Century in China. Beijing: China Economic Publishing House, 2001, 108 p.
5. Liang Mingyue (1985) Music of the Billion: An Introduction to Chinese Musical Culture. New York: Heinrichshofen Edition C.F. Peters, 1985, 310 p.
6. Liu Ching-chih (2010) A Critical History of New Music in China. ISBN: 978-962-996-360-6 Hong Kong: Chinese University of Hong Kong, 2010, 960 p.
7. Melvin Sh., Jindong Cai (2004) Rhapsody in Red: How Western Classical Music Became Chinese. New York: Algora Publication, 2004, 376 p.
8. Ming-Ying Chiu (2013) Sicong Ma's Amei Suite & Gaoshan Suite: historical background and performer's guide. Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College. LSU Doctoral Dissertations. 2013, 78 p.
9. Cong Sun (2006) Four Chinese Music Demigods and Chinese Romanticism of the Twentieth Century. Thesis, College of William and Mary, 2006, 32 p.
10. Xiang Yansheng. Ma Sicong's Place and Contribution in Modern Chinese Music History. Musicology in China 1 (1994). P. 65 – 66.
11. Xuan Tang (2007) The development of chinese violin music after 1850: synthesis of western compositional style and chinese folk tradition: the art of Ah Bing, Tian-Hua Liu, and Si-Cong Ma. D.M.A. University of Houston 2007, 171 p.
12. Quan Yuan (2013) The History of Chinese violin compositions in the 20th century. Henan Social Sciences 5. 2013, p. 98.
13. Zheng Li (2014) The Changing of Aesthetic Characteristics of the Violin Music in China. The New Voice of Yue-fu (The Academic Periodical of Shenyang Conservatory of Music) 1 (2014): p. 222.
14. 姜卞, 单颂. 中国音乐史. 上海:上海音乐, 1937. 276 页. [Тянь Бянь, Шан Сун. Історія китайської музики. Шанхай: Шанхайська консерваторія, 1937. 276 с.]

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ХОРАЛ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОБРОБКИ

Петреску Я. В., Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, Суми, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5858-8404>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458

ARTICLE INFO

Received 11 January 2021

Accepted 03 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

protestant chant, motet, hymn, choral arrangement, organ.

ABSTRACT

The article is devoted to the consideration of the Protestant chorale, the preconditions of its origin and the first examples. The situation from the history of the early Lutheran church is described, when Martin Luther introduced communal choral singing. The main task set in the work is to analyze the main methods of processing Protestant chorales in the works of prominent Western European and domestic composers. Several vocal, instrumental and vocal-instrumental genres are considered, which are based on choral. It is noted that the most common means of processing the chorale is its harmonization, designed for both choral and organ performance. In the Renaissance and Baroque, the practice of creating figures on the choral became quite common, as well as the use of the choral as the theme of the fugue – fugue choral. Another way of elaborating the chorale was the technique of cantus firmus, while the theme of the chorale was located in the lower voice or in the tenor in rhythmic expanse, forming the basis of the whole composition. One of the leading genres of organ music – choral preludes – is considered, special attention is paid to the works of JS Bach. The principle of construction of choral fantasies is analyzed separately. Among other genres, parties, toccatas, masses, oratorios, and other works were created on the basis of chorales. In conclusion, there is a modern tendency to return to the practice of using chant in the liturgy in its original form, as they sounded earlier.

Citation: Petresku Ya. V. (2021) Protestant Chorale and Methods of Its Processing. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7458

Copyright: © 2021 Petresku Ya. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. У музичній науці термін «хорал» розуміється, як правило, у двох основних різновидах. Більш ранній – це григоріанський хорал, сформований папою Григорієм I на межі VI–VII століть. Ці духовні піснеспіви стали основою богослужіння католицької церкви та являли собою неспішні одностайні наспіви з поступовою діатонічною мелодією. Виконувалися григоріанські хорали латинською мовою чоловічим хором в унісон. Існує також термін «cantus planus», тобто «плавний розспів», наспів, у якому ритмічна сторона не фіксувалася. З IX та у наступних століттях коло григоріанських хоралів постійно розширювалося, а католицька церква час від часу займалася уніфікацією цих наспівів для літургійних потреб (Триденський собор, реформи папи Пія X, II Ватиканський собор та ін.). Впродовж століть сформувалася розлога система хоралів, що різняться за способом виконання, літургійною функцією, місцем у церковному році, мелодичними та ритмічними особливостями наспівів.

Протестантський хорал – це другий за хронологією різновид, що з'явився в епоху Реформації та пов'язаний з появою ще однієї гілки християнства – протестантизму. За кількома основними характеристиками цей різновид пов'язаний зі своїм попередником – це і неспішна, плавна мелодія, поступенність руху, уникнення хроматизмів та широких стрибків, ритмічна рівність, унісонний спосіб виконання. Але є і певні відмінності, що стосуються найперше тексту. Протестантські хорали з моменту появи і до сьогодні виконуються німецькою мовою. Часом словом «хорал» називають чотириголосні гармонізації церковних мелодій, особливо популярні в добу бароко. Звідси походить назва моноритмічної в усіх голосах хоральної фактури.

Метою статті є розгляд основних методів обробки протестантських хоралів у творчості видатних західноєвропейських та вітчизняних композиторів, аналіз музичних жанрів, в основу яких покладено хорал.

Результати дослідження. Автором перших протестантських хоралів був лідер німецького реформаторського руху Мартін Лютер (1483–1546). Високоосвічений богослов, католицький монах та священник, Лютер був також великим шанувальником музичного мистецтва та гарним музикантом. Неодноразово у передмовах до збірок піснеспівів нової лютеранської церкви він закликав молодь навчатися музиці, а про поліфонічну музику писав так: «Незвично та дивовижно, коли один голос веде просту мелодію чи тенор (як це називають музиканти) та поряд з ним звучать три, чотири, п'ять голосів, які з радістю ніби граються навколо нього, раптово змінюються та напрочуд прикрашають різним чином цю мелодію, та ніби водять небесний хоровод, дружньо зустрічаючись один з одним та обіймаючи один одного щиро та лагідно. І тоді ті люди, котрі у цьому всьому хоч трохи розуміють та відчувають від цього хвилювання, приходять в подив і захват та думають, що немає нічого більш рідкісного в світі, ніж такий спів, прикрашений багатьма голосами» [13, с. 40].

Захоплюючись складною поліфонічною музикою, яку під силу було виконати лише професійним співакам, Лютер утім зосередився на створенні простішого репертуару для виконання усією громадою віруючих. Таким чином з'явився протестантський (лютеранський) хорал – строфічні духовні пісні німецькою мовою. Разом з перекладеною Лютером Біблією німецькою, ці пісні стали головною рушійною силою духовної Реформації. Кілька піснеспівів Лютер склав особисто, але більшу частину становили переробки католицьких творів. Він зізнавався, що «ми заради доброго прикладу відібрали красиві мелодії і пісні, що використовувалися при папстві для всеношних, заупокійних мес і поховань... і надрукували деякі з них в цій книжечці... але забезпечили їх іншими текстами, щоб оспівувати артикул про воскресіння, а не чистилище з його муками і задоволенням за гріхи, в якому померлі не можуть спочивати і знайти заспокоєння. Самі піснеспіви і ноти [католиків] дорогого коштують, і було б шкода, якби все це пропало марно. Однак нехристиянські і безглузді тексти або слова повинні піти геть [6].

Окрім цього, матеріалом для нових хоралів слугували народні пісні та твори світських композиторів, які Лютер ретельно обирав та опрацьовував. Слід зазначити, що обцинний спів духовних пісень рідною мовою ще раніше активно пропонував чеський реформатор Ян Гус, а видана у 1508 році збірка з 87 гімнів «Канціонал» («Невеличка книга пісень») стала першою та основною книгою гімнів часів Реформації. Мартін Лютер був ініціатором використання на славу Божу різноманітного пісенного матеріалу та музичних інструментів, що поклато початок подальшому розмаїттю стилів та жанрів протестантської музики.

Поступово виконання нескладних пісень усією громадою стало характерною рисою реформаторських церков на відміну від поліфонічної музики католиків, що була доступна лише професіоналам. Однак, провідна роль обцинного співу, як це спостерігається зараз в лютеранських церквах, утвердилася не одразу. Спочатку Лютер та керівники церков робили акцент на важливості співу пісень у домашній обстановці, що доводить той факт, що більшість збірок духовних пісень XVI століття було видано у невеличкому «кишеньковому» форматі для зручності користування вдома та в церкві, і лише незначний відсоток – це твори, призначені для професійних хорових колективів. Фактично протягом двох століть тривала своєрідна суперечка між хоровим та загальним співом за домінування у літургії. Те саме спостерігалось і стосовно німецької мови та латині. Важливим був також той момент, чи це була міська церква чи сільська. Бо в містах існували латинські школи, отже церковний спів також покладався на вихованців школи – хор хлопчиків. А в сільських громадах латинь не знали, не було шкіл, тому роль хору виконували усі прихожани, співаючи німецькою нескладні гімни. Стосовно органів, вони були не в усіх церквах, тому спів часто був акапельний. Обов'язковий органний акомпанемент сформувався ближче до XVIII століття.

В той же період виконання протестантських хоралів усією общиною стало невід'ємною та найважливішою частиною служби. Цьому сприяло кілька обставин. По-перше, композитори знайшли спосіб об'єднання хорового та загального співу, створюючи багатоголосні гармонізації хоралів, перемістивши при цьому тему хоралу з тенору, де він за традицією знаходився, у верхній голос. Тепер вірянам було легше чути мелодію та співати її разом з хором, кантором чи священником. По-друге, затвердився органний супровід гімнів, а також під впливом ідей пієтистів заклик до участі у літургії усієї громади став лунати ще більш наполегливо.

Отже, живлячись найрізноманітнішими джерелами, протестантський хорал і сам став джерелом для народження багатьох нових музичних жанрів. Розглянемо найпопулярніші методи та прийоми обробки хоралів.

1. Гармонізація хоралу. Це найперший та найпростіший прийом роботи з протестантським хоралом. Мелодія хоралу підтримується ще найчастіше трьома голосами в моноритмічній фактурі. Стримана мелодія вимагає відповідної консонантної гармонізації з опорою на діатоніку, відхиленнями лише в споріднені тональності, мінімальними розспівами у супроводжуваних голосах, підготовленими затриманнями. Вперше збірка чотириголосних хоралів була опублікована у XVI столітті Йоганном Вальтером, другом Лютера. Ця збірка відома під назвою «Віттенберзький пісенник».

Високохудожні гармонізації хоралів належать Й. С. Баху. Він створив біля 500 хоральних обробок, з яких частина призначалася для хорового виконання, частина для інструментального. При вокальній обробці хоралу композитор використовував змішаний хор – сопрано, альт, тенор, бас, а тему розміщував у верхньому голосі. Приблизно половина таких обробок входять у крупні твори, як то мотети, кантати, Страсті та інші. Цікаво, що Бах міг використати один хоральний наспів у декількох різноманітних обробках, як це спостерігається з відомим гімном «*Wer nur den lieben Gott läßt walten*» («Лише тільки той, хто помагається на волю милостивого Бога»). Композитор опрацював його в семи кантатах та кількох органних обробках. Окрім Й. С. Баха, гармонізації хоралів здійснювала величезна кількість митців як лютеровської епохи, так і наступних поколінь.

2. Фігурований хорал. Цей різновид обробки хоралів належить до поліфонічної музики, оскільки тема хоралу в одному з голосів огортається мелодичними фігураціями, звідки і походить назва. Основна відмінність фігурованого хоралу від звичайної гармонізації – у більш насичених лініях супроводжуваних голосів з розспівами та імітаційними перегуками. Тут відсутня «стовбова» фактура, коли ритм мелодії хоралу відповідає ритму в інших голосах. Окремо слід зазначити про фугований хорал – вид фуги, коли темою слугувала мелодія хоралу.

3. Поліфонічні твори з технікою *cantus firmus*. Цей підхід до обробки хоралу був досить поширений при роботі з григоріанським хоралом ще у XV столітті, а пізніше почав активно застосовуватися і протестантськими композиторами. Тема хоралу розташовувалася, як правило, в нижньому голосі у ритмічному збільшенні, утворюючи основу всієї композиції. Інші голоси були досить самостійними, часто рясно прикрашені мелізматикою та орнаментациєю. З опорою на «незмінний бас», тобто викладенням в нижньому голосі теми хоралу, створювалися численні мотети XVII–XVIII століть, а також окремі частини кантат та духовних концертів. Відомі також випадки виконання хоралу голосом чи інструментом як *cantus firmus* з накладанням на розгорнуту хорову композицію, сольний номер, арію чи речитатив.

4. Органні хоральні прелюдії. Це опрацювання хорального наспіву численними можливостями органу. Сюди належать і прості гармонізації, що виконувалися на інструменті, і хоральні імпровізації, і монументальні композиції, в основі яких був хорал.

Особливістю композиції хоральних прелюдій є чітка дворівневість фактури – хоральна тема в одному з голосів та мелодичні «візерунки» у голосах супроводу. Форма прелюдії будується відповідно текстовій основі та складається, як правило, з чотирьох фраз, розділених цезурами. У самостійний інструментальний жанр хоральні прелюдії оформилися в творчості одного з найвідоміших барокових композиторів та органістів Д. Букхстехуде, якому належить біля 30 творів. Значне поширення такі обробки отримали в творчості нідерландського композитора Я. Свелінка та його учнів, видатних німецьких митців XVII–XVIII століть М. Преторіуса, С. Шейдта, Г. Шейдемана, П. Хассе та інших. Величні органні твори на основі хоралів склали Й. Пахельбель та Г. Бем, рясно орнаментував хоральний наспів перший кантор протестантської церкви Й. Вальтер.

Найвищого розквіту жанр хоральної прелюдії досяг у творчості Й. С. Баха, який розширив коло виразових можливостей творів, збагатив їхнє змістовне наповнення, підвищив експресивність висловлювання. Кожна з його 46 хоральних прелюдій індивідуальна та виразна. У XIX столітті хоральні прелюдії писав Ф. Мендельсон, Й. Брамс та М. Рeger, у XX – Х. Дістлер та Е. Пеппінг.

5. Фантазії на хорал. Жанр хоральної фантазії також склався в творчості північнонімецьких композиторів XVII століття та має кілька відмінностей від хоральних прелюдій. У цьому випадку хорал «розпадався» на окремі фрази, на основі яких композитор будував власну імпровізацію. Виконання хоральних фантазій можливе винятково на органі, оскільки будова творів заснована на використанні різних мануалів та регістрових контрастів, а одним з найулюбленіших прийомів був ефект ехо. Більшість органних фантазій збереглися не у звичному нотному записі, а у вигляді табулятури – схематично зафіксованому варіанті з використанням літер та цифр, тому для сучасних музикантів це вимагає додаткової «розшифровки».

Мелодія та супроводжуючі голоси у хоральних фантазіях, як правило, рясно прикрашені орнаментациєю та віртуозними фігураціями. Основою композиції є принцип контрасту як важливий

принцип розвитку матеріалу. Кількість голосів тут не регламентувалася і коливалася від чотирьох до шести. Жанр фантазії на хорал розкривав перед органістами найкращі можливості для демонстрації як величності звучності інструменту, так і власних композиторських здібностей.

6. Інші жанри на основі хоралів. Хорал може слугувати основою усіх частин творів різних жанрів. Зокрема, відомий зразок такого використання хоралу – це Кантата «Christ lag in Todes Banden» Й. С. Баха, кожна частина якої містить різноманітну обробку хоралу, а в кінці тема хоралу викладена в оркестрі та хорі. Також хоральні кантати писав М. Регер. Фактично в такому випадку кантата має вигляд варіаційного циклу, де в кожній частині хорал подається у різних варіаціях.

Окрім кантат, на основі хоралів створювалися партити, токати, меси, ораторії. Цікавим зразком нетрадиційної хоральної обробки є твір С. Губайдуліної «Meditation über den Bach-Choral "Vor deinen Thron tret 'ich hiermit"» для клавесина, двох скрипок, альту, віолончелі та контрабаса. В кожній з шести частин твору хорал, використаний свого часу Бахом, поданий композиторкою у власному оригінальному прочитанні.

Висновки. Власні обробки традиційних протестантських хоралів для хорового чи інструментального виконання приваблювали і продовжують приваблювати творчу увагу численних композиторів в усьому світі. Представники лютеранських церков час від часу ставлять питання щодо правомірності таких обробок, чи не занадто вільно окремі композитори поводяться з хоралом, чи не ставлять вони під загрозу існування та побутування «чистого», необробленого хоралу.

Сучасний лютеранський пастор Дж. Герль пояснює: «Ми співаємо наші мелодії в різноманітних ритмічних варіантах, ми не використовуємо однаковий рівний ритм, що полюбився більшості протестантів <...> Записані рівними тривалостями (ізометрично), мелодії набули поширення в XVII столітті, коли темпи стали важкувато-повільними через те, що великі парафії співали в приміщеннях з великою реверберацією без органного акомпанементу. При таких умовах їм складно було утримати темп і зберегти висоту мелодії. Деякі з таких ізометричних мелодій в обробці Й. С. Баха гарні для роботи з хором, але вони погано підходять для парафіяльного співу» [2, с. 8].

Рух за відновлення початкових ритмічних та мелодичних варіантів хоралів розпочався в Німеччині у XIX столітті, але досягнути гарних результатів вдалося першому президенту Міссурійського синоду, німецькому органісту та пастору К. Вальтеру. Після еміграції в Америку, він проводив окремі репетиції для прихожан, вивчаючи з ними початкові варіанти хоральних гімнів. Там у середині століття була видана збірка традиційних лютеранських хоралів, яка й досі активно використовується при общинному співі на богослужіннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васюріна А. О. Музыка у світових релігіях: особливості вияву. Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. Суми: УАБС НБУ, 2012. Вип.2. С. 140–151.
2. Герль Дж. Лютеранские основы нашей гимнологии. Евангелическое Лютеранское Служение. Перевод с англ. Д. Шкурлятьевой. М., 2006. 12 с.
3. Карцовник В. Г. Григорианское пение. Православная энциклопедия. Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006. Т. 9. с. 461–471.
4. Коваль В. Северо-немецкая хоральная фантазия. Диссертация на соискание академической степени магистра искусств и гуманитарных наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2018. 67 с.
5. Козлова И. О музыкальном претворении лютеранских хоралов (на примере хорала «Allein Gott in der Höh' sei Ehr»). Диссертация на соискание академической степени магистра искусств и гуманитарных наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2018. 135 с.
6. Лютер Мартин. Предисловие к сборнику песен для погребения усопших, 1542 г.; [Перевод с немецкого А. Зубцова] / Мартин Лютер. Евангелическое Лютеранское Служение, 2003. Retrieved from <http://www.uzluga.ru/potrd>
7. Сидорова Е. Хорал «Wer nur den lieben Gott läßt walten» в творческом наследии И.С. Баха: Исследовательский очерк. М.: РАМ им. Гнесиных, 2004. 100 с.
8. Сидорова Е. Хорал и хоральная обработка в творчестве И.С. Баха: Лекция по курсу «Анализ музыкальных произведений». М.: РАМ имени Гнесиных, 2006. 62 с.
9. Тюлин Ю. Н. Введения в гармонический анализ на основе хоралов Баха. Ленинград: Издание государственной консерватории, 1927. 133 с.
10. Унгуриян П., Романенко О. Роль християнства і Реформації у становленні успішних країн світу. Retrieved from http://micult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245238849
11. Хорал протестантський / Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. К.: Тека, 2006. С. 133-142.
12. Ярош О. Протестантська сакральна музика: духовні основи і витоки формування традиції. Гілея: науковий вісник, 2016. Вип. 107. С. 209–212.
13. Moser H. J. Dokumente der Musikgeschichte. – Ein Quellen-Lesebuch. Wien: Kaltschmid, 1954. 299 p.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ИСКЛЮЧЕНИЯ ПАРТНЕРА ИЗ КОМПАНИИ НА ПРИМЕРЕ ГРУЗИИ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)

Кетеван Кокрашвили,

доктор юридических наук, профессор, Грузинский технический университет, Грузия

Лаша Горгадзе,

доктор государственного управления, приглашенный преподаватель, Грузинский технический университет, Грузия

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7459

ARTICLE INFO

Received 14 January 2021

Accepted 11 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Fiduciary duties of the partner;
exclusion of a partner
(removing a partner) from the
company;
Corporate legislation of
Georgia.

ABSTRACT

The issue of excluding a partner (removing a partner) from the company is one of the most important, very sensitive and controversial issues in corporate law. The legislation of different countries regulates this issue in different ways, but it is important that most countries, together with the decision of the General Meeting of Partners, to exclude a partner, require a relevant court decision that has entered into legal force. On the basis of a comparative analysis, the presented article discusses the possible reasons for the exclusion of a partner and the issues of legal regulation of the exclusion procedure. The fiduciary duties of a partner are analyzed as one of the important reasons for the exclusion of a partner from the company.

Special attention is paid to legislative gaps and to the heterogeneity of the case law of Georgia in connection with the exclusion of a partner from the company. However, the article discusses the shortcomings of the new draft law of Georgia on Entrepreneurs, it is worth mentioning that the draft law was developed on the basis of the Association Agreement between Georgia and the European Union. Under this agreement, Georgia undertook an obligation to integrate Georgian corporate law into EU corporate law, in addition, in our opinion, the positions presented in the article will significantly develop and improve such an important institution of corporate law as the exclusion of a partner from the company.

Citation: Ketevan Kokrashvili, Lasha Gorgadze. (2021) Legislative Problem of Excluding a Partner from the Company on the Example of Georgia (Comparative Analysis). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7459

Copyright: © 2021 **Ketevan Kokrashvili, Lasha Gorgadze.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Введение. Согласно европейской доктрине, защита цели компании основана на статусе партнеров и является заботой всех партнеров компании. Основанием для возникновения обязательств данной категории является соответствующее законодательство и/или Партнерское соглашение (устав компании). В соответствии с законодательством разных стран, регулирующим корпоративные отношения, партнеры компании несут так называемый фидуциарные обязанности.

Конкретное содержание фидуциарных обязанностей в корпоративном праве большинства развитых правовых порядков во многом совпадает. Традиционно авторы выделяют две фидуциарные обязанности: лояльность (duty of loyalty) и разумная забота (duty of care). Обязанность лояльности проявляется в том, что в случае конфликта интересов субъект данной обязанности должен действовать исключительно в интересах корпорации. В свою очередь,

обязанность заботы проявляется в применении навыков, знаний и умений, обычно требуемых в подобной ситуации.¹

Круг субъектов, связанных фидуциарными обязательствами по отношению к компании или ее участникам, в различных правовых порядках может не совпадать. Подобного рода обязательства могут существовать у членов органов управления корпорации, ее работников, мажоритарных и миноритарных акционеров. Например, в рамках доктрины корпоративных возможностей существует положение о том, что члены органов управления корпорации, ее сотрудники, а также контролирующий акционер не вправе использовать бизнес-возможности корпорации исключительно в собственных интересах. Обратное будет означать нарушение обязанности лояльности по отношению к корпорации.²

Именно нарушение фидуциарных обязательств может стать одной из важнейших причин исключения партнера из компании. Актуальность данного вопроса обусловлена недостаточного регулирования процесса исключения партнера в законодательстве некоторых стран, неоднородной судебной практикой и частыми спорами между партнерами. Пример тому – корпоративное законодательство Грузии.

Обсуждение. Грузинское корпоративное право фактически не регулирует фидуциарные обязанности партнеров компании. Последнее подразумевает обязанность „duty of loyalty» и «duty of care» которые, в свою очередь, основаны на принципе добросовестности.³ Усердие – это обязанность партнера не совершать умышленных проступков или грубой небрежности по отношению к компании (например, The Revised Uniform Limited Liability Company Act (США) налагает на партнеров обязанность как лояльности, так и разумной заботы (RULLCA. Sec.409)).

На практике в каждом случае добросовестность партнера оценивается на основе разумных ожиданий (reasonable expectations) партнеров. Следовательно, если действия партнера исходя из фактических обстоятельств партнерства – не ожидалось, нарушается обязанность добросовестности.⁴ В свою очередь, честность (honesty) относится к внутренней справедливости партнера (fairness in mind), что является субъективным критерием, в отличие от так называемого «справедливого действия», что означает рассмотрение и проявление справедливости в конкретном действии и оценивается в литературе как объективный критерий.

Учитывая, что значительная часть корпоративных отношений зависит от соглашения партнеров и регулируется соответствующим соглашением (уставом, контрактом), объем фидуциарных обязанностей партнеров может быть уменьшен или увеличен, что не может быть отнесено к обязанности добросовестности, следует отметить, что в связи с этим изменения не допускаются по соглашению партнеров. На основании вышеизложенного ясно, что существует концептуальная разница между добросовестностью партнера и фидуциарной обязанностью. Первое не препятствует тому, чтобы партнер давал сознательное преимущество своим (личным) интересам, в то время как фидуциарная обязанность верности, всегда подразумевает, прежде всего, действовать в наилучших интересах бенефициара и ему же подчинять личные интересы. Следовательно, в случае нарушения добросовестности, лицо несет ответственность за ущерб, причиненный нарушением фидуциарной обязанности.⁵ Таким образом, фидуциарная обязанность партнера вытекает из принципа добросовестности, хотя добросовестность, само по себе, также является независимым стандартом, и как мы уже упоминали, уменьшение ее объема не входит в компетенцию партнеров, в отличие от фидуциарной обязанности. В то же время добросовестность не требует от партнера, в каждом конкретном действии отдавать приоритет интересам компании, в то время как фидуциарная обязанность требует, чтобы партнер действовал в первую очередь в соответствии с наилучшими интересами общества (компании).⁶

¹ Григорьев, К.М. (2015). Фидуциарные обязанности в российском и английском праве. Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. №1. Retrieved from https://gaap.ru/articles/Fidutsiarnye_obyazannosti_v_rossiyskom_i_angliyskom_prave/

² Gelb, H. (1997). The Corporate Opportunity Doctrine – Recent Cases and the Elusive Goal of Clarity.

³ Paula J. Dalley. (2001). To Whom It May Concern: Fiduciary Duties and Business Associations, [26 Del. J. Corp. L. 515]; Edward Gartenberg, Tiffany King, Fiduciary Duties in Partnerships. Delaware Journal of Corporate Law, 3.

⁴ Art, R. C. (2003). Shareholder rights and Remedies in case of Corporations: Opression, Fiduciary Duties, and Reasonable expectations, [28 Iowa J. Corp. L. 317]. The Journal of Corporation Law, 9.

⁵ Paula J. Dalley. (2001). To Whom It May Concern: Fiduciary Duties and Business Associations, [26 Del. J. Corp. L. 515]; Edward Gartenberg, Tiffany King, Fiduciary Duties in Partnerships. Delaware Journal of Corporate Law, 2.

⁶ Zubitashvili, N. (2014). Exclusion of a partner from a limited liability company. Collection of Corporate Law, 161-162. Retrieved from <https://tsu.ge/assets/media/files/8/Publications/sakorporacio-krebuli-2.pdf>

Надлежащее соблюдение партнером фидуциарных обязанностей напрямую связано с важным вопросом корпоративного права - исключением партнера из общества.

По общему правилу, исключение партнера из предприятия может произойти в случае неуплаты согласованного взноса в капитал предприятия партнерами или когда партнер причинил предприятию ущерб. Этот вопрос очень расплывчато урегулирован в Законе Грузии «о предпринимателях», к тому же прецедентное право Грузии неоднородно, что часто вызывает серьезные правовые проблемы.

Что касается первой причины исключения партнера из предприятия, согласно пункту 7 статьи 3, Закона Грузии «о предпринимателях», «Партнеры в случае предусмотренном уставом, могут определять порядок и срок взноса каждого партнера. В случае истечения срока партнер, не осуществивший оплату, теряет долю и результаты частично выполненных обязательств, если иное не предусмотрено уставом». Исходя из представленной нормы, можно предположить, что это тот случай, когда собрание партнеров имеет право исключить партнера без соответствующего решения суда. Что касается второй причины исключения партнера, то вышеуказанный закон не регулирует этот вопрос. Законодательный пробел пытается заполнить судебная практика, которая установила, что основанием для исключения партнера из общества может быть противозаконное действие партнера, которое явно противоречит интересам общества (Верховный суд Грузии. Решение палаты по гражданским, предпринимательским делам и делам о банкротстве. Дело № ас-556-939-06). Также, согласно установленной практике, акционер может быть исключен из компании только в судебном порядке, на основании иска компании, независимо от того, предусмотрены ли право и предварительные условия для исключения партнера соглашением партнеров или уставом компании (Верховный Суд Грузии. Решение Палаты по делам гражданского, предпринимательства и банкротства от 9 марта 2001 г. № 3к / 303-01 TSG. Дело №26 / 2745-11. 22.12.2011). Это связано с тем, что принцип свободы договора применяется к соглашению партнеров, притом отсутствие определения обязанностей не отменяет дополнительное право общего собрания общества, которое оно имеет по отношению к партнеру с момента учреждения или управления компанией. Согласно вышеизложенному, партнеры могут сами возлагать фидуциарные обязанности и в случае их нарушения привлекать к ответственности в виде исключения партнера из состава компании.¹

Оценка нарушения партнером фидуциарных обязательств является прерогативой суда. например, в США при исключении партнера из компании необходимо ответить на следующие вопросы:

- ✓ Какого рода нарушение имеет место со стороны партнера?
- ✓ Нарушена ли обязанность на основании партнерства, т.е. является ли компания адресатом обязанности?
- ✓ Насколько сознательно и справедливо поступил партнер? наконец,
- ✓ пострадали ли компания действием партнера?

Если партнер не нарушает фидуциарных обязательств по отношению к другим партнерам и такие действия не наносят прямого вреда интересам компании, считается, что нет материальных оснований для исключения партнера.² Например, если партнер компании оскорбил других партнеров морально и физически, может ли этот факт считаться предварительным условием для исключения? Судебная практика, в том числе судебная практика Грузии, определила, что в таком случае не пострадала сама компания, в связи с чем представленный факт не может быть основанием для исключения партнера (Например, Верховный суд Грузии. Решение № 1075-1245-08 Палаты юстиции по делам гражданского, предпринимательства и банкротства от 23 февраля 2009 г.). То есть, если факт причинения ущерба компании не может быть доказан, фидуциарная обязанность не считается нарушенной.

Также важно, чтобы партнеры не злоупотребляли правом на исключение, принцип добросовестности партнеров также применим к этому вопросу, поскольку во многих странах есть аналогичные практические случаи, особенно когда партнеры хотят забрать долю исключенного партнера, для личной выгоды (self gain). Чтобы избежать этого, например, в США, добросовестность исключения партнера оценивается по следующим критериям:

¹ Puala J. Dalley. (1990). The Law of Partner Expulsions: Fiduciary Duty and Good Faith, Cardozo Law Review, [Vol 21-181], 190.

² Puala J. Dalley. (1990). The Law of Partner Expulsions: Fiduciary Duty and Good Faith, Cardozo Law Review, [Vol 21-181], 190.

✓ исключение партнера из компании должно быть оправдано законными предпринимательскими целями (justified by the legitimate business reasons);

✓ исключение не должно быть мотивировано личными интересами (self gain/business or property advantage).¹

В этой связи Примечательно решение Верховного суда Грузии, который установил, что для исключения партнера недостаточно только материального основания – нарушение добросовестности со стороны партнера, также должен быть нанесен ущерб компании (Верховный суд Грузии. Решение Палаты по делам граждан, предпринимателей и банкротству от 9 мая 2009 г. № as-812-1099-09).

Обязательным условием для исключения партнера является решение собрания партнеров, которое принимается большинством голосов. Как правило исключенный партнер не имеет права голоса. Это основание для подачи иска компанией в суд об исключении партнера. Окончательное решение принимает суд.

В практике США основанием для исключения партнера из состава партнеров компании считается:

✓ Если партнер участвовал или занимается незаконной деятельностью, затрагивающей интересы компании;

✓ Умышленно или неоднократно нарушает соглашение о действиях или фидуциарные обязанности в соответствии с RULLCA;

Участвует или занимается деятельностью, которая делает непрактичным и несправедливым продолжение деловых отношений с этим партнером (RULLCA (2006) Sec., 602).

Что касается Германии, то согласно немецкому законодательству материальной предпосылкой для исключения партнера является важное основание – «wichtige Grund» – «существенное основание», которое связано с личными факторами и может проистекать из личности партнера, соответственно, это более широкое понятие чем фидуциарные обязанности. Как отмечается, причина исключения может состоять в личности участника или его поведении, в частности исключаемый участник представляет собой угрозу для дальнейшего существования общества, и нельзя разумно ожидать от других участников дальнейшего продолжения отношений с ним, а иные способы решения конфликта отсутствуют.² Также подчеркивается, что исключение является крайней мерой, и суды обычно требуют, чтобы основания были настолько существенными, что для общества невозможно достижение своих целей. Исключение может применяться только в том случае, если можно установить лицо, ответственное за возникшие в деятельности общества затруднения, или группу таких лиц; если же имеет место ситуация, когда ответственны все участники (например, имеются неустранимые разногласия по вопросам управления (deadlock)), то следует использовать иные меры: ликвидацию или выход из общества.³

В большинстве случаев, на практике нередки случаи, когда стороны будущего конфликта несколько лет ведут совместный бизнес и хорошо относятся друг к другу. Затем один из них запускает секретную игру, которая идет вразрез с интересами компании. Например, партнер скрывает информацию (документы) о деятельности компании, избегает посещения общих собраний партнеров или внезапно выступает против ключевых вопросов, регистрирует новую компанию и перемещает туда некоторых сотрудников или клиентов, передает коммерческую тайну (конфиденциальную информацию) конкурентам, всячески мешает другим партнерам принимать важные решения, необоснованно выступает против сделок компании и т.д. Мотивы этого и другого недобросовестного поведения различны, но они почти всегда сопровождаются ложным убеждением, что в результате определенных действий один партнер может оттолкнуть других от управления компанией и присвоить себе бизнес. Проблема в том, что корпоративные конфликты никогда не разрешаются быстро, в конце концов, от бизнеса ничего не остается, и со временем они поглощают личные ресурсы его партнеров. Партнеры в спорах друг с другом часто забывают о главном – развитии бизнеса. В результате страдает компания. Отсутствие единой воли в компании не позволяет принимать важные корпоративные решения.

В таком случае собрание партнеров принимает решение об исключении партнера, хотя это только предварительное условие, окончательное решение обычно принимает суд. В этой

¹ Schawrtz, J. (2005). Good Faith in Partner Expulsion: Application of a Contract Law Paradigm, Chapman Law Review, 2005 [9 Chap. L.Rev.1], 4.

² Müller, K.J. (2009). The GMBH. A Guide to the German Limited Liability Company. 2 nd ed. München: Beck.

³ Кузнецов, А. (2014). Исключение участника из общества с ограниченной ответственностью. Москва.

связи важно, чтобы в иске был учтен принцип «чистых рук». Это подразумевает абсолютную добросовестность истца. Если вы позволите ответчику доказать ваш проступок в суде, лучше всего до обращения в суд поискать другой способ разрешения конфликта.

Выводы. Исключение партнера из компании является выражением воли остальных партнеров, действующих от имени компании. Выражение такого желания (как и расторжение контракта), является обязательным, что означает, что исключенный партнер в обязательном порядке должен быть уведомлен от имени компании о его исключении, до начала процедуры исключения.

Также интересно по отношению к теме исследования позиция одного из авторов, в частности, он отмечает: „Я бы распространял этот институт только на случаи заведомого вредительства и ситуации, когда некое устойчивое поведение акционера фактически делает невозможным нормальное функционирование общества. Причины такой моей позиции не носят доктринальный характер. Скорее это просто опасения в отношении возможных злоупотреблений в форме отъема собственности, когда под прикрытием исключения будет проводиться корпоративные войны по переделу собственности.¹ Помимо того, что не менее важно, механизм исключения может использоваться как обход правила о невозможности выхода из АО. Если акционер хочет выйти из АО, но продать свои акции третьим лицам не может, он может просто создать небольшой повод для того, чтобы быть обвиненным в нарушении своих корпоративных обязанностей, а далее через аффилированного или просто дружественного акционера зарять самому себе иск об исключении, далее сыграть в поддавки и исключить себя из общества с выплатой действительной стоимости акций за счет общества. Другие акционеры, конечно, могут заявиться в процесс как третьи лица, кричать и ругаться, но формально суд может игнорировать их мнение: если факт нарушения налицо, а ответчик не сильно сопротивляется, то что помешает суду его исключить?²

Что касается грузинского законодательства, то, как мы уже упоминали, действующее законодательство фактически не регулирует процедуру исключения партнера, однако существует практика, которая в некоторых случаях, к сожалению, непоследовательна.

В настоящее время в Грузии подготовлен проект новой редакции Закона „о предпринимателях“, парламентское обсуждение которого начнется в ближайшее время. Основой новой редакции закона является соглашение об ассоциации между Грузией и Европейским союзом, согласно которому наша страна взяла на себя обязательство интегрировать корпоративное право Грузии в корпоративное право ЕС. Поэтому неудивительно, что некоторые недостатки действующего закона были исправлены законопроектом, чего нельзя сказать о законодательном регулировании процедуры исключения партнера из компании. Почему-то этот вопрос до сих пор четко не урегулирован.

Например, статья 145 законопроекта „о предпринимателях“ касается исключения партнера из общества с ограниченной ответственностью (И ничего не говорит об исключении партнера из предприятия другой организационно-правовой формы), которая предусматривает исключение партнера при наличии веских оснований. Важным (веским) основанием считаются обстоятельства, когда партнер наносит существенный вред интересам общества с ограниченной ответственностью или его пребывание в качестве партнера наносит ущерб дальнейшей деятельности общества с ограниченной ответственностью, если партнер был напрасно предупрежден обществом письменно о прекращении действия, наносящего ущерб интересам общества и возможного исключения (часть 2 той же статьи).

Также следует отметить, что согласно пункту 4 статьи 91 действующего Закона „о предпринимателях“, «если решение касается спора между компанией и одним из партнеров, то этот партнер не имеет права голоса». Законопроектом предлагается иное регулирование от предложенной версии, а именно Согласно статье 145 (пункт 3), «Если устав не предусматривает наличие „большого большинства“, решение партнеров, указанных в пункте 1 настоящей статьи, принимается большинством поданных голосов, но не менее чем половиной от общей доли голосов. В этом случае право голоса имеет партнер, против которого будет принято решение“.

¹ Карапетов, А. (2014). Исключение акционера из непубличного АО: выбор оптимальной модели регулирования. Москва. Получено из https://zakon.ru/blog/2014/10/28/isklyuchenie_akcionera_iz_nepublichnogo_ao_vybor_optimaln_oj_modeli_regulirovaniya

² Карапетов, А. (2014). Исключение акционера из непубличного АО: выбор оптимальной модели регулирования. Москва. Получено из https://zakon.ru/blog/2014/10/28/isklyuchenie_akcionera_iz_nepublichnogo_ao_vybor_optimaln_oj_modeli_regulirovaniya

Согласно статье 145 (пункт 5) законопроекта, «по требованию общества с ограниченной ответственностью суд может приостановить право голоса партнера или другие неимущественные права до принятия окончательного решения по делу». Эта запись, безусловно, создаст серьезные проблемы на практике, а именно, первое, что важно, это то, что приостановление права голоса или других неимущественных прав исключенного партнера остается на усмотрение суда, который имеет право реализовать это право, но не обязан. Во-вторых, Партнер оставляет за собой право присутствовать на общих собраниях партнеров до вступления решения суда в силу, поэтому он / она сохраняет доступ ко всем типам информации, которую (опять таки) может использовать в ущерб компании.

Как правило, «подготовленный» к изгнанию партнер сохраняет статус партнера до вступления решения суда в законную силу. Учитывая судебную практику Грузии, такие споры длятся в среднем 5-7 месяцев. В таком случае оказывается, что партнер имеет право присутствовать на общих собраниях партнеров, получать всю информацию, однако он почти уверен, что его партнерство в данной компании подходит к концу, это очевидная причина, по которой он сохраняет возможность причинить компании гораздо больший вред. Мы считаем, что при обсуждении законопроекта необходимо серьезно задуматься над этими вопросами, чтобы не получить более опасное регулирование вместо действующего сегодня несовершенного регулирования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Art, R. C. (2003). Shareholder rights and Remedies in case of Corporations: Opression, Fiduciary Duties, and Reasonable expectations, [28 Iowa J. Corp. L. 317]. The Journal of Corporation Law, 9.
2. Gelb, H. (1997). The Corporate Opportunity Doctrine – Recent Cases and the Elusive Goal of Clarity.
3. Müller, K.J. (2009). The GMBH. A Guide to the German Limited Liability Company. 2nd ed. München: Beck.
4. Paula J. Dalley. (2001). To Whom It May Concern: Fiduciary Duties and Business Associations, [26 Del. J. Corp. L. 515]; Edward Gartenberg, Tiffany King, Fiduciary Duties in Partnerships. Delaware Journal of Corporate Law, 3.
5. Puala J. Dalley. (1990). The Law of Partner Expulsions: Fiduciary Duty and Good Faith, Cardozo Law Review, [Vol 21-181], 190.
6. Schawrtz, J. (2005). Good Faith in Partner Expulsion: Application of a Contract Law Paradigm, Chapman Law Review, 2005 [9 Chap. L.Rev.1], 4.
7. Zubitashvili, N. (2014). Exclusion of a partner from a limited liability company. Collection of Corporate Law, 161-162. Retrieved from <https://tsu.ge/assets/media/files/8/Publications/sakorporacio-krebuli-2.pdf>
8. Григорьев, К.М. (2015). Фидуциарные обязанности в российском и английском праве. Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. №1. Retrieved from https://gaap.ru/articles/Fidutsiarnye_obyazannosti_v_rossiyskom_i_angliyskom_prave/
9. Карапетов, А. (2014). Исключение акционера из непубличного АО: выбор оптимальной модели регулирования. Москва. Получено из https://zakon.ru/blog/2014/10/28/isklyuchenie_akcionera_iz_nepublichnoy_o_ao_vybor_optimalnoy_modeli_regulirovaniya
10. Кузнецов, А. (2014). Исключение участника из общества с ограниченной ответственностью. Москва, Статут.

LEGISLATIVE AND REGULATORY GOVERNANCE OF DEPARTMENTAL MEDICINE IN UKRAINE

Kryzyna N. P., Doctor of Sciences at the state administration, professor, professor of the department of regional management, local self-employment and management, honors of the Likar of Ukraine, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-961X>

Sukhanova Y. A., Postgraduate Student at the Department of Regional Management, Personal Learning and Management National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9652-7223>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7482

ARTICLE INFO

Received 10 January 2021

Accepted 12 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

departmental medicine of Ukraine, health care system, governance, normative-legal act of Ukraine.

ABSTRACT

The need for effective reform of the health care system and departmental medicine is due to Ukraine's integration into the community of European states and its accession to NATO's International Alliance. This is possible through the development and implementation of effective management mechanisms. The study highlights the causes, features of the formation and functioning of departmental medicine in Ukraine, identifies mechanisms and problems of public administration in this area, their causes and possible solutions using methods of abstraction, systems analysis and structural modeling. The civil and military sectors of departmental medicine are defined and the scheme of subordination of divisions is described, achievements of reform of departmental medicine in the context of reforming of the Ukrainian health care system are investigated. Based on the analysis of the contradictions of research on this problem in the articles of foreign and domestic scientists in various fields and comparative analysis of the existing legal framework identified trends in reforming military and civilian departmental medicine in Ukraine and achieving their reform in other countries. Ways to improve the mechanisms of public administration, structural models of organization and prospects for further development of this medical field are proposed.

Citation: Kryzyna N. P., Sukhanova Y. A. (2021) Legislative and Regulatory Governance of Departmental Medicine in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: [10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7482](https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7482)

Copyright: © 2021 **Kryzyna N. P., Sukhanova Y. A.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The health care system of Ukraine in the current conditions of reform requires radical changes in management and regulation, the formation of new scientific approaches to solving the problem and making grounded decisions. In the context of transformational changes for the health care system, it is important to introduce modern effective management mechanisms and management tools of the national health care system, including state regulation of legislative and regulatory support for providing medical care to the population in departmental medical institutions. At different times of construction and functioning of the state, in parallel with the health care system, industry medical services of separate departments were created, which over time were formed as institutions of the departmental health care system, subordinated to various ministries, law enforcement agencies, government agencies.

In the conditions of the course of European integration chosen by Ukraine, various spheres of public life are being reformed. One of the important directions of reforms is the health care system. Currently, the stage of reforming primary health care has been introduced, which is closely related to the administrative-territorial reform, which is balanced in the country's development strategy [1]. As a result, there are significant changes in the structures of various departments, which has led to the need to reform their medical units.

At different times of development and functioning of the state, in parallel with the health care system, branch medical services of separate departments were created, which over time were formed as institutions of the departmental health care system, subordinated to various ministries, law enforcement agencies, government agencies.

It has been urgent for several years to solve a number of problems in the field of the national health care system and departmental medicine.

Analysis of research problems. Various approaches to public administration of the health care system and its reform in Ukraine were in the circle of scientific interests of many Ukrainian scientists, namely: Ya.F. Radisha, I.V. Rozhkova, I.M. Solonenko, S. Paka, M.G. Prodanchuca, V.L. Koretsky, N.P. Crizina, V.V. Utvenko, V.M. Lehan, K.M. Manshilina, V.M. Rudogo, G.O. Slabcogo, M.B. Shevchenko, A. Mokrytska, O.O. Doroshenko and other scientists.

However, the lack of research of the regulation problems of departmental medicine does not allow to make effective recommendations for its effective implementation in the health care system reforming during the transformation processes of administrative-territorial reform in Ukraine.

The article purpose is analyze the legislative and regulatory acts of public administration of departmental medicine in Ukraine, and to suggest ways to improve the mechanisms of public administration of departmental medicine in Ukraine.

Objectives of the study:

- to investigate and analyze the state of legislative and regulatory acts of Ukraine on public administration of departmental medicine;
- to study the structure and subordination of departmental medicine in Ukraine.

Presenting main material. One of the priorities of the state, as proclaimed by Article 49 of the Constitution of Ukraine, is the health of its citizens [2]. The health care system is associated with different sectors of the economy and different activities of citizens.

At the time of Ukraine's declaration of independence, several separate parts of the health care system had already been formed and were functioning, differing in the scheme of subordination. It should be noted that the medical structures of the departments, indirectly subordinated to the Ministry of Health of Ukraine and financed from the state budget within the allocated funding of these departments.

Thus, every year, this branch of the national economy becomes even more burdensome for the state budget and to a greater extent it concerns the financing of departmental medicine, which, logically, requires a revision of the financing system of the departmental medicine.

There are issues of health care management reform and the subordination of departmental medicine no less relevant.

It is also necessary to solve the problem of improving the regulatory and legislative framework of the health care system of Ukraine include departmental medicine.

Research of the legal framework of health care systems in Ukraine.

Effective functioning of any industry - is carried out through public administration. One of the mechanisms of which is administrative and legal regulation. This is the priority of effective reform of the industry.

The problem is that medical legislation and regulations legal acts may be contained in different sections of commercial, civil, criminal or other law. They come in the form of laws or regulations acts to health care departmental structures and serve as a basis for the creation of orders, instructions and directives, which in turn are the basis for approval of staffing standards, functional responsibilities, wages, pensions, etc.

Regulations legal acts for departmental medical structures serve as a basis for the formation of their own orders, instructions, directives. It should be noted that the peculiarities of the work of the industry and the different tasks of the departments lead not to just duplicate the regulations legal acts but cause distortions and partial changes of the content original documents.

Contradictions and problems of the regulatory framework of this industry in Ukraine.

During the analysis, we found the following inconsistencies:

- orderliness of structures and management units;
- standardization of medical care;
- harmonization of standards of various industries;
- harmonization of standards and protocols of medical care with the standards and protocols of medical care of the World Health Organization and the North Atlantic Treaty Organization, due to the processes of integration into the community of the European Union and the Euro-Atlantic Alliance.

Three main problems of the administrative and legal state administration of medicine have been clearly identified:

- the location of regulations relating to the regulation of various relations in medicine in different sections of law.

- duplication of laws and bylaws in different departments.

- distortion of the content of the original Normative Legal Acts in sectoral, departmental orders.

All these problems can be solved by streamlining the legal framework of departmental medicine.

During the years of Ukrainian independence, there has been no clear restructuring of the regulatory framework in the health care system, which significantly complicates the functioning of the health care system in general and departmental medicine in particular, as well as complicates the public administration of departmental medicine.

For instance, a number of sectoral laws are formed on the basis of one regulations legal acts, which has led to the appearance of such a phenomenon as the departmental regulatory framework. There is also a functioning of medical services according to the old standards of medical care. It is still practiced to issue orders to the department with adjustments and clarifications. Most departmental orders are not covered in the press, and in some cases are not approved by the Ministry of Justice.

Analysis of research on this problem by scientists in various fields.

Thus, the candidate of legal sciences O.V. Klimenko in his article argues that "rule-making activity in the field of health care is carried out quite actively, but annually lose about 25% of documents, which indicates the unstable nature of health care system reforms." (2013. Page 2).

This situation complicates the work, financing of projects and realisation of government programs, which are aspects of the health care system public administration of, including departmental medicine, as highlighted in the conclusions of government agencies.

According to the conclusion of the Accounting state Office on the procedure for using budget funds for 2005 in the field of departmental medicine, numerous miscalculations were identified and analyzed. One of the reasons for which was the unsatisfactory level of management of the ministries and departments to which these medical institutions belong, as well as the lack of state control in this area [3].

Item 3. of the Analytical Note of the Institute for Strategic Studies "About the priority ways for improving the domestic health care sector" identifies duplication of medical services problem in the departmental sphere (2018) [4]. These issues have been repeatedly highlighted by scientists of medicine, law and finance.

Candidate of Law, OV Klimenko identified the need to regulate departmental medicine by a system of direct orders to strengthen the direct regulatory effect of laws in the health care system with the replacement of administrative law by civil law (2013) [5].

The need to create a Medical Code has been repeatedly mentioned in the speeches of the Doctor of Law Iryna Senyuta. Doctor of Law, Professor, Ruslan Stefanchuk in 2016 in his work noted the need for codification of medical legislation [6].

Achievements in the reform of departmental medicine in other countries.

Causes of the phenomenon of departmental medicine.

Analyzing periodicals and works of researchers in the field of health care reform in the Republic of Belarus, Georgia, Russia, Lithuania, Poland and other countries, we found several regularity.

First of all, the phenomenon of departmental medicine as a parallel health care system can be traced in the countries with the previously introduced Semashko system in the post-Soviet space. Which is the result of declarative affordable quality medicine and the actual difference of social and economic status, the so-called stratification of society. This process became the basis for the establishment of several health care systems in one country with different goals, objectives, unequal access to health care and funding. Moreover, the sources of funding have always been budgetary in nature.

Secondly, when the political and economic model of the post-Soviet states changed, they were forced to start reforming the medical field. Everyone considered it burdensome to have parallel health care systems for the budget. They are united in their intention to change partially or completely the system of financing medicine. But everyone recognized the need to integrate departmental medicine into the structure of the national health care system.

Experience of reform in the post-Soviet space.

Approaches to solving this problem are different. Thus, Russia and Belarus have recognized the need not to determine the expediency, not to reorient and not to reorient the Ministry of Health directly to departmental health care facilities, but only to provide free access to services to all categories of citizens and introduce mandatory social insurance from citizens' taxes. But Georgia and Lithuania have expanded

the types of health insurance for citizens and revised the number, feasibility of treatment and prevention facilities and their subordination. They also provided access to investors in the medical service.

Health care system in European countries.

The experience of European countries shows the existence of departmental medicine, as medicine of territorial districts or lands, which is part of the health care system with a common system of subordination, regulated by the state and controlled by the funds and administrations of territorial districts.

The sector of military medicine of the whole defense sector need to describe separately. This health care system is unique to any country in the world. The medicine of law enforcement agencies of different countries is partially integrated into the national system and has relations with the Ministry of Health, financial institutions of the state and insurance funds and cooperates with civilian medicine.

The mechanism of public administration of medicine in Ukraine.

The mechanism of administrative and legal regulation of public administration of departmental medicine includes subjects and objects and is carried out through the introduction and providing of administrative and legal norms as regulators of public relations. Their content determines the uniqueness of the state of subjects and objects of management, the first are represented by legal authority, and the second - the need to obey them and apply their decisions - instructions, orders, instructions, etc. [7].

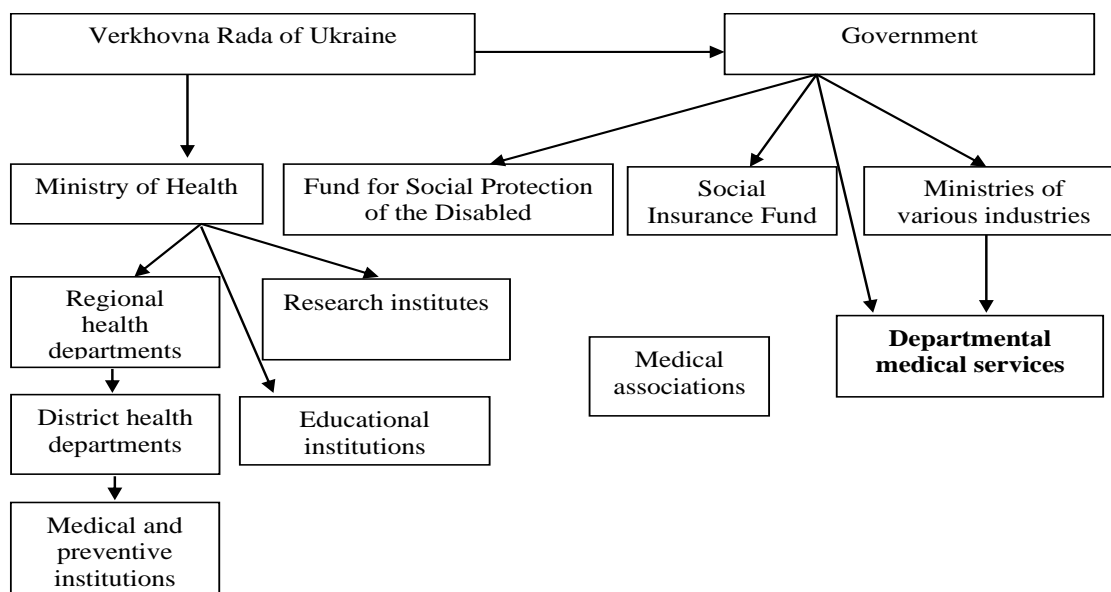

Fig.1. Scheme of the structural and organizational mechanism of public administration of the health care system of Ukraine and subordination of departmental medicine

Place, structural and organizational mechanism of public administration of departmental medicine in Ukraine.

Based on this scheme, departmental medicine is a separate department of the health care system. It is subordinated only to the central authorities - the subjects of public administration (to the relevant Ministry, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, and is object of public administration).

The influence of the Ministry of Health on the departmental health care system is possible only in the form of recommendations that are approved, duplicated or adjusted by departmental organizations in accordance with the specifics of their goals and objectives, or by concluding interagency agreements.

Structure of departmental medicine in Ukraine.

There are more than a dozen departmental medical services in Ukraine. These are medical and preventive institutions owned by the Ministries of Transport, Interior, Education and Science, Labor, Fuel and Energy, the Security Service of Ukraine, the State Medical and Health Department, the National Academy of Sciences, the Academy of Medical Sciences, the State Administration, the Verkhovna Rada of Ukraine.

It is possible to conditionally divide departmental health care system into medicine of military and civil departments (figure 2).

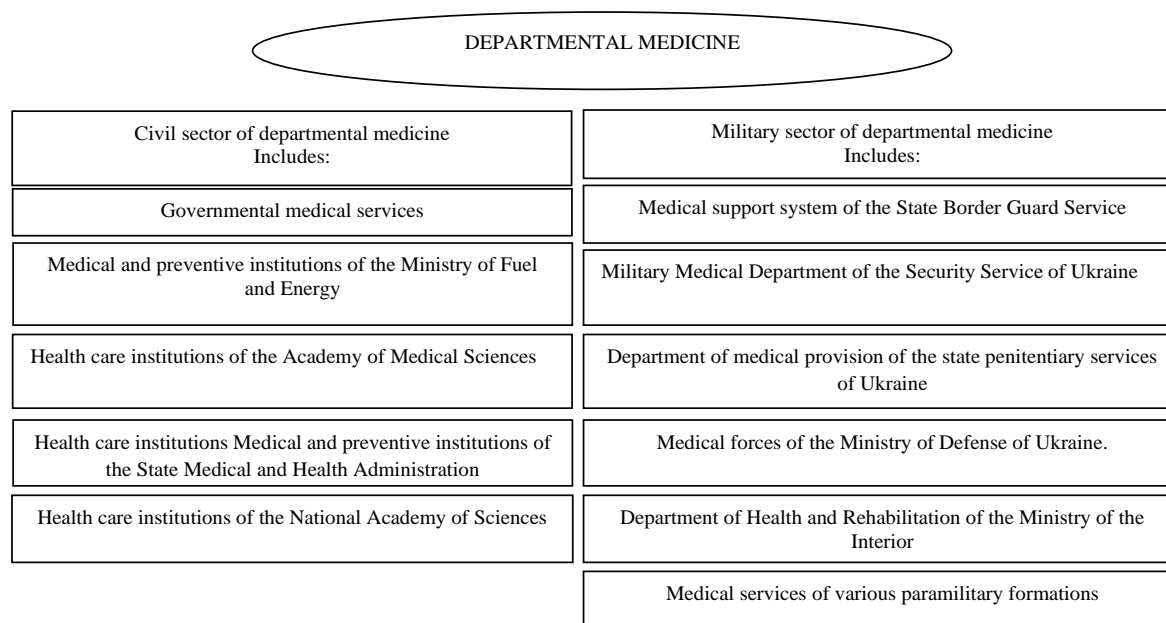

Fig. 2. Structural model of the existing departmental health care system of Ukraine.

The health care system of the departmental medicine of the civil sector includes medical services of the Ministry of Infrastructure, Penetration Service, Veterinary Service, Ministry of Education and Science, Ministry of Labor, Ministry of Fuel and Energy, State Medical and Health Administration, National Academy of Sciences, Academy of Medical Sciences, State case management, Department of Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The health care systems of military departments include medical services of the Ministry of Defense of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and other paramilitary organizations of the state.

Achievements of reforming the department of departmental medicine of Ukraine.

Given the fact that the reorganization process has already begun, it is important to assess the achievements.

The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2015" defines a list of all railway medical institutions that are transferred to the balance of local governments. As a result of the reorganization, Ukrzaliznytsia has 11 main medical institutions that belong to the tertiary care unit [9].

There is also a reform of penitentiary medicine by re-subordination within the reform of the entire branch of the penitentiary service of Ukraine in accordance with the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the approval of the Concept of reforming (development) of the penitentiary system of Ukraine from September 13, 2017 № 654-r. [10.11].

The direction of the reform of the civil branch of departmental medicine by partial or complete reorganization of the Ministry of Health and financing of the National Health Service of Ukraine (NHSU) as a state insurer is clearly visible.

Changes in the military branch of departmental medicine of Ukraine.

Reforming military medicine is taking a parallel path. There is a reformatting of the medical service themselves. Thus, the Resolution of the Cabinet of Ministers of October 31, 2018 № 910 finally formed the Military Medical Doctrine of Ukraine. According to this document, the main department was formed - the Command of the Medical Armed Forces of Ukraine and staffed medical units by troops. This legal act clearly defined the concept of "security forces - state law enforcement and intelligence agencies, civil defense forces and bodies of general competence, which are assigned by the Constitution and laws of Ukraine to ensure the national security of Ukraine; Defense Forces - Armed Forces of Ukraine, State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine, State Special Transport Service, other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, as well as law enforcement and intelligence agencies, in terms of involving them in state defense tasks" which are members of the defense sector of our state [12].

Medical support of the Security Service of Ukraine (SSU) is determined by the law "On the Security Service of Ukraine" of March 25, 1992 (by the way, in its latest version 03.07.2020 medical support is not prescribed) [13].

Regulations on medical care for employees of the SCU are prescribed by the current order of the Central Department of the SBU № 740 dated 21.12.2017. "On approval of the Instruction on the organization of medical care in the Security Service of Ukraine" [14].

At the moment, the draft law №3196-d dated 26.10.2020 is being finalized. "On Amendments to the Law of Ukraine" On the Security Service of Ukraine "to improve the organizational and legal framework of the Security Service of Ukraine" which draws attention to the preservation of the medical service within the SBU [15].

The reform of the medical service of the border troops within the framework of the strategy of development of this branch was also approved [16]. Currently, the activity of the medical service of the border troops is regulated by the order of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine dated 11.12.2012 № 1065 "On approval of the Instruction on medical care in health care facilities of the State Border Guard Service of Ukraine" [17].

Administrative and legal mechanism of state management of departmental medicine of Ukraine.

The administrative and legal mechanism of the state administration of departmental medicine is carried out by a system of laws and bylaws, on the basis of which sectoral orders of any health care system are developed.

Since the medical services of civilian departments are partially or completely integrated into the general public POPs, it is more important to understand the principles of public administration of departmental medicine in the military sector.

Implementation of the administrative and legal mechanism of state management of the military branch of departmental medicine of Ukraine.

Such normative legal acts as: the Constitution of Ukraine, the Defense Bulletin, the Fundamentals of Health Care Legislation formed the basis for the development and adoption of the Military Doctrine of Ukraine and became the basis for the adoption of the Military Medical Doctrine, which was approved in 2018 and became the main normative legal act of health protection of servicemen of all components of the Defense Forces. This document has become a long-awaited lever of state regulation of the medical field of military formations in peacetime and wartime and a basis for building the structure and approval of sectoral orders for the implementation of state health programs for the military.

The activity of the medical service of military formations of the Ministry of Internal Affairs (MIA) of Ukraine is regulated by the Order of the Ministry of Internal Affairs of October 16, 2014 № 1084 "On approval of the Regulations on the Department of Medical Support and Rehabilitation of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine" [18].

According to which, the Department of Medical Support and Rehabilitation of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine was reformed [19].

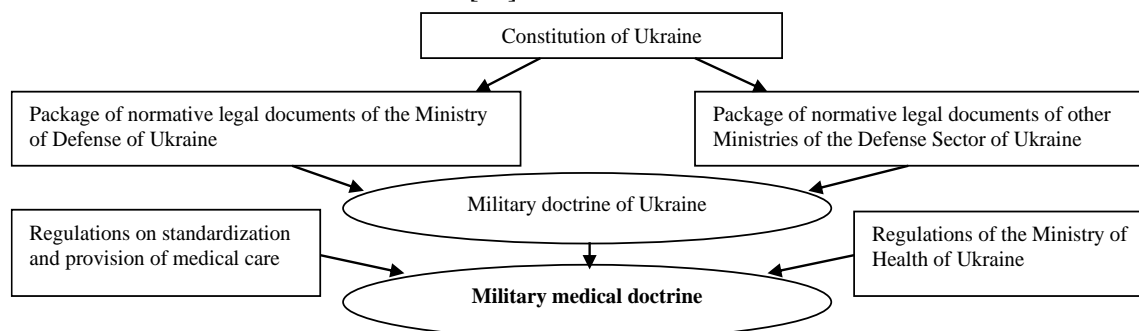

Fig. 3. The structure of the legislative and regulatory framework for medical support of the Armed Forces of Ukraine and other military formations.

The figure shows that the mechanism of state management of the departmental medicine military sector is carried out through the formation and implementation the basic package Of National Licensing Agency of all structures of the military sector by government agencies, taking into account some recommendations of the Health Ministry of Ukraine.

Currently, there is only a discussion and adoption of basic regulations governing the activities of all law enforcement agencies that ensure the security of the state. Thus, the Cabinet Ministers of Ukrainian is considering a project of a new National Security Strategy, which will become the basis for a new defense bulletin, and has a broader task, as well as include regulatory mechanisms for all military units of the Ministry of defence and medical services of other law military formations.

Medical forces are a separate type of troops of the Ministry of Defense of Ukraine.

Establishment of the Medical Forces, as a separate structure within the Ministry of Defense, is defined by the Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 624 of 10.12.2019 [20].

As a result of government influence, by agreeing on the provisions of the legal acts of the Ministry of Defense and the regulative-legal acts of other ministries of the defense sector, a single mechanism of public administration of the defense sector as a whole was created - the Military Doctrine.

This document identifies the focus on international standards and methods of providing medical care to the military of various government agencies and paramilitaries in accordance with WHO and NATO requirements, as well as provides for the provision and provision of medical care in accordance with the legal acts of the Ministry of Health of Ukraine.

The legal framework of the military sector of departmental medicine provides opportunities for functioning and provides prospects.

The Military Medical Doctrine provides the basis and creates a legislative basis for the functioning of medical units of all military structures and paramilitary formations in a single medical space, contains regulatory mechanisms for interaction of medical units of all defense sectors, military and civilian medicine.

The possibility of functioning of medical services of the defense sector in a single legal field will take place under the conditions of technical re-equipment and unification of medical care standards with the standards of the Ministry of Health and international organizations of World Health Organization and North Atlantic Treaty Organization. The roadmap for the development of standards of medical care for servicemen according to international protocols in 2017 was developed and proposed by a group of researchers of the Ukrainian Military Medical Academy Badyuk MI Kovida DV Mikita OO One of the aspects of this methodology is the comparison and establishment of compliance with similar protocols of the Ministry of Health [21].

Problems of synchronization of activity of branches of departmental medicine and the general state health care system.

It should be noted that there are numerous gaps in the health care system of Ukraine in the standards of medical care. Partly because they are outdated and sometimes the relevant standards have not yet been approved.

According to Doctor of Law, Iryna Senyuta: "For example, today medical workers perform caesarean section without a standard, because the Order of the Ministry of Health of 27.12.2011 № 977 expired on 08.05.2014 [22].

If the Ministry of Health does not develop standards by March 1, 2021, the health care system will lose 90 acts, i.e. we will be left without standards, because on February 28, 2020 the Order of the Ministry of Health № 590 was adopted, which will come into force on March 1, 2021 and abolishes numerous standards" [23].

Mechanisms of public administration of military medicine of North Atlantic Treaty Organization member states and the United States of America.

As it known, we are not the first to follow this path. We have analyzed the experience of reforming military medicine in Europe and the United States, which is a field to search reform opportunities of our departmental medicine, namely its military medical services.

The administrative and legal mechanism for the operation of military medical units in North Atlantic Treaty Organization member states is set out in such regulations as the Naval Medical Corps Act of 1947. In France, it is the Defense Code, which sets out general provisions for the functioning of the medical forces. In Germany, it is the Law on the Legal Status of Soldiers, which regulates the legal status of Bundeswehr servicemen, including the medical service. The Military Disciplinary Code, which contains provisions on disciplinary liability of servicemen, including the medical service, sets requirements for the employment of soldiers, professional requirements, conditions of promotion and transfer. In the United States, the activities of the service are regulated by the Law on Land, Naval Medical Services [24].

According to the European Informational- Researcher Center, in most European countries, the military medical forces as a separate type of troops. In France, for example, the medical service of the gendarmerie (police) is also included in this structure, and in Germany in 1990 the medical forces of the National People's Army were accepted into the military medical forces. Until 2002, military medics were assigned to a military unit that had its own medical service. Only in 2000 was the Joint / Central Medical Service formed. In the United States, certain types of troops contain separate military medical services. All these units are managed by a single body - the Medical Department [24].

Thus, the uniform medical standards for military medics of all North Atlantic Treaty Organization member states STANGE were developed in coordination with the standards of medical care of the World Health Organization and the ministries of health of these states.

The structural and organizational mechanism of the state management of North Atlantic Treaty Organization medical forces has been implemented in the establishment of the Coordination Medical Center.

As it turns out, both the structural-organizational and administrative-legal mechanisms of state management of medical forces in European countries are such that it is possible to integrate the structure of the military-medical organization of any of the North Atlantic Treaty Organization member countries.

These mechanisms are designed to fulfill the tasks of the military, which are spelled out in the constituent documents of the armies of all states, one of them - to help the civilian population in global disasters. In order to intensify the multinational cooperation of military medical services, the unification of the medical forces of European countries into the Multinational Military Medical Coordination Center was initiated. According to the pan-European program "Permanent Structured Cooperation (PESCO)", in which Germany, as a leading country, is responsible for five projects. One of them is the European Medical Command project. [25].

The process began in 2017, with the signing of a joint declaration of intent by the inspectors of eight European medical services to establish a Multinational Medical Coordination Center, for which the German Medical Service has assumed responsibility.

The practical implementation began in mid-2018 with the commissioning ceremony. Already in 2020, a clear structure of the organization was written. And also training exercises were conducted. [26].

Conclusions. In this study, we analyze the state of legislative and regulatory support of the health care system in general and departmental medicine in particular. We have clearly defined the scheme of structural-organizational and administrative-legal mechanisms of state management of departmental medicine of the military sector, the main aspects of formation, development and reform of military medical forces of Europe, the United States and their regulatory support.

After analyzing laws and regulations, articles of domestic scientists, militarists and lawyers and foreign research in this area as well, we came to the following conclusions that:

- the state of the legal framework needs to be improved with the formation of a single set of laws in the form of the Medical Code, which contains a section of the laws of departmental medicine, including the medical forces of the defense sector.

- laws and bylaws should be laws of direct action, and therefore addressed to all objects in the original form, indicating in the text the very features of all departments to prevent the formation of departmental regulations and distort the content of the derived text of the law.

- It is necessary to develop and harmonize the standards of medical care with the standards of World Health Organization and North Atlantic Treaty Organization.

- Taking into account the experience of European countries, create a single military medical coordination center that will regulate and coordinate the work of medical services of all law enforcement agencies.

Prospects for further development. In the future, it is necessary to focus on the implementation of standards of medical care in the health care system of Ukraine, including departmental medicine. It is also necessary to continue research on departmental medicine in the world and in Ukraine, in order to improve the mechanisms of public administration of this branch of medicine.

REFERENCES

1. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027. №695 (2020, August 5). *Uрядovyj kur'jer* 156,7[in Ukrainian].
2. Constitution of Ukraine Article 49 (1996) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, 141[in Ukrainian].
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine about the statement of the Order of use in 2005 of means from the state budget for the centralized actions and programs on public health services. N 323 (2005, April 28) Official Gazette of Ukraine official publication № 18, 19 [in Ukrainian].
4. Analytical note - "National Institute for Strategic Studies on the current state and further directions of reform of financing and management of the health care system in Ukraine". Retrieved from: <http://old2.niss.gov.ua/articles/717/> [in Ukrainian].
5. Klymenko, O. V. (2013). Substantiation of the need to systematize the legislative acts of Ukraine in the field of public health and the development of a medical code. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 1 Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=679>. [in Ukrainian].

6. Stefanchuk, R. A. (2016). Codification of medical legislation in Ukraine: pro et contra. *Publichne pravo*, 3(23) Retrieved from: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pp_2016_3_5 [in Ukrainian].
7. Ghladun, Z.S. (2005). State health policy in Ukraine (administrative and legal problems of formation and implementation), *Ekonomichna dumka Ternopil* [in Ukrainian].
8. Rudyj, S.A., Ghuk, A.P. (2016). Comparison of structural elements of management of health care systems of separate countries of Europe and Ukraine. *Ekonomika i pravo okhorony zdorov'ja*, 2 (4), 89-99. [in Ukrainian].
9. Law of Ukraine on Amendments to Article 6 of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2015" № 906-VIII. (2015 December 24). *Urjadovyj kur'jer*, 245 [in Ukrainian].
10. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Concept of reforming (development) of the penitentiary system of Ukraine № 654-r (2017, September 13) *Urjadovyj kur'jer*, 178 [in Ukrainian].
11. Order of the Ministry of Justice and the Ministry of Health of Ukraine on amendments to the order of the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine dated August 15, 2014 № 1348/5/572 (2020, July 3) //Official Gazette of Ukraine, 56, 109 [in Ukrainian].
12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the approval of the Military Medical Doctrine of Ukraine № 910 (2018, October 31) *Urjadovyj kur'jer*, 209 [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine about the Security Service of Ukraine № 2229-XII. (1992, March 25). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 27, 382 [in Ukrainian].
14. Order of the Central Department of the Security Service of Ukraine on approval of the Instruction on the organization of medical care in the Security Service of Ukraine № 740 (2017, December 21). *Official Gazette of Ukraine* 2018, 12, 143 [in Ukrainian].
15. Draft law of Ukraine on Amendments to the "On Security Service of Ukraine" on improving the organizational and legal principles of the Security Service of Ukraine №3196-Д (2020, October 26). *Verkhovna Rada Ukrainy oficijnyj veb portal* Retrieved March 8, 2021, from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243 [in Ukrainian].
16. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Strategy for the Development of the State Border Guard Service №1189-r. (2015, November 23). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 94, 136 [in Ukrainian].
17. Order of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine on approval of the instruction on the procedure for providing medical care in health care institutions of the State Border Guard Service of Ukraine No. 1065. (2012, November 12). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* 2013, 3, 161 Article 83, code Act 65313/2013 [in Ukrainian].
18. Law of Ukraine on the central executive authorities № 3166-VI. (2011, March 17). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* 38, 1696, Article 385 [in Ukrainian].
19. *Nakaz Ministerstva Vnutrishnikh Sprav Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Upravlinnia medychnoho zabezpechennia ta reabilitatsii MVS Ukrainy»: [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine «On approval of the Regulations on the management of medical support and rehabilitation of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine»]* vid 01.12.2017 r. N 982 (n.d.) *ligazakon.net*. Retrieved March 8, 2021, from: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS857> [in Ukrainian].
20. Order of the Ministry of Defense of Ukraine on amendments to the list of military governance, whose jurisdiction extends to the entire territory of Ukraine No. 624. (2019, December 10) *Ofitsiyni Visnyk Ukrainy* 2020, 1, 135, Article 21, Kod Akta 97308/2019 [in Ukrainian].
21. Badjuk, M.I., Kovyda, D.V., Mykyta, O.O. (2017). Regulatory framework for medical support of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of the introduction of NATO standards. *Ekstrena medycyna: vid nauky do praktyky*. №2 (23) AKTUALJNI TEMY 11-18 [in Ukrainian].
22. Order of the Ministry of Health on Amendments to the Order of the Ministry of Health of Ukraine dated December 15, 2003 N 582 "On Approval of Clinical Protocols from Obstetric and Gynecological Aid № 977. (2011 December 27). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved March 8, 2021, from: <https://zakon.rada.gov.ua/Rada/Show/V0977282-11#TEXT> [in Ukrainian].
23. Order of the Ministry of Health on the recognition of those who have lost validity, some orders of the Ministry of Health of Ukraine No. 590. (2020, February 28). Publication on official websites of state authorities of Ukraine (2020, February 28).
24. International experience of creating and functioning of military medical forces (experience in France, Germany and the United States) Information reference prepared by the European Information Research Center for the request of the Verkhovna Rada Committee of Ukraine (2012) Retrieved from: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/Uploads/Documents/29451.pdf> [in Ukrainian].
25. Permanent structured cooperation (PESCO). Pan-European program. Retrieved from: <https://pesco.europa.eu/>
26. Michael Tempel (2018). European Military Medical Services EMMS Retrieved from: <https://militarymedicine.com/media/article/3358/attachment-1525244515.pdf>

ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ІМПЛІЦИТНОЮ ТЕОРІЄЮ СВІДОМОСТІ ТА ОСОБИСТІСНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ В УМОВАХ НОРМИ ТА ПРИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Тельчаров Олександр, аспірант кафедри Психодіагностики та Клінічної психології, факультет психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3381-6693>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/30032021/7483

ARTICLE INFO

Received 16 January 2021

Accepted 14 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Theory of Mind, persons dependent on psychoactive substances, Alcoholism, Anonymous, alexithymia, conditional norm, personality traits.

ABSTRACT

The term Theory of Mind (ToM) refers to the cognitive ability to understand the persons' own and others' intentions, emotions, feelings, beliefs, and so on. This psychological ability has been studied mainly in the context of normal development, in the conditions of normal ontogenesis, as well as on the example of animals, children with atypical development, adults with certain mental disorders. There are also studies related to some specifics of ToM in people dependent to alcohol. The aim of the article is to establish correlations between ToM and personality traits in the conditions of norm and dependence on psychoactive substances (PAS). The study was conducted on 98 individuals. 42 are people dependent on PAS and are stand at the initial stage of recovery, 15 people are dependent on PAS at a later stage of recovery and 41 people which are a group of conditional norm. The nonparametric method of r-Spearman rank correlation coefficient is used. As a result, established a number of links between ToM and personality traits during the comparison the data of persons dependent on PAS and conditional norm persons. It is settled that the dependence on PAS has a negative effect on ToM. ToM is related the most to the fifth factor "Expressiveness-Practice" of the 5PFQ Personal Questionnaire. The second external correlate of ToM, which is expressed more in the early stages of recovery from PAS, can be considered as the second factor of the Personality Questionnaire 5PFQ "Attachment-Isolation". The assumption has been made that the ToMC scale has the most valuable biological correlates and the strongest expression with personality traits. The age trait is strongly related to the ToM scales linearly.

Citation: Oleksandr Telcharov. (2021) Coherence Between the Theory of Mind and Personality Traits in the Conditions of Norm and in Dependence on Psychoactive Substances. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijtss/30032021/7483

Copyright: © 2021 Oleksandr Telcharov. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Імплицитна теорія свідомості належить до відносно нових конструктів, за допомогою яких описується здатність пояснювати зміст власної свідомості та свідомості інших. Термін «Theory of Mind» [14], який є оригінальним терміном для позначення даної психічної властивості, позначає пізнавальну здатність розуміти як свої власні, так і чужі наміри, емоції, почуття, переконання тощо. Завдяки цій здатності вищі примати і люди можуть краще взаємодіяти у соціальних ситуаціях, де необхідні аналіз, оцінка та розуміння поведінки інших [11]. Теоретичні моделі та підходи до її вивчення, тим не менш, не привели до появи несуперечливої спільної позиції [10].

Як зазначають Е. Дубяга та Б. Мещеряков [1], у російськомовній літературі переклад оригінального терміна зустрічається у різних варіантах, наприклад, «індивідуальна теорія психіки», «теорія розпізнавання психічних станів», «життєва психологія», «наївна концепція

свідомості», «внутрішня модель свідомості іншого» тощо, у той час як і в англomовній літературі є багато синонімів терміна «Theory of Mind»: «інтенціональність другого порядку», «метарепрезентація», «наївна психологія», «природна психологія» тощо.

Самі автори (Е. Дубяга та Б. Мещеряков) пропонують для позначення змісту, що передається оригінальним терміном, російськомовний аналог «имплицитная теория разума». Нам ця точка зору видається слушною, і українською мовою ми позначатимемо цей конструкт терміном «імпліцитна теорія свідомості» (далі – ІТС).

Цю психологічну здатність на сьогоднішній день досліджено більшою мірою у контексті типового розвитку, тобто в умовах нормального онтогенезу, а також на прикладі тварин, дітей з нетиповим розвитком, дорослих з певними психічними розладами. Існують також дослідження, які стосуються специфіки ІТС у осіб, залежних від алкоголю. Багато з них здійснені з використанням методів когнітивної нейронауки.

У метааналізі Onuoha et al., (2016) показано, що у осіб, залежних від ПАР, ІТС є редукованою [13]. Було встановлено, що для цієї категорії осіб характерний насамперед афективний дефіцит ІТС, який відбиває, на думку дослідників, ураження відповідних ділянок мозку як наслідок тривалого вживання алкоголю. В низці досліджень [7; 2; 3; 4] встановлено зміни у афективних процесах осіб, залежних від психоактивних речовин (далі – ПАР), зокрема, у проявах алекситимії.

У іншій групі досліджень [16; 11; 15; 12] виокремлено основні способи та результати дослідження ІТС за умов норми та патології. Тим не менш, слід зазначити, що серед вітчизняних публікацій практично відсутні роботи, присвячені цій психологічній здатності, хоча дослідження ІТС є украй актуальними для різних галузей психології. На нашу думку, до найбільш актуальних напрямів досліджень ІТС на вітчизняній вибірці слід віднести встановлення параметрів цієї здатності у нормі та її специфіки в умовах залежності від ПАР. Адже саме залежність від ПАР постає сьогодні як проблема, що потребує залучення додаткових ліній розгляду та аналізу, оскільки вже протягом багатьох десятиліть показники стійкої ремісії при психічних та поведінкових розладах внаслідок вживання ПАР не демонструють позитивної динаміки [5].

Метою статті є встановлення зв'язків між ІТС та особистісними властивостями в умовах норми та залежності від ПАР.

Ми припускаємо, що залежність від ПАР лінійно пов'язана зі здатністю до побудови ІТС та проявляється у гірших результатах осіб, залежних від ПАР, у порівнянні з особами, які не мають такої залежності.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на 98 особах 3 з них 42 – особи, залежні від ПАР та початковому етапі одужання (27 осіб, залежних від алкоголю та 15 осіб, залежних від інших ПАР), які на момент дослідження перебували на лікуванні у реабілітаційному центрі «Медлюкс», м. Київ. Усі досліджувані мали у анамнезі попередній епізод тривалого вживання ПАР не більше, ніж за 3 тижні до моменту проведення дослідження. Група осіб, залежних від ПАР, на початковому етапі одужання складалась з таких категорій: 1) особи, залежні від алкоголю (код МКБ F10), 2) особи, залежні від психостимуляторів (код МКБ F15), 3) особи, залежні від одночасного вживання декількох наркотичних засобів (код МКБ F19.2). Цю групу вибірки скорочено позначатимемо у тексті ЗПАР.

Наступну групу склали 15 осіб, залежних від алкоголю, які мали в анамнезі систематичне вживання ПАР, проте від 1 місяця до 15 років не вживають жодних ПАР, тобто знаходяться на більш пізніх етапах одужання. Ці досліджувані є членами українського співтовариства Анонімних Алкоголіків, скорочено позначатимемо їх АА. Ще одну групу, групу умовної норми, утворили 41 умовно здорова особа: у них не було виявлено залежності від ПАР. Її позначатимемо УН.

53 особи у дослідницькій вибірці – чоловіки, 45 – жінки. Серед групи ЗПАР, 34 – чоловіки та 8 – жінки. Серед групи АА, 14 – чоловіки та 1 особа – жінка. Серед групи УН жінки – 36 осіб та чоловіки – 5. Отже, слід зазначити гендерну негомогенність груп, тому можливий вплив на результати фактора статі.

Вік досліджуваних – від 19 до 70 років, медіана – 35 років, SD = 14.2. Третина вибірки (35,7%) знаходиться у діапазоні 20-22 роки, а 81,6% - від 20 до 50 років. Тобто вибірка не гомогенна також і за фактором віку. Однак, окрім вікової групи 20-22, більша частина якої належить до УН, у дослідницькій вибірці репрезентовані різні вікові категорії, тому припускаємо, що фактор віку не має бути істотним.

Для дослідження групи осіб, залежних від ПАР, нам необхідно було обрати методи, адекватні специфіці цієї групи. Саме від цієї специфіки ми відштовхувались при виборі методів, які у підсумку застосували до обох груп вибірки: і осіб, залежних від ПАР, і осіб, умовно здорових. Слід зазначити, що для осіб, залежних від ПАР, є характерними: знижена здатність до саморегуляції, невисока вмотивованість до участі у дослідженні, висока реактивність, прояви когнітивних дефіцитів, пов'язаних з тривалою інтоксикацією.

Тому було обрано інструментарій, що враховує такі особливості групи осіб, залежних від ПАР, і відповідає таким вимогам: проведення дослідження має займати небагато часу та одночасно надавати можливість оцінити особистісні характеристики досліджуваного. Крім того, на вибір методів впливала його апробація та адаптація на клінічній вибірці.

Ми зупинились на Theory of Mind assessment scale, скорочено – Th.o.m.a.s [8; 9] для вимірювання ІТС. Врахувавши дані інших авторів про зв'язок між залежністю від ПАР та негативним впливом цього фактора на ділянки мозку, особливості функціонування яких вважаються корелятами ІТС та, одночасно, емоційного інтелекту [11], ми також використали Торонтську Алекситимічну шкалу ТАС26, адаптовану в НДІ ім. Бехтерева [2],

П'ятифакторний особистісний опитувальник 5PFQ, адаптація Хромова [6] був залучений для оцінки зв'язків ІТС з особистісними властивостями досліджуваних.

Методика Th.o.m.a.s – це опитувальник, який складається з 39 відкритих запитань (деякі з них опціональні, фактично питань у методиці 37), спрямованих на дослідження різних аспектів ІТС.

Процедура. Дослідник пропонує ряд запитань, на які респондент відповідає у вільній формі. Якщо досліджуваний має труднощі з розумінням питань, дослідник може переформулювати запитання, однак слідуючи вимозі безтенденційності. Якісні дані у подальшому переводяться у кількісні. В оригінальному варіанті форма процедури – напівструктуроване інтерв'ю, яке записується та потім передається двом асистентам, які не брали участі в інтерв'ю та які, незалежно один від одного, кодують відповіді за шкалами. В подальшому результати порівнюються. Нами було модифіковано процедуру задля врахування умов проведення. Ми пропонували методику досліджуваним у вигляді суб'єктивного опитувальника у батареї з трьох тестів та короткої анкети. Дослідження проводилось у малих групах для уможливлення фіксації поведінкових реакцій та допомоги у випадку виникнення труднощів з розумінням питань. Групам осіб на більш пізньому етапі одужання та умовно здорових методика пропонувалася у формі онлайн-опитувальника.

Відповідь на кожне запитання може бути оцінена від 0 до 4 балів.

Оцінка 0 балів ставиться:

- коли досліджуваний мовчить, хоча інтерв'юер заохочує його до відповіді;
- коли відповідь незрозуміло сплутана, або абсолютно не має відношення до питання, або відірвана від реальності.

Оцінка 1 ставиться:

- коли досліджуваний витрачає час, проте фактично не надавши жодної значущої відповіді;
- коли досліджуваний каже, що не знає, як відповісти, або обмежується відповідями так чи ні, не додавши більше нічого суттєвого;
- коли відповідь є плутаною або суперечливою стосовно запитання;
- коли досліджуваним надається приклад (мимовільно, або за запитом дослідника), який не відповідає самій відповіді.

Оцінка 2 бали присвоюється за умов:

- відповідь дає відчуття того, що досліджуваний «розгублений», хоча він і надає вірну відповідь;
- це просто повторення запитання без подальшого розвитку чи пояснення (наприклад, тавтологічна відповідь);
- виражає емоційний тон, який не відповідає питанню (наприклад, емоційно позитивна відповідь на питання, що стосується негативних емоцій);
- неправильно узгоджується з перспективою, яка вимагається запитанням, наприклад, коли питання стосується емоційних станів іншої людини (алоецентрична перспектива), а відповідь стосується лише самого співрозмовника (еоецентрична перспектива).

Оцінка 3 бали ставиться за умов, якщо:

- чітко сформульована послідовна відповідь, але надається з труднощами, або не розлого (якщо у вигляді інтерв'ю, то після декількох спроб інтерв'юера до уточнення);
- контекст відповідає запитанню, але не має конкретного, змістовного прикладу;
- надається приклад, який є приблизним, загальним, безглуздим або стосується лише поведінки, а не психічних станів чи подій;
- відповідь узгоджена і послідовна, але загальна, стереотипна або лише трохи контекстуалізована.

Оцінка 4 присвоюється відповіді, яка:

- є зв'язною, детальною та організованою, із значними, зв'язними та контекстуалізованими прикладами;
- по-різному посилається на власні психічні стани та події досліджуваного, а також на події інших, надаючи, таким чином, не загальну чи суху відповідь, а контекстуалізовану, яка має відношення до особистого досвіду опитуваного.

Шкали тесту.

Шкала А: Я-мене (I-Me) – запитання знаходяться у площині розуміння власних емоцій та їх впливу на респондента, того, наскільки людина гарно розуміє власні емоційні стани, бажання, може вплинути на власний емоційний стан (егоцентрична перспектива), надалі у тексті – ІТСА;

Шкала В: Інші-я (Other-Self) – питання лежать у площині того, як добре розуміє респондент емоційні стани інших людей і як вони відображаються у поведінці респондента, того, як гарно респондент може представити емоційні стани, бажання інших людей, а також чи можуть люди впливати на стани інших людей (алокативна перспектива), надалі у тексті – ІТСВ;

Шкала С: Я-інший (I-Other) – питання лежать у площині, як людина відноситься до гіпотетичних інших і чи розуміє зміну їх емоційних переживань, чи може поставити себе на їх місце та уявити, що вони можуть відчувати, хотіти, чи може респондент вплинути на емоційний стан іншого, його бажання (егоцентрична перспектива), надалі у тексті – ІТСС;

Шкала D: Інші-мене (Other-Me) – питання у площині того, як і що респондент думає стосовно відношення інших до його/її емоційних станів, переживань і поведінки інших по відношенню до нього (алокативна перспектива), надалі у тексті – ІТCD [9].

Результати дослідження.

Перевірка нормальності розподілу вибірки. Оскільки вибірка мала тенденції формування (зокрема, фактори наявності залежності від ПАР), припускаємо, що вона не відповідатиме нормальному розподілу. Для перевірки цього припущення ми використали непараметричний критерій Колмогорова-Смірнова. За результатами (перевірялися показники за основними факторами, а саме, за методикою ТАС 26, 4 шкалами тесту Th.o.m.a.s та основними факторами 5PFQ), виявлено, що за 6 шкалами з 11-ти вибірка відповідає нормальному розподілу (Sig. 2 tailed \geq 0.05), виключенням є результати за шкалою ІТСА, I-Me, (sig. 2 tailed=0.021); за шкалою ІТСС, I-Other, (sig. 2 tailed=0.011); за шкалою ІТCD, Other-Me, (sig. 2 tailed=0.028); за другим, «Прив'язаність-Відособленість» (sig. 2 tailed=0.029), та третім, «Самоконтроль-Імпульсивність» (sig. 2 tailed=0.005), факторами опитувальника 5PFQ.

Зв'язки між ІТС та особистісними факторами. Для дослідження зв'язків між ІТС та іншими особистісними властивостями, нами було проведено кореляційних аналіз на 98 особах. Оцінювались зв'язки ІТС з алекситимією як афективним параметром, пов'язаним з вживанням ПАР, а також з особистісними факторами, вимірюваними за допомогою особистісного опитувальника 5PFQ. Для кращого розуміння специфіки ІТС та її зв'язків з іншими параметрами також проведено кореляційний аналіз за кожною з груп: 1) ЗПАР; 2) АА; 3) УН.

Обрано непараметричний метод кореляційного аналізу, а саме коефіцієнт рангової кореляції r -Спірмена. Причинами його вибору є те, що: 1) вибірка доволі специфічна, складається, як з осіб, залежних від ПАР (тобто, є певний критерій, за яким вона суттєво відрізняється від нормального розподілу), так і осіб, умовно здорових (ця група також специфічна за гендерним та віковим параметрами), що підтвердилося результатами тесту Колмогорова-Смірнова; 2) необхідність прослідковування зв'язків всередині підгруп, які є невеликими за розміром. Отже, за сукупністю підстав було обрано непараметричний критерій. Крім того, порівнювати виявлені зв'язки за всією групою та підгрупами доцільно, якщо вони вимірювалися за однією логікою.

Ми оцінювали зв'язки з іншими психологічними факторами інтегративний показник ІТС (далі ІТСІнтегр), а також основні шкали тесту ІТС, а саме ІТСА, ІТСВ, ІТСС та ІТСД. На усій дослідницькій вибірці (N=98) отримано ряд статистично значущих зв'язків на рівні тенденції ($\text{sig} \leq 0.05$), та на рівні закономірності ($\text{sig} \leq 0.01$).

Зокрема, зі шкалою ІТСІнтегр (див. табл.1) виявлено від'ємний помірний зв'язок з залежністю від алкоголю (-,456**); від'ємний помірний зв'язок з залежністю від ПАР (-,479**) прямий середній зв'язок з параметром статі (,532**); помірний від'ємний зв'язок з параметром віку (-,435**); помірний від'ємний зв'язок з алекситимією (-,472**); прямий слабкий зв'язок з другим фактором тесту 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість» (,272**) та з його четвертою шкалою «Розуміння-Нерозуміння» (,283**); прямий слабкий зв'язок з четвертим фактором тесту 5PFQ «Емоційність-Емоційна стриманість» на рівні тенденції (,230*), та його шкалами «Тривожність-Безтурботність» (,285**) та «Емоційна лабільність-Емоційна стабільність» (,229*); прямий помірний зв'язок з п'ятим фактором тесту 5PFQ «Експресивність-Практичність» (,482**), та його шкалами «Допитливість-Консерватизм» (,509**) та «Артистичність-Неартистичність» (,319**); «Сензитивність-Нечутливість» (,464**).

Таблиця 1. Кореляції між шкалою ІТС та іншими особистісними властивостями за всією вибіркою

Показники	ІТСІнтегр	ІТСА	ІТСВ	ІТСС	ІТСД
Залежність від ПАР	-,479**	-,362**	-,529**	-,420**	-,451**
Залежність від алкоголю	-,456**	-,449**	-,464**	-,360**	-,342**
Стать	,532**	,512**	,474**	,455**	,453**
Вік	-,435**	-,501**	-,426**	-,367**	-,299**
ТАС26	-,472**	-,379**	-,412**	-,465**	-,451**
Прив'язаність-Відособленість	,272**	-	-	,298**	,234*
Самоконтроль-Імпульсивність	-	-	-	,211*	,251*
Емоційність-Емоційна стриманість	,230*	,272**	-	,216*	-
Експресивність-Практичність	,482**	,411**	,365**	,456**	,441**
Допитливість-Консерватизм	,509**	,472**	,397**	,471**	,442**
Артистичність-Не артистичність	,319**	,205**	,244*	,322**	,347**
Сензитивність-Нечутливість	,464**	,424**	,315**	,440**	,390**

Примітки.

1. Тут і в наступних табл. використано скорочення: ІТСІнтегр – інтегративний показник ІТС тесту Th.o.m.a.s; ІТСА – шкала А тесту Th.o.m.a.s; ІТСВ – шкала В тесту Th.o.m.a.s; ІТСС – шкала С тесту Th.o.m.a.s; ІТСД – шкала D тесту Th.o.m.a.s; ТАС26 – результат тесту алекситимії Торонтська Алекситимічна шкала ТАС26.

2. Символ * відповідає статистично значущому зв'язку на рівні $\text{sig} \leq 0,05$; Символ ** відповідає статистично значущому зв'язку на рівні $\text{sig} \leq 0.01$.

Як бачимо у табл. 1, за шкалою ІТСА наявні зв'язки, аналогічні попередній шкалі, проте варто зазначити про відмінності у порівнянні з інтегративним показником. Зокрема, наявна слабка пряма кореляція з четвертим фактором тесту 5PFQ «Емоційність-Емоційна стриманість» на рівні закономірності, а не тенденції (,272**), та кореляції з його шкалами «Тривожність-Безтурботність» (,332**) та «Напруженість-Розслабленість» (,213*), з якою зв'язків у інтегративному показнику знайдено не було.

За шкалою ІТСВ наявні зв'язки, аналогічні попередній шкалі, проте варто зазначити про відмінності у порівнянні з інтегративним показником. Зокрема, знайдено лише помірну пряму кореляцію з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» (,365**) та шкалами «Допитливість-Консерватизм» (,397**), «Артистичність-Неартистичність» на рівні тенденції, а не закономірності (,244*), та «Сензитивність-Нечутливість» (,315**).

Відмінною рисою зв'язків за шкалою ІТСС в порівнянні з інтегративною шкалою є те, що за ІТСС наявні статистично значущі зв'язки з усіма факторами Особистісного опитувальника 5PFQ, окрім першого. Зокрема, виявлено слабкий позитивний зв'язок з другим фактором «Прив'язаність-Відособленість» (,298**), слабкий позитивний зв'язок на рівні тенденції з третім фактором «Самоконтроль-Імпульсивність» (,211*), слабкий позитивний

зв'язок на рівні тенденції з четвертим фактором «Емоційність-Емоційна стриманість» (,216*) та помірний прямий зв'язок з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» (,456**).

Особливістю зв'язків за шкалою ІТСД є наявність прямих слабких зв'язків на рівні тенденції з другим та третім факторами опитувальника 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість» та «Самоконтроль-Імпульсивність» (,234*) та (,251*) відповідно. Окрім цього, наявна помірна пряма кореляція з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» (,441**).

Інші особливості. Цікаву тенденцію знайдено у зв'язках між шкалами тесту ІТС та фактором віку (див. табл.1). Зокрема, сила зв'язку значно знижується лінійно, починаючи з найбільшої за шкалою ІТСА (-,501**) і надалі знижується – за шкалою ІТСВ (-,426**), за шкалою ІТСС (-,367**) та за шкалою ІТСД (-,299**). Цю тенденцію спробуємо пояснити нижче при обговоренні результатів.

Результати за групою ЗПАР (N=42). Отримано ряд статистично значущих зв'язків між ІТС та іншими психологічними властивостями на рівні тенденції ($\text{sig} \leq 0.05$) та на рівні закономірності ($\text{sig} \leq 0.01$). Варто зазначити, що лише невелика частина зв'язків є статистично значущими (табл. 2).

Таблиця 2. Кореляції між параметрами ІТС та іншими особистісними властивостями за групою ЗПАР

Показники	ІТСІнтегр	ІТСА	ІТСВ	ІТСС	ІТСД
ТАС26	-,336*	-	-,379*	-,337*	-
Прив'язаність-Відособленість	,339*	-	-	,402**	-

Отже, як бачимо у табл. 2, зі шкалою ІТСІнтегр виявлено від'ємний помірний зв'язок з алекситимією (-,336*) на рівні тенденції; прямий помірний зв'язок (,339*) на рівні тенденції з другим фактором особистісного опитувальника 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість».

За шкалою ІТСА не знайдено статистично значущих зв'язків з іншими психологічними властивостями. За шкалою ІТСВ виявлено від'ємний помірний зв'язок на рівні тенденції з вираженістю алекситимії (-,379*).

За шкалою ІТСС виявлено від'ємний помірний зв'язок на рівні тенденції з вираженістю алекситимії (-,337*) та прямий помірний зв'язок з другим фактором особистісного опитувальника 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість» (,402**).

За шкалою ІТСД не виявлено статистично значущих зв'язків з іншими особистісними властивостями.

Результати за вибіркою АА (N=15). Отримано ряд статистично значущих зв'язків між ІТС та іншими особистісними властивостями на рівні тенденції ($\text{sig} \leq 0.05$), та на рівні закономірності ($\text{sig} \leq 0.01$). За цією групою також статистично значущих зв'язків небагато. Це зв'язки з факторами та шкалами особистісного опитувальника 5PFQ (табл. 3).

Таблиця 3. Кореляції між шкалою ІТС та іншими особистісними властивостями за групою АА

Показники	ІТСІнтегр	ІТСА	ІТСВ	ІТСС	ІТСД
Самоконтроль-Імпульсивність	,700**	-	-	-	,761*
Емоційність-Емоційна стриманість	,565*	,615*	,683**	,590*	-
Експресивність-Практичність	,677**	,564**	-	,693**	,592*

Як бачимо у табл. 3, зі шкалою ІТСІнтегр виявлено сильний позитивний зв'язок з третьою шкалою четвертого фактора «Самоконтроль-Імпульсивність» (,700**), середній позитивний зв'язок на рівні тенденції з четвертим фактором «Емоційність-Емоційна стриманість» (,565*), середній прямий зв'язок з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» (,677**).

За шкалою ІТСА знайдено середній позитивний зв'язок на рівні тенденції з четвертим фактором «Емоційність-Емоційна стриманість» (,615*) та середній прямий зв'язок на рівні тенденції з п'ятим фактором «Практичність-Експресивність» (,564**).

За шкалою ІТСВ виявлено середній позитивний зв'язок з четвертим фактором «Емоційність-Емоційна стриманість» (,683**).

За шкалою ІТСС виявлено середній позитивний зв'язок на рівні тенденції з четвертим фактором «Емоційність-Емоційна стриманість» (,590*) та середній прямий зв'язок на рівні тенденції з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» (,693**).

За шкалою *ITCD* знайдено сильний позитивний зв'язок з третьою шкалою четвертого фактора «Самоконтроль-Імпульсивність» ($,761^*$) та середній прямий зв'язок на рівні тенденції з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» ($,592^*$).

Результати за вибіркою УН ($N=41$). Отримано ряд статистично значущих зв'язків між ІТС та іншими психологічними факторами на рівні тенденції ($\text{sig} \leq 0.05$), та на рівні закономірності ($\text{sig} \leq 0.01$). Ці результати наведено у табл. 4.

Таблиця 4. Кореляції між шкалою шкалами ІТС та іншими особистісними властивостями за групою УН

Показники	ІТСІнтегр	ІТСА	ІТСВ	ІТСС	ІТCD
ТАС26	-	-	-	-	$-,319^*$
Екстраверсія-Інтроверсія	-	-	-	$,311^*$	$,338^*$
Прив'язаність-Відособленість	-	-	-	-	$,310^*$
Експресивність-Практичність	$,334^*$	$,341^*$	-	$,361^*$	-

Як бачимо у табл. 4, за шкалами *ІТСІнтегр* та *ІТСА* виявлено помірний прямий зв'язок на рівні тенденції з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» ($,334^*$ та $,341^*$ відповідно).

За шкалою *ІТСС* виявлено помірний прямий зв'язок на рівні тенденції з першим фактором «Екстраверсія-Інтроверсія» ($,311^*$) та помірний прямий зв'язок на рівні тенденції з п'ятим фактором «Експресивність-Практичність» ($,361^*$).

За шкалою *ІТCD* виявлено помірний прямий зв'язок на рівні тенденції з першим фактором «Екстраверсія-Інтроверсія» ($,338^*$), помірний прямий зв'язок на рівні тенденції з другим фактором «Прив'язаність-Відособленість» ($,310^*$), а також від'ємний помірний зв'язок на рівні тенденції з алекситимією ($-,319^*$).

Обговорення результатів дослідження.

Аналізуючи отримані результати, можемо зробити ряд висновків та припущень. Найбільш сильні зв'язки з інтегративним показником ІТС знайдено за параметрами: статі (найсильніший з-поміж інших); п'ятого фактора Особистісного опитувальника 5PFQ «Експресивність-Практичність»; залежності від ПАР; алекситимією; залежністю від алкоголю. Статистичний рівень значущості за усіма перерахованими параметрами становить ($\text{sig} \leq 0.01$), тобто можемо говорити про доволі сильні зв'язки на рівні закономірності. Інші параметри або відносяться до шкал різних факторів опитувальника 5PFQ, або мають значно нижчий рівень зв'язку. Згідно до вищезазначеного, можемо стверджувати, що ІТС вищий у жінок. Також можемо визначити, що краще розуміння переживань, емоцій, переконань та думок інших людей виявляють ті люди, у яких спостерігається суттєво вищий рівень за фактором експресивності.

В той же час, вживання ПАР значно знижує можливості якісної побудови ІТС. При цьому з більшою вірогідністю це виявляється за умов залежності від алкоголю. Адже у осіб, залежних від інших ПАР, а також в групі АА статистично значущих зв'язків не виявлено, тому гіпотеза підтверджується частково.

Іншою виявленою тенденцією є те, що зі збільшенням вираженості алекситимії здатність до побудови адекватної ІТС також знижується, що ілюструється як загальними тенденціями, так і тенденціями і групі УН. Відсутність же зв'язків між алекситимією та ІТС у групах осіб, залежних від ПАР, ми пояснюємо тим, що у них статистично збільшений рівень алекситимії, який є одним з симптомів, тісно пов'язаних з залежністю від ПАР на різних етапах одужання, і є важливим показником у діагностиці залежності від ПАР.

Зв'язок з фактором «Експресивність-Практичність» ми вважаємо універсальним корелятом тенденцій до здатності більш якісної побудови ІТС за умови відсутності вживання ПАР: адже група, учасники якої тільки нещодавно перестали вживати ПАР, – єдина, у якої відсутні зв'язки між шкалами ІТС та п'ятим фактором 5PFQ.

Щодо параметру віку, що також статистично пов'язаний з рівнем ІТС, наявна цікава тенденція. Так, вік впливає на ІТС за усіма шкалами, проте вплив, починаючи від шкали ІТСА до ІТCD, лінійно знижується від середнього від'ємного до слабкого від'ємного. Ми вважаємо, що порівнювати статистичну значущу відмінність за ІТС між групами, у яких є велика вікова негомогенність, найбільш доцільно саме за останніми шкалами, ІТСС та ІТCD, сила зв'язку з якими помірно слабка та слабка відповідно. Загалом, фактор віку впливає на здатність до якісної побудови ІТС негативно.

Зв'язок між другим фактором 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість» та інтегративним показником ІТС ми вважаємо особливістю осіб, залежних від ПАР, що лише нещодавно припинили їх вживати, адже всередині груп УН та АА аналогічного зв'язку немає: він наявний лише у групі ЗПАР. Виявлена тенденція також підтверджується тим, що у групі ЗПАР єдиний зв'язок між ІТС та 5PFQ спостерігається саме за цим фактором. Зважаючи на відмінні тенденції у інших групах, це дає підстави припустити пов'язаним з фактом вживання ПАР. Це потенційно надає нам вже другий діагностичний критерій, що пов'язує ІТС з залежністю від ПАР.

Щодо специфіки зв'язків між іншими психологічними параметрами та окремими шкалами ІТС, найбільш цікавою є тенденція зв'язку з декількома факторами 5PFQ шкали ІТСС, яка має найбільшу кількість зв'язків з іншими шкалами та завжди має прямий зв'язок хоча б з одним фактором 5PFQ. Можемо припустити, що шкала ІТСС має найбільш виражені біологічні кореляти з-поміж інших шкал тесту ІТС, проте довести чи спростувати цю гіпотезу за наявних методів дослідження та отриманих результатів наразі не можемо.

Якщо у групі УН ІТС пов'язаний лише з першим («Екстраверсія-Інтроверсія»), другим («Прив'язаність-Відособленість») та п'ятим («Експресивність-Практичність») факторами на рівні помірно слабких прямих зв'язків, то у групі АА ІТС пов'язаний з третім («Самоконтроль-Імпульсивність»), четвертим («Емоційність-Емоційна стриманість») та п'ятим («Експресивність-Практичність») факторами на рівні середніх та сильних зв'язків. Вважатимемо зв'язок у групі АА специфічним для залежних осіб, що мають певний термін тверезості. Також, можливо, у цьому разі відбивається вплив фактора середовища спільноти Анонімних Алкоголиків, а таку велику силу зв'язків можемо пояснити відносно малою вибіркою, проте підтвердити, або спростувати таку гіпотезу також наразі поки що неможливо.

Варто зазначити, що статистично значущі зв'язки між параметрами ІТС та статі і віку виявлено при аналізі усїєї вибірки та не виявлено окремо у групах УН, АА, ЗПАР, отже, можемо припустити вплив статевої та вікової негомогенності груп. Тому надалі буде актуальним дослідити ці тенденції за допомогою регресійного або факторного аналізу. Іншим актуальним аспектом буде дослідження гомогенних за статтю та віком груп, щоб відхилити вплив даних факторів. Проте, цілком вірогідно, що фактор статі та віку впливали на наявність зв'язків між ІТС та цими параметрами несуттєво, а отримані розбіжності можуть бути пояснені тим, що у жінок вищий рівень соціальних навичок, а, також тим, що з віком спостерігаються тенденції, що погіршують здатність до побудови якісної ІТС. Ці ідеї також поки що можемо розглядати лише на рівні гіпотез.

Висновки. На основі отриманих даних при порівнянні осіб, залежних від ПАР, та осіб, що належать до групи умовної норми, ми встановили ряд зв'язків між ІТС та іншими психологічними факторами.

Встановлено, що факт залежності від ПАР негативно відображається на ІТС. Також виявлено, що чим вищий прояв алекситимії у особи, тим складніше їй буде розуміти думки, почуття, переконання інших, адже такі люди не розуміють, або розуміють з ускладненнями, власні відчуття та емоції. Таким чином, ІТС у осіб, залежних від ПАР, вирізняється редукованим розумінням власних емоцій та переживань, що виражається у поганому розрізненні емоційних переживань та фізіологічних проявів організму і в ускладненні розуміння іншого.

ІТС найбільше пов'язаний з п'ятим фактором Особистісного опитувальника 5PFQ «Експресивність-Практичність», тобто, чим більше особа проявляє свою спонтанність, допитливість, тобто будує більше гіпотез щодо оточуючого світу, має інтенцію до їх перевірки, орієнтується на власні емоції та переживання, тим вищий рівень ІТС спостерігатиметься. Можна вважати експресивність-практичність першим зовнішнім корелятом з ІТС.

Другим зовнішнім корелятом ІТС, що більшою мірою виражений на ранньому етапі одужання при залежності від ПАР, можна вважати другий фактор Особистісного опитувальника 5PFQ «Прив'язаність-Відособленість».

Ми припускаємо, що шкала ІТСС має найбільш виражені біологічні кореляти та найсильніше вираження у особистісних характеристиках, проте даний аспект відносимо до перспектив подальших досліджень, адже не можемо ні підтвердити, ні спростувати ці припущення на основі результатів даного дослідження.

Фактор віку за силою зв'язку пов'язаний зі шкалами ІТС лінійно; найслабшим є цей зв'язок зі шкалою ІТCD. Тобто, за умов вікової негомогенності вибірки, якщо даний фактор складно проконтролювати в силу специфіки вибірки або інших причин, найбільш доцільним

буде порівняння значень між вибірками саме за шкалою ІТCD щоб частково проконтролювати імовірний вплив фактору віку (хоча про вплив на даний час стверджувати не можемо).

До перспектив подальших розвідок слід віднести вивчення впливу параметрів статевої та вікової негомогенності та вплив цих факторів на особливості ІТС.

Загалом, отримані результати свідчать про взаємозв'язок між ІТС та іншими психологічними параметрами, проте важливо дізнатися, чи впливає безпосередньо залежність від ПАР на ІТС, чи існують інші, опосередковані, фактори, внаслідок дії яких спостерігаються отримані тенденції.

REFERENCES

1. Dubyaga, E.V., & Mescheryakov, B.G. (2010). Implitsitnaya teoriya razuma: kratkiy obzor. [Theory of Mind: a brief review]. *Psihologicheskii zhurnal Mezhdunarodnogo universiteta prirody, obschestva i cheloveka – Psychological journal of International University of nature, society and human*, Dubna, (1). URL: <https://psyanima.su/journal/2010/1/2010n1a4/2010n1a4.pdf>. [in Russian].
2. Eres'ko, D.B., Isurina, G.S., Kojdanovskaja, E.V., Karvasarskij, B.D., Karpova, Je.B., Korepanova, T.G., & Shifrin V.B. (2005). *Aleksitimija i metody ee opredelenija pri pograničnyh psihosomaticheskikh rasstrojstvah: Metodicheskoe posobie [Alexithymia and methods of its definition at borderline psychosomatic disorders: Methodical manual]*. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij nauchno-issledovatel'skij psihonevrologicheskij institut im. V. M. Behtereva [in Russian].
3. Husak, P.M., Martyniuk T.A., & Sydoruk I.I. (2013). *Profilaktyka vzhivannja psykhoaktyvnykh rečovyn pidlitkamy [Prevention of substance use by adolescents]*. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
4. Martsenkovskij, I.A., & Martsenkovska, I.I. (2019). Stabilizatory nastroiu: diskusini pyttannja terapii alkoholnoi zalezhnosti. [Mood stabilizers: controversial issues in the treatment of alcohol dependence]. *Mizhnarodnyi nevrolohichnyi zhurnal – International neurological journal*, 3, 70–76 [in Ukrainian].
5. Pinchuk, I.Ja., Kolodezhnij, O.V., Petrichenko, O.O., Zdorik, I.F. (2017). Analiz statistichnih pokaznikiv rozladiv psihiki ta povedinki vnaslidok uzhivannja psihoaktivnih rečovyn u 2015-2016 rokah [Analysis of statistical indicators of mental and behavioral disorders due to the use of psychoactive substances in 2015-2016]. *Arhiv psichiatrii – Archive of psychiatry*, 23(4), 252–260 [in Russian].
6. Hromov, A.B. (2000). *Pjatifaktornij oprosnik lichnosti: Uchebno-metodicheskoe posobie [Five-factor personality questionnaire: Textbook]*. Kurgan: Izd-vo Kurganskogo gos. Universiteta [in Russian].
7. Voznyi, D.V. (2013). Psykhoemotsiini osoblyvosti cholovikiv, khvorykh na alkoholnu zalezhnist [Psychemotional features of men with alcohol dependence]. *Zahalna patolohiia ta patolohichna fiziolohiia – General pathology and pathological physiology*, 8(3), 97–101 [in Ukrainian].
8. Bosco, F.M., Capozzi, F., Colle, L., Marostica, P., & Tirassa, M. (2014). Theory of mind deficit in subjects with alcohol use disorder: an analysis of mindreading processes. *Alcohol and Alcoholism*, 49(3), 299–307.
9. Bosco, F.M., Gabbatore, I., Tirassa, M., & Testa, S. (2016). Psychometric properties of the Theory of Mind Assessment Scale in a sample of adolescents and adults. *Frontiers in psychology*, 7(7), 1–12.
10. Goldman, A. (2012). Theory of Mind. *Oxford Handbook of Philosophy and Cognitive Science.*, (pp. 402–424). Oxford: Oxford University Press.
11. Gweon, H., & Saxe, R. (2013). Developmental cognitive neuroscience of theory of mind. *Neural circuit development and function in the brain*, 3, 367–377.
12. Jacobs, E., & Nader-Grosbois, N. (2020). Affective and Cognitive Theory of Mind in children with intellectual disabilities: how to train them to foster social adjustment and emotion regulation. *J. Educ. Train. Stud*, 8, 80–97.
13. Onuoha, R.C., Quintana, D.S., Lyvers, M. & Guastella, A.J. (2016). A Meta-analysis of Theory of Mind in Alcohol Use Disorders. *Alcohol and Alcoholism*, 51(4), 410–415. doi: 10.1093/alcal/agv137.
14. Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and brain sciences*, 1(4), 515–526.
15. Schiffer, B., Pawliczek, C., Müller, B.W., Wiltfang, J., Brüne, M., Forsting, M., ... & Hodgins, S. (2017). Neural mechanisms underlying affective theory of mind in violent antisocial personality disorder and/or schizophrenia. *Schizophrenia bulletin*, 43(6), 1229–1239.
16. Sprong, M., Schothorst P., Vos, E., Hox, J., & Engeland, H. (2007). Theory of mind in schizophrenia: meta-analysis. *British Journal of Psychiatry*, 191, 5–13.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AT THE LEVEL OF THE TERRITORIAL COMMUNITY

Andriy Rybka, Postgraduate student of the Department of Public Administration and Public Service of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8599-8268>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7484

ARTICLE INFO

Received 18 January 2021

Accepted 14 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Human capital, international experience, decentralization, territorial community, development.

ABSTRACT

Today, domestic scientists are carefully studying the process of development of the newly created united territorial communities, analyzing their main problems and challenges. However, it would be appropriate to combine such analysis with best international practices, which should help to increase the efficiency of the decentralization process in Ukraine and increase its effectiveness by taking into account both the advantages and disadvantages of international experience of community development in the frameworks of decentralization. Thus, the main tasks of the article are: to study the process of development of territorial communities of the European Union, to identify long-term areas for implementing the best international practice in Ukraine and to develop recommendations for human capital development at the local community level in the frameworks of decentralization.

Although the active process of decentralization began in Ukraine in 2014, our country is still in the process of reforming local self-government and decentralization of powers, which makes it especially important and relevant to study the experience of other countries. The issue of decentralization remains a key issue for the further formation of Ukraine's strategic development, however, the adoption of international models requires taking into account the specifics of the development of the state by itself. Since the current system of territorial community's operation in Ukraine is not perfect and still at the initial stage of its development, studying the experience of foreign countries will allow us to draw some conclusions about the prospects for further local communities development in Ukraine and to identify key areas of effective operation of territorial communities in Ukraine.

Citation: Andriy Rybka. (2021) International Experience of Human Capital Development at the Level of the Territorial Community. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7484

Copyright: © 2021 **Andriy Rybka**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The transformation of the territorial structure of power, i.e. its decentralization, in particular establishment of territorial self-government, was considered as an important task in the process of restoring political and administrative systems in Central and Eastern Europe after 1989. Indeed, territorial government reforms took place after the collapse of communist regimes and the transformation of constitutional and central authorities in 1990.

Active integration of Ukraine into European structures leads to the establishment of an effective system of local self-government, increasing the role of community in resolving issues of local importance. However, despite the sufficient general elaboration of the issue and development of local communities in Ukraine, the urgent problems of determining the place of the territorial community in the system of local self-government, research of its functions and forms of activity, development of

recommendations on formation of capable territorial communities with strong human capital, its involvement in local self-government, development of public institutions remain unexplored.

Materials and Methods. During preparation of the work the following general scientific methods were used: theoretical generalization, comparative analysis, analytical, and synthesis.

Results. Throughout the history of mankind, one of the most important tools for influencing individuals and society as a whole has been the social system and its main component - the human capital. Personal human capital, i.e. directly a person with his own abilities, skills, competence, personal qualities and properties is recognized as the highest value of the nation. Obviously, there is a need to preserve, accumulate and effectively use the human capital, which appears as a strategic resource for sustainable development of the economy and society as a whole. Education, health care and social security are considered to be the leading industries in the production of quality human capital.

Human capital of the territory (territorial community) should be considered as an investment in the social and economic development of human resources of the territory, conditions for improving the quality of life, foundation an information knowledge base, as well as the motivation system for various target groups. The experience of foreign development shows that optimization of territorial organization of power, strengthening of local self-government, formation of self-sufficient territorial communities is impossible without decentralization of power, which is the basis for ensuring a high standard of living and providing quality services at the local level. The world scientific community considers the economic development of communities as a process or strategy used to improve indicators of socio-economic development, increase welfare, ensure progress in the social and labor spheres, and so on. Development, from an economic point of view, concerns income, prices, savings, land tenure, the impact of social and class stratification, credit and financial system, education and health, organization and motivation of public authorities, public administration, leisure, self-improvement and political climate. Community development is related to community progress. It is a process of developing and enhancing the community's ability to act collectively. The result of these actions is the improvement of indicators of socio-economic development of the community in terms of physical, social, political and economic spectrum [1]. Development is determined by the standard of living, which includes not only the personal property of the individual, but also the public goods he uses. The standard of living consists of several main components, which include: food, mainly agricultural and industrial production, housing, clothing, consumer goods, the system of protection of health, transport, communications, other social benefits, education, recreation and travel, etc. This is a multidimensional process that has a continuous character [2].

Today in Ukraine the reform of decentralization of power is underway, i.e. the transfer of powers and resources for their implementation from the state power as close as possible to the people, namely to the local self-governments. Considering that most of the developed countries of the world have a long tradition of reforms for decentralization of power, the foreign experience for Ukraine is extremely important and relevant. The democratic changes taking place in Ukraine are closely linked with the need to reform the system of public authorities and to develop the civil society institutions. The foreign experience of development shows that optimization of territorial organization of power, strengthening of local self-government, formation of self-sufficient territorial communities is impossible without decentralization of power, what is the basis for ensuring a high standards of living and providing quality services at the local level. Ukraine's state policy in the sphere of local self-government is based on the interests of residents of territorial communities and provides the decentralization of power - the transfer of large part of powers, resources and responsibilities from executive authorities to local self-governments. This policy is based on the provisions of the European Charter of Local Self-Government [3] and the best world standards of public relations in this area. At the same time, the newly formed local self-governments feel the lack of experience for effective use of available opportunities and resources in order to ensure sustainable socio-economic development of the community, what necessitates to study the leading world practice. Despite the numerous constitutional changes and additions which have been made in order to launch the decentralization processes in different countries, this is extremely important, where the main role is played by local self-government, growth of their powers and human resources, without which it is impossible to change and reorganize the system of public administration.

The new conditions provided by the implementation of decentralization reforms contribute to the creation of quality human capital, responsibility and active involvement of citizens at the local level in order to more effectively and efficiently manage their own communities and meet local needs. Despite the existence of different models of local self-government and the presence of national

peculiarities in the distribution of powers between local and central authorities, there exist some common features which characterize decentralization processes in European countries.

Today there are five main characteristics of decentralization reform in European countries: democratization through the development of local and regional autonomy, the most effective solution to local problems, freedom through local and regional autonomy, cultural, linguistic and ethnic diversity, economic competition between local and regional level. Foreign experience shows the importance of decentralization for countries in the process of profound changes in the system of regulation of social relations. It should be noted that for countries in transition period, the decentralization appears as an effective way to develop the essential characteristics of society and has significant potential and prospects for local development.

The concept of "economic development of the community" is interpreted by world opinion mainly in two ways: the predominant focus exactly on economic development and inclusion of a wide range of components, among which, in addition to socio-economic development of the community, takes into account both the environment conditions and government activity [4].

In recent years, the theory and practical approaches to economic development of communities in the world's leading economies have undergone a kind of evolution. The initial application of the concept to ensure the development of backward regions and communities and the fight against poverty has become one of the fundamental approaches to sustainable development of society in Europe. First of all, it should be noted that the territorial community has many synonyms in European countries, which is primarily due to historical, linguistic, cultural and other factors of development process. The main synonyms of the territorial community are such concepts as "municipality", "commune", "gmina", etc. [5].

One of the first countries to carry out the administrative-territorial reform at the grassroots level in the post-war period was Germany, where, as in Ukraine, the territorial community is the primary subject of local self-government. According to the German Constitution of 1949, the community has the exclusive right to resolve local issues within the framework of national law [6]. Members of the territorial communities of Germany are characterized by a high degree of democracy in the expression of will. This is evidenced by such facts as: to support a local initiative in Germany, 1% of the community is enough, and in Ukraine is needed at least 10 thousand community members; convening a community meeting in Germany takes place at the request of 2.5% of the community, and in Ukraine - at least 10% of the community. One of the main features of the community in Europe is that they should be well populated and not too small in territorial terms. The state recognizes communities as "territorial corporations" and generally regulates the issue of their profits. Local self-government in Germany has two levels (districts and communities). In total, there are 439 districts in Germany, of which 323 districts and 116 cities under land subordination. The autonomy of German communities is based on the ability to exercise power in a certain territory, to organize the community, to adopt local law, including community statutes, to adopt local budgets and local taxes, to plan their own economic development, etc. [7].

There is a certain similarity between France and Ukraine in administrative-territorial structure at the local level. The similarity of countries lies in the size of their territory, number of population, structure of state power, as well as they have a similar territorial structure. Therefore, the experience of France in cooperation between regions and center is important for Ukraine, as France has achieved a lot in this sphere. The administrative system of the French Republic is characterized by a combination of administration by local state administrations and local self-governments, moreover together with introduction of decentralization idea in this country, more and more powers are gradually shifting from state to local government. The decentralization has also created in France three main levels of territorial units with a full set of powers for each of them. That is a commune, a department and a region. The term "commune" is used to mean a territorial community. A characteristic feature of French communities is their amount that is about 37 000. In France, more than 22 thousand communities consist less than 1,000 inhabitants [8]. In each of such a community there is a mayor and a municipal council, their powers do not depend on the amount of population. France's efforts to act towards decentralization have taken certain steps forward greater democracy in French society. Having simplified access to a significant number of necessary services, the powers of local councils have strongly increased. Local communities ask to provide them additional powers, so it can be assumed that France will face further decentralization in the future.

Another country bordering Ukraine in the west and whose experience is worth analyzing is Poland. The main administrative unit in Poland is the community. These local authorities exist both in rural areas, where they are called gminas, and in cities as well. In some cases, gminas and cities have formed joint units of local self-government. Communities are governed by councils elected by the local population. The

number of council members depends on the population of the area, although any council can't have more than a hundred members. The executive body of the council is a board consisting of the mayor, the deputy mayor and no more than five others. In Poland, there are 380 counties and 2477 gminas, each of which unites 10-12 villages. Today, the commune's own powers include exactly what is normal for the powers of territorial lower-level authorities in a united Europe: water supply and sewerage; collection and disposal of solid waste; street cleaning and lighting; central heating; gas; maintenance and construction of local streets and roads; city public transport; housing and communal services; provision of educational services, including primary schools; culture; social security for the elderly, the disabled and the homeless, housing issues; physical planning, building permits. The simple nature of the territorial division of Poland, which is a certain guideline for Ukraine, contributed to the adoption of the law that the inhabitants of the commune is able to establish a self-governing community. The commune or gmina performs social tasks on its own behalf and under its own responsibility. The commune may create additional administrative units located on its territory: villages with a village headman, districts, settlements, a city. Additional units shall be created by the decision of the commune council after consultation with residents or on their initiative [9]. The finances of local self-governments in Poland consist of their own revenues, forming so-called independent budgets. They consist of revenues from taxes established on the basis of separate laws, revenues received by separate subdivisions of communes, revenues from budget enterprises, from the property of the commune, inheritance, records, donations, revenues from fines and penalties. It is generally believed that Polish administrative reform was successful. However, despite the positive results of decentralization in Poland, one of the points of criticism was the disregard for the difference between rural and urban counties, in particular, the different amount of resources which can be disposed of by these self-governing units. For most of Poland's underdeveloped regions, decentralization has meant a widening gap between the most successful Polish regions and the country in whole. Regions left without state assistance began to develop worse after the administrative reform. At the same time, it should be noted about the widespread use of new technologies in Poland in order to ensure the interaction between the government and community members. In particular, 90.5% of communes use the Internet to involve the population in solving local issues. This serves as a confirmation that in Poland members of territorial communities are quite actively involved in resolving issues of local importance and have a significant influence on local government bodies and officials.

What advice can Poland provide to Ukraine in terms of human capital formation at the level of the territorial community? As the experience of Poland shows, large communities are more effective, so it is worth using opportunities for growth, in addition, it is provided by Ukrainian law i.e. accession, unification, inter-municipal cooperation. Donors choose a larger community because it is more beneficial, more people can benefit and be involved. Therefore, joint projects of some gminas supported by programs of the European Union are actively developing in Poland. The European Commission wants to invest in real change and therefore is more interested in working with local self-government and less with politics. In Poland, it is well understood that schools are not premises, but the human capital, schools were transferred to the management of communes eight years after the beginning of decentralization, but in Ukraine it is better to do it simultaneously. In Poland, there exist some associations who receive licenses and undertake the education of children in those educational institutions where gminas are unable to maintain it. Given that the financing of the education system is based on the principle of "money follows the child", the commune transfers the established 5,200 zlotys per year for each student and the further search of funds is the responsibility of association. The education of one child costs from 7 to 13 thousand zlotys per year. As the part of medical reform, the insurance fund was established in Poland. Unlike education, the commune is not responsible for providing medical services. Neither hospital is funded from the local budget, merely through the insurance fund. All family doctors are entrepreneurs. The funds of the commune in this area are used only for the prevention purposes (for example, dentists in schools), group specialized examinations (medical examinations) and vaccinations. Migration of the population from the village to the city, from the city to the capital, from country to country is widespread, but migration creates competition among employers. Not only at the level of wages, but also in working conditions. If my competitor offers a higher salary than me, and I am unable to do so for economic reasons, then I have to find some other ways to attract an employee. Here it is necessary to determine the real needs of people and apply creativity.

The Republic of Latvia took a slightly different path, where the question regarding amalgamation of small and medium-sized municipalities in 1992 and 1993 took part, but the decision was never made for a number of reasons: frequent changes of governments, lack of political will, ignorance the opinion of local residents, the need for coercive amalgamation. After

lengthy discussions, on October 21, 1998, the Seimas of Latvia adopted the Law "On Administrative and Territorial Reform" in a compromise version [10]. This was the first comprehensive legislative attempt to solve the problem of improving the administrative-territorial system. It was planned that the administrative-territorial reform of Latvia would be carried out in two stages: 1) under the initiative of local authorities by December 31, 2003 (voluntary association); 2) according to the project developed by the relevant state institution, from January 1, 2004 to November 30, 2004 (forced amalgamation of municipalities). The law defined the general criteria used to form a new local government body: ensuring long-term and balanced development of the territory; proper financial and tax base; the size of the territory; availability of infrastructure to perform the functions of local government; number, density of permanent population; economic, geographical and historical unity of local self-governments; availability of services provided by the municipality; taking into account the interests of neighboring municipalities. At the end of 2000 and the beginning of 2001, the Project of Administrative and Territorial Division of Local Self-Government was developed, which contained criteria for the formation of new territories and proposals for the establishment of 102 municipalities. The main criteria were: the population in the newly created administrative units should be more than 5,000 people; the presence of a developed center with a population of 2000 - 25,000 people; orientation of the road system from separate parts to the administrative center; the distance between the center and the boundaries of the basic administrative-territorial unit does not exceed 30 km. [10].

Each country has applied its own way of organizing the decentralization of power associated with its history, political and managerial culture, economy, social experience. Relevant differences make it impossible to develop and implement a common (universal) EU model. After analyzing the above mechanisms of formation of territorial communities, we can conclude that each of these ways is effective. However, there are some similarities in approaches for solving a number of problems. First of all, this applies to the increased administrative role of the regional level. Thus, the research data show that the territorial communities of European countries have a certain influence on the decision-making processes of local self-governments and able to make decisions on certain issues. Solving various problems of the respective territorial community, local communities manifest themselves in all spheres of local life: political, economic, social and cultural. The activity of members of territorial communities is most pronounced in addressing issues related to the human capital formation, i.e. improving living conditions, social protection, planning and organization of public services, security and crime control, services, education, health and environment protection and so on.

There are a number of theories of local economic development, including market theory, human capital theory, social capital theory, effective self-government theory, competition theory, but no scientific approach can offer a universal model of effective human capital formation at the territorial community level. In this context, it is the local self-government bodies that should take on the initiating role as public institutions that can ensure the effective use and capacity building of the community, increase the level of its socio-economic development. Their main task is that "regardless of the chosen approach to local economic development, the main measures should be aimed at increasing the number and variety of job offers for local residents [11]. That is, today the world practice of ensuring sustainable development of local areas and territorial communities has formed one of its key principles - the formation and strengthening of human capital.

Community capacity building focuses on enabling all members of the community, including the poorest, to develop professional skills and abilities, to improve the social issues of their lives, and to promote local development. Meaningful and effective capacity building of the community will promote and stimulate the development and capacity building of regions and the state as a whole. The need to build the capacity of local areas is also recognized by the United Nations Development Program (UNDP), which sees this process as creating an enabling environment with appropriate policies and legal frameworks, institutional development and community participation. It is noted that increasing the human capital of communities is a long-term process in which should participate all stakeholders. Thus, local governments should focus in detail, primarily on vacancies creation, studying existing labor offers inside the community, available human capital, the state of economic development of the community, the qualifications of workers who are in demand on the local labor market, available base of resources, etc. Such activities require a balanced approach, the formation of a clear methodology and effective implementation mechanisms in order to achieve the main goal – the sustainable socio-economic development of the united territorial community.

In recent years, Ukraine has also made significant progress towards creating conditions and providing opportunities for socio-economic development of local territories. In particular, significant progress has been made in reforming the centralized system of public financing for the development of regions and settlements towards the decentralization of powers and resources with the formation of amalgamated territorial communities. In September 2019, the President of Ukraine signed a decree "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030." As the result of this work became a national system consisting of 86 tasks for national development. The goals of sustainable development for Ukraine until 2030 include priority areas of development: fair social development, sustainable economic growth and employment, effective governance, environmental balance and building sustainability. Global goals are to overcome poverty, provide quality education, health care, well-being and decent work [12]. They are universal and closely linked to key EU values. In accordance with the modern requirements of the European Union, the sustainable development of the state must be the main goal of regulating issues in all spheres of public life. When developing policies or actions in one area of public life, the possible effects of economic, environmental and social impacts (both positive and negative) on other areas of policy should be identified. The European Union works for the sustainable development of Europe, based on balanced economic growth, price stability, the social orientation of a market economy, vacancies creation, a high level of education, social progress, protection and improvement of the environment, and so on.

Despite the great progress in the formation and development of the territorial community, it should be noted the passivity of citizens of Ukraine, low level of participation of villagers, towns and cities in independent, self-responsible activities to address local issues. These circumstances require the development and implementation of measures aimed at involving members of local communities in local self-government, abandoning the traditional approach to considering local residents as customers of government, passive consumers of management services, the need to move to community development based on activity, initiative residents, using their potential to address issues of local importance and strengthening the human capital of the community. The following general principles of governance are important for achieving sustainable development: the responsibility of the state for sustainable development and nature preservation, public participation in decision-making processes at the local level.

One of the real problems that arise in the reorganization of territorial communities is the problem of ensuring the real capacity of the newly formed amalgamated communities of the relevant administrative-territorial unit. The key point here is the availability of appropriate human resources, financial support and infrastructure development.

Conclusions. The commonwealth and sustainable development of any nation depends on the human capital, so a well-thought-out and consistent policy in the field of development and conservation of human resources is needed. The experience of European reforms is quite important for our state, but it should not use it mechanistically. In the context of globalization of the economy, various forms of participation in economic activities must fit into the framework of state and regional policy. According to the European experience the formation and development of human capital in territorial communities requires the implementation of a number of conditions, namely: creating an innovative educational environment in the united territorial community, involving members of the united territorial community to solve their own problems and promote their active participation in society, creating opportunities for professional development and rehabilitation. These conditions will have a positive impact on the process of preserving human capital in the newly formed territorial community.

The main direction of implementation of international experience in Ukraine is further amalgamation of territories with increasing the level of their financial capacity, improvement of organizational, legal and financial mechanisms for the implementation of this process. The study of best international practices indicates that the development of human capital in territorial communities in the context of decentralization should be based on the voluntary consolidation of territories into integrated communities under the control of the state in the frameworks of its functions.

Thus, today the problem of implementing Ukraine's strategic choice remains a rather difficult task not only against the background of the foreign policy and economic situation in the country, but also due to problems during the implementation of domestic reforms. Despite taking into account the experience of other countries on decentralization, this concept is still unclear to most Ukrainians, because the introduction of such a system abroad is due to historical experience, taking into account the specifics of the formation and development of a particular state. Therefore, given the world's positive experience in the development of territorial communities, we should not forget that borrowing a certain model does not guarantee success during its implementation in Ukraine.

REFERENCES

1. Puziah, A., Yusof, F., Faizul, A. (2013). *Local economic growth and community sustainability. Quality of Life in the Built and Natural Environment*. Retrieved from <https://pdf.sciencedirectassets.com/277811/1-s2.0-S1877042813X00333/1-s2.0-S1877042813021125/main.pdf?X-Amz-Security>
2. Bhatia, V.K., Rai, S.C. (2004). *Evaluation of socio-economic development in small areas. New Delhi: Planning commission government of India. Evaluation of socio-economic development in small areas. New Delhi, India: Planning commission government of India*
3. Council of Europe (1985). *The European Charter of Local Self-Government*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122>
4. Shaffer, R., Deller, S., Marcouiller, D. (2006). *Rethinking community economic development. Economic development quarterly*. Oxford, UK: Basil Blackwell
5. Bezuglyi, O. (2006). *Svitovyi dosvid organizatsiyi staloho rozvytku terytoryalnoi hromady*. [World experience of sustainable development of the territorial community]. Kharkiv, UA: Magistr
6. Bagan, M.P. (2002). *Urydychna encyclopedia. Osnovnyi zakon Federativnoy Respubliki Nimechiny*. [Basic Law of the Federal Republic of Germany. Legal encyclopedia]. Kyiv, UA
7. Riyaki, V.O. (2006). *Osnovy konstituciinoho prava Federativnoy Respubliki Nimechiny. Konstituciine pravo zarubiznykh krain*. [Fundamentals of constitutional law of the Federal Republic of Germany. Constitutional law of foreign countries]. Kyiv, UA: Urinkom Inter
8. Pustovoit, L. (2010). *Systema dergavnoho upravlinnya Respubliki Franciya: dosvid dlya Ukrainy*. [The system of public administration of the Republic of France: experience for Ukraine]. Kyiv, UA: NADU
9. Alfiorov, S. (2013). *Osoblyvosti ustrou funkcionuvannya terytoryalnykh hromad krain-chleniv ES*. [Features of the functioning of territorial communities of EU member states]. Kyiv, UA. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2013_37_21
10. Matvienko, A. (2013). *Obednannya terytoryalnykh hromad: dosvid Finlyandii ta Latvii*. [Association of territorial communities: the experience of Finland and Latvia]. Kyiv, UA: NAN Ukrainy
11. Giloth, R.P. (1998). *Jobs and economic development strategies and practice*. Michigan, USA: Sage Publications
12. The Law of Ukraine (2019). *About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

ОПТИМІЗАЦІЯ ДОБОВОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ 10-11 РОКІВ У КЛУБАХ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Рапацька Іванна Богданівна, аспірантка, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5393-8188>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7485

ARTICLE INFO

Received 19 January 2021

Accepted 15 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

Integrative physical education, integrated moving games, physical activity, health competencies.

ABSTRACT

The study objective is to substantiate theoretically and to check the effectiveness of method of increasing the level of daily physical activity of younger adolescents 10-11 years in clubs at the place of residence by means of integrated moving games and to analyze their impact on the level of motor readiness of respondents, the functional state of the cardiovascular system and the level of health competencies.

The results. After the introduction of the integrated methodology in the work of clubs at the place of residence, the level of children's daily motor activity increased statistically significantly ($p \leq 0.001$) from very low to sufficient, indicators of the level of motor skills of respondents were statistically significant ($p \leq 0.001$) and had significant dynamics. The cardiovascular system also had statistically significant improvements both boys and girls.

The level of children's knowledge in the field of health in the context of this study increased significantly with high statistical reliability ($p \leq 0.001$).

Integrated mobile games, based on the principles of integrative physical education, individualize the physical load for each child, which affects the positive dynamics of increasing daily motor activity of children, the growth of motor fitness and functional status. The integration of cognitive and motor components of this methodology has also a positive effect on improving the level of health competencies of young adolescents 10-11 years.

Citation: Rapatska I. B. (2021) Optimization of Children's 10-11 Years Daily Motor Activity in Clubs at the Place of Residence. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7485

Copyright: © 2021 Rapatska I. B. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. В умовах сьогодення проблема збереження здоров'я підростаючого покоління стоїть надзвичайно гостро через невідворотність негативних впливів: технологізації всіх сфер життя, постійного зростання навчального навантаження, стресів, характеру харчування тощо. Обмеження рухової активності призводить до неухильного зниження показників психофізичного стану людини.

Державна політика України спрямована на формування сприятливого середовища для активізації рухової активності дітей в закладах середньої та позашкільної освіти, це прописано в законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року. Проте, цілий ряд положень об'єктивно не можуть бути реалізовані через чинники соціально-економічного характеру.

В процесі реалізації здоров'язбережувальної державної політики спостерігається протиріччя між прагненням створити освітнє середовище, яке б формувало ціннісне ставлення дітей до власного здоров'я у позаурочній діяльності і застарілою методичною базою закладів позашкільної освіти; між необхідністю створення інтегративної рухової активності у клубах за місцем проживання та відсутністю відповідного інструментарію. Це обумовило вибір засобів запропонованої нами методики, яка базується на ігровому методі проведення занять, що інтегрує когнітивний та руховий компоненти під час виховного процесу у клубах за місцем проживання.

Проблемою організації позашкільного часу дітей займалися ряд науковців (А. Воловик, Г. Пустовіт, М. Саїнчук, С. Гаркуша, М. Носко та інші).

Питання розвитку рухових якостей у дітей 10 – 11 років у закладах позашкільної освіти висвітлені у наукових працях вітчизняних (Т. Круцевич, О. Іващенко, С. Єрмаков, О. Худолій, С. Гаркуша, М. Носко, С. Марченко) і зарубіжних вчених (Washabaugh, Augenstein, Krishnan).

Особливої уваги заслуговують дослідження І. Боднар, у яких дається визначення та специфічні принципи інтегративного фізичного виховання.

Вагомий внесок у дослідження впливу рухливих ігор на розвиток дитячого організму зробили Ю. Мороз, О. Дубогай, А. Цьось, М. Саїнчук.

Е. Вільчковський, С. Гаркуша, М. Носко, О. Воеділова, О. Курок всебічно дослідили проблеми здоров'язбереження дітей у позаурочний час; науковцями були описані форми, методи, засоби організації виховного процесу для закладів позашкільної освіти.

Переважає більшість науковців вбачають у рухливих іграх значний організаційний потенціал, який сприяє активізації рухової активності дітей, розвитку рухових якостей та зміцненню здоров'я.

О. Мороз у своїх дослідженнях зазначав, що рухлива гра – один із важливих засобів всебічного розвитку дітей різного шкільного віку, який комплексно впливає на організм і на всі сторони особистості дитини – інтелектуальний потенціал, її здатність до аналізу й синтезу ситуаційних ігрових проявів, кмітливості, спостережливості [10, с. 247]. Це універсальний засіб проведення заняття, який може допомогти педагогам інтегрувати пізнавальний і ігровий компонент під час заняття [11, с.176].

М. Носко, С. Гаркуша зазначали, що рухливі ігри набувають особливого значення в організації занять саме в закладах позашкільної освіти, де на перший план виступає добровільність відвідування, що спонукає педагогів до пошуку цікавих і нестандартних організаційних форм роботи [2, с.245].

Сучасна система закладів позашкільної освіти, зокрема клубів за місцем проживання, базується на принципах інтегративного фізичного виховання, оскільки дані заклади відвідують діти з різним рівнем рухової підготовленості та різним рівнем здоров'я, тому організаційно-методична база проведення занять з рухової активності повинна мати широкий рольовий спектр, що дасть змогу одночасно залучити до заняття увесь контингент дітей [3, с.87].

Ще одне протиріччя, яке виникає на сучасному етапі впровадження здоров'язбережувальної рухової активності у роботу закладів позашкільної освіти – це відсутність у дітей сформованих здоров'язбережувальних знань, які формують потребу у руховій активності. Е. Вільчковський, О. Курок стверджували, що рухова активність, яка перетворена у свідому потребу дитини у рухах, дає можливість вирішити важливе завдання фізичного виховання підростаючого покоління, яке особливою гостротою набуває у наш час, а саме, впровадження систематичних занять фізичною культурою у повсякденний побут кожної людини [12, с.2 37].

Розвиток рухових якостей має бути пріоритетним завданням у плануванні діяльності закладів позашкільної освіти, але організаційно – методичний аспект роботи клубів за місцем проживання, який потребує корекції, створює сприятливі умови лише для гіподинамічного змістовного дозвілля, якому приділяється пріоритетна увага [13, с. 25].

Розроблена нами методика базується на ігровому методі проведення заняття з елементами інтеграції когнітивного і рухового компонентів, що є актуальним у закладах позашкільної освіти під час організації занять з рухової активності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність методики підвищення рівня добрової рухової активності дітей 10 – 11 років у режимі дня клубів за місцем проживання засобами рухливих ігор з елементами інтеграції.

Матеріали та методи дослідження.

У дослідженні прийняли участь молодші підлітки 10 – 11 років (n = 127), які систематично відвідували клуб за місцем проживання мистецько-прикладного профілю.

В рамках дослідження нами був задіяний даний контингент респондентів оскільки вони є найбільш активними відвідувачами клубів за місцем проживання (складають 80% від загальної кількості).

Тестування респондентів проводилося на початку навчального року (вересень) та наприкінці навчання (травень).

Діти разом з батьками були ознайомлені з особливостями дослідження і дали свою згоду на участь у експерименті.

Методи: аналіз науково-методичної літератури; опитувальники; педагогічний експеримент; тестування; методи математичної статистики.

Для оцінки рівня добової рухової активності молодших підлітків 10 – 11 років ми застосували методику Фремінгемського університету, яка базується на розрахунку метаболічного еквівалента за показниками індексів рухової активності.

Для дослідження рівня розвитку рухових якостей молодших підлітків ми використовували загальноприйняті нормативи [4]. У нашому дослідженні ми оцінювали рівень розвитку спритності (за показниками тесту «човниковий» біг 4 x 9 м), швидкісно-силових якостей (за результатами тестів стрибок у довжину з місця та піднімання тулуба з положення сидячи за 30 секунд), рівень розвитку гнучкості (нахил тулуба вперед з положення сидячи) і швидкість (за показниками бігу 30 м).

Для оцінки функціонального стану серцево-судинної системи аналізували показники проб Штанге, Генчі та виміри ЧСС (Носко, Бріжата, & Гаркуша, 2012) [15].

У процесі експерименту ми дослідили рівень сформованості здоров'язбережувальних компетентностей молодших підлітків за допомогою розробленого опитувальника, який був адаптований до завдань і мети даного дослідження. Опитувальник складався з трьох блоків запитань, які демонстрували рівень сформованості здоров'язбережувальних компетентностей молодших підлітків щодо питань особистої гігієни, режиму харчування та добового рухового режиму.

Результати дослідження. На початку дослідження ми виміряли рівень добової рухової активності молодших підлітків 10 – 11 років, які систематично відвідують клуби за місцем проживання мистецько-прикладного профілю, а саме тістопластика та бісероплетіння. Рухова активність тут є ситуативною, несистематичною і не відповідає принципам інтегративного фізичного виховання, оскільки залучає лише найактивніших відвідувачів клубу. Така організація дозволила призвела до дуже низьких показників рухової активності за показниками добових енерговитрат.

Наша методика була спрямована на залучення максимальної кількості дітей до занять руховою активністю через рухливі ігри. Представлені ігри мали інтегрований характер, через достатню кількість наочності та спеціального інвентарю (м'ячики, гімнастичні палиці, паперові та тканинні кульки зі здоров'язбережувальними написами, тощо) діти не лише активно гралися але і отримували знання щодо власної гігієни, правильного харчування та конкретного впливу рухової активності на організм. Кожна рухлива гра мала достатній рольовий спектр, аби кожна дитина була залучена до діяльності відповідно до стану здоров'я і рухової підготовленості.

Після впровадження даної методики показники рівня добової рухової активності покращилися і набули середнього рівня. Як наслідок, рухова підготовленість, функціональний стан ССС та дихальної системи набули якісних змін, дані результати представлені у наступних таблицях.

Таблиця 1. Структура добової рухової активності та показники добових енерговитрат (ДЕ) молодших підлітків 10 – 11 років до та після дослідження, хв

Рівень РА	Стать	N	Добова РА до експерименту, хв		Добова РА після експерименту, хв.		T	P
			X	S	X	S		
Базовий	X	52	515,19	23,55	513,17	31,06	,37	,71
	Д	75	525,20	44,76	530,00	38,62	,70	,48
Сидячий	X	52	596,63	39,9	533,462	51,98	6,88	,000
	Д	75	589,40	68,25	525,33	72,57	5,57	,000
Низький	X	52	169,13	35,33	139,03	46,81	3,67	,000
	Д	75	167,73	37,02	148,93	75,15	1,95	,04
Середній	X	52	128,84	41,14	149,61	49,22	2,34	,02
	Д	75	123,66	34,93	138,87	44,26	2,34	,02
Високий	X	52	32,03	5,94	91,73	3,82	61,14	,000
	Д	75	31,16	0,09	91,00	3,76	136,5	,000
ДЕ, ккал	X	52	2387,79	176,44	2717,32	50,00	12,96	,000
	Д	75	2359,07	154,82	2732,56	12,41	15,92	,000
Рівень РА за показниками ДЕ	X	52	Дуже низький		Середній			
	Д	75	Дуже низький		Середній			

З таблиці 1 ми бачимо, що наша методика скорегувала час відведений респондентами на діяльність сидячого, низького, середнього та високого рівнів. Аналіз анкет, показав, що це час, який діти проводили у клубі за місцем проживання.

Час відведений дітьми на сидячий рівень активності мав статистично значиму тенденцію до зниження, як у хлопців, так і у дівчат ($p \leq 0,001$). Діяльність низького рівня теж статистично значимо знизилась у хлопців ($p \leq 0,001$) і у дівчат ($p = 0,04$). Після дослідження молодші підлітки 10 – 11 років почали приділяти більше часу діяльності середнього та високого рівнів рухової активності ($p = 0,02$ і $p \leq 0,001$ відповідно).

За допомогою методично організованих інтегрованих рухливих ігор структура добового режиму дня молодших підлітків 10 – 11 років набула статистично значимих якісних змін: зменшення часу на діяльність у сидячому і низькому рівні та збільшення часу, відведеного на активність у середньому та високому темпі. Це призвело до статистично значимого збільшення розходу добових енергетичних витрат хлопців та дівчат ($p \leq 0,001$), що підвищило рівень добової рухової активності дітей з дуже низького до середнього рівня, це є оптимальним для нормального фізичного розвитку дитячого організму.

Таблиця 2. Рівень розвитку рухових якостей молодших підлітків 10 – 11 років до та після дослідження

№	Тестові вправи	Стать	N	До експерименту		Після експерименту		T	P
				X	S	X	S		
1	«Човниковий» біг, сек	X	52	11,5	0,7	10,9	0,6	4,65	,000
		Д	75	11,9	0,4	11,4	0,4	7,69	,000
2	Стрибок у довжину з місця, см	X	52	147,9	14,3	158,1	10,6	4,09	,000
		Д	75	133,2	14,1	152,4	12,4	8,8	,000
3	Нахил тулуба вперед з положення сидячи, см	X	52	1,9	2,3	4,5	2,7	5,24	,000
		Д	75	3,32	3,35	6,37	3,65	14,04	,000
4	Піднімання тулуба з положення сидячи, разів	X	52	14,6	3,0	20,4	3,8	8,03	,000
		Д	75	12,9	2,1	15,9	2,6	7,73	,000
5	Біг 30 м, сек	X	52	11,5	0,7	11,0	0,8	3,36	,001
		Д	75	11,8	0,7	11,3	0,6	4,70	,000

Таблиця 2 демонструє, що після впровадження інтегрованої методики у роботу клубів за місцем проживання, показники рівня розвитку рухових якостей респондентів статистично достовірні ($p \leq 0,001$) та мають значну динаміку покращення.

Рівень розвитку спритності за показниками тесту «Човниковий біг» має високий рівень статистичної достовірності у хлопців ($p \leq 0,001$) і у дівчат ($p \leq 0,001$) і достатню динаміку зростання показників після систематичного залучення дітей до інтегрованих рухливих ігор.

Найменш розвиненою на констатувальному етапі дослідження руховою якістю була гнучкість, тому у запропонованих нами рухливих іграх приділялася значна увага вправам на розвиток гнучкості, тож результати хлопців і дівчат мають високу статистичну достовірність ($p \leq 0,001$) і достатній приріст.

Швидкісно-силові якості молодших підлітків 10 – 11 років обох гендерів мають достатню динаміку зростання при високій статистичній достовірності результатів ($p \leq 0,001$). Найбільший статистично достовірний приріст показників спостерігається у дівчат ($p = 0,001$) і хлопців ($p \leq 0,001$) під час піднімання тулуба з положення сидячи.

Рівень розвитку швидкості, після впровадження здоров'язбережувальної методики, за показниками бігу 30 м має високу статистичну достовірність ($p \leq 0,001$) у хлопців та дівчат ($p \leq 0,001$) і значну динаміку зростання.

Таблиця 3. Результати аналізу функціонального стану серцево – судинної системи молодших підлітків 10 – 11 років

№	Вид контролю	Стать	N	До експерименту		Після експерименту		T	P
				X	S	X	S		
1	ЧСС, уд/хв	X	52	89,1	3,1	85,7	2,5	6,10	,000
		Д	75	87,5	2,3	83,2	2,3	11,69	,000
2	Проба Штанге, с	X	52	34,9	1,2	39,0	2,1	12,11	,000
		Д	75	32,1	1,5	37,6	1,6	21,73	,000
3	Проба Генчі, с	X	52	24,5	0,8	29,1	2,5	12,52	,000
		Д	75	22,4	1,5	27,4	1,9	17,92	,000

Результати, наведені у таблиці 2 демонструють, що після проведення повторного дослідження функціонального стану серцево-судинної системи, показники молодших підлітків 10 – 11 років мають статистично достовірну ($p \leq 0,001$) динаміку збільшення усіх результатів, як у хлопців, так і у дівчат ($p \leq 0,001$).

Таблиця 4. Результати впливу інтегрованих рухливих ігор на рівень сформованості здоров'язбережувальних компетентностей молодших підлітків 10 – 11 років, %

№	Тест	Стать	N	До експерименту		Після експерименту		T	P
				X	S	X	S		
1	Тест	X	52	43,1	0,1	100	0,0	43,	,000
2	Тест	Д	75	48,8	6,7	100	0,0	66,2	,000

Наша методика мала на меті сформувати когнітивні здоров'язбережувальні компетентності молодших підлітків 10 – 11 років, які стануть базою для формування усвідомленого ставлення дітей до систематичної рухової активності.

Результати дослідження когнітивної складової респондентів наведені у таблиці 4, вони мають статистично достовірності ($p \leq 0,001$) якісні відмінності у показниках на констатувальному та формувальному етапах. У хлопців ($p \leq 0,001$) і дівчат ($p \leq 0,001$) рівень знань у області здоров'язбереження в рамках даного дослідження значно зріс.

Висновки. Інтегративне фізичне виховання закладів позашкільної освіти має базуватися на сучасних інтегрованих методиках. Запропонована нами методика відповідає принципам інтегративного фізичного виховання сучасних закладів позашкільної освіти. Її впровадження передбачає залучення до рухової активності одночасно усього контингенту дітей, незалежно від рівня рухової підготовленості та функціонального стану організму.

Результати дослідження підтвердили ефективність впливу рухливих ігор на інтенсивність рівня добової рухової активності у клубах за місцем проживання; це призвело до статистично достовірного зростання показників рухових якостей та функціонального стану серцево-судинної системи молодших підлітків 10 – 11 років.

Інтеграція рухового і когнітивного компонентів запропонованої методики призвели до статистично достовірного ($p=0,000$) якісного формування здоров'язбережувальних компетентностей респондентів.

REFERENCES

1. Saïnchuk, M. (2016). Obris krizi v osviti navchalnoi fizichnoi kulturi v navchalnikh zakladakh. Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya i sportu, № 3, 85-89. http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2016_3_18
2. Nosko, M.O., Yermakov, S.S., & Garkusha, S.V. (2010). Teoretiko-metodichni aspekti zmitsnennya fizichnogo zdorov'ya uchnivskoi ta studentskoi molodi. Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu. Seriya: Pedagogichni nauki. Fizichne vikhovannya ta sport / Chernig. nats. ped. un-t im. T. G. Shevchenka. Chernigiv: Vid-vo ChDPU, (76), 243–247.
3. Nosko, M. O., Garkusha, S. V., Voedilova, O. M., Nosko, Yu. M., Grishko, L. G. (2017). Pozashkilna zdorov'язberezhuvalna diyalnist z fizichnogo vikhovannya yak sposib pidvishchennya rukhovoï aktivnosti ta pokrashchennya stanu zdorov'ya uchasnikiv osvitnogo protsesu. Seriya: Pedagogichni nauki. Fizichne vikhovannya ta sport, Vip. 147(2), 86-90.
4. Krutsevich, T.Yu., Vorobyov, V. I., & Bezverkhnya, G. V. (2011). Kontrol u fizichnomu vikhovanni ditey, pidlitkiv i molodi: navch. posib. K.: Olimp. I-ra, 224.
5. Khudoliy, O.M., & Ivashchenko, O.V. (2014). Modelyuvannya protsesu navchannya ta rozvitku rukhovikh zdibnostey u ditey i pidlitkiv: Monografiya. Kharkiv: OVS, 320.
6. Ivashchenko, O. V., Iermakov, S. S., Khudolii, O. M., Yermakova, T. S., Ciešlicka, M., & Harkusha S. V. (2018). Simulation of the regularities of physical exercises learning process of boys aged 8 years old. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, № 1, 11-16. http://nbuv.gov.ua/UJRN/PPMBE_2018_1_4
7. Washabaugh, E. P., Augenstein, T. E., & Krishnan, C. (2020). Functional resistance training during walking: Mode of application differentially affects gait biomechanics and muscle activation patterns. Gait & Posture, 75, 129–136. <https://doi.org/10.1016/j.gaitpost.2019.10.024>
8. Khudoliy, O. M., & Marchenko, S. I. (2007). Modelyuvannya rozvitku shvidkisto-silovikh zdibnostey u shkolyariv 2-4 klasiv zasobami rukhlivikh igor. Pedagogika, psikhologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vikhovannya i sportu: naukova monografiya za red. prof. Yermakova S.S. Kharkiv: KhDADM (KhKhPI), (8), 139-142.
9. Nosko, M. O., Voedilova, O. M., Garkusha, S. V., & Nosko, Yu. M. (2018). Rukhova aktivnist i zanyattya fizichnimi vpravami yak neobkhidna umova zdorov'язberezhennya. Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu. Seriya: Pedagogichni nauki, Vip. 151(2), 44-51.
10. Moroz, Yu. (2019). Znachennya vplivu rukhlivikh igor na rozvitok osobistosti v sferi rekreatsii. Aktualni pitannya gumanitarnikh nauk, Vip. 25, 246 – 250.
11. Dubogaj, O. D., & Cos, A. V., (2017). Navchannya v rusi. Zdorov'язberezhuvalni pedagogichni tehnologiyi dlya doshkilnyat ta uchniv. Shidnoyevropejskij nacionalnij universitet imeni Lesi Ukrayinki, Luck: Vezha-Druk, 324.
12. Vilchkovskiy, Ye.S., Kuro, O.I. (2004). Teoriya i metodika fizichnogo vikhovannya ditey doshkilnogo viku. Sumi «Universitetska kniga», 438.
13. Garkusha, S. V. (2015). Problema zdorov'язberezhennya v istorii vitchiznyanoi pedagogichnoi nauki. Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu. Seriya: Pedagogichni nauki, Vip. 132, 23-28. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_132_8.
14. Bodnar I. (2014). Integrativne fizichne vikhovannya shkolyariv rŕlznih medichnih grup: [monografiya], L.: LDUFK, 316.
15. Nosko, M.O., Brizhata I. A., & Garkusha S.V. (2012). Osnovi naukovikh doslidzhen u pidgotovtsi fakhivtsya z fizichnogo vikhovannya. Navchalniy posibnik dlya studentiv spetsialnosti «Fizichne vikhovannya», K.: «MP Lesya», 2012, 236.

TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF THE INTERNATIONAL RELATIONS IN POST COVID-19 PERIOD

Karine Khojayan,

PhD, Department of International Relations, Yerevan State University, Yerevan, Armenia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7486

ARTICLE INFO

Received 12 January 2021

Accepted 15 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

COVID-19, international system, transformation, USA-China relations, confrontation, unipolar, bi-polar system.

ABSTRACT

The article analyses possible scenarios of global world order followed by the outbreak of COVID-19. It assesses to what extent the pandemic will impact the process of transformation of the system of international relations and discusses possible scenario of the global politics for post-COVID period. The article suggests that the expected outcome of the pandemic will be bi-polar world order, which will much differ from the system of the International Relations of Cold War period. The impact of COVID-19 on ongoing processes will be tangible. In the meanwhile, bearing in mind emerging neorealistic tendencies, enhancing role of states as pivotal actors of international system and current level of global inter-dependence, the international relations cannot return to the epoch where political realism had dominant position in global affairs. The article concludes that the pandemic will not drastically change the international order, but it will decently accelerate international processes, started years ago.

Citation: Karine Khojayan. (2021) Transformation of the System of the International Relations in Post Covid-19 Period. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7486

Copyright: © 2021 **Karine Khojayan**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The outbreak of COVID-19 and its spread worldwide is one of the most sweeping global diseases happened after World War II. It captures practically all countries and continents, making the United Nations declare first about a public health emergency of international concern (World Health Organization, 2020) and later on about a pandemic (World Health Organization, 2020).

The global pandemic has unpredictable and considerable impact on global economy, policy, almost on every aspect of life of societies and states. The forecasts from the Bretton Wood institutions are not promising - the International Monetary Fund warns about the worst recession the global economy will experience since the Great Depression of 1930-s (World Economic Outlook, April 2020). The World Bank also prognosticates global recession, which is going to be the largest fraction of economics experiencing declines in per capital output even since 1870 (Global Economic Prospects, June 2020).

Though the ongoing, past and frozen processes in international politics, such as nationalistic movements, local and regional conflicts and wars, terroristic attacks and fight against them comprise the substantial part of global population, many of these processes are taking place at local or regional levels, therefore the scale and spread of mentioned processes are incomparable with the pandemic the world faces today.

Not to mention that capacities and technical preparedness of states in fight against military operations, overcoming political and economic challenges differ from each other, and the states with high GDP and military arsenal are in more favorable situation in terms of level of security and protection of own population. Meanwhile, the swift spread of novel coronavirus does not consider the wealth and political ambitions of states and comes to prove once again the fragility of current system of international relations as a whole. The pandemic treats practically each and every state, and first and

foremost, countries with the highest GDP-s, from the USA to China, from Italy and the other EU member states to countries in Latin and North Americas, Far and Middle East, African continent, etc. Hence, one of the main disputes of political and international agenda becomes the perspectives of transformation of global order. In this context the discussion on the role of nation-states in global affairs, having tendency to decline during the last decades, especially under the light of the spread of liberal and neo-liberal ideology in international relations, becomes acute again.

The study aims to analyze to what extend the global pandemic will impact the process of transformation of the system of international relations and discusses the possible scenario of the global politics for post-COVID period.

Possible scenario of new global order.

The process of transformation of the international system, happening in the light of ongoing processes and interrelations between main actors of international affairs is not a new phenomenon. This process has started long before the outbreak of COVID-19. At the same time the global pandemic comes to accelerate this process of transformation, making it more visible and conspicuous, the prove of which is increasing confrontation between the USA and China and their allies, weakening of neoliberal ideology on international affairs, ebbing of globalization and strengthening the processes of regionalization in the light of emerging regional players, clustering of the biggest global economies, etc.

The COVID-19 has become one of the central topics of political debates and dissensions between the USA and China just after its outbreak. It has been converted to one of the other issues between the two major global economies along with further political aspiration, which puts another watershed between the states. The concerns raised by the US political establishment and accusation of People's Republic of China, followed by US legal claim for concealing the outbreak and for providing false information on virus, was shared also by France, the UK, Germany and Australia. The statements from western allies of Washington followed each other. In the meantime, China's main allies, such as Islamic Republic of Iran, where the spread of COVID-19 was much bigger at early months of the pandemic, blamed the United States for its spread. Iran's Supreme Leader Ayatollah Ali Khamenei claimed that the "*coronavirus could be man-made by the US government*" (Aljazeera, 2020). China's another ally – Russia qualified accusations against Beijing by the US administration as counterproductive.

Thus, dividing the world into two poles with pivotal roles of the USA and China and having their allies gathered around these axes, the pandemic coerces the USA-China ongoing trade war, started years ago, to move to other platforms and gives an additional impetus to ongoing confrontation between two major actors of international affairs.

Expanding controversy in different sectors amid the world biggest economies, the differences between the USA and China, transposition and strengthening of the US foreign policy in Southeastern Asian region, especially enhancing militarization in South China Sea, as well as transformation of China – USA relations from growing comparison to open confrontation, brings to the idea that the international system is gradually transforming. Currently it is in process of reversion from unipolar world, established after the end of Cold War period with acute Pax-Americana approach, through more diverse and unstable structure, when several other actors emerged in political arena, again to bi-polar world order, where the countries and regions are in process of clustering around these two pivotal poles or at least trying to be in different types of alliances or unions with them.

Indeed, the concept of the bi-polar world nowadays may sound a bit ambiguous. In the meantime, it is obvious that the term cannot be univocally interpreted. J. Nye in "*The paradox of the American power. Why the world's only superpower can't go it alone*" digests three main levels of power – military and political level, where the USA prevails, economic sphere – where the dominant powers are the USA, countries of the Western Europe (Germany and France) and Japan, and transnational relationships, where it's very difficult to identify the leader. The mistake is that many focus only on the first sphere, without considering the last two" (Nye Jr., 2002).

The transformation of the system of International relations and recurrence to bi-polar world despite certain essential and structural similarities does not and in principle cannot replicate bi-polar system in same extend as it was during the Cold War period. Emergence of China as a new global power with its geo-economical ambitions, strutted by initiations and implementation of set of megaprojects – as an instrument of soft power with strong political and military components, vividly demonstrates that the era of unipolar or, later on, multi-polar world order with strong influence on one of its poles – the USA, has being come to its end. The statement of the US 10th National Security

Advisor Zbigniew Brzezinski, made in *“The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives”*: *“Once American leadership begins to fade, America's current global predominance is unlikely to be replicated by any single state”* (Brzezinski, 1997) is gradually losing its relevance in the light of geopolitical and economical processes, happening during the last decade. China's bid as a new global power comes to prove the opposite.

Set against the world order during Cold War era, the main ascent of the delineating system is anchored on economic rather than ideological rivalry between the poles. Emergence of China as a new player in global market has already been looming since the late 2000-s, when new centers of power have started to be outlined in international relations. During relatively short period of time People's Republic of China (PRC) managed to strengthen its position in global market. Today with USD 14,343 trillion GDP PRC is the second largest economy giving way to the USA (USD 21,374 trillion GDP), meanwhile with purchasing power parity (PPP) the US GDP is the second largest one (USD 21,427 trillion) after China (USD 23,460 trillion) (The World Bank, 2019). China is the largest export destination for 33 countries and the largest source of imports for 65 countries (McKinsey, July 2019). Even today, in line with the expected impact of COVID-19 to global economy, the IMF forecasts the decrease of annual real GDP for 2020 for the USA -5.9%, and +1.2% for China (World Economic Outlook, April 2020).

It's worth mentioning that despite the rivalry of Cold War era, today the two leading economies are closely interconnected. China is the largest trade partner of the USA. China is USA's third largest export market (2018) with total amount of USD 120.3 billion. China is also the USA's largest supplier of goods with total import of USD 539.5 billion (2018) (The Office of the United States Trade Representative, 2018).

The dependence of global economy on China became more then obvious in terms of pandemic outbreak. Recognizing the growing dependence of EU economy on exports of the items of the first need from China, the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy openly raised his concerns by mentioning that *“the extent of our dependence on China for the import of a number of products is enormous, particularly for masks and protective suits (50%). 40% of the antibiotics imported by Germany, France or Italy are from China, which produces 90% of the penicillin consumed worldwide. Today, not a gram of paracetamol is produced in Europe. The creation of an inventory, or a strategic reserve of essential products would make it possible to protect Europe from shortages, and to ensure their availability throughout the whole European territory”* (Borrell, 2020). Thus, in new post-COVID era the countries will probably revise level of their dependence on one source of import market and will diversify their economy through engaging or creation of other markets. Such transformation will leave its direct impact on process of globalization as a whole, which is expected to be elevated not as intensive as it does during the last two decades.

Another peculiarity of post-COVID situation and emerging bi-polar order is its multidimensionality. The USA-PRC vying goes beyond geo-economic issues and captures practically all aspects of politics as well. The failure of the UN Security Council during the first days of pandemic to agree on a resolution on COVID-19 because of lack of agreement between the USA and China and the attempts of politization of the topic by both sides, clearly demonstrates the growing disagreements in various spheres. In fact, this is unprecedented situation, as UN Security Council could agree their positions and adopt resolutions on joint actions during medical crisis the world face before (US SC resolutions on HIV epidemic, Ebola crisis). Even in full swing of the Cold War era the USA and USSR were able to cooperate together for getting a polio vaccine and fight against the epidemic, outbreaked in mid-1950s.

The megaproject “Belt and Road”, initiated by President Xi Jinping, as well as Asian Infrastructure Investment Bank and the BRICS New Development Bank, launched on China's initiative, apart from their economic aspects have solid political implications as well. China's engagement in global and regional political processes during the recent years in the Middle, Western and Eastern Asia comes to prove China's political ambitions. Thus, in post-pandemic world China's factor on not only global economy, but also a on policy is expected to be more tangible, which will definitely accelerate China's bid to become global power.

Today China continues to strengthen its position also in Southeastern Asian region as an regional power. Though the continuous controversy with the United States and increased armed race in the region, China is gradually moving towards the signing of free trade agreements with different states and alliances. Along with the Agreement concluded between the Eurasian Economic Union and People's Republic of China, the Regional Comprehensive Economic Partnership – a free trade plus

agreement, where ASEAN 10 member-states together with 6 countries with whom ASEAN is in free trade agreement (Australia, India, China, New Zealand, Republic of Korea and Japan), has an exceptional importance for China, as this cooperation format captures almost half of the world's population and one fourth of the global export. After the withdraw of the USA from the Trans-Pacific Partnership Agreement (trade agreement between Australia, Brunei, Canada, Chile, Japan, Malaysia, Mexico, New Zealand, Peru, Singapore, Vietnam and the USA (the later signed but not ratified)), the Regional Comprehensive Economic Partnership agreement factually has become the main platform and key player for China in the region, where the United States is no longer represented.

The pandemic comes to prove that the security challenges, prevailing both during Cold war and post-Cold war era and especially in the beginning of the XXI century, have also been transformed. Nuclear powers, strengthening of military arsenal stopped to be the main containment tools and measures for protection of international peace and security. In a new global order international security cannot be limited by its military component (though it will continue to be dominant), but also economic, political, societal, environmental, cybersecurity and other types of security will have dominant position.

The emergency has contributed also to the revision of the prevailing international relations theories. With the era of neoliberal institutionalism, the role and impact of international and intergovernmental organizations, transnational corporations become as important and tangible as the states' position. Different formats of international cooperation and growing number of various types of integration with free movement of goods, capital, labour and services form a solid ground for further development of international economic relations. There are every reasons to believe that nothing can stop the globalization process, permanently accelerated by rapid development and spread of IT technologies and high-tech industry.

In the meantime the situation followed by the spread of novel coronavirus and closure of state borders, number of restrictions, implemented by states, suspension of free movement of goods, labour and capital led to the situation, where the status of states as main actors of international relations become again dominant. Within the severe restrictions and border closures, when national economies have to be reoriented to domestic markets and first and foremost have to satisfy the food needs of own population, certain elements of nationalism, and first of all economic nationalism are elevated. This tendency became more then obvious in Europe – in the continent with the most succeed form of integration, after the actual disregards of Italy's call for help from the EU member states in early March. This let the political scientists think about the undermining position of globalization and revitalization of the concept of political realism in international system with strong role of states, advancing national interests.

In the meantime, the pandemic and subsequent situation reveals that Western model of peace and development through establishment of democracies and liberal markets are not the only way towards economic growth and prosperity. According to the majority of global ratings and rankings the PRC – the first largest economy by PPP, is not a country with democratic form of governance and freedoms. The Democracy Index 2019 – an annual report, published by the Economist Intelligence Union considers China a country with authoritarian regime of governance with 2.26 scores, which is the worst indicator China has since 2006 (Democracy Index 2019, 2020). Freedom in the World Report 2020 counts China “not free” country (Freedom in the World, 2020) and Human Rights Watch mentions that “China remains a one-party authoritarian state that systematically curbs fundamental rights” (World Report, 2020).

Similar ratings have Singapore, Hong Kong and other developed countries. This comes to state, that the existing liberal and neoliberal traditions and liberalistic approaches on security provision and economic growth today already question their viability. China, gradually becoming one of the main poles, and pulling other regions and countries with emerging economy and political ambitions (such as Russia, Iran, countries of BRICS, SOC), issues a challenge to the existing models of effective governance and economic prosperity. The successful response to COVID-19 and protective measures, undertaken in the countries of Southeastern and Eastern Asia attest the readiness of the region to address to emerging global challenges.

Conclusions. Today we can clearly state that during post-COVID-19 era the situation worldwide will be definitely changed. The started and ongoing transformations will reveal a set of new challenges. There are all preconditions to believe that the probability the global world can face with modified bi-polar international system with acute roles of China and the USA and their allies is more than actual.

One of major changes is the role of nation-states, which will indubitably be strengthened. Meanwhile this does not mean that the global world will return to the era of Westphalian system with the

marked roles of the states as main actors of global affairs. Today it's practically impossible to omit the role of international institutions, as the challenges and issues, that the world faces nowadays have global coverage, which means that none of the states has enough capacity fight against them separately.

At the same time the expectations of the pandemic on global affairs are overestimated. The COVID-19 cannot dramatically change the global order for a number of reasons.

First, the global order has historically been changed as a result of wars, military operations, annexations, etc., the consequence of which are changes of geographical boundaries of the world. The pandemic does not cause restructuring of geography of states. Both small states and great powers will have the same borderlines, they had before the outbreak of the pandemic, as the pandemic will not have a direct and tangible impact on prevailing strategic interests, as well as on military balance of the states. Moreover, it's expected that as lessons learnt from the pandemic, the states will reduce the share of their military expenditure in the GDP and re-allocate them to other sectors – healthcare, agriculture development and food processing, IT development, etc. (the share of military expenditures for China was 1,9% of its GDP in 2019, for the USA – 3,8% of the GDP, for Russia – 3,9%, France – 1,9%, UK – 1,7%, etc.) (Stockholm International Peace Research Institute, 2020).

The impact of the COVID-19 to geopolitics will not be as tangible as it's articulated. The composition of alliances, unions, different formats of international cooperation do not experience tangible changes. In line with enhancing process of regionalization and polarization, the cooperation between the existing alliances and unions is expected to be intensified. The global pandemic came to prove that the world has already become more than globalized. The existing and emerging treaties and challenges have global scale and significance, which means that all actors of international affairs should demonstrate more deliberate approach, consolidate efforts and synergies to overcome global challenges and ensure global peace and more secure world order.

REFERENCES

1. WHO. (2020). Statement on the second meeting of the International health Regulations (2005). Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus.
2. World Bank Group, (2020, June). Global Economic Prospects.
3. International Monetary Fund, (2020, April). World Economic Outlook.
4. World Health Organization, W. (2020, March 11). General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. From WHO official webpage: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>
5. Aljazeera. (2020, March 23). From Iran leader refuses US help; cites coronavirus conspiracy theory: Iran leader refuses US help; cites coronavirus conspiracy theory
6. Nye Jr., J. S. (2002). The paradox of the American power. Why the world's only superpower can't go it alone. Oxford University Press.
7. Brzezinski, Z. (1997). The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives. New York: Basic Books.
8. The World Bank, W. (2019). World Bank data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD>: World Bank Group.
9. McKinsey Global Institute. (July 2019). China and the world: Inside the dynamics of a changing relationship.
10. The Office of the United States Trade Representative, U. (2018). The People's Republic of China U.S.-China Trade Facts. <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>.
11. Borrell, J. (2020). COVID-19: le monde d'après est déjà là... Institut français des relations internationales, vol. 85, n°2.
12. The Economist Intelligence Unit (2020). Democracy Index 2019.
13. Human Rights Watch (2020). World Report, 2020.
14. Freedom House (2020). Freedom in the World 2020.
15. Stockholm International Peace Research Institute. (2020). Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2019.

THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TRAINING IN INTERPROFESSIONAL INTERACTION

Yana Raievska, Doctor of Psychology, Assistant Professor of the Department of Psychology, Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7487

ARTICLE INFO

Received 20 January 2021

Accepted 15 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

interaction, professionalism, professional interaction, interprofessional interaction, specialist in the social sphere, readiness for professional activity, personal trajectory of readiness.

ABSTRACT

The article considers aspects of professional development of social sphere specialists; professional roles, functions and content of professional activity are described; the leading principles of organizational and methodological assistance of the social specialists training process are determined.

The development of interprofessional interaction ideas is connected with the interprofessional group characteristics, professional and external image, competency areas, activity range and different status in the social work system.

The concept of dialogic-competence approach forms the basic principles of interprofessional interaction: system, comprehensiveness, relevance, consistency, mutual enrichment, prospects, and self-efficacy.

Interprofessional interaction involves mutual acceptance, dialogic orientation of specialists, psychological equality between all participants, the availability and sufficiency of space to build a workflow, compliance with the rules, ensuring a friendly atmosphere in joint activities. Development of readiness for interprofessional interaction includes communicative (efficiency of interpersonal and intrapersonal communications), cooperative (productive partnership in joint activity), personal-reflexive (analysis of own mental states, own actions; ability to allocate, analyze and compare own actions with the subject situation), social, team, system, mediation competences.

Mechanisms for interprofessional interaction are cooperation, communication, coordination, specialists' consistency actions, emotional, cognitive-analytical, regulatory functions of the individual.

The development of psychological readiness components for interprofessional interaction among respondents is expressed at the average level with a general tendency among Master students with motivational and emotional component and among specialists with activity-practical component to a high-level indicators and a general tendency among Bachelor students with cognitive-semantic, actively practical and regulatory components to a low-level indicators.

Citation: Yana Raievska. (2021) Theoretical and Practical Principles of Social Sphere Specialists Training in Interprofessional Interaction. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7487

Copyright: © 2021 Yana Raievska. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

1. Introduction.

1.1. Problem statement. At the current stage in Ukraine, in the context of social problems growing, the number of people in need of qualified social assistance and support is increasing. In this regard, the current strategy of the state social policy in the field of education is focused on creating a multilevel professional training system of highly qualified personnel, able to provide society with professionals in the sphere of social assistance activities. Lack of skills to set and solve professional problems interacting with other specialists, as a rule, leads to the fact that the specialist begins to work only in those areas that allow a purely individual form of activity. The consequence of this is not only a significant narrowing of the range of tasks, but also the emergence of specific isolationism, which hinders

the development of all professional activities. Interprofessional interaction provides practical problems solving, a synergistic effect achievement in the process of joint activities, different knowledge combination, which gives a more prospective view of professional problems solving, different competencies interaction, specialization benefits use, customer well-being improvement and their efficiency growth.

1.2. Analysis of recent research. The issues of future specialists readiness in the social sphere to perform professional duties have been repeatedly considered in the works of scientists I. Zvereva [2], A. Kapska [3]. Some aspects of the professional readiness formation of social workers for the social assistance implementation are covered in the works of N. Klymenyuk, I. Melnychuk, I. Trubavina [6; 7; 8]. Some aspects of interprofessional interaction are revealed in the works of A. Markova, A. Orlov, A. Radzikhovsky, Ye. Starovoitenko [7].

Among the foreign authors who considered some aspects of interprofessional interaction in the system of social work – S. Shardlow (tensions and conflicts in social work), J. Wood (interpersonal communication), Colin B. Grant (effectiveness of communicative interaction) [4]. Gabriele Schroeder identifies competencies for interprofessional interaction in health sphere (communicative, social, team skills, system, media, personal).

The purpose of the paper is to show theoretical and conceptual basis and empirical study of psychological conditions and factors, regularities of social sphere specialists' readiness for interprofessional interaction.

Theoretical analysis. The variety of approaches to the definition and structure of interaction, professional interaction led to the conclusion that interprofessional interaction, as a socio-psychological category is an integrating factor that embodies parts into a holistic process of direct or indirect interplay of objects (subjects) that generates their mutual conditionality and connection. Therefore, in the context of the issue, *interprofessional interaction* is understood as a purposeful, socially conditioned, dynamic cooperation process of specialists in various spheres, which is expressed in consistent joint actions of specialists aimed at achieving individual goals and purpose of joint work. In other words, interprofessional interaction is a functional interaction that has a business nature and differs from interpersonal interaction. It contributes to the achievement of individual goals and the purpose of joint work in a high level of awareness and a positive emotional background. The peculiarities of *interprofessional interaction* is determined that the partner in interprofessional interaction always acts as a person important to the individual; participants of interaction are characterized by good mutual understanding in matters of the case; the main task of interprofessional interaction is productive cooperation. *Features of interprofessional interaction* are depth, problems and critical thinking; openness and readiness for dialogue, tolerance, sensitivity to others; flexibility in finding alternative approaches to solving the problem; variability and pliability in communication strategies; involvement in interprofessional activities; the presence of a common goal; general motivation; responsibility for making decision; joint efforts in problem solving. *The main forms of interprofessional interaction* are collaborative activities, which include subject-subject relations from the standpoint of purpose, subject, methods of implementation and feedback. *The purpose* contributes to the solution of the problem by combining joint efforts, in the process of which the knowledge, tasks and sense of cooperation, communication, emotional influences, constructive actions in solving this problem and reflective comprehension of work play an important role. *The subject* of interprofessional interaction is a professional task. *Methods* of interprofessional interaction are defined as following: motives, readiness for professional activity, practical actions, communication, professional actions, correctness in decision-making, mutual assistance, and responsibility. *Feedback* is understanding, subjective activities, emotional empathy. These processes are carried out through the *mechanisms* of empathy (understanding of relationships, feelings, mental states of another person in the form of empathy), reflection (awareness of how a person is perceived and evaluated by other people or groups); attribution (a process in which a person or group explains the causes of behavior or events), identification (a method of cognition in which the similarity of objects is established by finding common and different things in their features), and stereotyping (the process of forming an impression of a person based on stereotypes). Herewith, in the research process of the social sphere specialist role, *functional-role types of social sphere specialists professional activity are singled out*, in particular: arbitrator, defender, mediator, companion in interprofessional interaction, founder, representative of social sphere institutional support, surveyor, supervisor, consultant; the effectiveness of interprofessional interaction is determined *by the type of participant in interprofessional interaction* (collaborator, confrontator, equivocator, abettor, oppositionist, set-offer, accommodator, neutralizer), on the one hand, a set of common goals in the process of interaction, on the other hand, a system of narrow professional interdisciplinary knowledge.

Focus on interprofessional interaction is provided by the subjective position and stages: in-depth analysis of current trends in a particular field, the formation of the ability to give an objective assessment of the situation, to offer alternatives; clear understanding of the own competence limits, compliance with professional and ethical standards, acceptance of responsibility in the process of common problems solving.

The need to resolve the contradictions highlighted in the section requires a rethinking of organizational and methodological principles, conceptual and methodological approaches to a modern social worker training, their professional development in accordance with the requirements of student-centeredness and personality-oriented paradigm of higher professional education; rapid changes in the field of specialists' practical activities and the need for higher education institutions to implement new psychological and pedagogical technologies into the educational process that have an educational, stimulating character, on the one hand, and a significant gap in content, forms and technologies of their professional training, on the other hand.

This will be facilitated by the modern implementation of an interdisciplinary approach in the social sphere specialists' training in interprofessional interaction, which generally contributes to the enrichment of related disciplines through borrowing methodological tools of scientific research, combining efforts of specialists in various fields and sciences to explain scientific and methodological phenomena, comprehensive processes for a better understanding of the latest tendencies in society evolution. This approach provides an opportunity to study the object of research, using the scientific accumulation of already acquired knowledge. The study of some disciplines is accompanied by the establishment of techniques and approaches to the interdisciplinary issues of educational material, which forms interdisciplinary thinking, that will contribute to successful interprofessional interaction in the professional activities of social workers. However, we emphasize that the implementation of interdisciplinary communication does not mean abandoning the disciplinary approach to knowledge acquisition.

It is shown that this type of students' activity as an internship is one of the most important component of professional and practical training of future specialists in the social sphere. It allows the student to gain experience of future professional activity, to try practically their hand at the chosen profession, to learn to use the obtained theoretical knowledge. As an important link in the system of future social sphere specialists' training, helps to increase the level of students' professional competence, the value and content sphere development of future professionals, self-disclosure and self-knowledge, the process optimization of students' training in real professional activities.

Thus, in today's conditions in the development of higher education and professional activity of specialists in any field, priority is given to comprehensive training of specialists, in particular, the social sphere with relevant professional competence, which allows timely response to socio-economic changes in the country and effectively interact on the levels of institutions within one sector (civil society organizations) and between different sectors (community, government and local government, law enforcement agencies, social, educational and medical institutions, the media, etc.).

2. Methodology. To achieve the goal and objectives of the study a set of methods was used: *theoretical* – system-structural analysis of scientific ideas and approaches to the professional readiness problem issues of social sphere specialists for interprofessional interaction, comparison, classification, generalization, systematization of theoretical and experimental data on the development of interprofessional interaction; interpretation, modeling of the studied phenomenon structure, construction of a conceptual model of professional readiness process of social sphere specialists for interprofessional interaction; *empirical* – included observation, forecasting, conversation, introspection, monitoring, questionnaires, surveys, testing, expert evaluation, reconstructive modeling, ascertaining and shaping experiment; *mathematical and statistical* methods of data processing presented in the program SPSS 17.0 – Xi-square criterion, Pearson's correlation, Student's t-criterion, analysis of variance.

A set of methods was used: the motivational-emotional component was measured using a modified version of the method by O. Bondarchuk, "Motives for becoming professionals in social work" by L. Karamushki, a questionnaire of professional activity motivation of K. Zamfir in the modification of A. Rean, the method of M. Rokych "Value orientations", The author's method "Professional activities of social workers in terms of interprofessional interaction" №1 and №2; emotional-volitional criterion was measured using the following methods: "What experience do I prefer" by B. Dodonov, differential emotions by K. Izard, a questionnaire to determine the severity of self-control in the emotional sphere, activities and behavior (social self-control) by G. Nikiforov, V. Vasiliev and S. Firsova, the author's method of assessing the tactics of negotiations in conflicts, "Five ways to resolve conflicts" by K. Thomas; the cognitive-semantic component was measured by:

the author's mini-questionnaire to determine the level of awareness of interprofessional interaction; author's questionnaire on the professional activity of a social sphere specialist in the context of interprofessional interaction; determination of the activity-practical component was carried out through the use of the following methods: transactional analysis of communication and methods of identifying "communicative and organizational abilities of KOS-2; the regulatory component was investigated using the method of studying the reflexivity by A. Karpov.

The choice of diagnostic tools is due to the fact that it most clearly reflects the objectives of the study, has a high diagnostic capacity, standardization, as well as the possibility of their use in the group.

3. Results. The author's structure (by Ya. M. Raievska) and the characteristics of the personal trajectory development components of the social specialists' readiness level for interprofessional interaction are presented (See Fig. 1). The developed structure of the personal trajectory of the social specialists' readiness level for interprofessional interaction includes the following stages: *Stage I – propaedeutic-adaptive*: social specialists' diagnostics in interprofessional interaction as a result of professional training (motivation to master the profession, manifestation of professionally important qualities, level of theoretical training, level of practical and professional skills, self-assessment of readiness for practical social work); *Stage II – organizational and formative*: technologies (practice-oriented, personal-developmental, interactive-simulative), methods (expertise, modeling and design), content of professional training (development and implementation of educational and methodical assistance complex of "Bases of interprofessional interaction in the social work system" discipline; development and implementation of interprofessional interaction training; retraining and advanced training of social workers; educational work among scientific and pedagogical staff); *Stage III – activity oriented*: principles (humanization, anthropocentrism, enrichment and deepening of development, balanced decisions, activity orientation), approaches (personal-activity, dialogical-competence, system), components, criteria and indicators (motivational-emotional: emotional-volitional – self-control, emotional stability, the ability to avoid conflict; subject-oriented – the formation of professional motivation, system of values, the ability to show initiative, the ability to make decisions independently, creativity in professional activities, professional mobility); cognitive-semantic: cognitive-analytical – the formation of general professional and professional-theoretical knowledge system, the ability to analyze the situation; activity-practical: behavioral-operational – the formation of relevant professional skills and abilities; communicative-activity – interconnection and mutual understanding, literacy competence and sociability, system of communicative knowledge, skills and abilities; regulatory: personal-reflexive – empathy, perception of oneself and others, reflexivity, awareness of the social role and behavior consistent with this role); *Stage IV – evaluative*: (monitoring of readiness for interprofessional interaction, control, correction and optimization of readiness for interprofessional interaction).

Based on the specified criteria and indicators of social sphere specialists readiness for interprofessional interaction the levels of its formation were defined: high (creative), average (sufficient), low (insufficient).

The paper presents a systematic methodological basis of the author's approach concerning to the organization of the empirical study structure of the social specialists readiness level for interprofessional interaction. Thus, at the beginning of the study, to determine the level of awareness of interprofessional interaction, the following groups of respondents took part in the survey: students in specialty 231 Social work in the educational program Social work, 232 Social welfare in the educational program Social help, 053 Psychology, 016 Special education 1st year – 50 people, 2nd year students – 62 people, 3rd year students – 54 people, bachelors – 300 people, masters – 200 people, social sphere specialists – 180 people from Donetsk, Kyiv, Kirovohrad, Khmelnytsky and Chernivtsi regions, the results of which showed low level (See table 1).

Table 1. Levels of interprofessional interaction awareness among students of 1-3 courses, Bachelors, Masters and social sphere specialists

№	Groups of respondents	Levels		
		high, %	average, %	low, %
1.	1 st year students	0	0	100
2.	2 nd year students	0	16,1	83,9
3.	3 rd year students	0	33,3	66,7
4.	Bachelors	10	31,3	58,7
5.	Masters	18	32	50
6.	Specialists	22,2	33,3	44,5

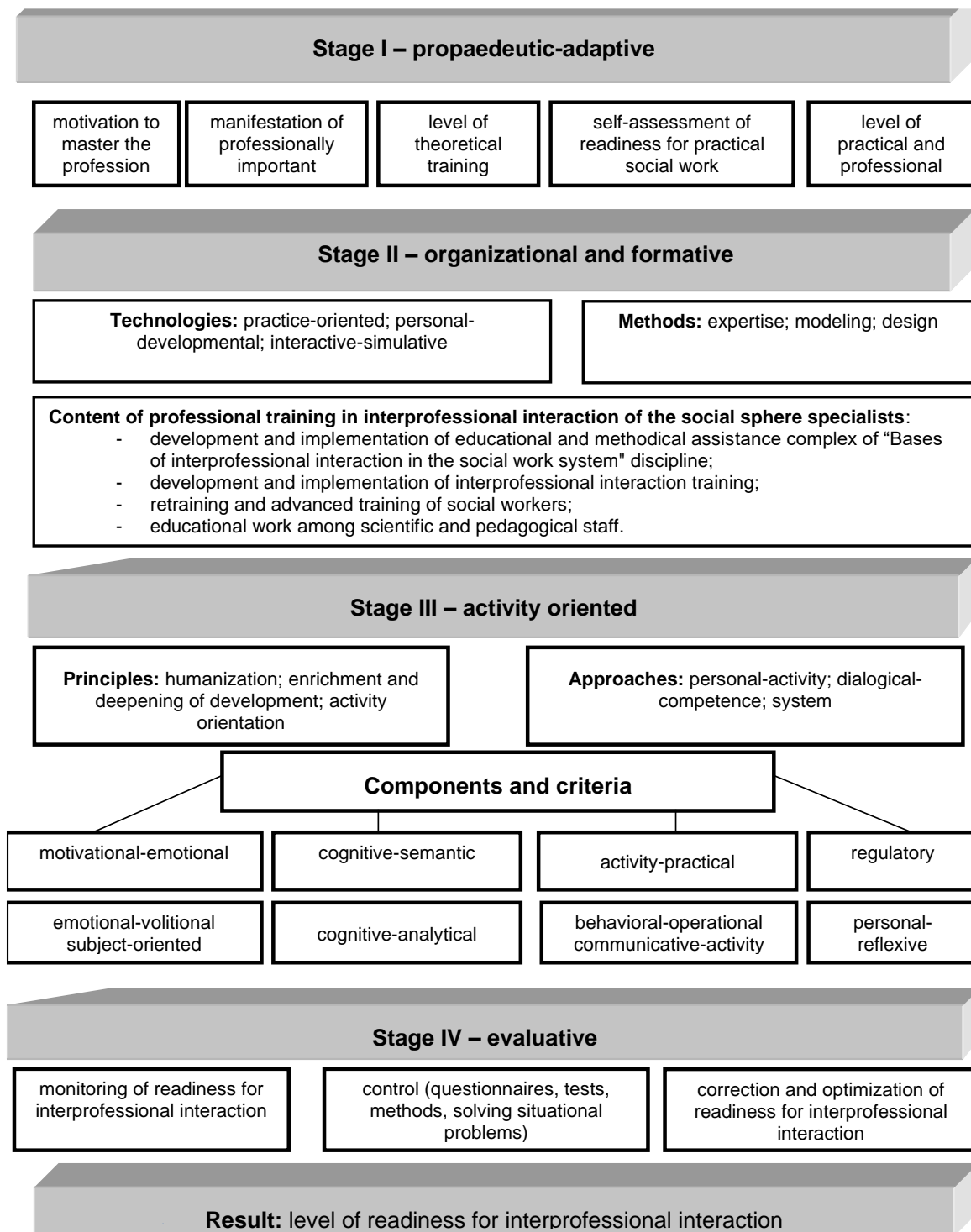

Fig. 1. The structure of the personal trajectory of the social sphere specialists' level of readiness for interprofessional interaction.

The experimental base of the study consisted of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko (K-PNU), Khmelnytsky National University (KhNU) and private educational institution Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Administration (KISMA), among them 132 people were "Bachelor" and 66 "Master" level in specialties 231 Social work in the educational program Social work, 232 Social welfare in the educational program Social help, 053 Psychology, 016 Special education and 97 people – social sphere workers of Kamyanets-Podilsky town, Dunaivtsi town, Khmelnytsky and Chernivtsi regions. The total number of people who participated in the empirical study is 295 respondents. Given approach to the formation of the sample will ensure its representativeness in accordance with the objectives of the empirical stage study.

The sample of social specialists was divided into groups according to the following criteria: 1) gender: 17.1% men, 82.9% women; 2) age: 16.2% – up to 30 years old, 24.1% – from 30 to 40 years old; 30.1% – from 40 to 50 years old; 29.6% – over 50 years old; 3) professional experience: 16.4% – up to 5 years, 27.4% – from 5 to 15 years; 28.2% – from 15 to 25 years; 28.0% – over 25 years.

According to gender, the respondents were divided into: a group of working specialists – 35% male, 65% female; K-PNU, KhNU and KISMA students of the Master's level – 42.4% of male and 57.6% of female, Bachelor's degree – 39.4% of male, 60.6% of female.

According to the results of empirical research, in particular the author's methodology of the social sphere specialists' professional activity in the context of interprofessional interaction, a low level was revealed. Thus, when asked how often in your professional activity you turn to other specialists, the results were distributed as follows: very often – 0%, often – 20%, sometimes – 40%, never – 40%. The intensity of appealing to specialists in other fields in solving problems was below average – 60%. Difficulties that arise when interacting with experts in other fields are concealment of information – 30%, ignorance of the way to solve the problem – 50%, lack of desire to solve the problem – 20%. The effectiveness of solving the problem depends on the desire of other specialists – 50%, the capabilities of specialists – 20%, the level of professional competence – 60%, state industry standards – 50%. A shortcoming in the legal and regulatory documents concerning to interprofessional interaction of social sphere specialists is the lack of legislative framework in the regulation of interprofessional interaction and unclear distribution of rights and responsibilities of specialists. The motives that cause the shortage of interprofessional interaction in professional activities are an effective way to solve the problem – 10%, competition between specialists – 30%, a protective mechanism (this is not mine, but yours) – 10%, the struggle for own resources – 25%, the struggle for power – 15%. Specialists' appeals are treated with responsibility and conscience – 20%, with interest and activity – 20%, with selectivity and necessity – 20%, taking into account the emotional attitude (like-dislike, love, sympathy – antipathy, etc.) to the individual – 40%, as awareness of duty – 20%, neutral – 20%.

The article also analyzes the data on empirical analysis of the following components: motivational-emotional, cognitive-semantic, activity-practical and regulatory.

According to the results of determining the features of the motivational and emotional component of the level formation of readiness for interprofessional interaction of future professionals and specialists in the social sphere obtained:

- with the help of a modified version method of O. Bondarchuk, L. Karamushka "Motives for becoming specialists in social work" internal motives are dominant in future social specialists, due to interest in activities, the ability to realize themselves, mastering new skills and abilities (50% of students in educational qualification level "Bachelor" and 73% of students in educational qualification level "Master"). The main motives of social workers are external motives, which depend on the prestige of the profession, career opportunities and wage conditions;

- questionnaire on the motivation of professional activity of K. Zamfir in modification of A. Rean showed that in all groups of respondents the high and average level of motivation of professional activity prevails. However, in the group of students with educational qualification level "Bachelor", exceeds the high level of professional activity motivation in contrast to the respondents of the other two groups of subjects;

- the author's method "Professional activity of social workers in terms of interprofessional interaction" №1, №2 also showed the highest level of readiness for interprofessional interaction at the average level in all groups. There was no significant difference in other levels of formation;

- according to the results of the method "What experience do I prefer" by B. Dodonov, the most common emotional experiences of respondents are communicative (45% of respondents) and altruistic (36%) emotions;

- according to the results of the method of differential emotions by K. Izard it was found that the peculiarities of the relationship between the emotional traits of the subjects relate to the tendency to experience joy, namely: joy is negatively correlated with both negative and positive emotions. This indicates the isolation of joy from other experiences; joy becomes difficult to achieve and unstable, and other emotional states reduce it; all emotional states of the subjects have an inverse correlation with the emotion of joy ($r < 0.24$), as well as a direct correlation with emotions of grief and disgust, except for the rate of aggression, which did not receive significant correlations with these fundamental emotions. There is an inverse correlation with the indicator of interest ($r < -0.22$), which has a direct correlation with the indicator of joy ($r < 0.59$);

– questionnaire to determine the severity of self-control in the emotional sphere, activities and behavior (social self-control) by G. Nikiforov, V. Vasiliev and S. Firsova showed that working specialists have regulatory characteristics which determine the planning of arbitrary action, without excessive control of consciousness, without depleting emotional resources with experiences that could hinder this process higher than the respondents of other groups. Higher indicators of working specialists and indicators of "emotional self-control" and "self-control in activities". There are no significant differences in the other two groups;

– when testing the author's methodology for assessing the tactics of negotiations in conflicts, it was found that students of educational qualification level "Bachelor" and "Master" have the same number of selected tactics for solving problems through cooperation and antidote, competition and confrontation. In contrast to the previous indicators, the dominant tactics of working specialists are more productive, in particular, the desire to solve the problem jointly (collegially) prevails in their own behavior;

– according to the method of conflict regulation (K. Thomas) for a group of students of educational qualification level "Bachelor" is quite adequate description of the behavior of "avoidance". A group of students of educational qualification level "Master" is characterized by behavior such as "competition". The group of working professionals is characterized by behavior such as "cooperation".

The results of the main criteria of readiness level for interprofessional interaction on the motivational-emotional component were as follows:

– subjectively oriented in the group of working specialists is in the range from 16 to 54 points with an average of 33 points. Statistically significant differences in this parameter were found only between groups of Bachelor students and working specialists in the social sphere: the t-criterion is 2.174, which corresponds to the level of reliability of P_{95} ;

– according to the emotional-volitional criterion in the group of working specialists is 21.98 points with an error of 0.68 (min. 8 and max. 38 points). Differences at a statistically significant level on this indicator were recorded between Bachelor students and working specialists in the social sphere: the t-criterion is 2.416, which corresponds to the level of reliability of P_{95} . Recorded differences at a high level of reliability in the motivational and emotional component of readiness level formation for interprofessional interaction at a statistically high level reveal a close relationship between the individual components.

According to the results of determining the cognitive-semantic component features of the readiness level formation for interprofessional interaction of future professionals and specialists in the social sphere is determined that:

– half of the students of the educational qualification level "Bachelor" have not formed a system of general professional and professional-theoretical knowledge (50.3%). And although the ability to analyze the situation has about the same rate (48.7%), a low level is observed in a significant number of respondents;

– more than half of the respondents of the educational qualification level "Master" have an average level of formation of the general professional system, professional and theoretical knowledge and half of the studied skills to analyze the situation. In other words, these students are characterized by the fact that they have the concept and partial understanding of interprofessional interaction. However, there are gaps in knowledge about the legal framework, which considers the interprofessional interaction of content;

– social specialists have quite high indicators of the readiness level for interprofessional interaction: a high level of formation of general professional system and professional-theoretical knowledge (44.5%) and the ability to analyze the situation (33.1%), and a low level of system formation general and professional-theoretical knowledge was not received at all by any respondents of this group. This fact is caused because among working professionals group, the majority are specialists with professional experience of 15 and over 25 years;

– statistically significant differences between groups of respondents were found for all parameters of the studied component, while the level of reliability of the differences is P_{999} .

According to the results of determining the activity-practical component features of readiness level for interprofessional interaction of future professionals and social workers, it is determined that most respondents do not know the forms, methods, methods of communication, mix communication skills with personal qualities. In particular, students, during the various types of internships, mostly use traditional forms, methods and techniques of communication with clients. Many respondents are not aware of the professional importance of communication in professional activities, as well as the need to reflect on communication skills, although they experience many difficulties in communicating with clients. More than a third of the surveyed students rated their level of communication as

unsatisfactory. Statistically significant differences between groups of respondents were found for all parameters of the studied component, while the level of reliability of the differences is P_{999} . The indicators of the studied component in groups of students of different educational levels almost do not differ. At the level of averages and percentile distribution, significant differences are found in groups of students and working specialists. The results of mathematical statistics show that in the group of specialists there is a much larger number of respondents with a high rate than among students. Determining the interprofessional interaction of social specialists on the activity-practical component creates the necessary conditions for the development of skills to think independently, navigate in any situation, and find their own approaches to solving problems.

According to the results of determining the regulatory component features of the readiness level for interprofessional interaction of future specialists and social workers, it is determined that among students of educational qualification level "Bachelor" most pay attention and analyze events related to the future (53.3%). In other words, it is typical for them to analyze future activities, behavior; to plan; predict possible solutions and more. Certain features of the time vector of reflexivity are explained by age factors. Orientation to the future is a characteristic feature of young people's personality. Almost a fifth of students of the educational qualification level "Master" showed a low level of skills and abilities to reflect in professional activities. As a rule, they solved problem situations by pointing out the only right way, without understanding and analyzing their own actions and the actions of others, did not give reasons or possible options for the development of the situation. As for employees, almost half (45.1%) of social workers are characterized by a low level of reflexivity. It is noteworthy that 6.0% of social workers have a high level of reflexivity. Such workers become excessively immersed in their own inner world, which can lead to a departure from reality and the manifestation of the destructive components of the emotional burnout syndrome.

According to the results of variance analysis, statistically significant gender and age differences in the reflexivity of the studied specialists in the social sphere were established. The reflexivity of older male professionals is much lower than that of young social professionals. In contrast, female workers have almost no changes in reflexivity with age ($p < 0.01$). Statistically significant differences between groups of respondents were found for all parameters of the studied component, while the level of reliability of the differences is P_{999} .

By the participants types of interprofessional interaction (collaborator, confrontator, equivocateur, alphabetist, oppositionist, set-offer, accommodator, neutralizer) in accordance with the functional responsibilities of respondents by motivational-emotional component most respondents received the participants type of interprofessional interaction (6%) and "collaborator" (26.4%). The lowest indicator was received by the type "confrontator" (32.2%), which significantly exceeded the indicators by other types; in terms of cognitive-semantic component, the highest indicators were obtained by the type "abettor" (26.3%), the lowest by the indicator "neutralizer" (17.2%) and "accommodator" (16.2%); according to the activity-practical component, the high level was received by the "alphabet" (26.6%), and the low level by the "collaborator" (32.3%); in terms of the regulatory component, a high level by the "confrontator" type (27.3%) and a low level by the "abettor" type (18.5%) and almost the same indicator (18.0%) by the "set-offer" type.

Thus, the general attitude to the interprofessional interaction of future specialists and social sphere workers is characterized by constant opposition to the ideas of others, which negatively affects the coherence of professional activities, including interprofessional interaction; almost in equal proportions – these are people who incite and encourage other specialists in the social sphere to achieve their own goals and professional position, and not prone to such actions; activities are not aimed at effective and efficient social cooperation to meet the needs of the client; do not take a neutral position and non-interference in interprofessional interaction in solving any problems.

The formation level of the regulatory component and its indicators (empathy, perception of oneself and others, reflexivity, awareness of social role and manner of behavior consistent with this role) is influenced by the formation level of motivational-emotional, cognitive-semantic and activity components.

4. Conclusions. According to the motivational-emotional component, most respondents received the "collaborator" type of interprofessional interaction participants; in general, there is no indicator by type "accommodator"; in terms of cognitive-semantic component, the highest indicators were also obtained by the type "accommodator", the lowest indicator – "confrontator" and "accommodator"; in terms of activity-practical component a "collaborator" and an "accommodator" received a high level, which is absent in a low level; the regulatory component has a high level in the type of "accommodator", which at a low level did not receive any choice as the type of "collaborator".

The prospects of further research are in search of ways to implement the developed conceptual model of interprofessional interaction in the new socio-cultural conditions, which will provide new opportunities for further development of determinants effectiveness in the field of psychology of social work.

REFERENCES

1. Andreeva G.M. (2001). Social psychology. M.: Aspect Press. 363 p.
2. Zvierieva I.D. (2004) Sotsialna robota v Ukraini, Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury.
3. Kapska A.I. (2010). Deiaki aspekty profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv i fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Some aspects of the vocational training of social educators and specialists in the social sphere]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. O. Dovzhenka*. – Glushkiv National Pedagogical University. O. Dovzhenko: Serii: Pedahohichni nauky, 15. [in Ukrainian].
4. Mead J.G. (2000). The Spirit, Self, and Society. From the point of view of the social behaviorist; trans. from English. and pre. T. Korpak. K.: Ukrainian Center for Spiritual Culture. 416 p.
5. Moskalenko V.V. (2008). Sotsialna psykholohiia. [Social psychology]. (2-he vyd., vypr. ta dop.). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
6. Raievska Ya. M. (2019). Structural–functional approach to interprofessional interaction in the system of social work. [in Ukrainian].
7. Raievska Ya. M. (2019). Osnovni polozhennia metodolohii doslidzhennia problemy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery do mizhprofesiinoi vzaiemodii [Summary research methodology problems training of future specialists social sphere to interprofessional interaction]. *Naukovi materialy v avtorskii redaktsii rozmishchenni na bazi mizhnarodnoi vydavnychoi platformy “Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools”*. 174-180. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://fdotadotr.wordpress.com>.
8. Raievska Ya. M. (2019). Practical aspects of the problem of training specialists in the social sphere to interprofessional interaction. *RS Global Sp. z O.O.*, Warsaw, Poland Multidisciplinary scientific edition World science DOI: [https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws № 9\(49\) Vol.1, September. P. 50-57](https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws № 9(49) Vol.1, September. P. 50-57). [in Ukrainian].

IDEAS OF NATIONAL SOVEREIGNTY IN THE CONSTITUTION OF KAZAKHSTAN AND THEIR IMPLEMENTATION

Khuandag Bazhay, PhD doctoral student, Department of the theory and history of state and law, constitutional law, Faculty of Law, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8363-3206>

Akhmet Bergengul, Master's degree in law, senior lecturer, Department of legal disciplines, Faculty of History, Economics and Law, M. Kozybayev North Kazakhstan University, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8306-0708>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7488

ARTICLE INFO

Received 22 January 2021
Accepted 16 March 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

constitution, sovereignty,
democracy, society, ideology.

ABSTRACT

The article reveals Kazakhstan's model of implementation of the ideas of national sovereignty in the context of interethnic harmony, internal national unity and modernization of society in the Constitution. Comparative legal analysis of scientific conclusions related to the principles of the idea of popular sovereignty is carried out. The importance of strengthening state power and social harmony in the creation of a state governed by the rule of law is emphasized, logical conclusions and thoughts are summed up.

Citation: Khuandag Bazhay, Akhmet Bergengul. (2021) Ideas of National Sovereignty in the Constitution of Kazakhstan and Their Implementation. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7488

Copyright: © 2021 **Khuandag Bazhay, Akhmet Bergengul**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. One of the life roots of constitutionalism is the sovereignty of the people, which serves as the basis of state power. The idea of the sovereignty of the people appeared during the democratic revolutions of the XVIII-XIX centuries and was directed against feudal absolutism. The principle of people's sovereignty did not immediately become popular in continental Europe, and in the XIX century, the monarchical principle was the only formula for the legalization of power. Only in the twentieth century did people's sovereignty become the dominant principle of justifying the source of state power.

Materials and methods. At the same time, in the process of developing democracy, the understanding of the principle of popular sovereignty has changed (Amandykova S. K., 2002, p. 339).

It is indisputable that the representation of the people is one of the most important elements of the Constitution of a constitutional or legal state, and with its help, firstly, the subordination of state power to law and law is ensured, and secondly, the participation of the population in the exercise of their functions through their representatives. "Representation of the people is the institutions that are called upon to participate in the exercise of certain rights of state power, to exercise the rights of legislative power as soon as possible, and to create such acts of state power that must be considered and approved in a legislative manner. Therefore, the representation of the people is a set of people's institutions," wrote Alexander Dmitrievich Gradovsky, a well-known Russian lawyer (Gradovsky A.D., 1895, p. 188).

The principle of constitutionalism enshrined in the constitutions of modern democracies, according to which all power belongs to the people, but does not mean the complete infinity of power of the people. For example, J.-J. Rousseau's theory of unlimited or uncontrollable sovereignty, in which the political power of the people must be virtually uncontrollable, constitutionalism is based on the limited nature of democracy (Rousseau J. J., 1969, p. 168.).

The threat of the formal nature of unlimited people's sovereignty was raised by the Russian philosopher N.A. Berdyaev saw it, he wrote: "When a sovereign people is voluntarily represented, it is not clear what they want, what kind of life they want to build." (Berdyaev NA, 1990, p.159.).

The principle of popular sovereignty should not in any case require unlimited power of the people. The sovereignty of the people should be limited to the rights of the individual, his dignity. The sovereignty of the people is limited to the sovereignty of the individual in a democratic constitutional state. This democratic principle requires tolerance for minority rights. Understanding the totality of all citizens as a population in the legal sense, it should be taken into account that the interests of social groups and funeral rites are different. Because, political representation should not allow the manifestation of diversity of public interests, the growth of inequality and the concentration of power in the hands of one party or a certain group of people. K. Popper noted the inconsistency of individual theories about sovereignty. According to certain types of sovereignty theory, "the smartest, or the best, or the law, or the majority should rule." However, with the Supreme will of people, it is possible to trample first the laws, and then the freedom itself (Popper K., 1971, p.163.).

Results. Therefore, the principle of popular sovereignty can only be accepted with restrictions. At the same time, it should express the decisive participation of the people in the organization of state power and the creation of state institutions as a reflection of the people's connection with the institutions of power. Institutions of representative and direct democracy serve as forms of exercise of state power.

The principle of popular sovereignty in Democratic states has a national color and is associated with the formation of a state – nation. Therefore, the 1993 constitution adopted the theory of national statehood. Thus, in the provision of the first foundation of the constitutional order, the Republic of Kazakhstan is created as a form of statehood of the self-defined Kazakh nation. In addition, the preamble of the constitution enshrines the inviolability of the Kazakh statehood (Constitution of the Republic of Kazakhstan, 1993, (repealed)).

However, Kazakhstan is a multinational state, so the principle of people's sovereignty must be coordinated with its ethnic component, so the constitutional doctrine of Kazakhstan increasingly puts the problem of forming the concept of people's sovereignty on the basis of political ethnicity in the first place. It was necessary to legally switch from the idea of national sovereignty enshrined in the Constitution of 1993 to the idea of national sovereignty through the Constitution of the Republic of Kazakhstan of 1995 (Constitution of The Republic of Kazakhstan, 1995).

Discussion. There is one nation in the Republic of Kazakhstan – Kazakh and dozens of national groups. All of them form a single people of Kazakhstan and are the social basis of the state and the only source of state power. It is a historically fair and politically correct decision not to divide the Kazakh nation into "titular" and "indigenous", but to recognize it as an integral part of the people of Kazakhstan. The Republic of Kazakhstan, as an independent state, was established in accordance with the will of all people living in it, regardless of nationality.

The common historical destiny of the people of Kazakhstan was formed as a result of decades of living together on the territory of Kazakhstan. At different times, ethnic groups moved to Kazakhstan in different ways and in different ways. All of them, together with the Kazakh people, are participants and witnesses of political, economic, social and cultural events that have taken place in Kazakhstan for many generations. After the establishment of the Independent Republic of Kazakhstan, all citizens of Kazakhstan adopted a new state. In this way, they not only confirmed the common historical fate of the past years, but also expressed a desire and readiness for the joint creation of a new society, a new state. Therefore, G. S. Sapargaliyev rightly noted that the state created in Kazakhstan is based not on ethnicity, but on political ethnic principles (Sapargaliyev G., 1998, p. 6.). The concept of "people of Kazakhstan" is of particular importance in the doctrine of Kazakhstan's constitutionalism. The concept of "people of Kazakhstan" should become a formula for political integration of various ethnic groups living in the territory of the Republic of Kazakhstan. The preamble to the Constitution of the Republic of Kazakhstan of 1995 enshrines the concept of "people of Kazakhstan".

In the legal literature of Kazakhstan, the concept of "people of Kazakhstan" is a multi-structured single economy and open way of life, which is united and formed by a common historical destiny with the ancient Kazakh nation; an attempt is made to generalize it as a stable multi-ethnic association of people living and working together on the ancient Kazakh land on the basis of constitutionally established national, religious and civil equality and equal use of state and official languages; different Kazakhstani culture and fraternal mentality, common to the history and future of Kazakhstanis (Kotov AK, 1996, p.85.). At the same time, the population of Kazakhstan can be classified as one of the few subjects whose state of constitutional legal relations is not regulated by the norms of other branches

of domestic law, but is directly regulated only by constitutional law (for example, with the population of administrative-territorial units, Deputies of the Parliament and maslikhats, standing committees, etc.). In the doctrine of modern Kazakhstan constitutionalism, one of its fundamental principles – the principle of "public consent" – is directly related to the implementation of the idea of people's sovereignty.

The principle of social harmony and political stability is proclaimed in Paragraph 1 of Article 1 of the Constitution as one of the principles of activity of the Republic of Kazakhstan, which is a completely new phenomenon in the constitutional doctrine of Kazakhstan.

The principle of public consent, as mentioned above, goes back to the idea of limited popular sovereignty. In this regard, democracy is understood as the degree of clearly permissible participation of various social groups, their associations and citizens in state affairs and at the same time in the management of state affairs of society for the benefit of the people. Democracy depends on the dictatorship of the majority of the average mass of people and the transformation of the social state into totalitarianism by the main feature of this majority. We understand democracy as the degree of possible coordination of diversity of interests in the conditions of maintaining social integrity and participation of Public Associations and citizens in state affairs. Social consent, in our opinion, means a certain political and social agreement. It is based on the Constitution itself. The social purpose of the Constitution is determined in the constructive development of political power, in the Coordination of the interests of society and citizen, in the creation of legal opportunities for the progressive expansion of democracy as a universal way to relieve the tension of unconditional alienation of citizen and state power, society and the state. Constitutionalism cannot be implemented, and therefore the balance of power structures cannot be maintained without the universal consent of various social groups, strata, and the entire population with the established form of government in a given society. Earlier, we put forward the conclusions of the American scientist Arthur Elsworth Dick Howard that one of the principles of constitutionalism is that the government comes out of the people and lives according to them (Howard Dick A. E., 1992, p. 53.).

The consent of the people with the form of government in society largely determines the legal nature of state power. Recognition of the right of holders of power to exercise their functions of power contributes to the observance of constitutional principles in society. Therefore, the legalization of power is an important component of any political system operating on the basis of constitutionalism. In this case, the state achieves and maintains the state of public consent.

Of great importance is the legislative activity of the state and its bodies aimed at strengthening the equal rights of all, regardless of Social, national, racial, religious and other differences, and preventing discrimination for these reasons. Law enforcement activities of state bodies are also of great importance in strengthening public consent.

One of the necessary elements of public consent is the achievement of consensus both between government agencies and between political parties and movements. At the same time, maintaining social harmony is the task not only of the state, its bodies, but also of socio — political institutions, society as a whole. The constitution lays the foundation for a constitutional agreement. Actions on the part of public associations aimed at violating public consent are not allowed. The charters, the rules of socio-political associations should not contain ideas, views that preach the exclusivity of their supporters, put one group of citizens against another, etc. in the presence of such provisions in the charters, socio-political associations are not registered. If socio-political associations take actions aimed at violating public consent in the course of their activities, then the course of such actions should be stopped by the relevant law enforcement agencies.

The state promotes the establishment of relations of mutual tolerance and respect between citizens, as well as between various religious associations. The fundamental principle of constitutionalism "consent of the people" clearly reflects such principles of activity of the Republic of Kazakhstan as political stability and economic development for the benefit of the entire people. The people of Kazakhstan act as an entity interested in the formation of a common political and civic identity. The people of Kazakhstan, as a unity of the Kazakh nation and all national groups connected by a single historical destiny and living in a single state, can "take a worthy place in the world community" if they strive to create a single ideological and civilized whole (Sapargaliev G., Mukhamedzhanov B., Zhanuzakova L., & Sakieva R., 2000., P. 59.).

Conclusions. The creation of a single socio-cultural integrity requires political stability. The Constitution of the Republic of Kazakhstan defines political and legal ideals, socio-cultural values that can unite all members of society and create a solid foundation for political stability. Political stability is possible if the unity of political, legal, cultural and spiritual values is achieved in society. Undoubtedly, the establishment of constitutionalism is impossible without the developed economy of

our state. Therefore, the creation of a constitutional principle of economic development for the benefit of the entire nation is one of the features of the formation of a civilized society.

The Constitution recognizes the role of civil society in the development of economic relations. This follows from the constitutional provision on the recognition of two forms of property: state property and private property - as the basis of the Kazakh economy. The private sector of the economy represented by its subjects should not only take care of their own well-being, but also be responsible for the development of the economy of society. This is not just a good wish, but a constitutional requirement. There was a certain period when the state refused to solve many problems of economic development, believing that the market regulates everything itself. This position, as practice shows, was wrong. The current Constitution of the Republic of Kazakhstan establishes the responsibility of the state for the economic development of society. The state cannot stay away from economic processes and leave society to the preferences of elements of market relations. The development of the economy is impossible without the moderate regulatory role of the state in the sphere of private economic relations, as well as comprehensive regulation and strict management of the public sector of the economy.

The importance of ideological modernization in the context of national ideas of sovereignty in Kazakhstan and their implementation has become particularly important. The essence of the general ideological modernization depended on the following criteria. First of all, it is interethnic harmony. The state of Kazakhstan has managed to set an example for the countries of the world in the idea of interethnic harmony. Secondly, the idea of internal national unity. In this regard, Kazakhstan has done a lot of work to prevent the long-standing division into tribes and tribes, division into regions and other territorial units, and has managed to consolidate internal national unity. Third, the ideology of modernization of Kazakhstan's society has been proclaimed in the state. On the way to the ideology of modernization of Kazakhstan's society, the updated system of ideology, such as the creation of civil society institutions, multi-party, independent media, and non-governmental organizations, has worked effectively. Fourth, with a correct assessment of the potential of religious movements at the state level, we managed to form the principle of religious tolerance and freedom of believers. All these have created opportunities for the formation and successful implementation of the ideas of national sovereignty in the Constitution. As a result, the law "on public councils" was adopted on November 2, 2015. This law regulates public relations related to the legal status of public councils, the procedure for their formation and the implementation of the state policy on the formation of a state accountable to the population, the procedure for organizing the activities of state bodies at all levels, as well as National Management Holdings, National Holdings, national companies, non-profit organizations, ensuring the broad participation of citizens in decision-making. The main goal here is to actively participate in the government of the state, openly expressing the views of civil society on socially significant issues. This is the result of the implementation of the ideas of popular sovereignty in the Constitution.

Acknowledgments. We express our gratitude to the authors of valuable comments and conclusions applied to the material of the article; Sapargaliev G.S., Amandykova S.K., Kotov A.K., Mukhamedzhanov E.B., Zhanuzakova L.T.

REFERENCES

1. Amandykova S. K. (2002.) Formation of the doctrine of constitutionalism in Kazakhstan. - Karaganda: KarGU Publishing House, - 440 p.
2. Retrieved from <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/9355-gradovskiy-a-d-sobranie-sochineniy-a-d-gradovskogo-t-1-9-spb-1899-1908>
3. Rousseau J. J. (1969.) *Trektaty*. - M., - p. 168-171.
4. Berdyaev N. A. (1990.) *The philosophy of inequality*. - M., - p. 159.
5. Retrieved from <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691019680/open-society-and-its-enemies-volume-1>
6. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1010212#pos=0;0
7. Retrieved from http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
8. *Constitution of the Republic of Kazakhstan: Commentary* / Edited by G. Sapargaliev. - Almaty: Zheti zhargy, 1998.
9. Kotov A. K. (1996.) *Sovereign Kazakhstan: Citizen, Nation, People (issues of Constitutional Law)*. - Almaty: Zheti zhargy, - p. 85.
10. Howard Dick A. E. (1992.) *Constitutionalism / The rule of law: Collection / Trans. from English-M.*: Progress, p.53.
11. Sapargaliev G., Mukhamedzhanov B., Zhanuzakova L., & Sakieva R. (2000.) *legal problems of Unitarianism in the Republic of Kazakhstan*. - Almaty: Zheti zhargy, - P. 59.
12. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000383>

WAYS OF MODERNIZATION AND IMPROVEMENT OF ARCHITECTURAL EDUCATION IN UKRAINE

Kateryna Kapushchak, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Nina Hnes, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Yuliya Idak, Dr. of Arch., Doc., Lviv Polytechnic National University, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1123-5759>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7489

ARTICLE INFO

Received 26 January 2021

Accepted 17 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

architectural education, the request of modern students, criteria for assessing higher educational institutions.

ABSTRACT

The article identifies the problems faced by the Ukrainian architectural education and formulates the ways to overcome it. To formulate them, a survey was conducted among students studying abroad through the prism of comparing methodological approaches to the organization of the educational process and its content. The basic ones are those related to the practical component, technological equipment, the organization of the educational process and the relevance of the knowledge gained.

Citation: Kateryna Kapushchak, Nina Hnes, Yuliya Idak. (2021) Ways of Modernization and Improvement of Architectural Education in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7489

Copyright: © 2021 **Kateryna Kapushchak, Nina Hnes, Yuliya Idak.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. In recent years, the opportunities for obtaining education abroad for Ukrainian students have expanded significantly. International grants, scholarships for EU partner countries, the possibility of receiving free education in certain countries and prices for programs in others which so far differ little from paid education in Ukrainian universities – all these factors are taken into consideration by entrants today. International mobility policy has advanced significantly and continues to develop. As a result, the percentage of students interested in studying abroad increases every year. This means that if earlier the competition between educational institutions took place at the country level, now this issue arises at the international level. The architectural segment is no exception to all of the above. The issues of the need to improve architectural education, improving its quality has been covered for several years.

The purpose of the research work. To compare different approaches to the architectural educational process of Ukrainian and European universities and during the survey of students to determine which educational decisions cause a positive reaction, and which negative one for a better understanding of the needs and demands of modern entrants from architectural education. The phrase of Y. Goncharov and A. Kasych is very well-marked: “In the conditions of the knowledge economy, the one who skillfully uses them and turns them into income wins. That is why the world's attention to science is growing. «Expenditures on research and higher education are seen as investments in knowledge – a crucial factor in ensuring economic progress, enhancing professional creativity, improving living standards». [4, 42]. Hence the question whether Ukrainian students will invest in domestic architectural education in 10 years?

In September 2016, for funding the project «The Research Initiative on Democratic Reforms in Ukraine» (RIDRU, Ukraine-Canada), Kyiv International Institute of Sociology conducted a public opinion poll on attitudes towards education. The field stage lasted from 16 to 26 September 2016. The survey was conducted in 110 settlements (PSU) in all regions of Ukraine, except for the Autonomous Republic of Crimea. To the question «If you or your children or acquaintances chose where to continue their education after high school, what would you prefer?» 35% of young people chose the option of "university abroad".

According to a social survey conducted in 2013 by GfK "Ukrainian Generation Z: values and guidelines" the following results were obtained:

Regarding higher education, a public opinion poll found that in the structure of violations of students' rights, the first place is occupied by violations of the right to receive quality education. 62% of respondents stated that educational services do not meet current standards, 60% – about the lack of logistical, financial and other support of the university, another 52% – about the impossibility or formal passage of internship.

According to sociological surveys conducted by CEDOS (Centre for Society Research) in 2016-2017 and the results of the Youth of Ukraine 2015 survey conducted by GfK Ukraine in 2015, more than 72,000 Ukrainians studied abroad, the vast majority of whom in European higher education institutions.

The most popular countries for Ukrainian entrants and students are Germany, Czech Republic, Bulgaria, Hungary, Italy, Spain, France, and Austria. Poland is currently the most popular choice among Ukrainian students. According to the CEDOS survey in 2015, at least 53,000 Ukrainians studied in Poland, one tenth of whom are engineering majors.

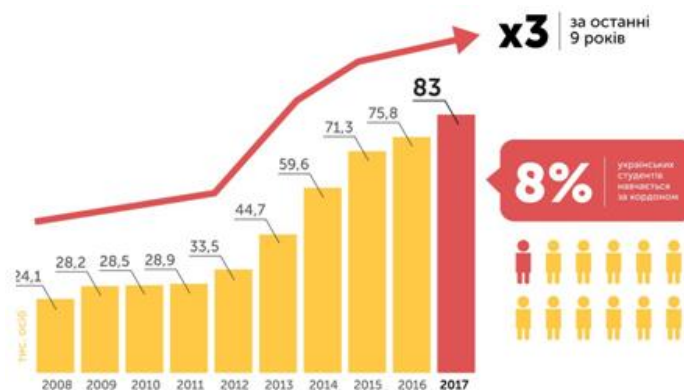

Fig. 1. Graph of growth in the number of Ukrainian students abroad (data and photo CEDOS): % of Ukrainian students study abroad

If education abroad used to be expensive, now Ukrainian students have many opportunities. The international policy of integration of students from EU partner countries helps to make education abroad accessible to Ukrainian students.

Fig. 2. Survey of students of KPI and Lviv Polytechnic (Photo: IECDR)

The growing pace of international academic exchanges may form a negative component in the overall perspective for our country. It lies in the fact that a significant percentage of Ukrainian citizens, especially young people studying abroad, in particular in European universities, may not return to Ukraine and accelerate the pace of labour migration. To avoid the outflow of young future professionals abroad, there is a need to assess the state of domestic education, in this case architectural one, and determine what adjustments need to be made.

Analysis of publications on the selected problem. Focusing on the problems of architectural education, I. V. Birillo in her article Modern Problems of Architecture and Urban Planning has stressed: «Modern education is characterized by the need for constant innovations, updates, adequate to the current stage of development of society».

It was revealed that the informative training of future architects in the higher education system does not meet the requirements of today, in addition, it does not provide the social order of society for the near future in connection with the all-encompassing informatization.

The formed discrepancy between the incorrectly created model of a modern specialist and the real requirements of employers to them has led to the incompetence of specialists in the workplace.

The problem of conformity of professional training of specialists to the modern needs of architectural design in the conditions of modern integrated information processes and the requirements of employers has been relevant and timely. Analysis of Educational and qualification characteristics (EQC), Educational and professional programs (EPP) shows that during training and job instructions the student receives theoretical and practical knowledge that will allow them to take a number of positions in the field of architecture.

However, the results of the study of professional activities in educational institutions of graduates of the architectural profile and student trainees indicate that

- they are not prepared for production processes;
- do not know modern information technology;
- cannot make effective decisions on their own;
- do not always show a creative approach to solving professional problems;
- spend a lot of time on project tasks.

All this complicates the process of their adaptation in institutions, exacerbates the problems of professional and social development.

An important point was voiced in the article «Reforming Architectural Education», where it is noted that the world and domestic experience of modern architecture testifies that a single informatization process in architecture develops along two parallel directions: the first one is technological design, significantly intensifies and changes its procedural content. The second one is the research conducted in a virtual environment (or virtual research), that activates the designer's creativity potential of the designer and forms the professional language of a modern architect.

Domestic practice of higher architectural education is developing mainly in the first direction – the spontaneous introduction of digital technologies through the study of computer software packages. This satisfies, first of all, the demand of the architectural and construction market for a specialist who owns the craft that is needed to maintain of project documentation in electronic form. However, this specialization does not serve the development of the artistic component of the architectural profession. Birillo, in her article "Computer training of future architects" defines 3 main points for which the quality of training of future architects at the university will meet the demands of society:

- the content of education will include modern general-purpose ICT and information technologies of architectural design, and modern computer tools (technical, communication, software) of the architect's professional activity will be used in the educational process;
- the educational process will organically combine traditional and computer-oriented methods, comprehensive use of printed and electronic media, traditional and information and communication tools;
- to increase the practical orientation of training and the level of architectural and design

Having analyzed the sources published within the last ten years, it is possible to clearly describe the problems identified in the organization and planning of the educational process in architectural higher educational institutions of Ukraine. As of 2020, they are still relevant. And if before their relevance was in the poor-quality training of future qualified personnel, today in the current situation it is possible to add the threat of labour migration caused by the search for quality education.

Research results. To achieve a better understanding of the problematic points in the architectural educational process, and awareness of the needs of modern students from the education of the architectural segment, the study of this work compares the methodological approaches of variable higher education institutions. Architectural universities from five different countries within Europe were selected to compare the methodologies of the educational process, as well as one of the Ukrainian universities. The main criterion for the study was the opinion of students. Citizens of Ukraine and Europe were invited for the survey.

To counterbalance, there were students from both conservative universities (Ukraine, Spain) and progressive (Germany, Portugal, Sweden, Belgium) among the respondents.

As part of the study, students were asked questions regarding the content of both the general organizational plan and the question of specifically selected educational programs.

The survey identified the main aspects for comparison. They are as follows:

- the practical component of the educational process;
- technological equipment and its role in the educational process;
- organization of the educational process;

- a) Practical work in classes;
 - b) Organization of a lecture course;
 - c) Relevance of the knowledge gained;
 - d) General organization.
- the most common problems in the educational architectural process;
 - difference between studying architecture in Ukraine and Europe.

1. The practical component is an integral aspect of the educational process in the architectural trend. The search for practical application of skills was not found to be a critical problem in the opinion of one of the respondents, both Ukrainian and European universities.

The following possibilities were especially highlighted in: cooperation of the university with architectural companies and their internship offers to students involvement of practicing specialists outside the university (master classes); familiarizing students with the specifics of the work of architectural companies and their areas of activity (excursions, tours), holding an open day by representatives of architectural organizations for students of a particular educational institution.

2. Another topical and at the same time controversial issue is the technological equipment of laboratories / studios of educational institutions and their impact on the architectural educational process. Concerning this question, it is widely believed among the respondents that more expensive technical equipment does not affect, or only partially affects the education of architects, because it does not guarantee the expansion of knowledge and development of the student. "It is possible to study without innovative technologies, but in this case it is necessary to focus on the organization and theoretical approach to the educational process" - O. Tykhonova, Master's degree from NULP, and doctoral degree from the University of Lisbon. Such survey results can be considered positive, as they show that there is no direct relationship between the student's qualifications and the equipment of the laboratories in which they work. Nonetheless, the availability of innovative equipment, although not a basic necessity, has a positive impact on the overall learning process, and obviously raises the rating of the educational institution: «Equipment saves time and energy, reduces errors, provides new opportunities for modeling that are difficult to perform manually» - O. Tykhonova. An example of effective modern equipment of the respondent's university is dot matrix and laser 3D printers, VR design.

3. The general organization of the educational process needs special attention. To analyze this issue better, let's divide it into subsections.

Practical work in classes. Students of conservative universities shared negative feedback. Among the highlighted disadvantages: inconsistency of design works with the real requirements of our time, outdated approach to teaching, disorganized use of time during classes. The lack of a design process using modern computer tools, or only a superficial familiarizing with the software package; providing paid computer technology courses, which makes it difficult for students to access them; propaganda of manual execution of design processes, which has lost its relevance were found ineffective. Positive feedback received progressive educational institutions that implement active work of students and their education in relevant and innovative computer architectural programs; apply design solutions relevant to modern problems.

Organization of a lecture course. Respondents recognized the conduct of a lecture course in the format of dictation and copying of literature as unsatisfactory. Students considered such theoretical classes as ineffective use of time. Access to the library and the Internet eliminates the need to dictate-rewrite the material, a method that was introduced before the development of information accessibility.

Positive feedback was expressed on European universities, where the system of submission of theoretical material is better focused on learning – all the necessary literature is provided by the university in online access. Students have the opportunity to prepare for the lesson in advance, after which they participate in the lesson in panel discussions and discussions of the material with classmates and the teacher. This approach promotes the assimilation of knowledge, therefore, the approach to theoretical training is effective.

Positive feedback was received from students of progressive European universities, where the program is updated and remains flexible in relation to the demands of society, the content of lecture courses changes according to the latest trends, the design course keeps pace with the development of innovative methods. « With the current situation of quarantine, life has changed dramatically, therefore, new requirements for urban planning have appeared. We create spaces that meet these new requirements in the design course" - O. Khabaylyuk, Bachelor of IFNTUOG, Master's degree from Bauhaus-Universität Weimar. The respondent replied that the curriculum of his university provides knowledge that is and will be relevant in the near future, and certain design methods that are taught in

practical classes have not yet become widespread due to their novelty. BIM design application, generative and parametric design are actively used.

General organization of training. Ukrainian architectural education is still at a developmental stage. It is undergoing slow adjustments, and many more changes need to take place for the curriculum to meet students' expectations. Next, I want to point out the features of the organization of some European universities, in the opinion of the respondents, especially influenced the effectiveness of their education:

- a common application of group work – unlike individual ones, joint projects teach cooperation, joint search for a problem solution, and search for compromise solutions;

- the ability to choose subjects independently in accordance with their interests - in most cases, the program consists of at least 50% of elective subjects;

- the opportunity to take a course or part of a course at partner universities with the transfer of credits (University of Lisbon);

- division of semesters into chronological periods in accordance with the implementation of projects (Malmo University, Sweden) - projects are carried out in order, and not simultaneously, reducing the level of stress and excluding defocusing on different tasks

- the presence of scientific activity and the creation of publications at a mandatory level - "It is definitely important to be able to reasonably express one's thoughts" - O. Savchuk, Master's degree from KU Leuven, Belgium);

- common practice of workshops;

- tours to modern and historical architectural sites for students;

- organized meetings with famous figures in architecture - «It is important and very inspiring to meet popular people in the field you are studying. Thanks to this opportunity, I was lucky to meet Norman Foster» (Paula Munoz, Master's degree from of the Polytechnic University of Madrid).

4. The respondents were asked which aspects in the architectural educational process they identify as problematic. As a result, the following answers were received:

- absence or lack of practice;

- defocused attention in the process of studying subjects not in the field of architecture in the process of studying subjects not from the field of architecture;

- uncertainty and unclear organization of educational structures;

- inflexibility and immutability of the program, lack of innovation;

- creation of projects, without taking into account real conditions and restrictions;

- lack of opportunity to form the curriculum yourself;

- lack of freedom to make design decisions;

- lack of support for student creativity.

5. What influences the effectiveness of studying architecture, according to students? The answers of the respondents agreed as follows:

- balance between the study of theory and practical application;

- critical thinking;

- practical experience of teachers;

- communication with consumers, social component of design.

The first point is the most common answer among respondents.

Also, after analyzing the students' answers, it was revealed, that teachers in progressive institutions have better relationships with students than in conservative institutions. At a time when the last ones prioritize the compliance with traditional norms and restrictions in the process of work, in progressive institutions the development of creative thinking and freedom of decision-making are in priority.

6. Those students, whose educational experience includes both Ukrainian and European universities, were asked the question, what is the difference between domestic education and foreign one.

Answers received: – «The Ukrainian system lacks critical thinking. There are such things as subjectivity, emotionality and impulsiveness there. There are generally no such phenomena in Europe, there is objective argumentation with references to sources confirming the teacher's opinion there. «The program is well formed in Ukrainian universities but the problem lies in the content and presentation of material» – O. Khabayluk.

«The theoretical basis I received in Ukraine was satisfactory at the time of my studies, but there was a lack of a technological component in it. Also unsatisfactory is the fact that it was impossible to choose the program (selective subjects); – O. Tyhonova.

«Critical thinking and loyalty from teachers is what I met in Europe and what was lacking in the Ukrainian university. A sense of security and trust in the teacher is important in the educational

process. Architectural education needs the possibility of radical change, but it is difficult to implement with a centralized system in Ukraine» – O. Savchuk.

Summing up the results of the analysis of the survey of respondents, we can clearly see 2 lines of opposition. The first one is different approaches to architectural education - conservatism and progressiveness, and completely different reaction of respondents to these methods. The study showed that conservative education received much more negative feedback and the students surveyed were significantly less satisfied with the chosen program than students who chose the program of a progressive architecture university. This can be justified by the fact that the traditional approach is less adapted to making changes, the progressive one as opposed to, aimed at tracking and implementing them. The organization of education of Ukrainian and European conservative higher education institutions has common features, and the feedback on universities was quite similar. This dispels the assertion that studying abroad can always fulfill a student's needs. However, it does not negate the fact that there are a large number of institutions with a non-conservative approach that satisfy applicants.

The second line of opposition is education at a Ukrainian university and study abroad. In addition to the difference between the methodological approaches to teaching, there are a number of controversial issues in Ukrainian education that require more attention, adjustment and more targeting to fulfill student requests. It is problematic that some aspects remain unchanged for decades, and it is their presence that leads to the graduate of unskilled specialists and pushes them to choose: to give preference to foreign progressive universities, or to expect the probability of changing the domestic program.

Conclusions. What does this ultimately lead to? And what, at the very least, is needed to make architectural education in Ukraine more efficient and attractive for applicants?

1. From standards to progress. Instead of focusing on whether certain standards are being met in the educational process, students' progress should be monitored. The main priority in the curriculum is often the passage of the subject, rather than mastering the material, which basically neutralizes the acquisition of knowledge.

2. From compulsion to interest. On the negative side, most architecture programs are standard and do not include a selection of subjects. The result is that students take courses in subjects that may be outside their range of interests. In this situation, students are forced to study, but compulsion should not be the basis of the curriculum. By giving the opportunity to choose at least 50% of subjects, there will be created conditions in which students will form their own program in accordance with their interests, receiving a greater incentive for learning. Orientation to the interests of students is the key task of the educational institution.

3. From lectures to practical experience. Gaining knowledge by listening and copying is a passive method of assimilating information, which is the least effective, because it does not include timely feedback. The format of the lecture process itself is the minimum that needs to be changed is. Audience communication, surveys, interactive, discussions – the introduction of these adjustments can increase the efficiency of assimilation of the of the submitted materia. But of course, you can't do without practice. Some training courses basically do not contain practical experience, in fact, they do not reinforce the knowledge gained and level the.

4. From professors to mentors. The practical experience of the teacher is extremely important and becoming a practicing architect is possible only by learning from those who personally have experience in the design process. These people know how architecture is created in life, they know the trends and the methods are less or more popular. Becoming an architect is worth learning from those who have already passed this path.

5. From traditions to relevance. Traditional methods are not always relevant today, and after a few years may not be at all inherent in the design process. Architecture is one of the fastest growing industries where new trends appear every year. The relevance and novelty of methods of architectural design is a basic criterion of modern education and one of the key demands of society.

Table 1. The latest approaches to the implementation of architectural education

Standards	→	Progress
Compulsion	→	Interest
Lectures	→	Experience through practice
Professors	→	Mentors
Traditions	→	Relevance

The education of architects is only a part of the entire educational system in Ukraine, which, unfortunately, needs fundamental reforms. However, the need for these changes today is very urgent. After all, there are many more opportunities for students and their parents now than a few years ago. Student feedback is one of the most important criteria for evaluating a higher education institution. By listening to the needs of today's youth, you can find not only answers to many questions, but also find their solutions. Ignoring and postponing problems will lead to choices over and over again: architectural education in Ukraine or abroad?

Interviewed respondents: O. Khabaylyuk – Bachelor of IFNTUOG, Master's degree from Bauhaus, Germany; O. Tykhonova, Master's degree from NULP, doctoral degree from the University of Lisbon, Portugal; Paula Munoz, Master's degree from the Polytechnic University of Madrid, Spain; Oksana Savchuk, Master's degree from the Malmo University, Sweden, Master's degree from the KU Leuven, Belgium; Maryna Peleshchak, Master's degree from NULP.

REFERENCES

1. Vakhovych, I., M., Ishchuk, L., I. and Pyrig, S., A., 2014. State and Problems of Higher Education in Ukraine [Stan i problemy vyschoyi osvity v Ukrayini]. *Economics and management of the national economy [Ekonomika ta upravlinnya natsionalnym hospodarstvom]*, p. 63-69.
2. Khan, E., 2018. Ukrainian students in the higher educational establishments of the European Union: problems and prospects of international academic exchanges [Ukrayinski student u vyschyh navchalnyh zakladah Yevropeyskoho Soyuzu: problem ta perspektyvy mizhnarodnyh akademichnyh obminiv]. *European Historical Studies [Yevropeyski istorychni studiyi]*, 11, p. 79-98.
3. The Research Initiative on Democratic Reforms in Ukraine (RIDRU). [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://ridru.artsrn.ualberta.ca/> Last signon: 19.01.2021.
4. CEDOS. [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.cedos.org.ua/> Last signon: 19.01.2021.
5. Birillo, I., V., 2015. Modern requirements for the training of future architects [Suchasni vymohy do pidhotovky maybutnih arhitektoriv]. *Modern problems of architecture and urban planning [Suchasni problemy arhitektury la mistobuduvannya]*, 40, p. 349-356.
6. Birillo, I., V., 2015. The Reform of Architectural Education [Reformuvannya arhitekturnoyi osvity]. [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/fund/article/download/194/184/> Last signon: 19.01.2021.
7. Birillo, I., V., 2015. Computer training of future architects [Informatychna pidhotovka maybutnih arhitektoriv]. *Scientific notes. Series Problems of methods of physical-mathematical and technological education [Naukovi zapysky. Seriya Problemy metodyky fizyko-matematichnoyi i tehnolohichnoyi osvity]*, 4 (1), p. 11-16 [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://core.ac.uk/download/pdf/228637461.pdf> Last signon: 19.01.2021.
8. Habrel, M. and Kaydanovska, O., 2017. The problems of professional architects training: relational work [Profesionalizatsiya v arhitekturniy osviti: problem pidhotovky arhitektoriv do profesiynoyi diyalnosti]. *Ukrainian professional education [Ukrayinska profesiyna osvita]*, 1, p. 38-51.
9. QS World University Rankings. [Electronic resource]. – Mode of Access: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings> Last signon: 19.01.2021.

PRINCIPLES OF MODEL CONSTRUCTION OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PSYCHOLOGY IN MASTER'S DEGREE

Olha Cherepiekhina, Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Department of Pedagogical and Age Psychology, Zaporizhzhia, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6970-1217>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7490

ARTICLE INFO

Received 25 January 2021
Accepted 17 March 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

principles of model, model of development of pedagogical competence, pedagogical competence, future teachers of psychology in master's degree.

ABSTRACT

The article reveals the principles of building a model of formation of pedagogical competence in future teachers of psychology in graduate school. In particular, the conceptual block of the model of development of pedagogical competence of future teachers of psychology in the conditions of master's degree defines ideology of the specified development and contains such pedagogical principles: system, continuity, professional orientation, innovation, democratization, electiveness, creativity, professional mobility, problems; unity of scientific, educational and professional activity; informatization; independence, reflectivity.

Citation: Olha Cherepiekhina. (2021) Principles of Model Construction of Development of Pedagogical Competence of Future Teachers of Psychology in Master's Degree. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7490

Copyright: © 2021 **Olha Cherepiekhina**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Today, the development of higher psychological education in the master's program is influenced by various social integration processes and principles, such as: informatization and globalization of society, focus on education of students and their diverse development, student mobility, introduction of a competency-based approach to training future psychology teachers. National Qualifications Framework; increasing the competitiveness of the specialist. Master's degree in "psychology" can be considered a link between higher education at the II educational qualification level (master's degree) and higher education at the III educational qualification level (postgraduate), which provides training of scientific and pedagogical staff, a link that helps to identify the abilities of the graduate from psychology to research work and thus determine the further direction of its activities.

The author of the article personally takes an active part in the professional training of future psychologists, teachers of psychology since 2002 as an associate professor. In order to develop a model for the development of pedagogical competence of future teachers of psychology in the master's program, consider the concept of pedagogical model. The concept of "model" comes from the French word *modulus* - "... measure, measure, pattern and is a conditional sample of a certain object, which preserves the external similarity and proportions of the parts under the conditionality of the image" [3].

The analysis of existing scientific sources gives grounds to assert that in modern pedagogy the term "model" is used as a system, as a created sample and as an analogue of a natural or social phenomenon. The model can also be understood as "a general picture of a phenomenon created on the basis of a certain system of views and ideas, which with the help of creative intuition and hard work helps to understand and describe what we study" [9].

A model is a system of objects or signs that reproduces some essential properties of the original system, it is a generalized representation of the object, the result of abstract practical experience, not a direct result of the experiment. [5; 7].

Scientists A.Y. Baskakov and N.V. Tulenkov (2004) [1] Describe the concept of the model as "... diagnostic description with all possible completeness of all essential for life in the modern world of the parties, properties and qualities of personality." We believe that in the context of our study the most appropriate is the definition of scientists A.I. Kuzminsky and V.L. Omelyanenko (2004) [6], Who claim that the model is "... a specific object made to obtain and store information, created in the form of descriptions in symbolic forms, which reproduces the characteristics and connections of the original." It is also worth noting that the pedagogical model is a mental system that mimics or reflects certain properties, features, characteristics of the object of study or the principles of its internal organization or functioning and is presented as a cultural form inherent in a particular socio-cultural practice. [12].

We are impressed by the opinion of scientist E. Lodatko, who notes that "the design of a possible relationship of existing models as structural elements of a hierarchical population should be considered as a basis for building an organizational model of general level, which would open opportunities to study the functioning of the education system. developed society " [8].

In our study, the pedagogical model of development of pedagogical competence of future teachers of psychology in graduate school we understand a set of factors that affect the applicant for higher education for OP "Psychology" and as a result form a ready specialist [11]. Based on the above, the model of development of pedagogical competence of future psychology teachers in the master's program means a schematic representation of all pedagogical activities that ensure the effectiveness and efficiency of training of future psychologists, in particular the development of their level of pedagogical competence. Consider the model of development of pedagogical competence of future teachers of psychology in terms of master's degree. The model contains four components: conceptual-target, value-motivational, content-procedural and result-criterion [11].

The conceptual and target component is characterized by the reflection of modern leading ideas for the preparation of masters in op "psychology", in particular: updating the requirements for the level of pedagogical competence of future psychologists to be provided in standards and other legal support of MES of Ukraine, NAME, domestic higher education ; the growing need for future teachers of psychology with a high level of pedagogical competence, as evidenced by a survey of modern employers-managers of educational institutions for higher education and participants in the educational process: research and teaching staff, teachers, higher education seekers themselves. The general purpose of the target block is to train future teachers of psychology in the conditions of master's degree. The first component of the model proposes methodological approaches, pedagogical principles and tasks that provide for the development of pedagogical competence of future teachers of psychology in the master's program. The structure of pedagogical competence is given, which contains key, basic and special competencies.

Among the methodological approaches are: systemic, axiological, acmeological, professional, competence, activity, personal. The systems approach is aimed at creating integration models, the ability to characterize the elements, structural parts, functions, their relationship, system-forming factors and behavioral conditions in static and dynamic dimensions. Competence approach involves reorientation to the formation of professional competence of future teachers of psychology; is not only to teach them to perform their professional functions, but also to analyze problem situations and be able on the basis of this analysis to make optimal decisions that would take into account the content and structure of their professional activities.

The activity-creative approach is based on taking into account the unity of the subsystems of teaching and learning, which function in inseparable integrity, constant interaction and interconnection. The implementation of pedagogical activities ensures the development of personal traits and qualities of the teacher and future teacher of psychology, influences the formation of their attitudes, interests, values, professional positions, creative attitude to goal setting and formulation of prognostic professional tasks. The conceptual block of the model of development of pedagogical competence of future teachers of psychology in the conditions of master's degree defines ideology of the specified development and contains such pedagogical principles: system, continuity, continuity, professional orientation, innovation, democratization, electiveness, creativity, professional mobility, problems; unity of scientific, educational and professional activity; informatization; independence, reflectivity. Consider them in more detail.

The principle of systematicity and consistency is due to the internal logic of science, which is studied by the laws of mental and physical development of the future teacher of psychology. This principle determines the interaction of the teacher's system and the activities of future teachers of psychology in the educational process (Buchilo & Chumakov, 1998). Modern pedagogical science

considers the system as a set of knowledge that determines the presence in the human mind of structural interdependencies and the links of their construction within the scientific theory. Instead, systematicity is a quality of knowledge that characterizes the presence in the minds of future teachers of psychology of content-logical connections between individual fragments of psychological and pedagogical competencies (Al-Rahmia, Aldraiweesh, Yahaya, Kamin, & Zekic, 2019).

Incorporating new knowledge into the existing system is the main task of organizing work on systematization in order to form a system of concepts, their properties, relationships and dependencies. Systematics in pedagogical education presupposes the acquisition of knowledge, skills and abilities in a certain logical connection, their totality is a holistic education, ie a system. Consistency in learning involves the development of educational material based on previously studied, and, accordingly, determines the next step in the cognitive activity of future teachers of psychology. The principle of continuity is a set of means, methods and forms of obtaining, deepening and expanding education and professional competence. For every future psychology teacher, continuing education is a process of forming and satisfying their cognitive needs and spiritual needs, developing talents and abilities in the network of public institutions and through self-education (Byrka, 2014).

Due to the content and unlimited time, continuing professional education of future psychology teachers has the opportunity to perform important professional functions, namely: socio-cultural, developmental (meeting spiritual needs, creating conditions for creative growth in psychology); general education, compensatory (elimination of gaps in basic education, addition of information that is constantly updated); adaptive (professional development in order to modernize professional experience, development of information and communication competencies as an important component of pedagogical competence); economic (meeting the needs of the educational sector in highly qualified teachers) (Androschuk, 2019).

The principle of continuity implies consistency and interconnection in the content, organizational and methodological support of the educational process at different educational and qualification levels (in our case II - master's and III - postgraduate studies); ensures the implementation of other didactic principles - scientific, systematic, consistent, accessible; establishes connections between new and previously acquired knowledge as elements of a holistic system of development of pedagogical competence; ensures their further development and understanding at a new, higher level; contributes to the preparation of specialists for the acquisition of new, more complex knowledge and skills in the field of psychology in the future.

The principle of continuity can be supplemented by the placement of a detailed curriculum for a semester or year, and classes may include a stage of predictive preparation for the next lesson in the form of questions and tasks and, accordingly, the need to prepare for the next lesson, 2019). The principle of professional orientation implies that in the implementation of teaching there are prerequisites for stimulating and developing independent cognitive activity of future teachers of psychology, for their conscious assimilation of content, formation and development of positive learning motives, including the development of pedagogical competence.

Professional orientation is a form of expanding interdisciplinary connections with the subjects of the psychological and pedagogical cycle (Yagupov, Pedagogy: textbook, 2002). An important role is played by the acquisition of interdisciplinary competencies by future teachers of psychology, the formation of professional and development of personal qualities, personal values of the future teacher of psychology. Career guidance is one of the important ways to improve the training of future psychology teachers by supporting the teaching of basic sciences within the curriculum, as well as taking into account the possibility of applying existing competencies in the professional activities of psychologists.

The principle of innovation includes experimental testing of productivity and the possibility of applying innovations to prepare future teachers of psychology. Innovative learning is a change-oriented educational activity based on the introduction of creative skills and personal skills. A feature of innovative learning is the ability to predict based on the reassessment of values and needs, openness to the future, readiness for constructive critical situations (Sheiko & Kushnarenko, 2003; Pashchenko, 2001). In the context of modern educational trends as a mass character and continuity is the development of the system and content of education in the modern world. The importance of education for the individual and society, the focus on the active development of the future teacher of psychology methods of cognitive activity ensures the adaptation of the educational process to the demands and needs of the individual and the direction of democratization of educational processes. The principle of democratization of education is one of the main at the present stage of development of society. It covers all aspects of higher education institutions.

This is a long and complex process of transformation in order to stabilize the relationship between society, the state and higher education institutions, between management at all levels and teachers, future teachers in the master's program.

Democratization of the education system opens a number of opportunities for revealing the abilities of higher education seekers, promotes the search for non-standard approaches in the educational process. Democratization should be seen as the teacher's freedom to choose the model of the educational process. This choice involves the liberalization of the entire system of pedagogical activities, the dominance of higher education in the institution of creativity, cooperation, innovation, constructive dialogue of all participants in the educational process. At the same time, the teacher's choice of educational model should take into account the characteristics, priorities, visions and requests of future psychology teachers. The implementation of such an approach should unfold in the context of developing specific methods for the development of pedagogical competence of future psychologists in terms of master's degree (Siladiy, 2017). The principle of elective learning means free access of future teachers of psychology to the choice of content, goals, forms, methods, means, sources, terms, time, place, self-assessment of learning outcomes. Elective courses (elective courses) are of multidimensional significance for the Master's degree in Psychology.

These are courses that expand the content of profile subjects, develop and supplement and integrate their content (Chaika, Fundamentals of Didactics: textbook, 2011; Tsekhmistrova, 2003). Electivity means that in the master's program, some subjects are compulsory, and the rest are chosen by graduates from the list of recommended for a given year of study or for a particular profile. In our case, they must meet the needs of future teachers of psychology and focus on developing the level of formation of their pedagogical competence. Such disciplines, courses, special courses, etc. are specified in the curricula. For such disciplines, working curricula are developed at the students' choice. The principle of creativity is seen as an integrative quality of personality that reflects the totality of creative forces; determines the readiness and ability for creative self-realization and self-development, for the implementation of new, original ideas, as well as ensures effective interaction of the future teacher of psychology with other people and determines the productivity of its activities in any field [10].

The principle of creativity in the system of training future teachers of psychology is based on psychological and pedagogical support of the teacher of higher education to identify and understand the presence of his creative potential for further professional development. The use of methods and techniques that stimulate the productivity of student thinking by expanding the individual experience of creative activity in the study of professional disciplines; use of the method of reflective pedagogical assessment of the result of creative efforts. Creating a creative atmosphere contributes to the culture of professional communication, causes future teachers of psychology to conscious activity, the desire for creativity. Joint creative activity of teachers and applicants for higher education - an effective, proven way to develop the inherent abilities, the formation of the character of the researcher, artist; education of initiative, responsibility, diligence, needs and skills of continuous self-education in the future.

At the same time, universal personal and professionally significant qualities are recognized, formed and developed, namely: creativity and the ability to reflect. (Stratan-Artishkova, 2015). The application of the principle of professional mobility as an extremely important quality of the modern future teacher of psychology is considered in unity with the ideas of humanization, democratization, progressive and continuous nature of education. The ideas of democratization and openness are closely connected with the formation of professional mobility, as a result of which appropriate organizational and pedagogical conditions are created. Professional mobility plays an important role in self-development, self-improvement of the future teacher of psychology. The term "mobility" means mobility, willingness to complete tasks quickly. The problem of professional mobility arose due to the need to adapt to the new conditions of activity associated with the process of integration into professional activities.

Professional mobility is an important component of a single qualification structure of a specialist (qualifications framework, standards of professions). This makes it possible to compare the level of pedagogical competence that the applicant had before and after the academic mobility program.

Professional mobility in terms of personal and professional self-improvement expands the range of professional activities. Therefore, based on the importance of ensuring the formation of professional mobility of future psychology teachers, it is necessary to ensure that they create a need for further self-education based on understanding the value of their pedagogical competencies as the basis for future professional and social realization. Particular attention should be paid to the development of technologies for the formation and development of future psychology teachers of a set of skills, abilities and perceptions that affect the development of pedagogical competence, especially in the context of planning their own individual educational trajectory. The principle of problem-solving contributes to the intensification of educational and cognitive activities of future teachers of psychology, the formation of their professional competencies, including pedagogical.

Ways to implement the principle of problem-based learning can be implemented through: - analysis of program material for differentiation of topics that would be appropriate to present using

problem-based teaching methods; - selection of that part of the educational material on the basis of which problematic questions will be asked; - creating a problem situation during the processing of new material; - implementation of pedagogical management in solving the problem by applicants for higher education; - maintaining a sequence of steps of problem-based learning (problem-solving, perception and awareness of the problem by future teachers of psychology, the actual solution of the problem using non-standard methods); - the choice and use of rational methods and tools, forms of organization of search and cognitive activities of future teachers of psychology.

The principle of unity of scientific, educational and professional activities is that it is necessary to ensure their unity in educational activities, structure the teaching process so that it corresponds to the structure of educational activities of future psychology teachers, taking into account employers' requests and internships. Educational activities should be formed in parallel with the development of the main areas of activity of the future specialist. This principle is based on methodological provisions on the unity of theory and practice, the conditionality of learning social processes. Ways to implement the principle of connection of theory with practice, learning with life: to acquaint future teachers of psychology with the basics of teaching, its features in Ukraine and abroad, the need to use reliable scientific data; to consider ways to increase the productivity of psychologists and teachers of psychology, taking into account the importance of the formation and development of pedagogical competence.

The principle of informatization is to update the content of information resources of higher education institutions with educational and methodological and scientific materials, to replenish information resources, libraries with electronic versions of interactive textbooks, manuals, monographs, collections of scientific papers, etc.; updating the legal framework of the university for the creation and use of electronic educational content, electronic educational and methodological complexes of training (specialties), electronic educational and methodological complexes of disciplines and develop common requirements for filling the information and educational environment [2].

It is advisable to implement automated information retrieval library systems, develop electronic resources of the university library, organize access of authorized library users to its electronic catalog, catalog of full-text publications, institutional repository and available electronic publications and publications on the Internet. It is important to introduce a system of registration and certification of electronic educational publications and educational and methodological complexes at the university for their further placement in the information and educational environment. Activation of the introduction of cloud technologies in the educational process of the University is able to provide learning management systems, network computer testing tools expand the capabilities and control of knowledge, monitoring the quality of training (Ozyurt, Ozyurt, Baki, & Guvena, 2012; Vakalyuk, Vovk, & Chuprikova, 2015).

Network technologies are based on the use of the Internet both to provide educational and methodological material to students and for their interactive cooperation with the teacher. The main network technologies at present are: bookmark storage tools, social network services for storing multimedia resources, blogs, social services that allow you to organize collaboration with different types of documents, sites for webinars. The use of network technologies in the educational process contributes not only to the development of distance and open education and, accordingly, access to education, but also to increase the activity of higher education, increase the motivational side of learning and improve organizational and methodological support of the learning process (virtual schools, laboratories, universities, other).

Application of the model of electronic system of control of a condition of preparation and diagnostics of quality of knowledge of future teachers of psychology will promote increase of efficiency of current and final control of educational achievements, providing with electronic educational and methodical complexes, including with use of multimedia technologies and multimedia complexes of visual materials. The principle of informatization provides improvement of educational process on the basis of rational use of multimedia educational means; organization of scientific, scientific-practical, scientific-methodical seminars, conferences, olympiads, competitions with remote access online.

Implementation of the principle of independence provides conditions for the optimal manifestation of future teachers of psychology of cognitive and creative activity during the formation and development of general and professional competencies, in their application in the practice of future teachers of psychology. The formation of the need for continuing self-education is directly related to the formation of self-educational competence [4]. It provides academic mobility of the future teacher of psychology, his willingness to master the program of higher professional education and determines the professional mobility of the applicant, able not only to further develop their professional competencies, improve their skills, but also ready to change specialty, field of professional activity.

As for the ways to implement the principle of independence of teaching a future teacher of psychology in a master's degree, they are:

- strengthening of pedagogical motivation of training of the future teacher of psychology in the conditions of a magistracy and movement on an individual trajectory of training;
- rational combination of content, methods, principles and means of teaching future teachers of psychology and forms of organization of independent educational activities in the specialty;
- optimal involvement of future psychology teachers in various types of independent activities for the acquisition and development of pedagogical competence in the master's program;
- formation in future teachers of psychology in the conditions of a magistracy of abilities and skills to see a problem on a professional level to comprehend its essence, to put forward hypotheses and to find timely ways of its decision;
- formation of future teachers of psychology skills of independent search, analysis and processing of information, its application in practice.

The principle of reflexivity is based on the future teacher's understanding of the psychology of professional training, education and the parameters of the educational process, their actions regarding its self-organization. At the same time, it is important for participants in the educational process to be aware of their actions and interaction. Quite important is the introspection of the activities of future teachers of psychology in the master's program. The need for understanding is observed not only in relation to the material being studied, but also to the learning process itself. Misunderstanding causes rejection. It follows that the mechanical repetition or memorization of certain material is not enough to master, it is necessary to understand the structure and laws of construction of what is heard. The principle of reflectivity is based on the listener's conscious attitude to learning, which, in turn, is the main part of the learner's self-motivation (Bogdan, 2018).

Research results. It was found that it is necessary for the future teacher of psychology to perform monotonous work on practical tasks or when studying new material, the teacher announces in advance the need to perform this task, explaining the purpose and intended result. Thus, the teacher does not transmit knowledge, but accompanies the future teacher of psychology, helping him to choose the most appropriate way to master the material in the field of psychology.

Conclusions. To implement the conceptual-target block model of formation of pedagogical competence in future teachers of psychology in graduate school, the following tasks are provided:

- 1) to develop the theory and a technique of formation of motivation to professional activity of future teachers of psychology in the conditions of a magistracy;
- 2) to develop test tasks to determine the level of pedagogical competence of future teachers of psychology in the conditions of master's degree;
- 3) to investigate the development of the level of pedagogical competence of future teachers of psychology in the conditions of master's degree.

The above block contains the structure of pedagogical competence, which combines key, basic and special competencies.

REFERENCES

1. Баскаков А.Й., Туленков Н.В. Методологія наукових досліджень. Київ. 2004.
2. Биков В. Ю. Проблеми та перспективи інформатизації системи освіти в Україні. 2012.
3. Вітвицька С.С., Андрійчук Н.М., Основи педагогіки вищої школи. Житомир: держ. ун-т ім. І. Франка, 2013.
4. Кашина Г.С. Андрагогічна модель змішаного навчання вчителів технологій у системі післядипломної освіти, 2018 Науковий журнал «інноваційна педагогіка» причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, 5, 45-55
5. Кашина, Особливості організації самостійної роботи студентів з використанням дистанційного навчання. 2013.
6. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: навч. Київ: Знання-Прес. 2004.
7. Кульчицький І.М. Концептуалізація понять «модель» та «моделювання» у наукових дослідженнях. Львів. 2015 URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/31460/1/20-273-284.pdf>
8. Лодатко Є., 2010 Моделювання педагогічних систем і процесів: монографія. Слов'янськ: СДПУ. URL: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2
9. Christensen, 2003 The Innovator's Solution: Creating and Sustaining Successful Growth. Harvard Business Press.
10. Хуторской, Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения, 2003.
11. Черепехіна О.А. Щодо побудови міждисциплінарної моделі розвитку педагогічної компетентності майбутніх викладачів психології в умовах магістратури // Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 3-4 квітня 2020 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. – Ч. 2: 86-90.
12. Якібчук М.І. Педагогічна модель як основна складова теоретико-методологічних засад формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 3 (262), 279-285.

SPEECH CHARACTERISTICS OF JOURNALISTIC TEXTS; JOURNALIST'S SPEECH CULTURE

M. Avakyan, Russian-Armenian University, Armenia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/30032021/7491

ARTICLE INFO

Received 27 January 2021

Accepted 18 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

speech characteristics, speech culture, mass media, freedom of speech.

ABSTRACT

The paper examines such notions as speech characteristics of journalistic texts, journalist's speech culture, and its compliance with the language structure of the current language norms. Today a general tendency of deterioration of speech culture in the public may be observed. Such a situation may be explained by "freedom of speech" which today is perceived literally rather than figuratively. However, the language of mass media is a key factor to the formation of not only speech but also mental culture.

Citation: M. Avakyan. (2021) Speech Characteristics of Journalistic Texts; Journalist's Speech Culture. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijtss/30032021/7491

Copyright: © 2021 M. Avakyan. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

The main weapon and tool of a journalist is the word, and, first of all, the culture of speech¹. The following indicators of speech culture are key for a journalist: correctness of speech – compliance of its language structure with the current language norms; accuracy – the quality of speech associated with the ability to think, with the knowledge of the subject of speech (subject-matter reality) and of the meaning of words; speech logic which characterizes the structure and organization of speech semantics. In addition, as a rule, purity of speech is necessary which implies the absence of elements of language alien to the literary language, rejected by the norms of language, and even morality. Many researchers insist on the expressiveness of speech, embodied in the features of its structure that maintain the attention and interest of the listener or the reader. The richness of speech is often identified with the diversity of speech: it is believed that the less often the same signs and chains of signs are repeated in it, the richer it is, and the concepts of richness and diversity of speech are equated.

"A central criterion of speech culture is its relevance by which is meant a selection and organization of language tools which make speech meet the goals and conditions of communication. Appropriate speech corresponds to the topic of the message, its logical and emotional content, the audience of listeners or readers, information, educational, aesthetic and other tasks of written or oral speech. Thus, the field of speech culture is that of interaction between language and culture, language and non-linguistic activities, the use of the language taking into account the requirements of the national culture, and the circumstances of communication."²

Nowadays in the age of rapid development of the information society and the so-called informative and communicative revolution not only has the role of information increased, but also the requirements for the modern journalist have changed (it is hard to say whether the change has been towards a higher quality of work and level of culture, or vice versa), which has become a serious issue in many countries, including Armenia. Without making the analysis of the entire complex and diverse

¹ Here *transmission of information, etc.*

² *Sergeant Yu. Journalist's Speech Culture as a Sign of their Professionalism* [in Russian] Retrieved from www.rusnauka.com/26_WP_2012/Philologia/7_116486.doc.htm

process of transformation of the well-known literary language into modern forms of linguistic structures of journalistic materials as the primary goal, one should still mention that significant changes in various media and countries occur in a variety of ways. This is especially true of post-Soviet countries.

In modern society there is a general tendency towards the decline of speech culture. The reasons for this situation include the so-called “freedom of speech” perceived today in the literal, not even in the figurative meaning, verbal negligence, removal of ethical taboos, diverse manifestations of speech aggression, vulgarization and barbarization associated with the expansion of jargons, everyday slang mixing colloquial and literary styles. All these manifestations of low-standard culture or rather lack of culture have become almost regular in the modern media. Scientists directly blame modern media for this “language” scourge claiming that under their influence speech becomes harsh and stereotyped. The mass media, according to researchers, have turned from the accepted standard of correct speech into the replication of mistakes.

Media language researcher O. Sirotinina claims that it was the media, “with their ill-conceived strategy of democratizing the language of the press... that opened the floodgates to reduce speech at any cost while simultaneously creating a fashion for foreign words and violating Russian communicative norms.”¹

Journalists have begun to use language too freely discarding their influence on people’s speech and behavior. They also forgot that professional journalists should have an elite speech culture determined by the following features: proficiency in all styles of the literary language, appropriate use of language means in different speech situations, exercise of self-control and compliance with ethical norms of communication and orthological norms. The credibility of the media as a model of the literary language is now a matter of past. “The linguistic norm is our linguistic constitution,” notes V. Slavkin. “Fiction, the speech of educated people and the language of the media have always been considered as the source of the norm. Now they “do not function”, do not fulfill this role.”² Numerous facts testify not only to insufficient knowledge of the norms of the literary language, but also to an elementary unwillingness to comply with them. In journalistic texts, violations of linguistic and communicative norms are allowed, which leads to misunderstanding or incorrect perception of the text. In terms of its influencing force, the modern journalistic text becomes more intense and often aggressive. This is primarily due to journalists proffering frequent borrowing in their texts, despite the presence of Russian equivalents; they turn to slang vocabulary, often with aggressive connotations, only because, as they themselves note, it is fashionable now to speak “creative” because this is the linguistic taste of modern society. Yet, it is journalists who primarily create this linguistic fashion. It is the task of the linguist to warn against blindly following the language fashion, and this is where the high level of the national speech culture should be manifested. Actors, directors, poets, linguists and lawyers were invited to discuss the topic “Profanity in Art” within the program “Nothing Personal” (TV Centre, Monday, March 12, 2007, 22.05). The viewers were asked to vote concerning the question “Is swearing in art acceptable?” The results of the voting showed that more than the third of viewers (38%) – and we are talking about a multimillion spectator audience – agreed that swearing was quite acceptable. It was also surprising that people who should care for the purity of speech spoke out in defense of swearing. The statements of authoritative people voiced in this program, such as “Swearing becomes public and loses its obscenity according to its frequency”, “Swearing must be used carefully if we want to maintain its power” or “Swearing is part of the language. And there are people who speak this language. Respect those people!”, form the linguistic taste of the audience, influencing the verbal and cognitive activity of members of the culture and, thereby, the national verbal and cognitive culture.

As the Board Chairman of the Guild of Linguistic Experts, PhD in Philology M. Gorbanevsky notes, “if people use prison language, it means they follow the same value system and the same ideas that come from there.”³ The professional and social cultures mostly do not overlap in real life. But while we can easily excuse a representative of the working class with “hands of gold” for being rude and using curse words, in the case of a journalist whose speech culture is an indicator of their professional ethics and even of their competency, mistakes in speech or profanities are absolutely inexcusable. In Russia, after a special article was added to the law “On mass media” concerning the

¹ Sirotinina O. Who does the Fate of the Russian Language Depend on? // Russian Speech. 2007. № 1. [in Russian]

² Language and Culture. Roundtable. // Russian Speech. 2007. № 1 [in Russian].

³ Samusevich O. Phenomenon of Speech Aggression in Belarus Press // Medialinguistics, Saint-Petersburg 2007, pp. 41–45 [in Russian].

ban on publication of materials which include profanities in 2015, the amount of such content has reduced by almost 5 times (according to the Press Office of the Federal Service for Supervision of Communications, Information Technology and Mass Media of Russian Federation).

The work of a professional journalist is centered around speech, and the professional ethics of a journalist depends on whether they have a good command of the language. Professor N. Ippolitova states: "Culture implies a high degree of mastery; therefore speech culture should be assessed in connection with the mastery of spoken and written language while taking into consideration their specific aspects."¹ However, the modern mass media have become an example of moral decadence and depletion of speech culture, according to M. Gorbanevsky. Now everything is allowed, and the usage of swear words, profanities and colloquial language in public speeches without any consequences is becoming the norm and is exercising influence on the language culture and, accordingly, the life ethics of the younger generation. According to him, this slows down the development of journalism and damages the reputation of this profession in the society. "A journalist must remember that their main tool is their native language. And, it is ultimately journalists who are the ones responsible for the language, at least because they speak and write more than others. And publicly so!"² The problem of the responsibility of journalists before their readers is extremely relevant now. As we have already mentioned, the speech culture and the professional ethics of a journalist imply a skillful command of the language. Even famous journalists sometimes make the mistake using bulky speech constructions that are hard to process. "Now we are switching off the "time machine" and switching on our brains. All the gentlemen who have been mentioned, as well as many others, have become part of history not because they have had conflicts with the tax services, but because they followed the biblical commandment: "The rich are those who give, not those who possess."³

Alongside with the indefensible choice of colloquial elements, numerous grammatical, lexical, logical, and semantic mistakes also testify to the low-level ethics of commentators. For instance, "now nothing threatens Greis after the yellow T-shirt leader ranking"; "again all fumbled five shots"; "we will follow there the dynamics of lagging..."; "Rösch got closer in terms of his position"; "German female athletes have again occupied the whole winner's podium"; "the ski preparation has improved, but the felicity has come to no good"; "while she is thinking now, the heart is already banging, and not only in her head, but in all other limbs", etc. No comments for the expressions mentioned above.

One of the phenomena of the national culture, without doubts, is language as it reflects the intellectual and creative condition of the nation's culture. Each language reflects the national distinctive way of perception and conceptualization of the reality, as well as the cognitive activity of the members of the culture. The distinction in cultures is reflected in language and human mentality. Speech and thinking are the main characteristics of the logosphere as the verbal and cogitative sphere of the national culture, the development of which affect mass media. It is mass media that affect the verbal and cogitative activity of the society, express the so-called "speech taste" of the era, and form the modern speech ideal.

The state bilingualism of the recent past, with the functional dominance of the Armenian language today, is a feature of the development of the Armenian society (as well as of the mass media). Almost all national mass media clearly reflect the predominant functioning of the native language across the country. However, bilingualism is also present in the modern reality of the Republic of Armenia. Speech incoherence in the country is an obvious danger. First, interference is becoming widespread; its manifestation is one of the reasons for the decline of speech culture in the country. The situation is further complicated by the fact that in recent years independent Armenia has been experiencing a fascination in terms of learning foreign languages, more specifically, English; the penetration of the latter is more intensive and deep than the restoration of the genetic language connection with the Russian language during the late Soviet decades when the Russian language had the status of "state" language. For example, Armenian television mainly uses the Armenian language, which, according to experts, leaves much to be desired.

The result of such a speech situation in the country has been subordinative multilingualism (polylinguism), when the dominant language forms a certain model of verbal and cogitative activity, thereby generating a large number of orthological deviations. Of course, even in the Soviet times Armenia

¹ Ippolitova N., Knyazeva O., Savvova M. Russian Language and Culture of Speech, Moscow 2005 [in Russian].

² Gorbanevskiy M. On Word Responsibility // Russian Speech 2007. № 1. 3.[in Russian].

³ Bablunyan S. How to Shake out the Money of Cool Armenians? // "NovoyeVremya", 04.04.2019. [in Russian].

has an interdependent and justified natural bilingualism. It is well-known that phonetic and intonation skills are the most automated ones and thus – the most stable. They can hardly be self-controlled and consciously corrected. Even more so, given that among the republic of Armenia there are still citizens, among them journalists, who have received their education in the USSR. The main disadvantage of the speech of journalists, among whom we often see speakers of mixed bilingualism, is the existence of archaic orphoepic norms in Russian speech and mix of two, non-parallel functioning languages, Armenian and Russian. All of this leads to a situation where the member of the culture group does not have a command of any of the two languages and speaks a mix instead. This cannot help affecting the national cogitative and verbal culture. In this context, we would like to turn to the words of V. Dal, “A language is a century-long toil of a whole generation” which has been nourished throughout dozens of years acquiring forms of the culture of speech. And if not for the influence that it exercised on its users, language would not have been a culture-related phenomenon. Today the preservation of literary language and its norms is “a deed of national importance as literary language is what unites the nation linguistically.”¹

Thus, the mass media language is a most crucial element of the formation of not only speech but also cogitative culture. The speech addressed to an audience of many million people significantly influences people’s verbal and cogitative activity and forms their language taste which, given bilingualism leads to a syncretism of cultural and ethnopsycological values of the society and hence to the transformation of the mental categories of the national culture.

REFERENCES

1. *Баблюмян С.* Как вытряхнуть карманы крутых армян // «Новое время», 04.04.2019г.
2. *Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Саввова М.Р.*, Русский язык и культура речи. М., 2005.
3. ГАРАНТ.РУ: Retrieved from <http://www.garant.ru/article/504046/#ixzz5kDPrrcqU>.
4. *Горбаневский М.В.* Об ответственности за слово // «Русская речь». 2007. № 1. 3.
5. Речевое развитие ребенка в современном образовательном пространстве: методическое пособие для негосударственных ДОО //авт.-сост. Н.В. Багина, А.С. Дёмешева, М.Л. Кусова, Д.О. Иваненко; ФБГОУ ВО «Урал. гос.пед. ун-т. Екатеринбург, 2015. 150 с., С. 109.
6. *Самусевич О.М.* Речевая культура журналиста как основа профессиональной компетенции (лингвокультурологический аспект) // Культура народов Причерноморья. 2012. № 101.
7. *Самусевич О.М.*, Феномен речевой агрессии в белорусской прессе // Медиалингвистика. С-Пб., 2007. СС. 41–45.
8. *Сиротинина О.Б., Сержант Ю.В.*, Культура речи журналиста как показатель его профессионализма. Retrieved from www.rusnauka.com/26_WP_2012/Philologia/7_116486.doc.htm
9. От кого зависит судьба русского языка? // «Русская речь». 2007. №1.
10. Язык и культура. Круглый стол // «Русская речь». 2007. № 1.
11. Retrieved from <https://tass.ru/obschestvo/4487140>

¹ Citation source: Child’s Speech Development in Modern Educational System: Teacher Edition for Non-state Preschool Educational establishments //by N. Bagina, A. Demishyova, M. Kusova, D. Ivanenko, Ural State Pedagogical University, Yekaterinburg 150 pages, P. 109. [in Russian]

ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ТА ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ВІЗУАЛЬНИЙ ЛІБЕРТИНАЖ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ «УКРАЇНСЬКОГО» ЗОБРАЖАЛЬНОГО ТІЛА

Майкл Д. Мерфі, Аспірант кафедри теорії та історії мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0174-4610>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7492

ARTICLE INFO

Received 27 January 2021

Accepted 18 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

body, libertinage,
Ukrainian body,
Soviet body,
pictorial body.

ABSTRACT

The purpose of the article is to explore the “Ukrainian” visual body in the discourse of post-Soviet and postcolonial libertinage. The novelty is determined by the problem formulation (Ukrainian libertinage) and by the revealing of cross-cultural characteristics of the Ukrainian and Western visual body as well. The post-Soviet Ukrainian artists’ approaches to present the “Ukrainian” body as the opposite and antinomy to the Soviet body are analyzed. A “free” body principle is realized through post-Soviet and postcolonial libertinage strategies. The study of this process is based on the work of such artists as Illia Kabakov, Borys Mykhailov, Victor Sydorenko, Arsen Savadov, Oleh Kulyk. These artists worked with “Soviet” body creating multilevel channels for its interpretation: “body-victim”, “body-trauma”, “body-riot”, “body-simulacrum”, “body-grotesque”, “sensual body”. It turns out that the strategy of visual postcolonial libertinage was to demystify and “deheroize” the “Soviet” body. The emotive characteristics of body visualization are determined: the conclusion is that a depiction of the body, naked body is the way to express unprejudiced “animal” emotions allowing to “release” the “body-trauma”. The point is the “Ukrainian” body, naked body in postcolonial and post-Soviet libertinage becomes a symbol of “otherness”, freedom, creative unprejudice, experiment.

Citation: Michael D. Murphy. (2021) Post-Soviet and Postcolonial Visual Libertinage as a Factor of the Ukrainian Pictorial Body Formation. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7492

Copyright: © 2021 Michael D. Murphy. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Канони та принципи зображення та вираження тіла в мистецтві – мистецтвознавча проблема, висвітлення якої має враховувати культурно-історичний контекст (епоху, школу, традицію тощо). Конкретизуючи проблему художньої візуалізації тіла в сучасному українському мистецтві, необхідно створити належне контекстуальне підґрунтя: візуальна естетика українського зображального тіла в Україні з часів Незалежності не створювалося у вакуумі. За осмисленням та нонконформіською візуалізацією радянського-українського тіла стоїть модель прямих та непрямих запозичень та впливів. Отже методологія конструювання «українського»¹ тіла передбачає встановлення фактів таких впливів в контексті попередніх традицій та художнього обміну та запозичень із сучасного світового (західного) мистецтва.

Також у процесі встановлення даних перетинів необхідно враховувати і існування постколоніальної інтенції у цих обмінах та запозиченнях. Різновекторні, часто протилежні тенденції конструювання українського еротичного тіла у візуальних мистецтвах, є красномовною ознакою постколоніального культурного дискурсу в країні, що, в прагненні

¹Визначення «українське» в тематиці розвідки апелює, скоріше, не до етнічно-національних контекстів, а до предметності «українського» сучасного мистецтва, в якій визначається локальність мистецького простору України сучасного полікультурного світу.

набути незалежності, намагається відірватись від колишньої метрополії та апробує досвід тих культур, які раніше табуувались або маркувались як «чужі».

Дана зустріч радянського-українського тіла із західним мистецтвом створила унікальну ситуацію, від якої і можна вести один із відліків пострадянського лібертінажу – конструювання нових сміливих оригінальних знакових варіантів «українського» еротичного тіла. Дослідженню умов та результатів такого конструювання і присвячено дану статтю.

Матеріали і методи. Для встановлення характеристик українського лібертінажу в контексті постколоніального дискурсу ми використовуємо концепцію української дослідниці Наталії Лебединцевої [2], яка сформулювала параметри та маркери тілесності в літературі межі 2000-х. Не посилаючись на роботу Енафа про лібертінаж [8], в даній суто літературознавчій розвідці можна виявити спільне із французьким дослідником спрямування в пошуку наскрізних маркерів тілесності як лібертінажу¹. Подібна методологія лібертінажу (але без прямого вказування на даний концепт) артикулюється українською дослідницею як завдання формулювання виражальних ознак української тілесності.

Актуальність дослідження. Ми доведемо універсальність даних параметрів та впишемо їх в модель постколоніального лібертінажу як одного із чинників формування українського зображального тіла (в цьому полягають завдання даної розвідки).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відзначено, що методологія дослідження базується на концепції «тіла лібертена» М. Енафа. Даний підхід сполучається із принципами дослідження культурного тіла «українського» (Н. Лебединцева), «тоталітарного», «радянського», «пострадянського» (Е. Вікуліна, Н. Лебіна, Л. Смирна), конструювання українського тіла в творчості художників-концептуалістів (L. Weibgen), сучасних українських художників (О. Петрова, А. Пучков, V. Misiano, A. Pilkington, D Williams).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо із визначення параметрів українського тіла, які Н. Лебединцева формулює в статті «Тіло як генераційний маркер в українській поезії другої половини ХХ — початку ХХІ сторіччя» [2]: «Можна вирізнити, зокрема, мотив тіла, підпорядкованого духовним пориванням і раціональним (громадянським) настановам (тіло-жертва), характерний для поезії шістдесятників; мотив тіла як основного чинника екзистенції людини (тіло-світ як синергетична цілісність) у творчості поетів Київської школи; мотив оприявленого карнавального тіла як способу подолання суспільних стереотипів, тіло як генераційний маркер в українській поезії, боротьби з батьківським культурним кодом (тіло-бунт) у текстах “наймолодших” вісімдесятників (чорнобильське покоління за Гундоровою); мотив неспроможного розчленованого тіла (тіло-симулякр) у поезії 1990-х років; нарешті, однаково актуальні в найновішій поезії два мотиви: віртуального інформаційного тіла та водночас тіла перцепції, безпосередньої чуттєвої даності як потенційної можливості віднайдення нової цілісності – у творчості так званих двотисячників, “нульового покоління”» [2, с.272-273].

На наш погляд, для моделювання українського зображального-виражального тіла дані «мотиви» можуть бути влучними і для мистецтвознавчого ракурсу, спрямованого на дослідження візуальних параметрів тіла, оскільки торкаються, скоріше, загальних культурних принципів тілесності, ніж конкретних літературних феноменів та творів. Також їх об'єднує фактор емотивності вираження тіла як зображального наочного вираження емоцій художників в образах тілесності, оголеного тіла, еротичного тіла, ню тощо.

Ми ж ставимо завдання поєднати концепцію Н. Лебединцевої із процесуальністю пострадянського та постколоніального лібертінажу, доводячи, що представлені тілесні мотиви (а це – «тіло-жертва», «тіло-бунт», «тіло-симулякр», «тіло-карнавал», «чуттєве тіло») сформувались під впливом постколоніальної та пострадянської світонастанови, що докорінно вплинула на тематику, естетику зображального тіла в українському мистецтві межі 90-х – 2000-них та продовжує впливати на сучасні параметри зображення-вираження так званого «українського» тіла.

Постколоніальне – це ознака культурно-історичної лінійної хронології, в якій нова культура є гібридом, що виходить із репресій імперії та переходить до свободи, але без ресурсів та підтримки. Теоретики постколоніальної культури, наприклад такі як Е. Саїд [6] вважають, що будь-яка позиція, концепція та культуртрегерська практика щодо колишньої метрополії реалізується через глобальне представництво культур, що змагаються за політичний, економічний, соціокультурний статус та

¹ Лібертінаж (від фр. Libertinage – вивільнення, розбещення) концептуальні узагальнення стосовно досліджень принципів та норм в культурних практиках, що стосуються тілесності, сексуальності, статі. Візуальний лібертінаж – це форми експериментів із зображенням тіла, тілесності, що не збігаються із встановленими в певній художній культурі канонами, образами, принципами.

ієрархію у світовому порядку. Постколоніалізм – це дискурс між тими хто колонізував і тими, кого колонізували у встановленні нових правил взаємодії та маркерів ідентичності.

Саме на даному перехресті культур-кордонів опинились українські художники, для яких зображальне тілесне стало не лише одною із тем творчої реалізації (так було завжди в історії образотворчого мистецтва), а й потужним символом «іншості», свободи, творчої незаангажованості, сміливого експерименту, того, що в категоріях дослідження Енафа називається лібертінажем.

Симптоматику постколоніального лібертінажу радянського тіла можна досліджувати через програму дисидентства художників-концептуалістів Іллі Кабакова та Олега Кулика. Показово, що обидва художники є уродженцями України (Дніпропетровськ, Київ), але, як відомо, «радянське тіло» не мало національних ознак. Може й тому, метакультурний підхід даних мистців став затребуваним на Заході: аби задовольнити запити іноземних арт-агентів пострадянські художники прагнули позбавитись будь-якого натяку на національність та локальність.

Радянське тіло – це тілесне втілення героїки, безособового символічного тілесного: оголеність фігур майже завжди демонструвалась у трагічних обставинах, боротьбі, зусиллях титанічної напруженості та перемоги, яка викарбовувалась із даних зусиль. Тіло без натяку на еротизм, тілесну чуттєвість: така програма радянського тіла реалізувалась навіть тоді, коли тіло реалістично зображувалось, мало чітку конфігурацію чоловічого або жіночого. Наприклад, російський культуролог О. Вікуліна, досліджуючи практику зображення тіла в радянській фотографії зауважує, що візуальні стратегії влади позиціонували канон радянського тіла як статичного, монументального, відстороненого від повсякденності, позачасового. Відтак тілесна героїка – це героїка тіла без тіла, тіла-символа, тіла, позбавленого чуттєвості та дотичності [1].

Від такого тіла відштовхнулись нон-конформісти та радянські художники-дисиденти, шукаючи в даному каноні альтернативні сенси. Відповідно пострадянській лібертінаж (який формувался в середині радянського тілесно-зображального канону) «працював» із радянським тілом, демістифікуючи та дегероїзуючи його. Якщо в радянському каноні превалювало міцне чоловіче мускуліне тіло (навіть жіночі образи моделювались за принципом радянської героїки як мускуліні – жінка-робітниця, жінка-воїн, тощо), то художники нон-конформісти демонстрували дану героїку як хворобливу, а тіло героя позиціонували як травматичне або гротескне.

На даному принципі втілювався тілесний лібертінаж в творчості Кабакова. Художньо-візуальне дослідження травми «радянськості» наочно демонструвало тіло людини, що прагнуло втекти із репресивного радянського середовища [11]. Так в зображально-виражальних «тілах» Кабаков втілював тему свободи та утопії: зображальні тіла були нарочито позбавлені трагічної антиномічності; це досягалось за допомогою гумору та пародії. Комічне зіставлення радянського тіла та тіла схематичного, гротескного, карнавального художник використовує як прийом-доповнення: на даному контрасті продемонструвати те, чого не вистачає (наприклад, мотив відсутності чітко «прочитується» в роботах 1964 років «Душ», «Футболіст», в серії картин, присвячених радянським святам, героїці космічної тематики).

Також демістифікація радянського тілесного канону відбувається за рахунок занурення його у радянське повсякдення: героїка в такому антуражі як кухня, вбиральня, кімната у комуналці перетворюється на гротеск, в подвійній оптиці якого звичні радянські символи-знаки вивільняються та стають відкритими для нових сенсів.

Так само візуальний лібертінаж радянського мистецтва для українських художників створив необхідний ресурс постколоніальності: «українське» тіло так само «виростає» із радянського тіла. Дані узагальнення виявляються у культурно-історичній закономірності, яку констатує український мистецтвознавець Л. Смирна: «Відтак не можна говорити про нонконформізм лише як про мистецьке явище, — це явище, котре якщо не безпосередньо мало вплив на творення національних засад майбутнього (тобто нашого з вами сьогодні), то в латентний спосіб робило це прийдешнє невідворотним» [7, с. 19].

Звісно, концептуалізм якнайкраще підходив для того, аби подолати «радянськість»: концептуальне мистецтво відповідає західній культурній гегемонії, оскільки воно регулюється та контролюється через демонстрацію та презентацію; концептуальне мистецтво також набуває міжнародного статусу через міжнародні культурні інституції, арт-ринки, промоції [15]. Даною причиною можна пояснити популярність та затребуваність радянських художників-концептуалістів на Заході; також їх естетичні програми стали відправними і для українських митців як періоду перших років Незалежності, так і в наступні десятиліття. Критика Радянського Союзу стала загальним знаком успіху для постколоніальних культур, які не змогли в повній мірі підтримувати власних митців.

Успіх та розголос чекали на тих, хто, по-перше, представляв «радянськість» як ваду, травму, трагічну або гротескную переверсію. По-друге, тіло візуалізувалось крізь опозицію

мистецтво/мистецтво соцреалізму і така оптика скоріш «ховала», «приховувала» саме тіло, ніж його візуалізувала та презентувала. Саме тому загальною темою народженого із пострадянського тіла постколоніального українського лібертінажу стало «тіло втікача», що долає репресивне середовище. Наприклад «тіла» концептуалістів «приховувались» та «віднаходились» в західних музейних просторах та галереях: лібертінаж пострадянської тілесності розпочинався процедурою вилучення її із звичного («радянського») культурного контексту. Інша справа, що територія свободи поступово перетворювалась на такий-само міф, як і свобода західного художника.

Даний механізм є наочним при розгляді зображальної тілесності. Тілесний лібертінаж концептуалістів породжує та формує програму «українського» зображального тіла як «тіла бунту», що має вивільнити «тіло-жертву». Тема тіла-жертви є основною в презентаціях мистецтва постколоніального спрямування та останнє десятиліття дана тема активно просувається у західному суспільстві з позиції етичних обов'язків «цивілізованого суспільства».

Наприклад як це зробив Арсен Савадов, виразивши в образах шахтарів здорову чоловічу еротичу або Олег Кулик в зооморфності свободної звіриної тілесності (на відміну від фотографій Михайлова, на яких, все ж таки, представлені «тіла-жертви»).

Але не треба тоталізувати даний принцип. По-перше, Європа та США не були зацікавлені в революції чи навіть свободі слова, навпаки, бажали гармонії та соціальної згуртованості; по-друге, паралельно в Україні стверджувався ідейний рух художників, які вважали Захід таким же репресивним, як і радянський простір. Незалежна Україна зіткнулася із західним мистецтвом, яке не прагнуло встановлювати комунікацію та порозуміння, дистанціюючись від українських художників: вони поступово позбавлялись постколоніального вірування щодо свободи та відкритості західних мистецьких інституцій та ринків.

Відтак Кулик використав це розуміння як натхнення та ідеологію для власних творчих пошуків та мистецьких акцій. «Цивілізованій» свободі західного мистецтва Кулик протиставив «несмак», «звірину» наготу та «неконтрольований» бунт, ігнорувати які було неможливо. Використовуючи напад типового дисидента на авторитет, Кулик сконструював образ та тіло собаки, що гавкає, кусається, агресивно атакуючи «культурних» людей Заходу: «Фігура собаки – це проміжний стан між людиною та твариною, оскільки вона в іпостасі домашньої прирученої тварини все ще може поводитись дико» [16, с.92]. Крім того, що напрошується пряма аналогія із кініками давньої Греції, собача іпостась Кулика символізує й ідеологічну інтенцію «Іншого»: Україна, хоча і є європейською країною, досі розглядається як межа Європи, як її частина, так і розлучена з нею «земля на краю» [13, с.241].

Будучи принципово «іншою», еротика постколоніалізму ілюструється звіриною грою Кулика, що викликає шок. Звичне постколоніальне вірування щодо західного мистецтва, що потрібно наслідувати, змінюється протилежним ставленням: Кулик атакує Захід, дорівнює ідеали західної свободи до радянської несвободи, висвітлюючи проблему привласнення та контролю будь-якою державою творчої енергії митців.

Замість того, щоб дозволити постколоніальний компроміс, Кулик концентрується на протиріччі: протиріччі між декларативним та фактичним ставленням до українського сучасного мистецтва на Заході. Він художньо узагальнює та творчо унаочнює прихований за зовнішньою прихильністю неприйняття – українця вважають «не цілком цивілізованою» людиною. Натомість даному судженню художник протиставляє неприховану чоловічу сексуальну енергію, звірину агресію, що уособлюють куликовський лібертінаж – «тіло-бунт». Внаслідок даного перевтілення тіла (в дусі кініків-циніків) відкидається будь-який натяк на культурні авторитети, мистецькі ідеали та художні цінності: «Якщо Мейплторп і Серрано, так само як і Кулик, перенесли терор у красу, проте Кулик переніс терор у політику, в західний егоїзм» [9, с.7].

«Тіло-бунт» Кулика (тіло що кричить, гавкає, скулить, рухається, кидається) стає інструментом проявлення емоцій, вивільнення емоційного напруження, емоцій, які неможливо приховати, але які є недоречними у «цивілізованому» світі. Тіло-емоція лібертінажу не апелює до привабливості еротичи; навпаки, у випадку із перформансами Кулика воно є відразливим, але виражально точно спрямовує емоцію на аудиторію, що призводить до перевтілення внутрішньої пострадянської травми в розмову про неї.

Отже за допомогою тілесного лібертінажу Кулик демонструє універсальність мови емоцій, а звірина спонтанність та відвертість можуть змінити не лише мистецтво України, а й Заходу. Тобто можна констатувати, що агресивний лібертінаж став першим успішним виступом українських художників для створення власного культурного простору та початку неокolonіального діалогу між Східною та Західною Європою, між Україною та західним світом.

В такий саме спосіб діє і Савадов, в мистецьких роботах якого руйнуються давні міфи про українську мужність та українське культурне середовище. Причому маркером пострадянського лібертінажу стає саме чоловіче тіло (гендерні варіанти пострадянського та постколоніального візуального лібертінажу – тема окрема та багатопланова і в даній статті навмисно не піднята). Пострадянський лібертінаж Савадова – це гра із проблемою мужності та чоловічого, яка, стає знаковою для даної доби. Патерналістська радянська культура перетворюється на майданчик перевтілень та досліджень мужності в пострадянські часи. За допомогою пародії, з надзвичайним колажуванням чоловічого та жіночого кліше (шахтарі та балетні пачки) розширюється палітра ідентичностей, із можливістю обирати та «програвати» болісні істини: «Шахтарі стикаються з травмою, з якою стикалися всі українці в 1990-х роках, але зміна гендерних ролей була особливо травматичною для чоловіків на традиційно чоловічих роботах» [10, с.123], погіршуючись, коли такі зміни, здавалося, приносять користь жінкам.

Формування «українського» тіла відбувались і принципово в іншій моделі лібертінажу – створення тіла із уламків радянських тіл («тіла-руїни»). На прикладі творчості фотохудожника Бориса Михайлова можна продемонструвати методи роботи українських художників на перетинах зруйнованого пострадянського та постколоніального світу. Українське тіло народжується із цих руїн; тіло може бути і трагічним, і гротескним. Але воно однозначно конструюється за допомогою фрагментів радянського тіла. Наприклад його відома серія «Бутербродів» і є реконструкцією такого народження. Свій метод художник називає «накладення». Деталі побуту, радянська символіка та «ідеальне» соціалістичне тіло створюють мікс із того, що визначає нас сучасних: «Фотохудожник Борис Михайлов розкопує руїни Радянського Союзу в Україні, виробляючи фрагменти реальності» [12, с.72].

Проте Михайлов критикував своє сьогодення. Наприклад за таких обставин він цінується на Заході як український художник, що долає «цивілізовані» заборони щодо зображення ню у фотографіях (емоційність та сексуальна виразність є виражальною основою його фотографій): «Подібно до того, як Благородний Дикун був інтелектуально неповноцінним, але фізично бажаним, так і нинішні українці, які є популярними на Заході, наповнені емоційними та сексуальними висловлюваннями, а не розумом. [14, с.122].

Дана проекція стала визначальною у маркуванні українського тіла в постколоніальній ситуації: полярність «цивілізованої» людина та «дикуна» легітимізувала «дикунське» розкutte вираження тіла, перетворювало його на майданчик ідентифікаційних пошуків.

Тема тілесності-руїни представлено і у відомому циклі робіт Михайлова «Історія хвороби» (1998 р.): хворобливість одного тіла безпритульного мала передати загальну симптоматику тіла-руїни цілої епохи-країни. Михайлов «знімає» соціальну ієрархію тіла правильного – тіла неправильного, тіла красивого – тіла потворного, тіла здорового – тіла хворого. Даний принцип – є базовим для візуального лібертінажу: всі тіла розташовані на одній смисловій площині. Є тільки погляд художника, який «фіксує» історію хвороби фотооб'єктивом фотоапарата. Дане фото-висловлювання – це погляд на руїну із середини, а тіло виступає найбільш красномовним фактом даного перевтілення (недаремно поруч із фотографіями своїх героїв-безхатченків Борис Михайлов розміщує власні автопортрети, тим самим проголошуючи невизначеність між трагічним та гротескним, між справжнім та штучним).

Варіанти подібного «змішування» можна віднайти в роботах В. Сидоренка («Амнезія», «Відчуття часу»). Постколоніальний та пострадянський лібертінаж досягається ефектом присутності схожих тіл, немов калькованих під копірку, що втратили індивідуальні риси та губляться в руїні інших схожих (але здорових, спортивних, міцних) тіл, тіл-фантомів епохи, що минає, але остаточно не відійде. Символікою даного накладення у Сидоренка є неодмінний для його зображень атрибут – кальсони, звичайні казенні підштаники: «За допомогою художнього простору персонажі Сидоренка, одягнені лише в армійські кальсони, – це метафоричне віддзеркалення буття цілого покоління – перетирають давній час на сучасне історичне борошно, з якого згодом – із додаванням емоційної «водички» і розумової «солі» – буде ліплений, скажімо, і хрестоматійний розумовий «колобок», і така, що стала програмним художнім кодом, людина-у-кальсонах [5, с.67]. Даний атрибут не тільки не інтимізує чоловіче тіло, навпаки, тіла в кальсонах передають паралельну героїку, «радянськість», яка із часом нікуди не щезає (даний образ-симптом у творчості Сидоренка перманентно повторюється вже протягом трьох десятиліть).

Український постколоніальний лібертінаж орієнтувався, як було показано вище, на західне мистецтво, паралельно критикуючи та переробляючи Радянський візуальний канон у зображенні тіла. Що цікаво, іноді українські художники у відсутності розуміння західного контексту демонстрували більшу свободу та розкутість, ніж цього вимагали художні завдання.

Даний надлишковості, між тим, є просте пояснення: табу радянського офіційного мистецтва було зведено нанівець і лібертінаж став символом соціокультурний перетворень. Даний світоглядний прорив Ольга Петрова красномовна назвала «ін'єкцією свободи» в «алкоголях» якої інколи позбувалися не лише баласту традицій, а й продуктивних рис школи» [4, с.34]. Подолання мистецьких табу в пострадянських дев'яностих давало можливість більш вільних (ніж на свободному Заході) експериментів та висловлювань. Провокація поступово входить у лексикон українських художників та стає комерційним ресурсом на ринку, що формується в пострадянській ситуації первинного накопичення капіталу.

Висновки. Демонстрація виражених тілесних травм «радянськості» стала типовим підходом для багатьох українських художників, які працювали та творили на межі двох епох – радянської та доби Незалежності України. Поступово звільняючись від радянського впливу, Україна не перестає бути постколоніальною культурою з правом вирішувати власні художні завдання та підкорятись європоцентричному дискурсу. На тлі даних різновекторних впливів візуальний еротизм та емотивно-образне вираження тілесності не відповідає визначеному стану жертви постколоніальних відносин, яким віддає перевагу Європа.

Суб'єктність тіла, що продукувалось візуальним лібертінажем пострадянської образності визначалась можливістю його представлення як потенційного конструкту, в якому об'єднувались різні програми «вивільнення» тілесності у пост-культурі (пострадянської постколоніальної чуттєвості). Було намічено дві стратегії пострадянського та постколоніального лібертінажу: тоталітарне тіло, що «вивільнялось» через колективні типові масові тіла (Кабаков, Сидоренко, Савадов). Така проекція створювала ефект дегорізації та інтимізації героїчного. Безособове тіло героя через буденність та гротеск перетворювалось на тіло без якостей, тіло-потенцію, тіло-конструкт, за допомогою якого можна виразити варіативність типового, а типовому додати нових змістів. Друга стратегія вивільнення – це пошук меж між одиничним унікальним тілом та тілом природним (Кулик). Даний ефект досягався зміною контекстів, в якому тіло перебувало: травматична для тіла реальність стає інструментом емоційного вивільнення. Емотивна незаангажованість на межі із тваринною безпосередністю перетворює тіло на машину із продукування гештальтів, викидів емоцій, що призводить до психотерапевтичної зустрічі із внутрішньою пострадянською травмою та гротескним або карнавальним програванням її.

Перспективи подальшого дослідження даної теми. Як було проаналізовано у статті, пострадянський візуальний лібертінаж став основою постколоніальної емотивності тіла: використовуючи образи та символи радянської тілесності художники-концептуалісти працювали із проекціями радянського тіла, створюючи багаторівневі канали для його інтерпретацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Викулина Е. (2012) *Репрезентация тела в советской фотографии «оттепели»*. Автореферат. М., 27 с.
2. Лебединцева Н. (2014) *Тіло як генераційний маркер в українській поезії другої половини XX — початку XXI сторіччя / Постколоніалізм. Генерації. Культура*. За ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ: Лаурус. С. 268-281.
3. Лебина Н. (2018) *Мужчина и женщина. Тело, мода, культура. СССР – оттепель*. М.: НЛО. 208 с.
4. Петрова О. (2015) *Третє око: Мистецькі студії*. Київ: Фенікс. 480 с.
5. Пучков А. (2012) *Майстерність інтервалу, або Generalized Other Віктора Сидоренка / Сучасне мистецтво: Наук. зб./ ІПСМ НАМ України. К.: фенікс. Вип. 8. С. 61-72.*
6. Саїд Е. (2014) *Постколоніалізм. Генерації. Культура.* / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ: Лаурус. 336 с.
7. Смирна Л. (2017) *Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві: Монографія / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України. Видавництво Фенікс, 2017. 480 с.*
8. Энафф, М. (2005) *Маркиз де Сад: Изобретение тела либертена*. СПб.: ИЦ Гуманитарная Академия. 434 с.
9. Brand, P. (1999). *Beauty Matters*. The Journal of Aesthetics and Art Criticism. № 57(1). P. 1-10.
10. Espinal, R., & Zhao, S. (2015). *Gender Gaps in Civic and Political Participation in Latin America*. Latin American Politics and Society, 57(1). P. 123-138.
11. Kabakov, I., Tupitsyn, M., & Tupitsyn, V. (1999). *About Installation*. Art Journal. № 58 (4). P. 62-73.
12. Misiano, V. & Pilkington, A. (2005) *The Ethics of a View: Notes on Boris Mikhailov*. Afterall: A Journal of Art, Context and Enquiry. № 12. P. 72-79.
13. Petrovsky-Shern, Y. (2015). *The Art of Shifting Contexts*. Harvard Ukrainian Studies. № 34(1/4), P. 241-257.
14. Povinelli, E. (1994). *Sexual Savages / Sexual Sovereignty: Australian Colonial Texts and the Postcolonial Politics of Nationalism*. Diacritics. № 24 (2/3). P. 122-150.
15. Weibgen, L. (2011). *Moscow Conceptualism. The Visual Logic of Late Socialism*. Art Journal. № 70(3). Retrieved July 27, 2020. P. 109-113.
16. Williams, D. (2007). *Inappropriate/d Others or, The Difficulty of Being a Dog*. The Drama Review. 2007. Volume 51. № 1. P. 92-118.

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SLEEP QUALITY

Denisiievska Anna, PhD student of the Department of Psychodiagnostics and Clinical Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8249-1568>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7493

ARTICLE INFO

Received 27 January 2021
Accepted 19 March 2021
Published 30 March 2021

KEYWORDS

sleep, sleep quality,
subjective sleep quality,
sleep disturbance,
psychological factors.

ABSTRACT

The article describes some psychological factors of sleep quality. Theoretical analysis of psychological factors that affect the quality of sleep is presented. Sleep quality is an important part of a person's overall health. Sleep problems can be associated with decreased physical and mental health, limitations in daily activities, cognitive impairment. Given these consequences, there is a need for a better understanding of the factors associated with the improvement and deterioration of sleep quality. The relevance of this problem in the context of modern research. The results of an empirical study that reveals the relationship between sleep quality and some psychological factors are highlighted. It was found that the average score of sleep quality indicates unsatisfactory sleep quality. It was found that there are significant differences between the groups of subjects with satisfactory and unsatisfactory indicators of the overall score of sleep quality on the scales of neuroticism and depression. In people who are dissatisfied with the quality of sleep, the level of neuroticism is close to high and there is moderate depression. The relationships between sleep quality indicators and psychological factors have been identified, and their features have been analyzed. In general, these relationships demonstrate: emotional inadequacy does not contribute to a better subjective quality of sleep; depressive or anxious symptoms, emotional instability do not contribute to rapid falling asleep, but contribute to sleep disorders and daytime dysfunction; anxious characteristics affect the reduction of sleep time.

Citation: Denisiievska Anna. (2021) Psychological Factors of Sleep Quality. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7493

Copyright: © 2021 Denisiievska Anna. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Постановка проблеми. Тема якості сну набуває все більшої зацікавленості у суспільстві. Актуальність у цю тему додає вже давній інтерес до здорового способу життя. Існують різні способи та підходи до покращення якості сну. Часто вони пов'язані з гігієною сну. Серйозно на сон та його якість впливають соматичні та психічні хвороби, про які людина може не здогадуватися. Також на особливості сну та його якість можуть впливати деякі психологічні фактори та особливості особистості.

Поняття якості сну досі недостатньо досліджено, але при цьому часто і широко використовується. Деякі вчені (Akerstedt et al., 1994) відзначали, що не має великої бази систематичних знань про те, що є суб'єктивно хорошим сном і як його потрібно вимірювати. Буїс (Buysse et al., 1989) називає якість сну складним явищем, яке складно визначити і виміряти об'єктивно.

Погана якість сну характеризується проблемами із засинанням, нічними пробудженнями, поганим настроєм під час прокидання (Chen et al., 2015). Тобто тема якості сну це й важливе питання для загального здоров'я людини. Проблеми сну можуть бути пов'язані зі зниженням фізичного та психічного здоров'я, обмеження у повсякденній діяльності, когнітивними порушеннями. Враховуючи ці шкідливі наслідки, існує потреба у кращому розумінні факторів, пов'язаних з покращенням та погіршенням якості сну.

Іноді якість сну ототожнюють з кількістю сну, але ці поняття, насправді, не пов'язані. Також не можна порівнювати об'єктивну та суб'єктивну оцінку якості сну. Дослідження за допомогою об'єктивних методів (наприклад, полісомнографія), демонструє, що об'єктивна та

суб'єктивна оцінки відрізняються (Moul et al., 2002). Тобто людина може оцінювати якість свого сну як незадовільну, але за допомогою об'єктивних методів діагностується достатньо гарна якість сну та навпаки. Едінгер і його колеги (Edinger et al., 2000) розрізняють дві групи: групу суб'єктивної безсоння, яка відповідала критеріям безсоння, але мала нормальний сон за полісомнографією і групу суб'єктивно задоволених сном, які відповідали критеріям «хорошої якості сну», але об'єктивно мали порушення сну за полісомнографією. Цікавий факт, що психологічні фактори розрізняють ці дві групи: в групі суб'єктивної безсоння проявляється пригнічений настрій, занепокоєння, більше дисфункціональних переконань на рахунок сну, порівняно з групою суб'єктивно задоволених сном. Ці результати підкреслюють складність поняття якості сну і важливість розуміння суб'єктивного значення якості сну (Harvey et al., 2008). Якість сну це комплексний феномен, на який впливають такі показники, як його тривалість, час засипання, кількість пробуджень за ніч, час відходу до сну і час пробудження, структура сну, ефективність сну (Akerstedt et al., 1994). Розвиток порушення сну може бути пов'язано з широким колом соматичних, психічних і інших чинників. Також у розвитку порушень сну, особливо суб'єктивних, беруть участь психологічні чинники (Тхостов & Рассказова, 2009). В експериментальних роботах зазначають, що порушення сну можуть бути викликані в ситуації стресу у здорових досліджуваних.

В ретроспективних дослідженнях хворих у більшості випадків вдається виявити стресові події, пов'язані з початком хвороби або погіршенням стану. Однак важливіша роль психологічних факторів при хроніфікації розладів сну, наприклад, інсомнії. Згідно реконцептуалізації когнітивної моделі інсомнії Е. Харвей, перехід інсомнії в хронічну форму залежить не стільки від частоти порушень сну, скільки від тривоги щодо сну. Об'єктивні та суб'єктивні характеристики сну при гострій інсомнії не дозволяють прогнозувати її подальший перебіг. Навпаки, в проспективних дослідженнях психологічні фактори (тривожність, депресивність, уявлення про сон та безсоння, думок перед сном) передбачають складність інсомнії, а вплив на них за допомогою психотерапії призводить до покращення стану хворих. Симптоми інсомнії викликають у людини тривогу за свій сон і страх не заснути, пов'язані в тому числі з дисфункціональними переконаннями по відношенню до сну (Harvey & Espie, 2004), що призводить до виникнення хронічної форми інсомнії.

В сучасному когнітивному підході в психології накопичені емпіричні дані в підтримку важливої ролі емоційних, когнітивних та поведінкових факторів у провокації та хроніфікації порушення сну. При цьому є відносно давно відомі факти про зв'язок порушень сну з неспецифічними факторами – стресом, депресією та тривогою. В той же час дані про роль специфічних феноменів – тривоги та переконань по відношенню до сну, думок перед сном, поведінкою з регуляції свого сну – з'явилися відносно нещодавно, притому вони розглядаються переважно як вторинні фактори хроніфікації розладів сну.

Постановка завдання. Мета статті – визначити та проаналізувати психологічні фактори якості сну та суб'єктивної якості сну.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні взяли участь 89 осіб, віком від 18 до 47 років. У якості діагностичного інструментарію використано такі методики: Пітсбургський опитувальник якості сну (PSQI), Особистісний опитувальник Айзенка (EPQ), Шкала депресії Бека, Шкала тривоги Бека. Для статистичної обробки даних було використано методи описової статистики, U-критерій Манна-Уїтні та кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена).

Опитувальник PSQI складається з 7 компонентних показників: суб'єктивна якість сну, латентність сну, тривалість сну, ефективність сну, порушення сну, виживання снодійних та денна дисфункція. Оцінки компонентів варіюються від 0 (без утруднень) до 3 (важкі ускладнення) і в підсумку дають загальну оцінку в діапазоні від 0 до 21. Загальний бал > 5 вказує на незадовільну якість сну, бал ≤ 5 вказує на хорошу якість сну.

Середній показник загального балу якості сну серед наших респондентів дорівнює 6,9. Далі ми детальніше розберемо компоненти загальної якості сну. За допомогою описової статистики частоти (frequency) бачимо розподіл загального балу якості сну серед нашої вибірки (рис.1).

Більша частина вибірки знаходиться за межею незадовільної якості сну – 59,6%. Найменший та найвищий бал серед вибірки демонструють 2,1% досліджуваних.

Для детального розуміння значення всіх компонентів опитувальника представлено таблицю з варіантами відповідей та відсотковим співвідношенням кількості осіб на кожному варіанті (таблиця 1).

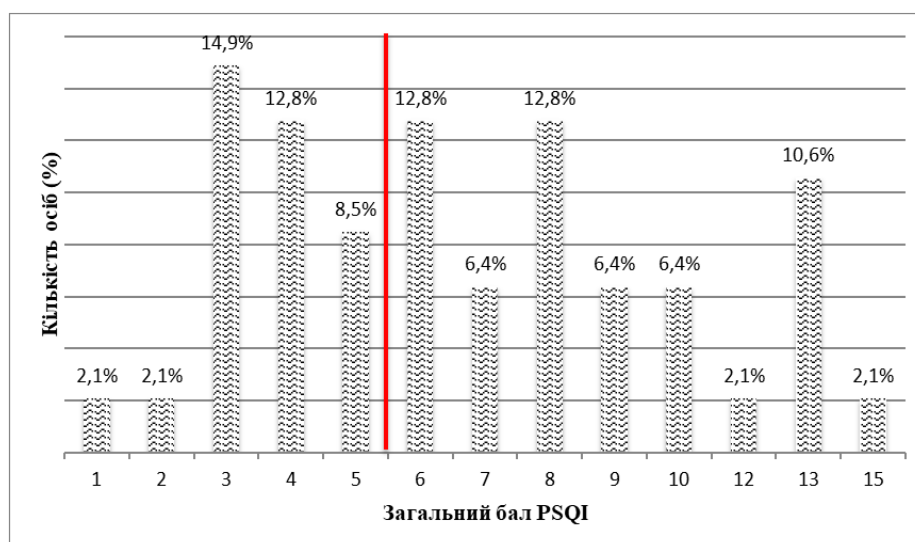

Рис.1. Загальний бал якості сну

Таблиця 1. Якість сну та оцінка його компонентів

Компоненти	Відповіді	Досліджувані (%)
Суб'єктивна якість сну	Дуже добре	4,3
	Достатньо добре	57,4
	Скоріше погано	23,4
	Дуже погано	14,9
Латентність сну	0	21,3
	1	36,2
	2	25,5
	3	17
Тривалість сну	> 7 годин	53,2
	6-7 годин	31,9
	5-6 годин	6,4
	< 5 годин	8,5
Ефективність сну	> 85%	83
	75-84%	12,8
	65-74%	4,3
	< 65%	0
Порушення сну	0	10,6
	1	70,2
	2	19,1
	3	0
Вживання снодійних	Ні разу протягом останнього місяця	74,5
	Менше, ніж один раз у тиждень	10,6
	Один або два рази у тиждень	4,3
	Три або більше разів у тиждень	10,6
Денна дисфункція	0	8,5
	1	46,8
	2	34
	3	10,6

Далі за допомогою U-критерію Манна-Уїтні ми порівняли респондентів із задовільним та незадовільним показниками загального балу якості сну. Виявлено, що існують значущі відмінності між групами досліджуваних за показниками «нейротизм» ($p=0,001$) та «депресія» ($p=0,001$). За показниками «екстраверсія-інтроверсія» ($p=0,913$), «психотизм» ($p=0,576$) та «тривога» ($p=0,052$) значущих відмінностей за U-критерієм Манна-Уїтні не виявлено.

Середні бали цих показників (рис.2) свідчать про таке:

- за показником «екстраверсія-інтроверсія» не має статистично значущої різниці між групами, досліджувані демонструють рівень амбівалентності за шкалою;
- за показником «психотизм» не має статистично значущої різниці між групами, досліджувані демонструють відсутність даної риси;

- за показником «тривога» не має статистично значущої різниці між групами, досліджувані демонструють незначний рівень тривоги, який трохи вище у людей, незадоволених якістю сну;
- за показником «нейротизм» обидві групи демонструють середній рівень, але у людей, незадоволених якістю сну, рівень нейротизму наближений до високого, що означає більш виражений нейротизм, у порівнянні з людьми, задоволеними якістю сну;
- за показником «депресія» у людей, незадоволених якістю сну, виявлена помірна депресія, а у людей, задоволених якістю сну, депресивні симптоми, натомість, відсутні.

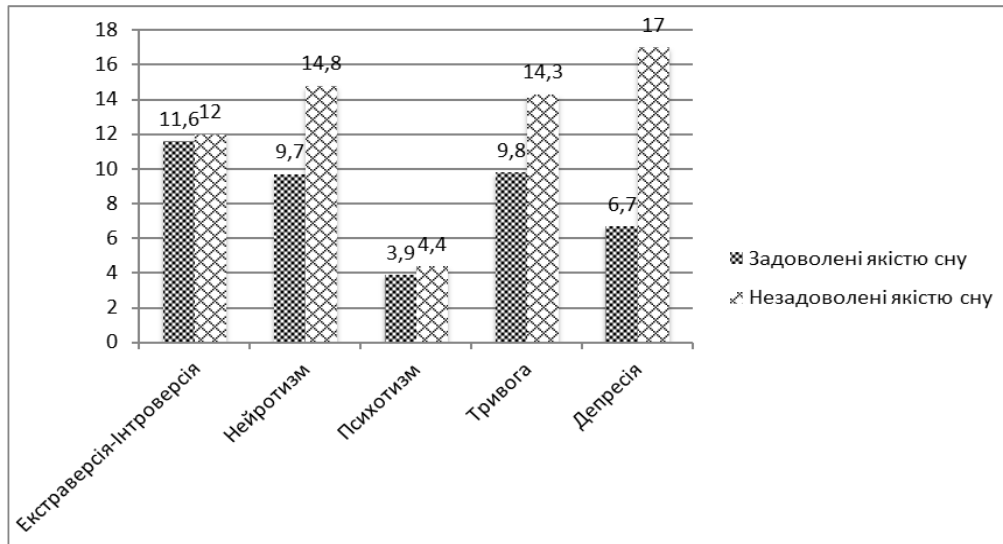

Рис.2. Середні показники за психологічними факторами

Для того, щоб виявити взаємозв'язок між показниками методик, використаємо кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена). Результати кореляційного аналізу наведені у таблиці 2.

У процесі кореляційного аналізу було виявлено такі статистично значущі взаємозв'язки:

Слабку позитивну кореляцію між змінними «суб'єктивна якість сну» та «психотизм» (0.333^* , $p=0.022$). Тобто, чим вищий рівень психотизму, тим нижчий рівень суб'єктивної якості сну та навпаки. Це означає, що людина, яка схильна до емоційної неадекватності, не схильна до кращої суб'єктивної якості сну та її оцінки.

Слабку позитивну кореляцію між змінними «латентність сну» та «нейротизм» (0.367^* , $p=0.011$). Помірні позитивні кореляції між змінними «латентність сну» та «тривога» (0.491^{**} , $p=0.000$), «депресія» (0.469^{**} , $p=0.001$). Тобто, чим вищий рівень показників нейротизму, тривоги та депресії, тим нижчий рівень латентності сну та навпаки. Це пояснюється тим, що людина, яка має депресивні або тривожні симптоми, емоційно нестійка, не засинає швидко, її можуть хвилювати різні думки, які заважають засинати.

Слабку позитивну кореляцію між змінними «тривалість сну» та «тривога» (0.362^* , $p=0.012$). Тобто, чим вищий рівень тривоги, тим нижча тривалість сну та навпаки. Це означає, що людина з тривожними характеристиками, за рахунок важкого засинання, нічних пробуджень, раннього пробудження зранку, скорочує свій час сну.

Помірні позитивні кореляції між змінними «порушення сну» та «нейротизм» (0.361^* , $p=0.013$), «тривога» (0.399^{**} , $p=0.005$), «депресія» (0.336^* , $p=0.021$). Тобто, чим вищий рівень показників нейротизму, тривоги та депресії, тим вищий рівень порушень сну та навпаки. Це пояснюється тим, що людина, яка має депресивні або тривожні симптоми, емоційно нестійка схильна до порушень сну.

Слабку позитивну кореляцію між змінними «вживання снодійних» та «нейротизм» (0.342^* , $p=0.019$). Тобто, чим вищий рівень показників нейротизму, тим вищий рівень порушень сну та навпаки. Це пояснюється тим, що людина, яка не відчуває себе здоровою та емоційно стійкою, вірогідніше буде використовувати ліки, в тому числі снодійні.

Слабку позитивну кореляцію між змінними «денна дисфункція» та «тривога» (0.334^* , $p=0.022$). Помірні позитивні кореляції між змінними «денна дисфункція» та «депресія» (0.449^{**} , $p=0.002$), «нейротизм» (0.521^{**} , $p=0.000$). Тобто, чим вищий рівень показників нейротизму,

тривоги та депресії, тим нижчий рівень денної дисфункції та навпаки. Це пояснюється тим, що людина, яка має депресивні або тривожні симптоми, емоційно нестійка, вірогідно має поганий сон та незадовільно оцінює його якість. Тому вдень функціонування погіршене, внаслідок не повного відновлення за ніч.

Таблиця 2. Кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена)

	Нейротизм	Психотизм	Тривога	Депресія
Суб'єктивна якість сну		0.333*		
Латентність сну	0.367*		0.491**	0.469**
Тривалість сну			0.362*	
Порушення сну	0.361*		0.399**	0.336*
Вживання снодійних	0.342*			
Денна дисфункція	0.521**		0.334*	0.449**

* Кореляція є значущою на рівні 0,05.

** Кореляція є значущою на рівні 0,01.

Висновки. Визначено та проаналізовано психологічні фактори якості сну.

Середній показник загального балу якості сну свідчить про незадовільну якість сну.

Виявлено, що існують значущі відмінності між групами досліджуваних із задовільним та незадовільним показниками загального балу якості сну за показниками нейротизм та депресія. У людей, незадоволених якістю сну, рівень нейротизму наближений до високого та наявна помірна депресія.

Середній показник екстраверсії-інтроверсії знаходиться на рівні амбівалентності, середній показник психотизму демонструє відсутність даної риси, рівень тривоги трохи вище у людей, незадоволених якістю сну.

Виявлені взаємозв'язки між показниками якості сну та психологічними факторами, проаналізовано їх особливості. В цілому, ці взаємозв'язки демонструють: емоційна неадекватність не сприяє кращій суб'єктивній якості сну; депресивні або тривожні симптоми, емоційна нестійкість не сприяють швидкому засинанню, а сприяють порушенням сну та денній дисфункції; тривожні характеристики впливають на скорочення часу сну.

Базуючись на результатах емпіричного дослідження і вивченні теоретичного матеріалу, виявлені взаємозв'язки психологічних факторів з якістю сну. Перспективи подальших досліджень бачимо у розширенні можливих психологічних факторів, які можуть впливати на якість сну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Akerstedt, T., Hume, K., Minors, D., & Waterhouse, J. (1994). The meaning of good sleep: a longitudinal study of polysomnography and subjective sleep quality. *Journal of sleep research*, 3(3), 152–158. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1365-2869.1994.tb00122.x>
2. Buysse, D. J., Reynolds, C. F., 3rd, Monk, T. H., Berman, S. R., & Kupfer, D. J. (1989). The Pittsburgh Sleep Quality Index: a new instrument for psychiatric practice and research. *Psychiatry research*, 28(2), 193–213. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0165-1781\(89\)90047-4](https://doi.org/10.1016/0165-1781(89)90047-4)
3. Chen, J. H., Waite, L., Kurina, L. M., Thisted, R. A., McClintock, M., & Lauderdale, D. S. (2015). Insomnia symptoms and actigraph-estimated sleep characteristics in a nationally representative sample of older adults. *The journals of gerontology. Series A, Biological sciences and medical sciences*, 70(2), 185–192. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/gerona/glu144>
4. Edinger, J. D., Fins, A. I., Glenn, D. M., Sullivan, R. J., Jr, Bastian, L. A., Marsh, G. R., Dailey, D., Hope, T. V., Young, M., Shaw, E., & Vasilas, D. (2000). Insomnia and the eye of the beholder: are there clinical markers of objective sleep disturbances among adults with and without insomnia complaints?. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68(4), 586–593.
5. Harvey, A. G., Stinson, K., Whitaker, K. L., Moskowitz, D., & Virk, H. (2008). The subjective meaning of sleep quality: a comparison of individuals with and without insomnia. *Sleep*, 31(3), 383–393. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/sleep/31.3.383>
6. Harvey, K. J., & Espie, C. A. (2004). Development and preliminary validation of the Glasgow Content of Thoughts Inventory (GCTI): a new measure for the assessment of pre-sleep cognitive activity. *The British journal of clinical psychology*, 43(Pt 4), 409–420. Retrieved from <https://doi.org/10.1348/0144665042388900>
7. Moul, D. E., Nofzinger, E. A., Pilkonis, P. A., Houck, P. R., Miewald, J. M., & Buysse, D. J. (2002). Symptom reports in severe chronic insomnia. *Sleep*, 25(5), 553–563.
8. Тхостов, А. Ш., & Рассказова, Е. И. (2009). Психологические факторы хронической инсомнии и субъективная и объективная картина сна. *Вестник Томского государственного университета*, (323), 331-335.

РОЛЬ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАДАЧ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Смагулов Е. Ж., д.п.н., профессор г. Талдыкорган, Республике Казахстан

Мендигалиева Г. Х., докторант Жетысуского государственного университета

им. И. Жансугурова г. Талдыкорган, Республике Казахстан

Смагулов Б. Е., к.ф.-м.н., ст. преп. Жетысуский государственный университет

им. И. Жансугурова г. Талдыкорган, Республике Казахстан

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7494

ARTICLE INFO

Received 10 February 2021

Accepted 20 March 2021

Published 30 March 2021

KEYWORDS

mathematical education,
information technologies,
pedagogical technology,
mathematical modeling.

ABSTRACT

The article discusses the main directions of the development of the educational environment and the role of mathematical modeling of production problems in a specialized school. The key issue of the modernization of education is described - this is improving its quality, bringing it in line with international standards. The emphasis is not on the knowledge gained, but rather on the process of applying this knowledge. The definition of the concept of pedagogical technology is given - this is information technology, since the basis of the technological process of training is the receipt and transformation of information.

Citation: Smagulov E. Zh., Mendigaliyeva G. Kh., Smagulov B. E. (2021) The Role of Mathematical Modelling of Production Problems in Specialized School. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 1(29). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032021/7494

Copyright: © 2021 Smagulov E. Zh., Mendigaliyeva G. Kh., Smagulov B. E. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Образовательные структуры разных стран стали изменяться с появлением Интернета. С одной стороны, исчезают географические рамки образовательных учреждений, с другой – действующие комитеты и комиссии по образованию получили мощные рычаги воздействия на направления и качество образования. Появление Интернета изменило и студентов. Если раньше студент перемещался в пространстве в поисках источников знаний, как Магомет к горе, то теперь гора знаний перемещается в пространстве вслед за студентом. Не обращаясь к преподавателю, студент теперь может проконтролировать свои знания и получить рекомендации по их коррекции в Интернете. Несколько нажатий на клавиши – и все студенты учебной группы имеют возможность помочь своему коллеге в поисках необходимой информации. Все страны мира имеют свои собственные образовательные структуры. Часто эти структуры отличаются, часто чиновники копируют их друг у друга. Они бывают централизованными и распределенными, они могут иметь множество частных разграничений и быть открытыми, там могут превалировать фундаментальные либо узкоспециальные направления. Все вместе национальные образовательные структуры образуют всемирную образовательную среду. Каждая образовательная структура имеет достоинства и недостатки. Многие смотрят на Интернет как на своеобразную панацею, которая позволит сделать общим достоянием достоинства образовательных структур, а недостатки нивелировать. Интернет устранил или заметно снизил временные, пространственные и финансовые барьеры в распространении информации, создал собственные интегрированные информационные структуры. Естественно, это имеет огромное значение для образовательной системы, ведь информация – «среда обитания» всех образовательных программ. В образовании – учебный

процесс каждого отдельного вуза стал или станет «прозрачным» для абитуриентов, профессуры, работодателей и аккредитационных агентств. Абитуриент получает возможность оценить выбираемое учебное заведение, пользуясь средствами Интернета. Электронная форма информации, предоставляемой Интернетом, позволяет автоматизировать и ускорить выбор [1].

В связи с этим становится актуальной проблема совершенствования качества подготовки учителей математики, которые удовлетворяли бы основным требованиям современного образования. Будущее страны будет зависеть от тех специалистов, которые смогут достойно нести на своих плечах усвоенные и систематизированные знания уже сегодня. Для того чтобы воспитать и обучить таких специалистов, нам необходимо не только создавать новые методики в образовании и обучении, но и совершенствовать, модернизировать уже имеющиеся технологии.

Начать хотелось бы с того, что современной Республике Казахстан требуется профессиональный гражданин, способный совершать ответственный выбор. Очевидно, что для решения данной задачи ученик уже в школе должен иметь возможность выбирать и затем нести ответственность за принятое решение. При обучении математическому моделированию производственных задач в старших классах ученику предлагается совершить выбор двух уровней. Сначала он выберет направление, а затем определит набор производственных задач. Школой будет предложен перечень профессии, однако их выбор может принципиально отличаться от направления учения. Значит, данные курсы призваны обеспечить вариативность внутри школы, параллели, класса, то есть индивидуализацию учения.

Один из неоднозначных вопросов в педагогике, это о том, кто и как оценивает уровень достижений ученика в школе, что нужно оценивать относится к разряду вечных в педагогике. В настоящее время задача оценивания усложнилась многократно. Это связано с тем, что проект образовательного стандарта провозглашает переориентацию школы на работу в логике компетентностного подхода при этом ничего не разъясняя, чем ставит в тупик большинство учителей. Полезными здесь могут оказаться вышеизложенные курсы в том плане, что на них учителя могут апробировать различные нетрадиционные оценочные шкалы. Полученные результаты, несомненно, помогут педагогам сделать ещё один шаг к постижению принципов гуманной, личностно-ориентированной педагогики, в которой успешно применяется технология научения успехом.

Учебные заведения все чаще используют Интернет для предварительного формирования контингента наиболее перспективных абитуриентов. Интернетовские конкурсы и олимпиады среди школьников помогают и учебному заведению, и абитуриентам. Поучаствовав в конкурсах (даже просто посмотрев на предлагаемые вопросы), абитуриент получает возможность заблаговременно оценить свои силы и доступность для себя выбираемой специальности, формы обучения, учебного заведения. Современные учащиеся часто не удовлетворены стоимостью и наполнением курсов, предлагаемых разными учебными заведениями. Это естественно. Интернет позволяет решить эту проблему, расширив географические рамки образовательных ресурсов. Теперь учащийся может дистанционно учиться в «открытом образовательном поле», одновременно в нескольких учебных заведениях и даже в разных государствах и на разных языках. Открытость и доступность информации об учебных программах для абитуриентов в огромной степени увеличивает конкуренцию среди образовательных учреждений – в перспективе, каждый отдельный абитуриент станет объектом борьбы всех вузов мира. Онлайн-доступ к содержанию учебных программ в огромной степени расширяет возможности контроля со стороны аккредитационных организаций. Аккредитационные организации, в том числе государственные комиссии и комитеты по образованию помещают в Интернет результаты своих исследований качества образования в виде рейтинговых таблиц учебных заведений. В данном случае ресурсы Интернета позволяют работодателям более обоснованно подходить к выбору работников, а инвесторам – к выбору наиболее эффективных вложений в систему образования [2].

На сегодняшний день одним из высочайших показателей развитости и конкурентоспособности любой страны, является наличие высокообразованных и компетентных специалистов в различных областях человеческой жизнедеятельности, которые должны решать современные вопросы национальной безопасности, экономики, политики, здравоохранения и образования. Следовательно, остро становится вопрос о подготовке таких специалистов, которые не только бы владели общими и специальными знаниями, умениями и навыками своей

профессиональной деятельности, но и обладали отличительными способностями к точным и естественным наукам, а также критическим, творческим, нестандартным мышлением.

В современной школе очень узнаваема картина, когда учителю навязали преподавание определенного курса, например, по геометрии. Как агитировать десятиклассников выбрать этот курс, если в ЕНТ задачи по геометрии сведены к минимуму, часы, отводимые на этот предмет, сокращаются. Часто курсы по выбору превращаются в «обязательные», причём ученики испытывают психологическое давление учителя. А с какой целью вводились данные курсы в рамках реализации концепции профильного обучения на старшей ступени общего образования?

По замыслу математическое моделирование производственных задач должны помочь в решении следующих задач [3]:

1) Создание условий для того, чтобы ученик утвердился или отказался от сделанного им выбора направления дальнейшего учения и связанного с определённым видом профессиональной деятельности. Думаю, что выбор 15-летним человеком жизненного пути и связанный с этим выбором направления учения ещё не является точным. Если у него пятёрка по математике, то это не значит, что надо поступать на механико-математический факультет университета. И времени на то, чтобы познакомить ученика со спецификой деятельности исследователя или организатора производства у нас просто нет. Одним словом, у ученика нет места для проб и ошибок в учебном плане. Этим местом могут и должны стать «пробные» данные курсы.

2) Помочь старшекласснику, совершившему выбор образовательной области для более тщательного изучения, увидеть многообразие видов деятельности, с ней связанных. В решении данной задачи помогут ориентационные данные курсы. Эти курсы могут быть решены как коллективное выполнение проекта, которое интегрирует несколько видов деятельности, содержание нескольких наук.

3) Удовлетворение естественного любопытства молодого человека к какой-то области знаний, которая отсутствует в традиционном учебном плане. Так называемые общекультурные курсы будут пользоваться большим спросом, однако их тематика будет сильно зависеть от возможностей школы.

4) Использование математического моделирования производственных задач нахождение дополнительных разделов учебного предмета. На углубляющих данных курсах будет решаться задача углубления, расширения знания учебного предмета.

В настоящее время для реализации данных курсов школы необходимо обеспечить учебными пособиями для учащихся и методическими пособиями для учителей. Данную проблему способны частично решить педагогические вузы. Подготовка будущего учителя через деятельность, несомненно, принесет положительные плоды.

Несмотря на все противоречия и трудности при изучении математического моделирования производственных задач, наиболее наглядно проявляется тенденция развития современного образования, заключающаяся в том, усвоение предметного материала обучения из цели становится средством такого эмоционального, социального и интеллектуального развития ребёнка, которое обеспечивает переход от обучения к самообразованию, что в современных условиях первостепенно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреева Е. Ф. Формирование информационно-образовательной среды вуза // Молодой ученый. — 2017. — №15.1. — С. 1-2. — URL <https://moluch.ru/archive/149/42122/> (дата обращения: 11.10.2018).
2. Коптелов А.В., Зайцева Н.А., Шереметьева И.Ю. Особенности формирования образовательной среды естественно-научной направленности в общеобразовательной организации // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – №5
3. Бабаев Д.Д., Смагулов Е.Ж., Хаймулданов Е.С. Математиканы оқытуда IT технологияларды қолданудың әдістемелік ерекшеліктері. ВЕСТНИК Жетysуского государственного университета имени И.Жансугурова. Серия «Математика и естественно-технические науки». Стр.11-15. Талдықорган, 2018.

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN SOCIAL SCIENCE

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss

1(29), March 2021

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

RS Global

Google
scholar

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Academia.edu
share research

BIBLIOTEKA
NARODOWA

Passed for printing 25.03.2021. Appearance 30.03.2021.

Typeface Times New Roman.

Circulation 500 copies.

RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2021

Numer KRS: 0000672864

REGON: 367026200

NIP: 5213776394

<https://rsglobal.pl/>